

Binnen de Zone

Richard Burton, sotadische liefde en
homoseksualiteit in de negentiende eeuw

Jaan Van Parys

Masterproef aangeboden binnen de opleiding
master in de geschiedenis van de oudheid

Promotor: prof. dr. Toon Van Houdt

Academiejaar 2017-2018

385 432 tekens

Ik verklaar me akkoord met de code of conduct van de faculteit Letteren
voor
geloofwaardig auteurschap.

“Naturalia non sunt turpia”

Inhoudsopgave

Dankwoord	5
Inleiding	6
1. Richard Burton en de Victoriaanse periode	10
1.1. Leven en Werk	10
1.2. Historische context	23
1.2.1. Preutse Victoriaanse samenleving.....	23
1.2.2. ... toch geobsedeerd door seks	27
1.2.3. British Empire.....	28
1.2.4. Filhellenisme	36
1.2.5. Commentaar op zijn eigen tijd	40
1.3. Opkomst en 'ontstaan' van homoseksualiteit.....	45
1.3.1. Confrontatie met de klassieke oudheid en het Oosten.....	45
1.3.2. Enkele pioniers.....	50
1.3.3. Vergeefse zoektocht naar de waarheid?	62
1.4. Burtons eigen geaardheid en plaats in historische context	65
2. Het 'Terminal Essay' en de sotadische zone	70
2.1. Genese van het 'Terminal Essay'	70
2.2. Taal.....	84
2.2.1. Ironie	86
2.2.2. Negatieve en positieve verwoordingen.....	88
2.2.3. De sotadische zone zelf	89
2.2.4. Het gebruik van vreemde talen	90
2.3. Sotadische liefde.....	92
2.3.1. Sotades.....	98
2.3.2. Medisch-wetenschappelijke aanpak	102
2.3.3. Literaire aanpak	110
2.3.4. Antropologische aanpak	115
2.3.5. Oriëntaalse oriëntatie.....	116
2.3.6. Binnen of buiten de zone: het doel van de sotadische zone.....	119

3. Bronnenonderzoek	122
3.1. Burtons tussenbronnen	122
3.2. Bronnenanalyse	125
3.2.1. Letterlijke overname.....	125
3.2.2. Niet-letterlijke overname	129
3.2.3. Gecombineerde bronnen	135
3.2.4. Eigen aanvullingen	140
3.3. Nabeschouwing	144
4. Burton een pionier?	152
4.1. Gelijkenissen	152
4.2. Verschillen	156
4.3. Reacties op het 'Terminal Essay'	158
4.4. Burton versus Symonds: 'de slag om Griekenland'	164
4.5. Nachleben	168
5. Conclusie	170
Appendix A	172
Appendix B	187
Bibliografie	191
Bronnen	191
Secundaire literatuur	201

Dankwoord

Deze meesterproef betekent het einde van een vijfjarige periode aan onze Alma Mater. Het lijkt me gepast hier even stil te staan bij de reis die ik gedurende die tijd mocht maken en eens terug te blikken. Vijf jaar geleden, als achttienjarige – wat lijkt dat lang geleden –, koos ik ervoor geschiedenis te studeren aan de KU Leuven. Aanvankelijk leek mijn keuze snel gemaakt: ik zou me verdiepen in de klassieke oudheid en haar talen. Naarmate de semesters voorbijvlogen – wat gaat de tijd soms snel – werd ons de mogelijkheid gegeven ons steeds specifiekier toe te leggen op onze persoonlijke interesses binnen het omvangrijke scala dat de geschiedenis ons biedt. Deze toespitsing is voor veel studenten een verademing. Mij plaatste het echter voor een dilemma. Ik was overtuigd van mijn liefde voor en interesse in de oudheid, maar bleef steeds mateloos geboeid door andere periodes. In de receptiegeschiedenis van de Grieks-Romeinse oudheid vond ik dan ook alles terug wat me zo boeide en aantrok in geschiedenis: de manier waarop latere samenlevingen naar de klassieke oudheid terugkeken en de manier waarop ze de rijke overlevering van Griekse en Latijnse teksten interpreteerden.

In het licht van deze openbaring zou ik dan ook graag mijn promotor prof. dr. Toon Van Houdt bedanken. In de eerste plaats voor de kans die hij me gaf over dit onderwerp te schrijven. Daarenboven ook voor de gewaardeerde hulp, vlotte communicatie en de steeds hartelijke ontvangst bij het bespreken van mijn vorderingen. Niet in het minst wens ik hem ook te bedanken om mij via zijn bijzonder interessante colleges te introduceren in de wereld van de receptiestudies. De grootst mogelijke appreciatie en dankbaarheid gaan uit naar mijn ouders. Bedankt om mij de kans te geven aan deze vijfjarige reis te beginnen en bedankt voor jullie onvoorwaardelijke steun en liefde om die reis tot een goed einde te brengen. Voorts wil ik ook graag mijn familie en mijn vrienden bedanken, zonder wie deze reis nooit compleet was geweest. In het bijzonder zij die mij het afgelopen jaar met raad en daad hebben bijgestaan tijdens het schrijven van deze meesterproef. Ten slotte verdienen twee personen die de laatste vijf jaar uniek en onvergetelijk hebben gemaakt een speciale vermelding: Goran Verluyten en Laura Van den Bergh. Vanaf dag één stonden zij aan mijn zijde en in het bijzonder in dit laatste jaar hebben we lief en leed gedeeld bij het schrijven van onze meesterproef. Voor hun steun, vriendschap en de inspiratie die zij bieden, ben ik hen eeuwig dankbaar.

Inleiding

“Naturalia non sunt turpia”.¹ Vrij vertaald: “natuurlijke zaken zijn niet schandelijk”. Tot op de dag van vandaag wordt homoseksualiteit in vele landen niet geaccepteerd. Wekelijks worden we in de kranten en in nieuwsberichten geconfronteerd met het feit dat mannen en vrouwen gediscrimineerd worden vanwege hun geaardheid. Het is hallucinant dat er nog steeds bepaalde landen zijn waar verliefd zijn op iemand van hetzelfde geslacht of er een relatie mee aangaan strafbaar is – in sommige landen zelfs met de dood. Tijdens de laatste honderdvijftig jaar zijn er reeds enkele grote stappen gezet in de richting van tolerantie. In de meeste landen is homoseksualiteit niet langer strafbaar bij wet. Maar in de praktijk heerst er nog steeds een grote sociale, maatschappelijke en religieuze onverdraagzaamheid. Zelfs in West-Europa. Ook in België. Nog steeds.

De eerste stappen in de richting van emancipatie werden gezet in de negentiende eeuw. Voordien werd er neergekeken op homoseksuele relaties. Bijna elke samenleving in elke tijdsperiode kenmerkte zich door haat en weerzin ten aanzien van mannenliefde, die in meerdere gevallen zelfs wettelijk strafbaar werd gemaakt. Eén van de uitzonderingen daarop vormde de antiek-Griekse samenleving. De Griekse teksten die overgeleverd zijn, tonen een zekere vorm van tolerantie ten opzichte van mannenrelaties. De negentiende eeuwse context (langs de ene kant preuts, maar tegelijkertijd geobsedeerd door seks) in vooral Duitsland en Groot-Brittannië zorgde ervoor dat deze teksten door enkele pioniers gebruikt werden om homoseksualiteit in een positiever daglicht te stellen. Het belangrijkste doel van deze pioniers, van wie er enkele zelf aangetrokken waren tot mannen, was het bekomen van wettelijke veranderingen. De Brit Richard Francis Burton (1821-1890) was één van deze pioniers. Zijn werk was zelfs het eerste Engelse geschrift over het onderwerp dat publiekelijk gepubliceerd werd. Op het einde van het tiende volume van zijn vertaling van de Arabische klassieker de *Arabian Nights* (zelf noemt Burton deze steeds *The Thousand Nights and a Night*) voegde hij een ‘Terminal Essay’ toe. In hoofdstuk D ‘Pederasty’ introduceerde hij zijn theorie over de sotadische zone. Deze geografische zone bepaalde de gebieden op de aardbol waar homoseksualiteit wel of niet voorkwam. Binnen deze zone kwam het veelvuldig voor, erbuiten nooit of slechts sporadisch. Deze studie heeft tot doel Burtons sotadische zone en zijn visie op homoseksualiteit te onderzoeken.

¹ *Sotadic Zone*, 98.

In deze meesterproef wordt het woord 'homoseksualiteit' gebruikt om de aantrekking tot mannen en relaties tussen personen van hetzelfde geslacht aan te duiden. In vele gevallen is dit evenwel anachronistisch te noemen. De term 'homoseksualiteit' werd namelijk pas uitgevonden in 1869. De antieke Grieken en de mensen in de negentiende eeuw gebruikten het woord niet zoals wij dat vandaag de dag doen. De antieke Grieken kenden het concept niet en hun beeld van mannenliefde kan niet door ons woord 'homoseksualiteit' gedekt worden. Ook in de negentiende eeuw identificeerden mannen zich niet noodzakelijk op dezelfde manier als later in de eenentwintigste eeuw zou gebeuren. Bovendien wordt de negentiende eeuw juist gekenmerkt door een zoektocht naar identiteit, wat meerdere invullingen van wat het betekende om op hetzelfde geslacht te vallen tot gevolg had. Het woord 'homoseksualiteit' dat in deze meesterproef gebruikt wordt, komt dan ook niet per se overeen met concepten van man-manliefde in andere culturen. In zekere zin is 'homoseksualiteit' iets van onze tijd. Dit betekent niet dat mannenrelaties daarvoor niet bestonden, er werd gewoon een ander woord en een andere identiteit aan gegeven. Gezien de eerste stappen in de richting van de identificatie als 'homoseksueel', zoals die vandaag de dag gangbaar is, in de negentiende eeuw werden gezet, wordt vaak gezegd dat 'homoseksualiteit' als dusdanig 'ontstond' in de negentiende eeuw.

De rol van Burtons hoofdstuk in zijn 'Terminal Essay' in de vroegste debatten rond homoseksualiteit wordt vaak over het hoofd gezien. Hoewel Burton sinds zijn overlijden steeds een geliefd onderwerp bij onderzoekers is geweest, bleef deze interesse lang vooral van biografische aard. Pas de laatste decennia werd er aandacht aan zijn 'Terminal Essay' besteed. Besprekingen van het 'Terminal Essay' zijn echter steeds slechts onderdeel van een studie over een ander aspect van Burtons leven of werk. Deze meesterproef is dan ook meteen de eerste alomvattende analyse van Burtons hoofdstuk over homoseksualiteit in zijn 'Terminal Essay'. Hierbij wordt in het bijzonder gefocust op Burtons visie op homoseksualiteit en de rol die de Griekse oudheid hierin speelde. In navolging van de werken van Dane Kennedy (*The Highly Civilized Man: Richard Burton and the Victorian World*, 2005) en Silvia Antosa (*Richard Francis Burton: Victorian Explorer and Translator*, 2013) wordt dit gedaan door Burton zoveel mogelijk in zijn context te plaatsen. De Victoriaanse periode werd naast een oplaaiende voorliefde voor alles wat Grieks was ook gekenmerkt door imperialistische gedachten. Gezien Burtons leven, evenals de historische context van de Victoriaanse negentiende eeuw, onlosmakelijk verbonden was met zijn

geschriften, vormt dit samen met zijn band met de klassieke oudheid het onderwerp van het *eerste deel* van deze meesterproef. Het *tweede deel* wordt gewijd aan een analyse van Burtons 'Terminal Essay'. De inbedding in het grotere geheel van de *Arabian Nights* en Burtons sotadische zone worden hier besproken, evenals de invloeden en bronnen die Burton benutte voor zijn visie op homoseksualiteit. Het *derde deel* gaat dieper in op zijn gebruik van de Griekse bronnen. Dit gebeurde nog niet eerder en geldt dan ook als een eerste stap in het onderzoek naar Burtons bronnengebruik. Hier zal intertekstueel gewerkt worden. Bij een eerste lezing van Burtons hoofdstuk valt meteen Burtons belezenheid op. Hij maakt melding van een groot aantal Griekse schrijvers en verwijst naar verschillende mythologische figuren en antieke teksten. Bij de intertekstuele analyse wordt niet gefocust op elke Griekse schrijver of verwijzing apart, maar op de tussenbronnen waaruit Burton deze verwijzingen haalde. De conclusie zal dan ook zijn dat Burton deze Griekse werken uit de tweede hand gebruikte, wat een groot verschil betekende tussen hem en andere pioniers. Het *vierde deel* gaat dan ook in op de gelijkenissen en verschillen tussen Burton en andere negentiende-eeuwse schrijvers over homoseksualiteit. Deze vergelijking tracht uit te zoeken in hoeverre Burton uniek was en op welke gebieden hij binnen of juist buiten zijn historische context te plaatsen is.

Het doel van deze studie is dan ook een beter, meer genuanceerd beeld te krijgen van Burtons toevoegingen aan het debat rond homoseksualiteit in de negentiende eeuw. Gezien deze meesterproef zich binnen de afdeling Oude Geschiedenis voltrekt, zal dan ook gefocust worden op de receptie van de (Griekse) oudheid in de identiteitsvorming en in de zucht naar emancipatie in Victoriaans Groot-Brittannië. In de Duitse gebieden kwamen deze debatten zelfs enkele jaren eerder op gang. Daarom zullen ook Duitse pioniers besproken worden aangezien deze een enorme invloed uitoefenden op de eerste Engelstalige schrijvers. In tegenstelling tot wat lang gedacht werd, is Burtons visie op homoseksualiteit positief. Gezien de repressieve wetten en de preutse historische context waarin zijn werk geschreven werd, was het niet vanzelfsprekend zich openlijk gunstig op te stellen ten aanzien van mannenliefde. Zijn tekst is dan ook gecodeerd opgesteld, om de *censors* te omzeilen. Ingewijde lezers, zij die de 'taal van de Griekse liefde' kenden, zullen Burtons boodschap echter tussen de lijnen door hebben meegekregen.

Tot slot dienen er een paar opmerkingen gemaakt te worden over enkele technische aspecten van deze meesterproef. Voor deze tekst werd gebruik gemaakt van volgende

brontekst: Richard Burton, *The Sotadic Zone* (The Panurge Press), New York, 2011. Dit boekje is een herdruk van het hoofdstuk 'Pederasty' uit het 'Terminal Essay' en komt overeen met de pagina's 205 tot en met 254 in de originele uitgave van het tiende volume van Burtons *Arabian Nights*. Wanneer er naar deze tekst verwezen wordt, komen de paginanummers in voetnoot overeen met de pagina's in het boekje gedrukt door The Panurge Press in 2011.

Burtons tiende volume was het laatste volume van zijn originele *Arabian Nights*. Na het publiceren ervan begon hij met de vertaling van zes extra volumes, de zogenaamde *Supplemental Nights*. De eerste tien volumes verschenen tussen 1885 en 1886. De zes volumes die volgden kwamen uit tussen 1886 en 1888. De nummering loopt niettemin gewoon door. Zo wordt het derde volume van de *Supplemental Nights* volume dertien genoemd. Wanneer in deze tekst in voetnoot naar een volume van de originele tien volumes verwezen wordt, gebeurt dat als volgt: Burton (1885-1886), I, 1. Dit is pagina één van het eerste volume. Wanneer er verwezen wordt naar een volume uit de *Supplemental Nights* schrijven we: Burton (1886-1888), XVI, 1. Dit is pagina één van het zesde volume van de *Supplemental Nights* en het zestiende volume in het algemeen.

De *Arabian Nights* en de *Supplemental Nights* zijn, net als facsimile's van alle werken van Richard Burton, te vinden op de website burtoniana.org. Gavan Tredoux, de onderzoeker die de website beheert, verzamelde bovendien in 2016 – in zijn *The Book of Burtoniana: Letters and Memoirs of Sir Richard Francis Burton* – alle overgeleverde brieven die Burton verstuurde of ontving. Dit betekende een enorme stap voorwaarts voor het onderzoek naar Richard Burton en verdient volgens ons dan ook een vermelding.

1. *Richard Burton en de Victoriaanse periode*

1.1. *Leven en werk*

Richard Francis Burton (1821-1890) was in vele opzichten een uniek en veelzijdig man. Hij was gedurende zijn leven soldaat, spion, reiziger, ontdekker, linguïst, diplomaat, vertaler, antropoloog en meer:

“Any examination of the life and career of Captain Sir Richard Francis Burton must by necessity be an exercise in extremes.”²

“Sir Richard Francis Burton was a highly idiosyncratic figure who defies a univocal representation.”³

Bovenstaande citaten verwoorden passend hoe de biografen Sir Richard Burton steeds voorstelden. Aan biografen heeft Burton, geridderd in 1886, geen gebrek. Door zijn indrukwekkend, avontuurlijk en gevuld leven en door zijn eigenwijze, excentrieke persoonlijkheid was hij reeds voor zijn dood een geliefd onderwerp voor biografieën. Twee publicaties verschenen zelfs tijdens zijn leven: Alfred Bate Richards' *A Sketch of the Career of Richard Francis Burton* (1880) en Francis Hitchmans biografie uit 1887.⁴ De 'belangrijkste' biografie verscheen echter drie jaar na zijn dood. In 1893 schreef zijn vrouw, Isabel Burton, geboren Arundell (1831-1896), haar versie van de feiten neer.⁵ Dat mag vrij letterlijk worden genomen. Tot het jaar 1861 is Richard Burton zelf aan het woord in haar biografie, maar daarna probeert de devoot katholieke Isabel haar man even godvruchtig als haarzelf te laten overkomen. Wat in het geval van Burton, die openlijk over seksualiteit schreef en religie afzwoer, ver van de waarheid af stond.⁶ Veel van de latere biografen waren genoodzaakt om terug te vallen op dit document, dat samen met autobiografische opmerkingen doorheen zijn eigen geschriften onmisbare bronnen waren. Daardoor zijn er meerde onwaarheden over hem ontstaan en blijven zijn leven en persoonlijkheid soms in een waas van geheimzinnigheid gehuld. Er kwam evenwel snel commentaar op de biografie van zijn weduwe. Georgiana Stisted (1847-1903), een nicht van Burton langs moeders kant, schreef

² NURSE (1999), 1.

³ ANTOSA (2013), 11.

⁴ RICHARDS (1880); HITCHMAN (1887).

⁵ ISABEL BURTON (1893).

⁶ “The more I study religions the more I am convinced that man never worshipped anyone but himself” (*Sotadic Zone*, 27, noot 2); KENNEDY (2005), 5.

zelfs een tegenbiografie met de veelzeggende titel *The True Life of Capt. Sir Richard F. Burton* (1897).⁷ Stisted was op zijn zachts gezegd geen fan van Isabel, die niet alleen Burtons laatste manuscript verbrandde (zie verder), maar hem ook een controversiële katholieke begrafenis gaf.⁸ De biografie van Stisted was dus vooral een correctie op Isabels versie over het leven van haar man.⁹ Ook de eerste, 'echte' (lees: onafhankelijke) biografie van Burton, Thomas Wright (1859-1936), was niet mals voor Isabel.¹⁰ Wright merkte reeds in zijn *The Life of Sir Richard Burton* (1906) op dat ze haar man trachtte goed te praten en dat ze een te eenzijdig verhaal neerschreef.¹¹ Kenmerkend voor deze nieuwe biografie is het feit dat Wright als eerste toegang had tot brieven van Burton en ook vrienden van hem interviewde. Zelf was deze biografie vrij preuts, hij censureerde veel en schreef dus ook eerder verheerlijkend over Burton.¹² Deze vroege biografieën zijn ondanks hun gekleurde inhoud nog steeds onmisbaar voor een onderzoek naar Burton.

Sinds de biografie van Wright verschenen op regelmatige basis nieuwe biografieën over Burton.¹³ De eerste belangrijke moderne biografie verscheen in 1967. Fawn Brodie schreef toen *The Devil Drives*.¹⁴ In navolging van Brodie verschenen er een lange reeks biografieën die focusten op het rijk gevulde leven van Burton: Michael Hastings (1978), Glenn Burne (1985), Edward Rice (1990), Frank McLynn (1990 en 1992), Mary Lovell (1998), Donald Nurse (1999) en Jon Godsall (2008) vormen de belangrijkste voorbeelden.¹⁵ Ook Jean-François Gournay wijdde een aanzienlijk deel van zijn dissertatie aan Burtons leven (1983).¹⁶ Recentere biografen lijken zich meer toe te spitsen op de vraag hoe Burton binnen zijn historische context paste: Dane Kennedy (2005) en Silvia Antosa (2013) focusten zich op de plaats van Burton binnen het Victoriaanse tijdperk.¹⁷ Voorts verschenen er ook twee bibliografische overzichten van Burtons uitvoerige geschriften.¹⁸

⁷ STISTED (1897).

⁸ ANTOSA (2013), 24-27.

⁹ RICE (1990), xvi en 618.

¹⁰ WRIGHT (1906).

¹¹ WRIGHT (1906), vii.

¹² RICE (1990), xvii.

¹³ DODGE (1907); PENZER (1923); DOWNEY (1931); SCHONFIELD (1936); DEARDEN (1937); BERCOVICI (1962); FARWELL (1963); EDWARDES (1963).

¹⁴ BRODIE (1967).

¹⁵ HASTINGS (1978); BURNE (1985); RICE (1990); MCLYNN (1990); MCLYNN (1992); LOVELL (1998); NURSE (1999); GODSALL (2008).

¹⁶ GOURNAY (1983).

¹⁷ KENNEDY (2005); ANTOSA (2013).

¹⁸ CASADA (1990); JUTZI (1993).

Burtons leven sprak duidelijk tot de verbeelding. Mocht zijn persoon uitgevonden zijn door een Victoriaanse romantische schrijver, dan zou men het ongeloofwaardig gevonden hebben, aldus Rice.¹⁹ Dat iemands leven en werk vaak een nauw onderling verband vertonen, is logisch. Wat Burton betreft, is dit zeker het geval. Zijn geschriften én zijn persoonlijkheid werden namelijk enorm beïnvloed door de vele reizen die hij maakte, door ervaringen tijdens deze reizen en de mensen of volkeren die hij onderweg ontmoette.²⁰ Daarom volgt in dit hoofdstuk een bondig overzicht van zijn leven. Daarbij zal dieper ingegaan worden op de passages die van belang zijn voor deze masterproef. Een volledig overzicht zou ons te ver leiden en kan bovendien in de hierboven geciteerde biografieën gelezen worden.

Burton bracht zijn kinderjaren niet door in Groot-Brittannië. Al vroeg na zijn geboorte, in 1825, verhuisden zijn ouders naar Tours in Frankrijk.²¹ Wat volgde was een jeugd waarin hij steeds moest verhuizen en waarin hij slechts sporadisch naar Groot-Brittannië terugkeerde.²² Zo verbleef de familie Burton onder andere in Tours, Lyon, Pisa, Sienna, Rome en Blois.²³ De eerste keer dat Richard terugkeerde naar Groot-Brittannië zou hij in negatieve zin verbaasd zijn geweest over zijn 'moederland'. Vergeleken met zijn woonplaatsen op het continent was het grijs en somber.²⁴ Deze periode van zijn leven wordt vaak als oorzaak aanzien van enkele belangrijke kenmerken van Burtons leven en persoonlijkheid: zijn afkeer van Groot-Brittannië, zijn liefde voor rondreizen, het gebrek aan een echte identiteit die hem linkte aan een land of natie en zijn voorliefde en talent voor vreemde talen.²⁵ Bovenop de talen die hij oppikte in de Europese landen waar hij verbleef, werd reeds op uitzonderlijk jonge leeftijd gestart met lessen Latijn en Grieks door een privéleraar.²⁶ Zo zou hij als driejarige begonnen zijn met Latijn en een jaar later met Grieks.²⁷ Het contact met verschillende culturen wakkerde bij de jonge Richard een liefde voor vreemde talen en linguïstische talenten aan. Later in zijn leven zou Burton, enkele lokale

¹⁹ RICE (1990), 1.

²⁰ ANTOSA (2013), 11.

²¹ RICE (1990), 11-18; NURSE (1999), 35.

²² BRODIE (1967), 34.

²³ MCLYNN (1993), 1-10; KENNEDY (2005), 17.

²⁴ BRODIE (1967), 35; ANTOSA (2013), 91-93.

²⁵ BRODIE (1967), 37 en 40-41; GOURNAY (1983), 62; RICE (1990), 15-16; NURSE (1999), 45; KENNEDY (2005), 23-25.

²⁶ BRODIE (1967), 40; MCLYNN (1993), 7.

²⁷ ISABEL BURTON (1893), 19; BRODIE (1967), 21; MCLYNN (1993), 5; NURSE (1999), 39 en 49; GODSALL (2008), 15.

dialecten uitgezonderd, meer dan 25 talen gesproken hebben.²⁸ Burton wordt omwille van zijn reislust en het feit dat hij zich nooit ergens echt thuis voelde door enkele biografen vergeleken met een *gypsy*.²⁹ Hij zou zelfs qua uiterlijk op een *gypsy* geleken hebben.³⁰ De symboliek van deze beeldspraak wordt bovendien vergroot door een werk dat Burton over dit soort mensen schreef: *The Jew, The Gypsy, and El Islam* (postuum uitgegeven in 1898).³¹ Deze kenmerken zou hij samen met een afkeer van Groot-Brittannië en zijn Victoriaanse waarden doorheen zijn hele leven behouden. Tot John Payne (1842-1916), die vlak voor Burton ook een vertaling van de *Arabian Nights* schreef (zie hoofdstuk 2.1), richtte hij ooit de veelzeggende woorden dat zijn problemen allemaal begonnen waren met het feit dat hij niet als Fransman geboren was.³²

Op zijn negentiende keerde Burton terug naar Engeland om aan de universiteit van Oxford te studeren.³³ Daar besloot hij de studie van de klassieke talen aan te vangen. Niet alleen Groot-Brittannië bleek bij zijn terugkeer als jongvolwassene een teleurstelling te zijn, ook zijn verblijf en het onderwijs aan Oxford lagen hem niet.³⁴ Hij kon er nooit aarden. Hij werd door zijn collegegenoten uitgelachen en door zijn professoren beschimpt omdat hij het Latijn niet op de artificiële 'Engelse' maar op de naar eigen zeggen correcte 'Romeinse' manier uitsprak.³⁵ Hetzelfde probleem deed zich voor bij zijn uitspraak van het Oudgrieks.³⁶ Van schippers in Marseille, waar hij korte tijd verbleef tijdens zijn jeugd, leerde hij een woordje Grieks.³⁷ Daardoor stond zijn uitspraak volgens hem dicht bij het originele, antieke Grieks dan bij de manier waarop de taal in Oxford werd uitgesproken.³⁸ Bovendien voelde Burton zich bestolen omdat hij er niet in slaagde een *scholarship* te krijgen, waarbij hij werd 'verslagen' door iemand "who turned a chorus of Aeschylus into doggerel verse".³⁹ Op één jaar tijd zouden studenten op de universiteit van Bonn of Heidelberg meer Latijn en Grieks leren dan op drie jaar tijd aan Oxford, zo besloot hij.⁴⁰ Burton had liever zijn aandacht

²⁸ KENNEDY (2005), 2.

²⁹ LOVELL (1998), 1-15; RICE (1990), 9-10; KENNEDY (2005), 10-25.

³⁰ ISABEL BURTON (1893), I, 15-16; RICE (1990), 9-10; NURSE (1999), 2.

³¹ BURTON (1898).

³² Richard Burton aan John Payne, 19 januari 1884 (TREDoux (2016), vol. 3, 96).

³³ KENNEDY (2005), 21.

³⁴ GOURNAY (1983), 62-63; LOVELL (1998), 16-17; KENNEDY (2005), 22.

³⁵ WRIGHT (1906), I, 65; MCLYNN (1993), 19; KENNEDY (2005), 22; ANTOSA (2013), 98.

³⁶ ISABEL BURTON (1893), I, 79; BRODIE (1967), 47; NURSE (1999), 64.

³⁷ ISABEL BURTON (1893), I, 83.

³⁸ RICE (1990), 29; Godsall trekt deze bewering van Burton echter in twijfel: GODSALL (2008), 23.

³⁹ ISABEL BURTON (1893), I, 83; NURSE (1999), 64.

⁴⁰ ISABEL BURTON (1893), I, 80-81; NURSE (1999), 65.

besteed aan het leren van het Arabisch, maar daartoe waren er in Oxford geen kansen.⁴¹ Hij verzocht een professor die de taal sprak het hem aan te leren, maar die weigerde dat. Daarom besloot hij over te gaan tot zelfstudie.⁴² De taalvaardige jongeman leerde zichzelf op die manier de beginselen van het Arabisch. Burton voelde zich nooit thuis in Oxford en verliet al gauw de universiteit. Hij schreef zich in bij het leger.

Hij kwam op zijn eenentwintigste terecht in de East India Company.⁴³ Zijn jaren in India worden door veel biografen beschouwd als vormend voor de rest van zijn leven en carrière.⁴⁴ Gevoed door zijn gespannen relatie met zijn moederland ontwikkelde hij een voorliefde voor het Oosten, evenals een voorliefde voor oosterse literatuur, liefst erotisch van aard.⁴⁵ Deze liefde deelde hij met John Steinhauser (1814 - 1866), een Zwitserse chirurg die hij in het Indische leger had ontmoet. Samen maakten ze plannen om enkele oosterse, erotische literaire werken te vertalen, in het bijzonder de *Arabian Nights*.⁴⁶ Zijn liefde voor oosterse literatuur (bijvoorbeeld voor de Perzische dichter Hafez), voor erotiek en de rol die seksualiteit kon spelen, deed hij op tijdens zijn legerjaren in Indië.⁴⁷ Daar en toen groeide ook de interesse van Burton voor de lokale bevolking, cultuur en talen. Deze interesse, die zich vaak vertaalde in bezoeken aan en gesprekken met de lokale Indische bevolking, werd hem door zijn medesoldaten niet in dank afgenomen. Zij gaven hem de bijnaam 'the white nigger'.⁴⁸

Niet iedereen vond dit echter een probleem en Burton haalde ook voordeel uit deze situatie. Behalve oprechte linguïstische interesse in de talen beseftte hij ook welke opportuniteit het met zich meebracht.⁴⁹ Doordat hij de lokale taal sprak werd hij tijdens zijn stationering in Karachi namelijk door zijn overste, generaal Sir Charles Napier (1782-1853), vaak ingezet op spionagemissies.⁵⁰ Gekleed in de lokale klederdracht en gewapend met zijn vermogen de taal te spreken, ging hij op onderzoek uit. Zo opende hij drie winkeltjes

⁴¹ ISABEL BURTON (1893), I, 77; GODSALL (2008), 23-24.

⁴² WRIGHT (1906), I, 64-65; BRODIE (1967), 48-50; RICE (1990), 28; NURSE (1999), 65; ANTOSA (2013), 99.

⁴³ BRODIE (1967), 54; RICE (1990), 36-37; KENNEDY (2005), 26.

⁴⁴ KENNEDY (2005), 29; ANTOSA (2013), 101.

⁴⁵ BRODIE (1967), 55-56; KENNEDY (2005), 29; ANTOSA (2013), 12-13.

⁴⁶ ISABEL BURTON (1893), I, 148; RICE (1990), 90-91; NURSE (1999), 85; ANTOSA (2013), 103.

⁴⁷ RICE (1990), 168; NURSE (1999), 327.

⁴⁸ ISABEL BURTON (1893), I, 144; BRODIE (1967), 55-56; GOURNAY (1983), 67; RICE (1990), 3; KENNEDY (2005), 51; ANTOSA (2013), 21 en 100-113.

⁴⁹ ANTOSA (2013), 109.

⁵⁰ ISABEL BURTON (1893), I, 161-161; BRODIE (1967), 72-76; GOURNAY (1983), 66; ANTOSA (2013), 112.

waardoor hij met de lokale bevolking in contact kon komen.⁵¹ Bovendien bezocht hij vaak de plaatselijke bordelen, waar hij in contact kwam met leden van de lokale bevolking en met de oosterse kennis over seks. Kennedy en Antosa toonden aan dat dit niet ongevoel was voor Britse soldaten in dat gebied.⁵² De informatie die hij daar vergaarde, werd door de generaal gebruikt om het gebied te controleren. Er bestaat echter discussie over de vraag in hoeverre deze opdrachten door Napier opgelegd waren, dan wel vrijwillig door Burton werden ondernomen, en ook over de manier waarop deze werden uitgevoerd. De meeste biografen menen dat Burton inderdaad van Napier de opdracht kreeg op onderzoek uit te gaan.⁵³ Zo schreef Isabel Burton het neer. Maar volgens Godsall, die de opdrachtgeving van Napier in twijfel trekt, lag de oorzaak van deze mythe bij de biografie van Fawn Brodie. Dit ideeëngoed zou door latere auteurs gevolgd zijn.⁵⁴ De argumenten van Godsall zijn echter niet overtuigend.

De bekendste, of beruchtste, opdracht die Napier aan Burton gaf, was het onderzoek naar de bordelen van Karachi. Het was Napier ter ore gekomen dat zijn troepen deze bordelen frequent bezochten. Op zich geen probleem, ware het niet dat het gezelschap in deze bordelen uit jongetjes en eunuchen bestond. Napier vreesde dat dit zijn troepen zou corrumperen. Burton vertelt het verhaal zelf in het begin van zijn hoofdstuk over pederastie in zijn 'Terminal Essay' (1886):

In 1845, when Sir Charles Napier had conquered and annexed Sind, [...] the veteran began to consider his conquest with a curious eye. It was reported to him that Karàchi, a townlet of some two thousand souls and distant not more than a mile from camp, supported no less than three lupanars or bordels, in which not women but boys and eunuchs, the former demanding nearly a double price, lay for hire. Being then the only British officer who could speak Sindi, I was asked indirectly to make enquiries and to report upon the subject; and I undertook the task on express condition that my report should not be forwarded to the Bombay Government, from whom supporters of the Conqueror's policy could expect scant favour, mercy or justice. Accompanied by a Munshi, Mirza Mohammed Hosayn of Shiraz, and habited as a merchant, Mirza Abdullah the Bushiri passed many an evening in the

⁵¹ ISABEL BURTON (1893), I, 144; RICE (1990), 164.

⁵² KENNEDY (2005), 30-31; ANTOSA (2013), 104.

⁵³ BRODIE (1967), 72-76; RICE (1990), 164-165; ANTOSA (2013), 112.

⁵⁴ ISABEL BURTON (1893), I, 143-145; GODSALL (2008), 46-47.

townlet visited all the porneia and obtained the fullest details which were duly despatched to Government House.⁵⁵

Het personage dat Burton aannam wanneer hij zich als lokale man kleepte op zijn spionagetochten krijgt nu ook een naam: Mirza Abdullah.⁵⁶ Het is dit alter ego van Burton dat in deze tekst de handelende persoon is en de “porneia” bezocht. Hij werd door Napier op onderzoek uitgestuurd naar deze bordelen omdat hij de enige was die de lokale taal, het Sindi, sprak. Het feit dat Burton hier vermeldt dat het hem “indirectly” gevraagd werd door Napier is trouwens één van de redenen waarom Godsall niet geloofde dat Napier hem expliciet de opdracht gaf voor undercover-missies (zie boven). Burton spreekt in deze passage ook over een rapport. Voorwaarde voor zijn deelname aan de opdracht van Napier was dat dit rapport gezien de gevoelige informatie niet zou worden opgestuurd naar de hoofdstad Bombay. In de context van het Victoriaanse Engeland, zou zoiets namelijk de goede naam kunnen besmeuren. Gezien de preutsheid van deze maatschappij en de dubieuze rol die seks daarin speelde (zie hoofdstuk 1.2), was de minste associatie met dit bordeelbezoek voldoende om zelf verdacht te worden van onkuise praktijken en losbandigheid.⁵⁷ Interesse voor homoseksualiteit of een bezoek aan zo’n bordeel, ook al was het om het te onderzoeken, volstond om zelf gewantrouwd te worden. De roddels deden dan ook al gauw de ronde.⁵⁸ Burton kreeg gelijk. Nadat Napiers carrière in het leger aan een eind kwam, bereikte het rapport zijn opvolger, waarna Burton ontslagen werd.⁵⁹ Althans, dat is zijn versie van de feiten.

Er wordt evenwel getwijfeld aan de authenticiteit van het rapport en of het wel degelijk heeft bestaan. Gezien de beruchtheid van zijn ‘Terminal Essay’ en de rol die deze passage en het rapport speelden in het ontstaan ervan, heeft het menig onderzoeker beziggehouden. Vooral Brodie is er rotsvast van overtuigd dat het document echt bestaan heeft.⁶⁰ Zelfs een vruchteloze zoektocht doorheen vele archieven overtuigde haar niet van het tegendeel.⁶¹ Ook Nurse en McLynn geloven in het bestaan van het rapport.⁶² Godsall is

⁵⁵ *Sotadic Zone*, 15-16.

⁵⁶ RICE (1990), 167-186; MCLYNN (1993), 41-42; NURSE (1999), 87; GODSALL (2008), 45-47; ORRELLS (2012), 200.

⁵⁷ GOURNAY (1983), 68.

⁵⁸ NURSE (1999), 97.

⁵⁹ BRODIE (1967), 80; GOURNAY (1983), 68; KENNEDY (2005), 30.

⁶⁰ GODSALL (2008), 47-48; BRODIE (1967), 76-80.

⁶¹ BRODIE (1967), 76-80.

⁶² NURSE (1999), 89-90; MCLYNN (1993), 41-42.

daarentegen de grootste scepticus. Evenmin als hij ervan overtuigd is dat Napier aan Burton de opdracht gaf undercover te gaan, gelooft hij in de historiciteit van het document. Hij beweerde dat Burton het gewoon heeft uitgevonden, om zijn ontslag uit het leger te verklaren. Vooral het feit dat hij veertig jaar later geen namen noemt, wanneer de personen die hiervoor verantwoordelijk waren en wier eventuele wraak hij dus kon vrezen al gestorven waren, lijkt Godsall verdacht.⁶³ Brodie wijt deze brug van veertig jaar dan weer aan de gevoeligheid van het onderwerp.⁶⁴ Ook Rice stelt zich enkele vragen bij het bestaan ervan. Volgens hem werden de verslagen van andere missies door Burton mondeling aan Napier gerapporteerd. Waarom zou dit onderzoek dan een uitzondering vormen? Schreef hij het daadwerkelijk neer? Probeert hij excuses te verzinnen voor zijn ontslag? Heeft Napier het mondelinge verslag op papier gezet? Laat zijn geheugen hem in de steek?⁶⁵ Gavan Tredoux onderzocht het voorval nog in 2016. Hij merkt op dat noch Isabel Burton, noch Georgina Stisted het rapport of zelfs het onderzoek in de bordelen vermeldden.⁶⁶ De eerste die het vermeldde was Thomas Wright (1906).⁶⁷ Zelf is Tredoux, ondanks het feit dat het nooit is teruggevonden, overtuigd van de echtheid van het rapport.⁶⁸

Na deze episode verliet Burton het leger. Het vervolg van zijn leven werd gekenmerkt door grote reizen en expedities die hij ondernam en waarover hij reisverslagen schreef. Zo werd hij bij het grote publiek vooral bekend om zijn bezoek aan Mekka, als eerste West-Europeaan, in een tijd waarin dat nog verboden was voor niet-moslims.⁶⁹ Zijn ervaringen schreef hij neer in *Personal Narrative of a Pilgrimage to El-Medinah and Meccah* (1855-56).⁷⁰ Ook ging hij met de Britse ontdekkingsreiziger John Hanning Speke (1827-1864), met wie hij later in een vete zou terechtkomen, op zoek naar de bron van de Nijl: *The Lake Regions of Central Africa, A Picture of Exploration* (1860).⁷¹ Burton ging op ontdekking door Afrika en het Midden-Oosten.⁷² Zelfs zijn huwelijk met Isabel Arundell in 1861 zorgde er niet voor dat

⁶³ Het bezoek aan de bordelen vond plaats in 1845. Burton schreef zijn 'Terminal Essay' rond 1883 en gaf het uit in 1886. GODSALL (2008), 47-49.

⁶⁴ BRODIE (1967), 76-77.

⁶⁵ RICE (1990), 166.

⁶⁶ TREDOUX (2016), 4.

⁶⁷ WRIGHT (1906), I, 75-76.

⁶⁸ TREDOUX (2016), 9 en 27.

⁶⁹ BURTON (1855-56); WRIGHT (1906), I, 101-125; NURSE (1999), 129; KENNEDY (2005), 58.

⁷⁰ Zie Appendix B voor een volledige lijst van Burtons werken en geschriften.

⁷¹ ISABEL BURTON (1893), I, 249-278; PHILLIPS (1999a), 72; NURSE (1999), 129; ANTOSA (2013), 147-154.

⁷² *Sindh, and the Races that Inhabit the Valley of the Indus* (1851); *First Footsteps in East Africa; or, An exploration of Harar* (1856).

hij zich settelde.⁷³ Het huwelijk met de enorm gelovige Isabel verbaasde iedereen. Volgens velen hadden ze een ongelukkige relatie, hoewel Isabel haar uiterste best deed om het tegendeel aan te tonen.⁷⁴ Het feit dat ze nooit kinderen kregen, deed de twijfels alleen maar toenemen.⁷⁵ Hun kinderloosheid voedde ook de geruchten over Burtons geardheid, geruchten die reeds ontstonden na zijn onderzoek naar de bordelen van Karachi en die door zijn intense vriendschappen met onder andere Steinhauser en de Britse poëet Algernon Swinburne (1837-1909) nooit verdwenen.⁷⁶ De voormalige soldaat en ontdekkingsreiziger werd in deze periode van zijn leven aangesteld als diplomaat en consul, maar bleef rondreizen en zijn bevindingen neerschrijven. Een eerste maal, zonder Isabel, op het eiland Fernando Po, dat nu bij Equatoriaal-Guinea hoort.⁷⁷ Hij gebruikte veel van zijn tijd om door West-Afrika te reizen: *Wanderings in West Africa, From Liverpool to Fernando Po* (1863). Het koppel herenigde zich in 1865 toen Burton naar Santos in Brazilië werd gestuurd: *Explorations of the Highlands of the Brazil* (1869). Na een tussenstop als consul in Damascus – *The Case of Captain Burton, Late H. B. M.'s Consul at Damascus* (1872) – belandde hij uiteindelijk in Triëst.⁷⁸ De laatste jaren van zijn leven bracht hij daar als consul door – op enkele reizen en een korte terugkeer naar Groot-Brittannië na.

Na zijn avontuurlijk en gevuld leven werd Burton, mede door een aanslepende ziekte, noodgedwongen meer sedentair.⁷⁹ Maar een leven vol ontdekkingstochten wist men niet zomaar uit. Nu zijn lichaam het niet meer toeliet om nieuwe geografische gebieden te ontdekken, ontsluiëren en te beschrijven, stortte hij zich op een jarenlange passie van hem die hij aan zijn tijdgenoten wilde onthullen: erotische literatuur, voornamelijk uit het Oosten.⁸⁰ Hij was van mening dat de contemporaine, Victoriaanse Brit het één en ander kon leren van de oosterlingen, in het bijzonder op het gebied van seks.⁸¹ Zo meende hij onder andere dat ook vrouwen van seks konden genieten, terwijl in die tijd een Victoriaanse bruid vaak op haar eerste huwelijksnacht werd voorbereid met de woorden: “Lie still and think of

⁷³ KENNEDY (2005), 118-119.

⁷⁴ MCLYNN (1993), 176-178 en 348; Ook Mary Lovell meent dat ze een goed huwelijk hadden (LOVELL (1998), 678).

⁷⁵ MCLYNN (1993), 262; KENNEDY (2005), 213.

⁷⁶ RICE (1990), 507; MCLYNN (1993), 61; KENNEDY (2005), 214.

⁷⁷ ISABEL BURTON (1893), I, 375.

⁷⁸ KENNEDY (2005), 164.

⁷⁹ GOURNAY (1983), 92; MCLYNN (1993), 317; LOVELL (1998), 678.

⁸⁰ PHILLIPS (1999a), 80; GOURNAY (1983), 92; ANTOSA (2013), 159.

⁸¹ NURSE (1999), 328; COLLIGAN (2002), 37; KENNEDY (2005), 5 en 208.

the Empire".⁸² Dus begon hij enkele klassiekers uit het genre te vertalen. De preutsheid die de Victoriaanse periode kenmerkte liet echter niet zomaar toe dat er seksueel getinte werken op de markt kwamen. In 1857 werd de *Obscene Publications Act* uitgevaardigd, een wet die het publiceren van 'obscene' (lees: seksueel getinte) boeken verbood.⁸³ Het naleven van deze wet werd bewaakt door twee organisaties met de weinig verhullende namen *Society for the Suppression of Vice* en de *National Vigilance Association*.⁸⁴

Daarom richtte Burton met zijn goede vriend F. F. Arbuthnot (1833-1901), met wie hij zijn passie voor erotische literatuur deelde, de *Kama Shastra Society* op.⁸⁵ Gezien de strikte wetgeving was de *Kama Shastra Society* in feite een fictieve uitgeverij. Hun boeken werden zogezegd gedrukt in Benares, een stad in Indië, en zelf was de organisatie gevestigd in 'Cosmopoli', een volledig fictieve stad.⁸⁶ Ze vermeldden nooit hun naam in de werken die ze vertaalden. De werken waren gesigneerd met de initialen A. F. F. en B. F. R.⁸⁷ Wanneer we deze omkeren, lezen we de initialen van Forster Fitzgerald Arbuthnot en Richard Francis Burton. Een uitzondering vormden de *Arabian Nights*, waar Burton zijn eigen naam wél op het titelblad vermeldde (zie hoofdstuk 2.1). Bovendien waren de werken die ze uitgaven vaak enkel verkrijgbaar na private inschrijving en werd duidelijk vermeld dat ze gemaakt waren voor wetenschappers die het fenomeen van oosterse liefde wilden onderzoeken.⁸⁸ Op deze manier probeerden ze de wet te omzeilen en zichzelf een proces te besparen. De *Kama Shastra Society* publiceerde zeven boeken. De eerste was de eerste Engelse vertaling van de oosterse klassieker de *Kama Sutra* (1883).⁸⁹ Na het succes van de *Kama Sutra* werd hun vertaling van de *Ananga Ranga*, die de heren reeds in 1873 voltooid hadden, uitgegeven in 1885.⁹⁰ Daarna volgden de tien volumes van de *Arabian Nights* (1885-86) en de zes extra volumes, die de *Supplemental Nights* genoemd worden (1886-88). Vervolgens verschenen er nog vier werken: *Perfumed Garden* (1886), *Beharistan* (1887), *Gulistan* (1888) en *Priapeia*

⁸² RICE (1990), 5.

⁸³ BRODIE (1967), 367; GOURNAY (1983), 332; LOVELL (1998), 684; KENNEDY (2005), 209 en 216; BECCALOSSO en CROZIER (2011), 11; ANTOSA (2013), 73.

⁸⁴ BRODIE (1967), 367; JENKYN (1980), 280; NURSE (1999), 329; LOVELL (1998), 684; KENNEDY (2005), 219; ANTOSA (2013), 73.

⁸⁵ WRIGHT (1906), II, 58; BRODIE (1967), 374; RICE (1990), 569; NURSE (1999), 329; PHILLIPS (1999a), 82.

⁸⁶ GOURNAY (1983), 334-335; RICE (1990), 572; KENNEDY (2005), 217 en 226.

⁸⁷ RICE (1990), 571; PHILLIPS (1999a), 82.

⁸⁸ GOURNAY (1983), 334; RICE (1990), 572; NURSE (1999), 329; KENNEDY (2005), 226; BULL (2017), 241.

⁸⁹ BRODIE (1967), 374-376; MCLYNN (1993), 331-332; KENNEDY (2005), 206.

⁹⁰ BRODIE (1967), 371-372 en 377.

(1890).⁹¹ Voorts stonden ook nog twee werken op het programma die pas na zijn dood werden uitgegeven: *Il Pentamerone* (1893) en vertalingen van de *Carmina* van Catullus (1894).⁹²

Via deze erotische vertalingen trachtte Burton zijn uitvoerige kennis van het Oosten en de seksuele en culturele gewoontes daar te delen met het Britse publiek. Daarvoor vulde hij zijn werken met voetnoten waarin hij, soms op encyclopedische wijze, zijn kennis etaleerde. Vooral in de *Arabian Nights* valt dit procedé op. Achteraan het tiende volume voegde hij zelfs een 'Terminal Essay' toe, waarin hij allerhande religieuze, seksuele en culturele kenmerken van het Midden-Oosten beschreef, waaronder de rol van de vrouw en de Islam. Dat dit niet vanzelfsprekend was bewees de geheime constructie die men moest verzinnen om deze vertalingen gepubliceerd te krijgen. Burton had al eerder een vruchteloze poging ondernomen om dit soort zaken bespreekbaar te maken. In 1863 richtte hij samen met James Hunt (1833-1869) de *Anthropological Society of London* op.⁹³

Via deze organisatie trachtte Burton een open, ongecensureerde communicatie op gang te brengen over zaken die (ontdekkings)reizigers over andere volkeren te weten kwamen. Dit betrof zowel religieuze, etnische als culturele aspecten, alsook seksuele *mores*.⁹⁴ Deze wetenschappelijke ontdekkingen konden in het preutse Victoriaans Brittannië nergens besproken worden, laat staan gepubliceerd. Negen jaar na zijn oprichting fuseerde de *Anthropological Society of London* met de *Ethnological Society of London* om zo de *Royal Anthropological Institute of Great Britain* te vormen. Enkele originele leden van de *Anthropological Society*, waaronder Burton, richtten echter zelf een nieuwe 'club' op: de *London Anthropological Society*.⁹⁵ Burtons doel bij het oprichten en steunen van de *Society* verwoordde hij zelf als volgt: "My motive was to supply travellers with an organ that would rescue their observations from the outer darkness of manuscripts and print their curious information on social and sexual matters out of place in the popular book".⁹⁶ In dit opzet slaagde de *Society* onvoldoende, vond hij.⁹⁷ Dus zocht en vond hij een nieuw vehikel in de vorm van zijn vertalingen.

⁹¹ GOURNAY (1983), 93; BULL (2017), 241.

⁹² KENNEDY (2005), 244; ANTOSA (2013), 159.

⁹³ WRIGHT (1906), I, 184-185; RICE (1990), 475-476; KENNEDY (2005), 208.

⁹⁴ RICE (1990), 475-476; ANTOSA (2013), 160.

⁹⁵ RICE (1990), 475-476.

⁹⁶ BURTON (1885), I, xviii.

⁹⁷ GOURNAY (1983), 319-320.

Burton kon evenwel niet al de werken die hij gepland had, vertalen en uitgeven. Zo plande hij onder andere ook nog een uitgave van de roman van de Romein Apuleius en van de werken van Ausonius.⁹⁸ Hij stierf echter in Triëst in 1890. Behalve de vertalingen van Ausonius en van Apuleius' *Metamorphoses* stond er ook een vernieuwde versie van zijn *Perfumed Garden* op het programma.⁹⁹ In deze editie, die de titel *Scented Garden* zou dragen, was Burton van plan om dieper in te gaan op het thema van de homoseksualiteit, dat hij in zijn 'Terminal Essay' reeds had aangesneden. Het had ons ongetwijfeld Burtons visie op homoseksualiteit beter doen begrijpen. Hoe komt het dan dat dit document niet aan ons is overgeleverd? Na de dood van Burton werd het manuscript verbrand door zijn vrouw Isabel.¹⁰⁰ De reden daarvoor vertelde ze in een brief aan *The Morning Post* van 19 juni 1891:

I said to myself, "Out of fifteen hundred men, fifteen will probably read it in the spirit of science in which it was written; the other fourteen hundred and eighty-five will read it for filth's sake, and pass it to their friends, and the harm done may be incalculable".¹⁰¹

Ze rechtvaardigde met deze reden haar keuze om het manuscript te verbranden hoewel er, na het enorme succes van de *Arabian Nights*, duizendvijfhonderd abonnees op de *Scented Garden* aan het wachten waren.¹⁰² Haar echte motief was waarschijnlijk de bezorgdheid om de reputatie van haar man te behoeden.¹⁰³ Na diens dood spendeerde ze enkele dagen aan het classificeren en selecteren van allerhande papieren om die mee terug te nemen naar Engeland.¹⁰⁴ Daarbij stootte ze op het manuscript van de *Scented Garden*. Geschokt door de inhoud ervan – behalve een vertaling van het Arabische origineel bevatte het vele voetnoten met daarin naar verluidt Burtons eigen visie op homoseksualiteit en vertalingen van enkele pamfletten van Numa Numantius (zie verder) – besloot ze het te vernietigen.¹⁰⁵ Zoals eerder vermeld was het schandelijk om zelfs nog maar geassocieerd te worden met zulke zaken. Uit liefde verbrandde de devote christen Isabel het werk dan maar: "I did it purely out of love for my husband, and all the censure is as nothing to me in comparison to his memory and

⁹⁸ ISABEL BURTON (1893), II, 455; BRODIE (1967), 404.

⁹⁹ BRODIE (1967), 406-407; KENNEDY (2005), 241.

¹⁰⁰ RICE (1990), 612-614; KENNEDY (2005), 254; GODSALL (2008), 416.

¹⁰¹ Isabel Burton aan *The Morning Post*, 19 juni 1891, geciteerd in WILKINS (1897), II, 723-726.

¹⁰² RICE (1990), 612-614

¹⁰³ KENNEDY (2005), 253; GODSALL (2008), 419; ANTOSA (2013), 29.

¹⁰⁴ RICE (1990), 611.

¹⁰⁵ ISABEL BURTON (1893), II, 444; RICE (1990), 614; GODSALL (2008), 416.

our speedy reunion.”¹⁰⁶ De reactie in de pers was vernietigend, zo erg dat ze een tweede brief naar de pers stuurde, ditmaal naar *The Echo*.¹⁰⁷ Daarin geeft ze toe dat het een fout was om het manuscript te verbranden, maar verdedigde ze haar beslissing. Ze vermeldde eveneens dat de verwensingen in allerhande brieven die ze kreeg na haar beslissing nog grover waren dan de inhoud van het werk zelf.¹⁰⁸ Ze probeerde ook in het reine te blijven door te stellen dat haar intenties goed waren en ze zelfs van een uitgever, die het manuscript wenste te kopen, een enorme som geld had geweigerd.¹⁰⁹

Ook in de biografie van haar man trachtte Isabel zich nog te verdedigen, maar sinds de biografieën van Thomas Wright en haar aangetrouwde nicht Georgina Stisted zijn de herinneringen aan haar vooral negatief.¹¹⁰ Ze kreeg de reputatie een boekenverbrandster te zijn, maar uiteindelijk bleek dat al met al nog mee te vallen: het is juist aan haar te danken dat zovele andere boeken uit Burtons bibliotheek tot bij ons zijn gekomen.¹¹¹ Het is voornamelijk door haar verbranding van *The Scented Garden* dat er zo veel controverse is ontstaan. Door het feit dat dit werk nooit werd uitgegeven, is het belang ervan misschien vaak overschat. Sommigen noemden het zelfs zijn magnum opus, iets dat zelfs Isabel al ontkende.¹¹² Volgens haar was het vooral een vertaling van het Arabische origineel.¹¹³ Anderen menen daarentegen dat het werk van onschatbare waarde zou geweest zijn en dat dit boek behalve Burtons eindconclusie over homoseksualiteit ook zijn eigen ‘coming out’ als homoseksueel zou bevat hebben.¹¹⁴ Het enige dat vaststaat is dat we de inhoud en de impact ervan nooit zullen kennen, wat bijzonder jammer is voor de studie die we in deze masterproef trachten uit te voeren.

¹⁰⁶ ISABEL BURTON (1893), II, 439.

¹⁰⁷ Isabel Burton aan *The Echo*, geciteerd in ISABEL BURTON (1893), II, 438-441.

¹⁰⁸ ISABEL BURTON (1893), II, 438.

¹⁰⁹ Isabel Burton aan *The Morning Post*, geciteerd in WILKINS (1897), II, 722-723; RICE (1990), 613-614.

¹¹⁰ SISTED (1897), 405; WRIGHT (1906), II, 250-257 en 264-265; KENNEDY (2005), 253.

¹¹¹ KIRKPATRICK (1978), vi; KENNEDY (2005), 254; LOVELL (1998), xiii en 746-751.

¹¹² ISABEL BURTON (1893), II, 438; LAURITSEN en THORSTAD (1974), 79.

¹¹³ ISABEL BURTON (1893), II, 444.

¹¹⁴ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 79.

1.2. *Historische context*

Richard Burton werd geboren in 1821 en stierf in 1890. Zijn leven omspande dus bijna de gehele Victoriaanse tijd. Een periode die, zoals hierboven reeds een paar keer werd aangestipt, gekenmerkt werd door een opvallende preutsheid ten opzichte van alles wat met seksualiteit te maken had, maar paradoxaal genoeg ook gedomineerd werd door seks en waarin juist de kiemen van verschillende seksuele emancipatiebewegingen te situeren zijn. Voor deze meesterproef kijken we niet alleen naar de Victoriaanse visie op seksualiteit, maar focussen we meer bepaald op de houding tegenover homoseksualiteit. De Victoriaanse periode wordt verder gekenmerkt door een repressieve houding vanwege de wet en de maatschappij, die dit opkomende discours over seksualiteit verboden maar tegelijkertijd juist uitlokten. Daarnaast was er ook sprake van een herontdekking en herwaardering van de Griekse oudheid. Dit filhellenisme heerste niet enkel op het Britse eiland, maar kwam ook op het Europese vasteland voor. Het is in het licht van deze context dat Burtons leven gezien moet worden. Ook zijn geschrift(en) over homoseksualiteit krijgen op die manier hun plaats binnen dit groter geheel. Op de specifieke plaats ervan en op de vergelijking met andere pioniers, die in dit hoofdstuk reeds vermeld zullen worden, wordt nader ingegaan in deel vier van deze meesterproef.

1.2.1. *Preutse Victoriaanse samenleving...*

“Any male person who, in public or private, commits, or is a party to the commission of, or procures, or attempts to procure the commission by any male person of, any act of gross indecency with an other male person, shall be guilty of a misdemeanour, and being convicted thereof, shall be liable at the discretion of the Court to be imprisoned for any term not exceeding two years, with or without hard labour.”

(Sectie 11 van de *Criminal Law Amendment Act*, 1885)¹¹⁵

Sectie 11 van de *Criminal Law Amendment Act* van 1885, hierboven geciteerd, vormde als het ware de ultieme bevestiging van de preutse Victoriaanse periode. Deze samenleving was

¹¹⁵ MEAD en BODKIN (1890), 66-68.

niet alleen erg schroomvallig als het op seks aankwam, zij stond zelfs ronduit vijandig tegenover alles wat ‘abnormaal’ was, alles wat letterlijk van de norm afweek.¹¹⁶ Het kerngezien vormde deze norm. Seks was enkel bedoeld om zich voort te planten. Seks met plezier als eerste bedoeling was ondenkbaar.¹¹⁷ Mannelijke of vrouwelijke homoseksualiteit, bisexualiteit of zelfs masturbatie waren uit den boze. Het *Labouchere Amendment*, zoals sectie 11 vaak genoemd wordt, werd van kracht in 1885, hetzelfde jaar waarin Burton het eerste volume van zijn *Arabian Nights* publiceerde.¹¹⁸ Het symbolische hoogtepunt van de vervolging van homoseksualiteit was het proces van Oscar Wilde (1854-1900), tien jaar later in 1895.¹¹⁹ De beroemde Britse poëet werd op basis van deze elfde sectie veroordeeld tot twee jaar ‘hard labour’ en het verloop van het proces werd breed uitgesmeerd in de kranten.¹²⁰ Na zijn veroordeling werd Oscar Wilde een soort martelaar voor alle homoseksuelen die het slachtoffer werden van het Victoriaanse puritanisme.¹²¹ Wilde werd het bekendste slachtoffer van deze wet. Zijn proces illustreert de obsessie met seks in Victoriaans Groot-Brittannië op twee vlakken: zowel de obsessie om seksueel afwijkend gedrag te bestraffen, alsook de aandacht die het dan toch in de kranten kreeg. In plaats van het dood te zwijgen en het uit de aandacht te houden, werd er gedetailleerd over bericht. De voyeuristische lezer, die zichzelf in géén geval tot zo’n daden zou verlagen, was toch erg benieuwd naar wat Wilde allemaal had uitgespookt en hoe dat in zijn werk ging.

Ook vóór het *Labouchere Amendment* van kracht werd, was homoseksualiteit strafbaar. Reeds door Henry VIII (1491-1547) werd de ‘Buggery Act’ in 1533 afgevaardigd.¹²² Daarmee werd anale penetratie strafbaar met de dood. In een nieuwe wet uit 1861, de ‘Offences against the Person Act 1861’, werd de straf omgezet tot levenslange opsluiting.¹²³ Deze wet was echter nog steeds gericht tegen ‘sodomie’, in deze context anale penetratie, iets wat moeilijk te bewijzen viel in de praktijk. De *Criminal Law Amendment* van 1885 maakte deze repressieve aanpak een stuk eenvoudiger. Door de vaagheid van de wet werd elk vermoeden van “any act of gross indecency with an other male person” strafbaar, want

¹¹⁶ ROBB (2004), 25-50; VAN HOUTD (2015), 164.

¹¹⁷ BECCALOSSO en CROZIER (2011), 11.

¹¹⁸ SMITH (1976); BRODIE (1967), 390; WEEKS (1977), 11-14; DELLAMORA (1990), 200; KENNEDY (2005), 219.

¹¹⁹ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 52-53; WHITE (1999), 49-62.

¹²⁰ SCHULZ (1996), 37; BECCALOSSO en CROZIER (2011), 18.

¹²¹ BECCALOSSO en CROZIER (2011), 19.

¹²² WEEKS (1977), 11-14.

¹²³ SMITH (1976), 165.

wat was nu precies “gross indecency?”.¹²⁴ Pas in 1967 – nog maar 50 jaar geleden – werd homoseksualiteit (gedeeltelijk) gedecriminaliseerd.¹²⁵ De *Criminal Law Amendment* vormde dus een legale (her)bevestiging van de afkeer die men koesterde tegen homoseksualiteit.

In het vorige hoofdstuk werd reeds de *Society for the Suppression of the Vice* vermeld die reeds in 1802 werd opgericht en de *National Vigilance Association*, opgericht in 1884. Dit soort organisaties vormden een vorm van sociale controle die de hierboven beschreven wetten handhaafden. De *Obscene Publications Act* van 1857 verhinderde het uitbrengen van ‘pornografische’ publicaties. In 1876 werd er een nieuwe wet gestemd die de invoer van obscene publicaties uit het buitenland, waar men dergelijke literatuur en oplages dan ging zoeken, verhinderde – de *Custom Consolidation Act*.¹²⁶ We zagen reeds hoe Burton de *Kama Shastra Society* van een fictieve ontstaansplaats voorzag en ook de locatie waar de drukkers die hun werken drukten geheimhield. De *Kama Shastra Society* ondervond al met al weinig problemen met het gepubliceerd krijgen van zijn werken.¹²⁷ Andere uitgevers hadden minder geluk. Zo werd Henry Vizitelly (1820-1894), een Londense uitgever die de zeventig reeds gepasseerd was, voor drie maanden opgesloten omdat hij in 1888 een ongecensureerde editie van Emile Zola’s *La Terre* (1887) had uitgebracht.¹²⁸ Een nieuwe editie van een pamflet over geboortebeperving dat al jaren de ronde deed, resulteerde in de veroordeling van twee politieke activisten, Charles Bradlaugh (1833-1891) en Annie Besant (1847-1933).¹²⁹

Deze wetten en beslissingen waren natuurlijk niet enkel van toepassing op homoseksualiteit, maar op elke afwijkende vorm van seksualiteit: buitenechtelijke relaties, masturbatie, bisexualiteit, bordeelbezoeken, pornografie zijn slechts enkele voorbeelden. De Franse filosoof Michel Foucault (1926-1984) poneerde in zijn monumentale *Histoire de la Sexualité* (volume 1: 1976) ‘l’hypothèse répressive’.¹³⁰ Volgens hem zou het tijdperk van

¹²⁴ ANTOSA (2013), 77.

¹²⁵ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 31; WEEKS (1977), 11.

¹²⁶ KENNEDY (2005), 209.

¹²⁷ NURSE (1999), 342-343.

¹²⁸ BRODIE (1967), 368; LAURITSEN en THORSTAD (1976), 78; NURSE (1999), 342-343; KENNEDY (2005), 219; BECCALOSI en CROZIER (2011), 11.

¹²⁹ Dit oorspronkelijk Amerikaanse pamflet droeg de naam *The Fruits of Philosophy, or the Private Companion of Young Married People*; BRODIE (1967), 368; LAURITSEN en THORSTAD (1974), 78.

¹³⁰ FOUCAULT (1976), 21-67. Foucault toonde in zijn *Histoire de la Sexualité* aan dat er ondanks deze repressie van seksualiteit in de negentiende eeuw juist een enorme opkomst van geschriften over seksualiteit was (zie verder). De repressie en de geschriften over seksualiteit vertoonden een wisselwerking met elkaar. Juist omdat het verboden was, werd er net meer over geschreven, wat er dan weer tot leidde dat sommige wetten verstrengd werden en zo verder.

onderdrukking begonnen zijn in de zeventiende eeuw.¹³¹ In de negentiende eeuw was het zo ver gekomen dat er over seks zelfs niet gesproken werd: ‘autour du sexe, on se tait’.¹³² Het thema ‘seks’ werd verzwegen, het werd weggestoken. De enige plaats waar seks toegestaan was, was de ouderlijke slaapkamer, en dan nog enkel voor de voortplanting.¹³³ Voorts bespreekt Foucault nog een opvallend voorval van een simpele boer, die nadat hij seks heeft gehad met een klein meisje, uitgeleverd wordt aan de politie, aan de rechtbank en later zelfs medisch onderzocht wordt. Het bewijst, volgens Foucault, dat zelfs zo iets kleins en onschuldigs, iets dat als het ware elke dag gebeurde, voor een collectieve onverdraagzaamheid zorgde.¹³⁴ De sociale controle die er in deze periode in Engeland heerste, betekende dat men te allen tijde op zijn hoede moest zijn. Zo zagen we hoe Burton in een slecht daglicht kwam te staan na zijn onderzoek naar de bordelen in Karachi en hoe zijn besmeurde reputatie uiteindelijk zou geleid hebben tot zijn ontslag uit het leger. Ook het feit dat hij nooit, met uitzondering van de *Arabian Nights*, zijn naam op zijn vertalingen vermeldde, bewijst hoe omzichtig men moest omspringen met alles wat met seks te maken had. Dit beseftte Isabel ook en bezorgd om de reputatie van haar man, die zich niet meer kon verdedigen, vernietigde ze na zijn dood het manuscript van *The Scented Garden* dat hem in de toenmalige maatschappij in een slecht daglicht had kunnen stellen.

De sociale controle zorgde ervoor dat men het zich niet kon veroorloven af te wijken van de norm. Een man moest een Victoriaanse, christelijke *gentleman* zijn.¹³⁵ Christelijk, want deze seksuele preutsheid hing nauw samen met de Joods-christelijke traditie, waarin homoseksualiteit een zonde was, seks de oorzaak van ziektes en pornografie “poison”.¹³⁶ Een man diende mannelijk en viriel te zijn, deugdzaam en respectabel, met sterke christelijke normen en waarden.¹³⁷ Daartegenover stond de verwijfde, vervrouwelijkte en decadente homoseksueel.¹³⁸ In de opvoeding tot zo’n viriele man, evenals in hun later leven, liet men mannen zoveel mogelijk ‘samenhokken’, ver verwijderd van vrouwen.¹³⁹ Dit diende deels om seks te verzwijgen of uit te sluiten. Deze ‘maatregel’ ressorteerde echter een averechts

¹³¹ FOUCAULT (1976), 21.

¹³² *Ibid.*, 10.

¹³³ *Ibid.*, 9-10.

¹³⁴ *Ibid.*, 43-44.

¹³⁵ VANCE (1985); ANTOSA (2013), 65-66 en 80.

¹³⁶ GOURNAY (1983), 340; PEASE (2000), 48-49; BECCALOSSO en CROZIER (2011), 11; BRODIE (2011), 44; ANTOSA (2013), 64.

¹³⁷ HUGGINS (2000), 586-589.

¹³⁸ ANTOSA (2013), 80.

¹³⁹ *Ibid.*, 65.

effect. Op plaatsen als de school, Oxford, het leger of op het werk werden mannen omringd door mannen. Dit zou de ideale voedingsbodem blijken voor de opkomst van homoseksualiteit (zie hoofdstuk 1.3).

1.2.2. ... toch geobsedeerd door seks

“Now that I know the tastes of England, we need never be without money.”

(Richard Burton, geciteerd door Isabel Burton)¹⁴⁰

Ondanks de commentaar die Burton kreeg nadat zijn eerste volume van de *Arabian Nights* uitkwam in 1885, werd het een onverhoopt financieel succes.¹⁴¹ De uitspraak hierboven illustreert hoe er, ondanks al het juridische tegengewicht, toch een zekere obsessie voor seks heerste in Victoriaans Brittannië. In dat opzicht kan men hier spreken van een hypocriete samenleving. Aan de ene kant preuts en vol schroom ten opzichte van seksualiteit, maar aan de andere kant toch geobsedeerd door seks. We haalden reeds aan hoe de op sensatie beluste kranten berichtten over het proces van Oscar Wilde. Het volledige citaat van Burton luidt: “I have struggled for forty-seven years, distinguishing myself honourably in every way that I possibly could. I never had a compliment, nor a "thank you," nor a single farthing. I translate a doubtful book in my old age, and I immediately make sixteen thousand guineas. *Now that I know the tastes of England, we need never be without money.*”¹⁴² In zijn typische schertsende vorm van humor bemerkte Burton hoe de anders zo op grootse mannen en heldendaden gefocuste maatschappij hem nooit erkende omwille zijn ontdekkingstochten of zijn consulaat. Hij werd wel op slag een beroemdheid toen hij een boek vertaalde waarvan iedereen, hijzelf inclusief, overtuigd was dat het toch van een bedenkelijk allooi was.

Dat er zeker een markt was voor dit soort geschriften bewijst niet alleen het succes van de *Arabian Nights*, maar ook het onderzoek dat verricht is naar de pornografische traditie in Victoriaans Groot-Brittannië. Dat heeft aangetoond dat er in deze periode in

¹⁴⁰ ISABEL BURTON (1893), II, 442.

¹⁴¹ BRODIE (1967), 392; MCFLYNN (1993), 339; KENNEDY (2005), 243-244.

¹⁴² ISABEL BURTON (1893), II, 442.

Engeland wel degelijk een rijke, ‘ondergrondse’ traditie van pornografie bestond.¹⁴³ Ondanks de verschillende wetten was er een markt voor (homo)seksueel getinte boeken en prenten. Er bestonden zelfs verschillende ‘pornografische’ winkeltjes, waar de liefhebber terecht kon. Zo verzamelden de politie en *The Society for the Suppression of the Vice* tussen 1834 en 1850 samen zo’n driehonderdvijfentachtigduizend prenten en foto’s, tachtigduizend boeken en pamfletten, achtentwintigduizend bladzijden vol obscene liederen en nog vijf ton ander gedrukt materiaal.¹⁴⁴ De Britse poëet en schrijver Algernon Swinburne (1837-1909), die bekend stond om de taboeonderwerpen in zijn werken, en een zekere Frederick Hankey (1821-1882) zouden een rijke verzameling van dit soort materiaal gehad hebben en vrienden en gelijkgestemden geholpen hebben bij het bemachtigen ervan.¹⁴⁵ Seks was ook te verkrijgen in de bordelen die vooral in de grotere steden bestonden.¹⁴⁶ Het was trouwens het verschijnen van een artikel, met de sensationele naam *The Maiden Tribute of Modern Babylon*, van de journalist William T. Stead (1849-1912) dat ertoe leidde dat de *Criminal Law Amendment Act* van 1885 ook de *age of consent* voor heteroseksuele seks verhoogde. In de *Pall Mall Gazette* van 4 juli onthulde hij dat er jonge meisjes geprostitueerd werden in Londense bordelen.

1.2.3. *British Empire*

“On the one hand there are Westerners, and on the other there are Arab - Orientals; the former are (in no particular order) rational, peaceful, liberal, logical, capable of holding real values, without natural suspicion; the latter are none of these things.”

(Edward W. Said, *Orientalism*, 1978)¹⁴⁷

Het Groot-Brittannië van de Victoriaanse periode was het kloppend hart van een groots rijk. Het *British Empire* was het grootste in de geschiedenis wat betreft inwoners en oppervlakte land dat ertoe behoorde. In de negentiende eeuw bereikte het zijn grootste omvang met

¹⁴³ MARCUS (1970); SIGEL (2001); COLLIGAN (2006); WALLEN (2014), 2.

¹⁴⁴ PEASE (2000), 50-56.

¹⁴⁵ LOVELL (1998), 325; PHILLIPS (1999a), 83.

¹⁴⁶ FOUCAULT (1976), 10-11; WALLEN (2014), 2.

¹⁴⁷ SAID (1978), 49.

overzeese gebieden op elk continent. Het rijk bestond uit een vierde van het gehele landoppervlak ter wereld en een vijfde van de wereldpopulatie.¹⁴⁸ Het imperium heerste over de zee en Indië vormde het kroonjuweel van de Britse kolonies. In Afrika had Groot-Brittannië kolonies van in het noorden tot in het zuiden. Deze dominantie wordt treffend geschetst door de triomfantelijke spreidstand van de Britse imperialist en zakenman Cecil Rhodes (1853-1902).¹⁴⁹ Hij wordt afgebeeld, als ware hij de Kolossus van Rhodos, terwijl hij het volledige Afrikaanse continent, van Caïro tot Kaapstad (*Cape to Cairo*), tussen de benen houdt. De afbeelding is nog steeds een treffende illustratie van de dominantie die Groot-Brittannië toen op het continent had.

Deze dominantie uitte zich niet enkel op politiek-militair vlak, maar ook op cultureel gebied.¹⁵⁰ De Britten voelden zich superieur ten opzichte van hun kolonies. Ze voelden zich een verheven samenleving en waren het toonbeeld van civilisatie vergeleken met de in hun ogen inferieure originele bevolking van de veroverde gebieden. De originele bevolking diende opgevoed te worden.¹⁵¹ Maar het was niet enkel Groot-Brittannië dat invloed uitoefende op haar kolonies. Er was een wisselwerking.¹⁵² Zo voedde het kolonialisme het superioriteitsgevoel van de Britten en zorgde het voor het ontstaan van een nieuwe Britse identiteit. Een identiteit die gevormd werd in tegenstelling tot de nieuwe volkeren die ze in de veroverde gebieden ontmoetten. Zo leidde het contact met andere culturen niet enkel tot het vormen van een identiteit voor deze 'andere' (*other*), maar ook tot het vormen van een identiteit voor zichzelf.¹⁵³ Na het beantwoorden van de vraag 'wie zijn zij?' volgt automatisch de vraag 'en wie zijn wij dan?'¹⁵⁴

Voor het beantwoorden van de eerste vraag riep men de hulp in van de opkomende wetenschappen.¹⁵⁵ Op 'wetenschappelijke' manieren werd vastgelegd wie de 'anderen' waren. Het antwoord was op voorhand gekend: *zij* waren minder dan *wij*, *zij* waren inferieur aan *ons*. De nieuw ontdekte volkeren werden onderverdeeld in hiërarchieën waarbij de

¹⁴⁸ WASSON (1990), 167-169.

¹⁴⁹ Groot-Brittannië had controle over Egypte, Soedan, Oeganda, Rhodesië, het huidige Botswana en Zuid-Afrika, wat een bijna ononderbroken lijn van Caïro in het noorden tot Kaapstad in het zuiden betekende. Er werden door Cecil Rhodes zelfs plannen geopperd om een spoorweg tussen de twee hoofdsteden in leggen, maar dit werd nooit voltooid.

¹⁵⁰ ANTOSA (2013), 42-45.

¹⁵¹ WASSON (1990), 172; ANTOSA (2013), 40-42.

¹⁵² WASSON (1990), 170 en 176.

¹⁵³ KENNEDY (2005), 207; WASSON (1990), 176; ANTOSA (2013), 39 en 46-47; SAID (1978), 3.

¹⁵⁴ KENNEDY (2005), 1; ORRELLS (2012), 200; TONER (2013), xi.

¹⁵⁵ BELKHIR (1994), 57-61; JACKSON en WEIDMAN (2005/2006); VAN HOUDT (2015), 101-105 en 126-129.

blanke, Europeaan steeds bovenaan stond.¹⁵⁶ Bekende voorbeelden zijn Carl Linnaeus (1707-1778) en zijn *Systema Naturae* (eerste editie uit 1735, maar verder uitgewerkt in 1758) en het *Essai sur l'inégalité des races humaines* (1853) van de Fransman Arthur de Gobineau (1816-1882). Ook Burton had zijn plaats in dit wetenschappelijk racisme. Zo maakte ook hij een soort rangschikking van de volkeren. Hij vergeleek de mensheid met een mensenlichaam: daarin waren de Europeanen de hersenen, de Aziaten het hart, de Amerikanen en Afrikanen vormden de armen en Australië de voeten.¹⁵⁷ Dat Australië als onderste van de continenten de voeten *down under* aan het lichaam vormden, was logisch, maar uit de rest van de analogieën valt veel af te leiden over Burtons visie op de volkeren. De Europeanen stonden bovenaan, zij waren de slimsten en de best ontwikkelden. Azië (in het bijzonder Arabië en Indië) vormde het hart, de oorsprong van de wereld en de mensheid. De Arabieren kende hij een hogere plaats toe dan de Indiërs. Ook zij waren slavenhouders en veroveraars. Leken ze in dat opzicht niet erg op de Britten?¹⁵⁸

In schril contrast met zijn liefde voor het Midden-Oosten en Indië staat zijn houding tegenover Amerikanen en vooral Afrikanen. Zij vormden de armen van het mensenlichaam. Deze analogie is makkelijk te vertalen: slavernij. Burton was enorm racistisch ten opzichte van zwarte Afrikanen en meende dan ook dat zij, als inferieur ras, bestemd waren voor slavernij.¹⁵⁹ In die mate dat hij, die zó gekant was tegen het christendom en religie, de Bijbel gebruikte om slavernij goed te praten.¹⁶⁰ Tot deze ideeën van wetenschappelijk racisme droeg de door Burton opgerichte *Anthropological Society* met onder andere publicaties in de *Anthropological Review* zijn steentje bij.¹⁶¹ Dit alles speelde zich af tegen een achtergrond waarin rassenetheorie een thema geworden was.¹⁶² In 1859 verscheen namelijk *The Origin of Species* van Charles Darwin (1809-1882). Zijn werk zou als voorbeeld dienen voor denkers die naar analogie met het dierenrijk een classificatie van mensensoorten maakten. Ook het sociaaldarwinisme, dat Darwins principe van *survival of the fittest* overnam om op de mensenwereld toe te passen, ontstond in deze periode als pseudowetenschap.

¹⁵⁶ De Zweedse botanist Carl Linnaeus onderscheidde vijf verschillende soorten van mensen en rangschikte ze van hoog naar laag. Arthur de Gobineau stond bekend als politicus, schrijver en rassenetheoreticus. In zijn essay over rassenongelijkheid trachtte hij op wetenschappelijke wijze de superioriteit van het blanke ras aan te tonen.

¹⁵⁷ BURTON (1863), I, 175-176.

¹⁵⁸ GOURNAY (1983), 206.

¹⁵⁹ PHILLIPS (1999a), 71; KENNEDY (2005), 131 en 140; ANTOSA (2013), 23 en 136.

¹⁶⁰ BURTON (1863), I, 270 in voetnoot.

¹⁶¹ GOURNAY (1983), 195.

¹⁶² KENNEDY (2005), 131-132.

Richard Burton was, wat zijn mening over andere volkeren en wat zijn visie op zwarte Afrikanen betreft, dus een man van zijn tijd. Zijn relatie tot het Oosten was echter ingewikkelder. Ook de relatie die de Britse samenleving tot het Oosten – *the Orient* – had, vertrok vanuit superieure gevoelens, zoals hierboven geschetst werd. Met *The Orient* wordt hier vooral het Nabije Oosten (de Bijbelse landen en het Midden-Oosten) en Indië bedoeld, in mindere mate China en Zuidoost-Azië.¹⁶³ Edward Said (1935-2003), professor literatuur en vaak beschouwd als één van de vaders van het postkolonialisme, beschreef de houding van het Westen ten opzichte van het Oosten in zijn monumentale *Orientalism* (1978), waarin hij vooral culturele aspecten bespreekt. Volgens Said kan ‘oriëntalisme’ op drie zaken slaan: 1) de naam voor studies over het Oosten (in dat opzicht was ook Burton een oriëntalist), 2) de gedachtegang dat er een duidelijke distinctie bestaat tussen het Oosten en het Westen en 3) de manier waarop het Westen op verschillende manieren zijn dominantie over het Oosten doet gelden.¹⁶⁴ Hij meent dat de studie over het Oosten meer zegt over het Westen en haar dominantie over het Oosten, dan over het Oosten zelf.¹⁶⁵ Het Westen heeft het Oosten dus als het ware geconstrueerd, waarbij die laatste de identiteit van ‘the other’ kreeg: “The orient was almost a European invention, and had been since antiquity a place of romance, exotic beings, haunting memories and landscapes, remarkable experiences.”¹⁶⁶

De inwoners van deze “romantische” plek werden daarentegen een stuk minder positief bekeken. Het citaat aan het begin van deze sectie illustreert de houding tegenover de oosterling, de ‘Andere’. De westerling was rationeel, vredevol, liberaal, logisch en in staat correcte normen en waarden te bezitten, de oosterling niet. De oosterling vormde de antithese van de westerling en was dit al sinds de oudheid.¹⁶⁷ Volgens Said was Aeschylus’ *Persae* (472 v. Chr.) daar een belangrijk voorbeeld van.¹⁶⁸ Eveneens stammend uit de oudheid is de schrik dat deze ‘Andere’ de eigen maatschappij zou contamineren en uiteindelijk corrumperen.¹⁶⁹ Zo werden de manschappen van Sulla ‘zacht’ (*mollis*) gemaakt door contact met het Oosten en ook het verlies van Marcus Antonius in de burgeroorlog met

¹⁶³ SAID (1978), 4.

¹⁶⁴ *Ibid.*, 2-3.

¹⁶⁵ *Ibid.*, 6.

¹⁶⁶ *Ibid.*, 1.

¹⁶⁷ *Ibid.*, 1-2.

¹⁶⁸ In deze tragedie, die handelt over de Perzische nederlaag bij Salamis (480 v. Chr), worden de Perzen lijnrecht tegenover de Grieken gepositioneerd. De Perzen zijn hier als het ware ‘the other’ (AESCHYLUS, *Persae*); SAID (1978), 21.

¹⁶⁹ EDWARDS (1993), 92-97; ANTOSA (2013), 57-64.

Octavianus werd aan zijn verliefdheid op Cleopatra en zijn onderdompeling in de oosterse cultuur toegeschreven.¹⁷⁰ De Britse angst hiervoor wordt passend weergegeven in het essay *Greater Britain* (1868) van de imperialistische politicus Charles Dilke (1843-1911).¹⁷¹ De oosterling werd gezien als “gullible”, “devoid of energy and initiative”, “much given to “fulsome flattery”, intrigue, cunning, and unkindness to animals” en “[they] in everything oppose the clarity, directness, and nobility of the Anglo-Saxon race”.¹⁷² Het Oosten stond ook gelijk aan seks. Het werd traditioneel afgeschilderd als een plek vol sensualiteit waar er bijna geen seksuele grenzen bestonden. In de Victoriaanse tijd ontstond dan ook het concept van het erotische Oosten als een grote harem waar er eindeloze mogelijkheden van plezier waren.¹⁷³ Een groot contrast met de seksuele *mores* in de eigen samenleving. Bijna elke reiziger zou zich volgens Said hebben overgegeven aan losbandige praktijken.¹⁷⁴

Al deze mythes met betrekking tot het Oosten die in het Westen leefden, waren eeuwenoud. Ze werden evenwel in stand gehouden door deze reizigers en hun reisverslagen.¹⁷⁵ Deze avonturiers waagden zich op *terra incognita*. En wanneer men aan de poorten staat van iets nieuws en onbekends, kijkt men terug naar het verleden in een poging al dit nieuwe een naam te geven. De beste plaats om te beginnen is dan ook vaak de oudheid geweest: “When faced with new worlds, it has often been to the old world that they have turned to help them understand such novelty.”¹⁷⁶ De oudheid heeft steeds een belangrijke rol gespeeld in de beeldvorming over het Oosten en zo vertrokken vele reizigers naar het Oosten met een vooraf gevormd beeld van wat ze er konden verwachten.¹⁷⁷ De klassieken gaven hun ook de taal om dit onbekende te vertalen naar het thuispubliek. Ze beschreven het nieuwe in oude, reeds gekende termen. Zo leek het voor Burton de juiste manier om terug te grijpen naar de verzen van Vergilius’ *Aeneis* (1.159-161) wanneer hij de schoonheid van een plek beschreef.¹⁷⁸ Alsof de schoonheid ervan enkel in antieke verzen verwoord kon worden.

¹⁷⁰ SALLUSTIUS, *Bellum Catilinae*, 11, 5; PLUTARCHUS, *Marcus Antonius*, 28-30; CASSIUS DIO, 50, 27.

¹⁷¹ De radicale imperialist Charles Dilke rechtvaardigde in dit essay het imperialisme door de Britten voor te stellen als zachtmoedige meester. DILKE (1868); ANTOSA (2013), 57-58.

¹⁷² SAID (1978), 38-39.

¹⁷³ TONER (2013), 213; ANTOSA (2013), 83-84; KABBANI (1986), 6.

¹⁷⁴ SAID (1978), 188-190.

¹⁷⁵ KABBANI (1986), 12; ANTOSA (2013), 46.

¹⁷⁶ TONER (2013), ix.

¹⁷⁷ *Ibid.*, 200.

¹⁷⁸ “Est in secessu longo locus; insula portum efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.” (VERGILIUS, *Aeneas*, 1.159-161); BURTON (1855), I, 314; TONER (2013), 201.

Het imperialisme van de negentiende eeuw zorgde voor nieuwe contacten met deze volkeren en door reizigers werden deze oude mythes steeds vernieuwd en hergebruikt om deze nieuwe volkeren te identificeren.¹⁷⁹ De oosterling voorstellen als 'savage' en het creëren van raciale stereotypen was trouwens van enorm belang voor kolonialistische doeleinden.¹⁸⁰ Er werd steeds benadrukt wat hen anders maakte.¹⁸¹ Zoals reeds vermeld, werd hiervoor een beroep gedaan op de wetenschap. Deze reizigers en reisverslagen speelden een belangrijke rol in het opkomende belang van de antropologische wetenschap.¹⁸² In deze verslagen werd er zelden over het 'echte' Oosten gesproken. Zoals Said beweerde, zeggen deze verhalen meer over de dominantie van het Westen dan dat er iets uit te leren valt over het Oosten.¹⁸³ Het woord 'verhaal' mag hier ook vrij letterlijk genomen worden. Typisch voor negentiende eeuwse reisverslagen is hoe de schrijver als romantische held optreedt. Het Oosten dient hier meer als achtergrond waartegen de held zijn avonturen beleeft.¹⁸⁴ Hierdoor werd het mythisch, romantisch en woest beeld van het Oosten versterkt.

Ook Burton past in dit koloniaal, imperialistisch beeld van het Oosten. Hoewel de Arabische en Indische cultuur een speciale plaats bij hem krijgen (het hart in zijn mensenlichaam; zie boven), is ook hij schuldig aan het verspreiden en bevestigen van allerhande mythes over het Oosten. Dit voltrekt zich echter op een ambigue manier. In tegenstelling tot vele andere geleerden en oriëntalisten van zijn tijd sprak Burton de lokale talen en was hij oprecht geïnteresseerd in de oosterse culturen en religies.¹⁸⁵ In Engeland voelde hij zich nooit thuis en zijn liefde voor Arabië en Indië was waarschijnlijk groter dan de liefde voor zijn thuisland. Wat hij over het Oosten wist, wist hij uit eerste hand door zijn reizen. Zijn contact met de lokale bevolking, dat hij verkreeg door zich op zijn tochten als Arabier te verkleden, droeg hiertoe bij. Op die manier verwierf hij een unieke kennis over de werking van die maatschappijen en was hij zich ervan bewust hoe speciaal en uniek deze waren.¹⁸⁶ Ook in zijn vertalingen van oosterse literatuur trachtte hij de waarheid mee te geven. Als onderzoeker en schrijver was hij zich trouwens steeds bewust van de strijd die hij

¹⁷⁹ KENNEDY (2005), 1.

¹⁸⁰ KABBANI (1986), 4.

¹⁸¹ *Ibid.*, 5-6.

¹⁸² *Ibid.*, 8.

¹⁸³ SAID (1978), 6.

¹⁸⁴ KABBANI (1986), 7.

¹⁸⁵ SAID (1987), 194-196.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 195.

voerde tegen de manier waarop het Oosten door leerkrachten en docenten werd voorgesteld en de kennis die Europeanen van deze culturen hadden.¹⁸⁷ Arabië en Indië vormden in zijn visie op culturen en rassen wel degelijk een uitzondering. Maar zoals Said en Kabbani terecht opmerkten, is geen enkele schrijver vrij van de politieke gedachten van zijn tijd en de systemen waarin hij onbewust opgroeit.¹⁸⁸ Ook Burton was op zijn reizen, waarschijnlijk ongewild, in de eerste plaats een westerling. Volgens Kabbani, was het enkel mogelijk voor personen uit landen en gemeenschappen die een hoge graad van politieke kracht bezitten om te reizen om informatie te vergaren.¹⁸⁹ Reizigers werden als het ware steeds geruggesteund op politiek, economisch en intellectueel vlak door de kracht van de eigen natie.

Het reizen op zich was dus al een bevestiging van de superieure status van de westerling ten opzichte van de gekolonialiseerde 'Andere'. Zelfs het zich verkleeden als lokale man kan bekeken worden als bevestiging van zijn status als geprivilegieerde 'white man' en het feit dat hij boven de lokale bevolking stond.¹⁹⁰ Een soort *cultural appropriation*, te vergelijken met 'Blackface', waarbij blanke mensen zich als zwarte schminken.¹⁹¹ Burtons reisverslagen stelden de lokale bevolkingen steeds voor als de 'Andere'. Ook als vertaler van oosterse werken merken we bij Burton een zekere vorm van superioriteit. Alsof hij meer wist van het Oosten dan de oosterling zelf en hij zich boven hen kon stellen doordat hij hun 'code' heeft weten te kraken en nu als buitenstaander over zoveel kennis beschikt.¹⁹² Burton gedroeg zich dus als imperialist.¹⁹³ Dat was hij ook als lid van het Britse leger, als ontdekker verbonden aan de *Royal Geographical Society* en later als consul, ondanks zijn troebele relatie met Groot-Brittannië. "The philanthropist and the political economist may fondly hope, by outcry against "territorial aggrandizement," by advocating a compact frontier, by abandoning colonies, and by cultivating "equilibrium," to retain our rank amongst the great nations of the world. Never! The facts of history prove nothing more conclusively than this: a

¹⁸⁷ SAID (1987), 194.

¹⁸⁸ KABBANI (1986), 1; SAID (1978), 10-11.

¹⁸⁹ KABBANI (1986), 1.

¹⁹⁰ ROY (1995), 196; HOEVELER en CASS (2006), 10; ANTOSA (2013), 22 en 127-129.

¹⁹¹ Het zogeheten 'blackface', waarbij een blanke een zwarte imiteert door zich zwart te schminken, komt vandaag de dag nog steeds voor en wordt door meerderen in de zwarte gemeenschap als racistisch en een uiting van blanke superioriteit gezien. LINDAHL (2001), 250; WIPPLINGER (2011).

¹⁹² SAID (1978), 196.

¹⁹³ COLLIGAN (2002), 31.

race either progresses or retrogrades, either increases or diminishes.”¹⁹⁴ Deze visie van Burton op imperialisme en kolonialisme vertaalde zich ook in een zeker racisme jegens zwarte Afrikanen en andere volkeren, terwijl hij de Arabieren en de Indiërs net positief bekeek. In dat opzicht is hij een kind van zijn tijd, zoals zijn visie op slavernij en raciale hiërarchie bevestigen.¹⁹⁵ De man die zich niet geaccepteerd voelde door zijn thuisland en door zijn landgenoten beschimpt werd, ging zich in de kolonies dominant gedragen. Als het ware zoekend naar bevestiging, ging hij er zich ‘Britser dan Brits’ opstellen en probeerde hij macht uit te oefenen die hij in Groot-Brittannië niet had.¹⁹⁶

Ondanks zijn liefde voor Arabië en Indië gold dit ook voor zijn gedrag jegens deze gebieden. Behalve het zich verkleden tijdens zijn reizen of het ‘kraken van codes’ in zijn vertalingen, waren Burtons geschriften in zijn tijd ook de belangrijkste reden van het voortbestaan van de mythe over het Oosten als plaats van erotische fantasieën.¹⁹⁷ Dankzij zijn werken en vertalingen golden deze gebieden als plek waar allerhande hartstochtelijkheden en verlangens ervaren konden worden. Verlangens die in Groot-Brittannië zelfs legaal vervolgd werden. Burton vertaalde het Oosten naar zijn verwachtingen en smaken, iets waaraan andere schrijvers van reisverslagen zich al eerder schuldig maakten.¹⁹⁸ De Europese dominantie over het Oosten die door Said beschreven werd en die hij ‘oriëntalisme’ noemde, is dus ook bij Burton aanwezig. Dit ondanks zijn liefde voor het gebied, de appreciatie van hun cultuur en zijn poging om door middel van zijn vertalingen vooroordelen over het Oosten de wereld uit te helpen: “In other words, to be a European in the Orient, and to be one knowledgeably, one must see and know the Orient as a domain ruled over by Europe. Orientalism, which is the system of European or Western knowledge about the Orient, thus becomes synonymous with European domination of the Orient, and this domination effectively overrules even the eccentricities of Burton’s personal style.”¹⁹⁹

¹⁹⁴ BURTON (1856), xxxi; GOURNAY (1983), 183-184; ANTOSA (2013), 14.

¹⁹⁵ GOURNAY (1983), 209-210.

¹⁹⁶ GOURNAY (1983), 210; ANTOSA (2013), 23.

¹⁹⁷ TONER (2013), 213.

¹⁹⁸ GOURNAY (1983), 526; KABBANI (1986), 12.

¹⁹⁹ SAID (1978), 197.

1.2.4. *Filhellenisme*

“We are all Greeks.

Our Laws, our literature, our religion,
our arts have their roots in Greece.”

(Percy Shelley, voorwoord tot zijn *Hellas*, 1812)²⁰⁰

De Victoriaanse periode betekende voor Groot-Brittannië een grote opbloei van de aandacht en bewondering voor de antiek-Griekse cultuur.²⁰¹ Dit verschijnsel deelde het trouwens met de rest van West-Europa. Ook in het Duitsland van de negentiende eeuw, tot aan de hervorming van het secundair onderwijs door keizer Wilhelm II in 1890, nam Griekenland een voorname plaats in, waarbij dit filhellenisme gevoed werd door het contact met de Griekse teksten in het onderwijs.²⁰² Waar Frankrijk of Italië nog steeds door de Romeinen gefascineerd en geïnspireerd waren, koos Duitsland resoluut het Griekse pad.²⁰³ Er werd zelfs gesproken van ‘the tyranny of Greece over Germany’.²⁰⁴ Ook in Groot-Brittannië ging men zich in deze eeuw meer aan de Grieken wijden.²⁰⁵ Lange tijd werden vooral de Romeinen als hun rechtstreekse voorvaders gezien, hoewel men zich wel bewust was van het feit dat hun wortels ook in Griekenland lagen. In de negentiende eeuw wisselden beide antieke beschavingen van plaats.²⁰⁶ Door de Verlichting en de daaropvolgende revoluties zocht men naar een nieuwe culturele oorsprong. De Romeinse erfenis, die diep geworteld was in de eeuwen voordien, had namelijk niet tot succes geleid.

In deze periode na de Verlichting en de revoluties ging men zich meer als nazaat van de Grieken beschouwen. De Griekse cultuur was in tegenstelling tot de Romeins-Latijnse immers niet zo verankerd in het regime dat uiteindelijk faalde.²⁰⁷ Dat zorgde ervoor dat men zich in de negentiende eeuw ging vereenzelvigen met de Griekse cultuur: ‘We are all Greeks’.²⁰⁸ Griekenland werd gezien als de bakermat van de westerse beschaving en de

²⁰⁰ SHELLEY (1812), viii.

²⁰¹ JENKYN (1980); TURNER (1989).

²⁰² MATZNER (2010), 63.

²⁰³ DYNES (2005), 342.

²⁰⁴ Naar het boek van Eliza Marian Butler, *The Tyranny of Greece over Germany: A Study of the Influence Exercised by Greek Art and Poetry over the Great German Writers of the Eighteenth, Nineteenth and Twentieth Centuries*, Cambridge, 1935.

²⁰⁵ TURNER (1989), 61-81; EVANGELISTA (2009), 9-12.

²⁰⁶ EVANGELISTA (2009), 7.

²⁰⁷ TURNER (1981), 1-2; TURNER (1989), 61.

²⁰⁸ EVANGELISTA (2009), 8.

Victoriaanse Brit als rechtmatige en meest geslaagde erfgenaam.²⁰⁹ Er werd gedweept met Griekse gebouwen en beeldhouwwerken, waarbij de werken van Johann Winckelmann (1717-1768) een belangrijke invloed in zowel Duitsland als Groot-Brittannië hadden.²¹⁰ Winckelmann schreef de *Geschichte der Kunst des Alterthums* (1763), één van de eerste moderne kunsthistorische werken. Zijn werk zorgde voor een hernieuwde aandacht voor antiek-Griekse kunst en beeldhouwwerken.²¹¹ Het filhellenisme in Europa leidde zelfs tot militaire en intellectuele steun bij de Griekse onafhankelijkheidsoorlog (1821-1829).²¹² Als ware het een moderne kruistocht, diende het land van oorsprong van de westerse beschaving bevrijd te worden uit de klauwen van de Ottomanen. Na de ‘bevrijding’ werd Griekenland trouwens bij de Europese bourgeoisie een geliefde vakantiebestemming.²¹³

Het belangrijkste gevolg van dit filhellenisme was evenwel de herontdekking van de Griekse teksten.²¹⁴ Deze herontdekking werkte het opkomende filhellenisme natuurlijk ook in de hand. Voordien werden er op Oxford amper Griekse auteurs gelezen. De man verantwoordelijk voor het invoeren van meer Grieks en in het bijzonder meer Plato in Oxford was Benjamin Jowett (1817-1893).²¹⁵ Jowett bekleedde een hoge functie aan de universiteit en werd gezien als autoriteit op het gebied van de Griekse studies.²¹⁶ Hij had veel invloed op Oxford en trachtte er in de jaren 1850 een nieuw soort Hellenisme te introduceren, een systematische studie van Griekse geschiedenis, literatuur en filosofie.²¹⁷ Bij deze hervorming werd hij geïnspireerd door de historicistische theorie, die zijn oorsprong had in Duitsland: “bloss zeigen wie es eigentlich gewesen”.²¹⁸ De ‘Historismus’-traditie trachtte een einde te maken aan het maken van selecties en waardeoordelen in de geschiedschrijving. Er werden geen winnaars of verliezers meer gekozen, maar elke periode en gebeurtenis was nu van belang, zo ook passages die vroeger genegeerd werden.²¹⁹ In het bijzonder in de negentiende eeuw en in het bijzonder bij Jowetts vertalingen van het hele

²⁰⁹ CLARKE (2000), 126; EVANGELISTA (2009), 9.

²¹⁰ HEACOX (2004), 54-55; JENKYN (1980), 140-154.

²¹¹ JENKYN (1980), 140-154; EVANGELISTA (2009), 18.

²¹² CLARKE (2000), 141-142; BROWN (1984), 52.

²¹³ CLARKE (2000), 129-130.

²¹⁴ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 32; HEACOX (2004), 54-55.

²¹⁵ DOWLING (1994), 68; BLANSHARD (2010), 143-144; ORRELLS (2011), 97.

²¹⁶ EVANGELISTA (2003), 14; BLANSHARD (2010), 143-144.

²¹⁷ DOWLING (1994), xiii en 35; BLANSHARD (2010), 143-144.

²¹⁸ Het monumentale *Die Dorier* (1824) van Karl Otfried Müller was één van de eerste historische werken over de oudheid die historistisch te werk ging; DOWLING (1994), 75.

²¹⁹ DYNES (2005), 343.

oeuvre van Plato – zijn levenswerk – betekende dit het erkennen van het bestaan van homoseksualiteit bij de Grieken, de antieke pederastie.²²⁰

Het historisme en Jowetts letterlijke vertalingen waren nieuwe ontwikkelingen. Het filhellenisme en de gedachte dat Groot-Brittannië afstamde van de antieke Grieken zorgden er namelijk voor dat er in deze periode met de grootste bewondering naar de Griekse cultuur werd gekeken. Alles wat zij deden of schreven werd verheerlijkt en in de mate van het mogelijke werden de antieke Griek en de moderne Brit aan elkaar gelijkgesteld: “Across the Western world Victorian authors and readers were determined to find the Greeks as much as possible like themselves and to rationalize away fundamental differences”.²²¹ Dit zadelde hen echter op met het probleem van de Griekse pederastie en man-man liefde. Hoe kon zo’n toonbeeld van civilisatie zich inlaten met dergelijke onbeschaafde praktijken? Hoe ging men in Victoriaans Groot-Brittannië om met deze pederastie, die onder invloed van de historicistische beweging niet meer ontkend kon worden? Simpel: men verzweg het of men gaf er een subtiele draai aan, zodat het op één of andere manier toch binnen het christelijke, neoplatoonse waardenkader paste. William Ewart Gladstone (1809-1898) bijvoorbeeld, die gedurende vier termijnen de eerste minister van het Verenigd Koninkrijk was, schreef in 1858 zijn *Studies on Homer and the Homeric Age*. Hierin beweerde hij dat homoseksualiteit en prostitutie in de Homerische samenleving niet getolereerd werden.²²² De oude Grieken keken zelf, net als de Victoriaanse man, neer op de liefde tussen twee mannen. Op die manier probeerde Gladstone de Grieken in het ideale beeld van de Victoriaanse samenleving – puur en met christelijke waarden – te doen passen.²²³ Ook de poëet en cultuurcriticus Matthew Arnold (1822-1888) vergeleek vaak de werken van Homerus en de Bijbel met elkaar, waarbij de oude Griekse waarden overeenkwamen met de christelijke ethiek van zijn eigen tijd.²²⁴

Anderen maakten allegorieën van de pederastische passages in de klassieken. Zo was William Hepworth Thompson (1810-1886), professor klassieke talen in Cambridge, wel heel creatief in zijn vertaling van Plato’s *Phaedrus* (1868). Volgens hem was het “impossible” dat Plato echt geloofde dat knapenliefde een noodzakelijke stap was naar morele perfectie. Wat

²²⁰ ORRELLS (2011), 110.

²²¹ TURNER (1981), 8.

²²² GLADSTONE (1858), II, 467 en III, 397-401.

²²³ TURNER (1981), 174-175.

²²⁴ *Ibid.*, 140-141, 159 en 175

Plato bedoelde was, volgens Thompson, dat wie een succesvolle strijd aanging met “appetite” (in dit geval verleiding tot knapenliefde) er daarna sterker zou uitkomen en een stap naar morele perfectie maakte.²²⁵ Plato zou de παιδῶν ἔρωσ als een metafoor gebruikt hebben voor een obstakel, een verleiding die overwonnen moest worden in de stap naar morele perfectie. Volgens Thompson kon Plato niet letterlijk knapenliefde bedoeld hebben.

Wanneer Jowett aan zijn eerste editie van *The Dialogues of Plato* (1871) werkte, zat ook hij met dit probleem van de Griekse pederastie. Jowett gebruikte de filosofie van Plato als een vervanging voor de traditionele christelijke ethiek, waarin pederastie geen plaats in had.²²⁶ Zijn geloof in het historisme gebod hem echter om, ondanks de inhoud, Plato’s dialogen – in het bijzonder het *Symposium* en de *Phaedrus* – letterlijk en onverkort te vertalen, wat dus een inclusie van Plato’s passages over knapenliefde en homoseksualiteit betekende.²²⁷ In een voorwoord tot het *Symposium* in zijn eerste editie van 1871 noemt hij de affectie van Alcibiades voor Socrates “unintelligible to us and perverted” en knapenliefde “the most degrading passion”.²²⁸ Plato zou mannenliefde ironisch gebruikt hebben.

Het is duidelijk dat Jowett geen grote liefhebber van de Griekse liefde was.²²⁹ Hij bestempelde het zelfs als “the greatest evil of Greek life” en pleitte Plato vrij van deelname hieraan.²³⁰ Jowett zou in zijn vertaling gebruik gemaakt hebben van de genderneutraliteit van Engelse woorden zoals ‘lover’ en ‘beloved’ om de homo-erotische sfeer van de dialoog te verzwijgen of te omzeilen.²³¹ Mannenliefde in de *Phaedrus* werd in deze eerste editie zelfs compleet genegeerd.²³² In zijn tweede editie, uitgebracht in 1875, nam hij het voorwoord bij het *Symposium* over, maar negeert daarentegen hij niet langer de pederastie in de *Phaedrus*. In het voorwoord tot deze dialoog meende Jowett dat wat Plato schreef over man-man liefde in de *Phaedrus* en in andere discussies over liefde zonder meer moet getransponeerd worden naar man-vrouw liefde.²³³ Elke homoseksuele passage bij Plato wordt dus zonder meer een ‘normale’, heteroseksuele passage.²³⁴ Had Plato in zijn tijd geleefd, dan zou hij

²²⁵ THOMPSON (1868), 163, noot 4; TURNER (1981), 424.

²²⁶ TURNER (1981), 424; ORRELLS (2011), 110.

²²⁷ EVANGLISTA (2003), 14.

²²⁸ JOWETT (1871), I, 486.

²²⁹ VAN HOUDT (2015), 178.

²³⁰ JOWETT (1871), I, 486.

²³¹ HIGGINS (1993), 48-49.

²³² TURNER (1981), 425.

²³³ JOWETT (1875), II, 88-89.

²³⁴ ORRELLS (2011), 109.

deze transfer zelf hebben gemaakt, meende Jowett.²³⁵ Plato zou liefde tussen twee mannen nooit getolereerd hebben en wat hij erover geschreven had, meende hij niet op de manier waarop hij erover geschreven had.²³⁶ Op Jowetts derde editie uit 1895 komen we terug in sectie 1.3.2.

Het filhellenisme dat in Victoriaans Groot-Brittannië heerste bracht een adoratie van alles wat Grieks was met zich mee en leidde tot de herontdekking van Griekse auteurs. Dat deed, zeker bij Plato, een dilemma ontstaan. Het historisme gebod geschiedschrijvers en vertalers namelijk alles weer te geven zoals het zich had afgespeeld en alles te vertalen zoals het er letterlijk stond. Sommige aspecten van de anders zo verheven Griekse cultuur en maatschappij pasten evenwel niet in het beeld dat de christelijke, preutse Victorianen hadden van de Grieken als voorvaders en toonbeelden voor de eigen samenleving. Deze aspecten werden ofwel gecensureerd, ofwel omgevormd op zo'n manier dat ze toch te rijmen vielen met de normen en de ethiek van de eigen tijd. De liefde en aandacht voor Griekse teksten en de manier waarop deze soms werden gecensureerd, vormden enkele van de belangrijkste redenen voor de 'opkomst' van de homoseksualiteit in deze periode (zie verder).

1.2.5. *Commentaar op zijn eigen tijd*

“Mrs. Grundy is beginning to roar: already I hear the bore of her. And I know her to be an arrant whore and tell her so and don't care a damn for her.”
(Richard Burton aan John Payne, 3 juni 1882)²³⁷

We vermeldden reeds hoe Burton zich nooit thuis voelde in Engeland of de Victoriaanse maatschappij. Zijn frustraties ventileerde hij frequent doorheen zijn werken. In het bijzonder hekelde hij de preutsheid van zijn tijdgenoten.²³⁸ Hij vond deze hypocriet. Als vertaler van erotische werken en als persoon geïnteresseerd in seks in al zijn facetten kon hij zijn

²³⁵ JOWETT (1875), II, 89.

²³⁶ TURNER (1981), 426.

²³⁷ Richard Burton aan John Payne, 3 juni 1882 (TREDoux (2016), vol. 3, 58).

²³⁸ BURTON (1885-1886), I, xv-xvii; FAWN (1967), 14; GOURNAY (1983), 93-94; KENNEDY (2005), 219-220; ANTOSA (2013), 64.

bevindingen en gedachten nergens publiceren.²³⁹ Laat staan op steun of begrip rekenen. We zagen reeds hoe hij de *Royal Anthropological Society* oprichtte om toch maar een manier te vinden om zijn ervaringen gepubliceerd te krijgen en hoe hij verschillende conservatieve organisaties om de tuin moest leiden om zijn vertalingen op de markt te krijgen. Begrijpelijk gefrustreerd merkte hij op dat verschillende erotisch getinte werken geband of gecensureerd werden, maar dat de Bijbel en de werken van de klassieke auteurs wél gebruikt werden in het onderwijs.²⁴⁰ Volgens Burton moesten de Bijbel en klassieke Latijnse en Griekse teksten, evenals de klassieke Engelse werken van Geoffrey Chaucer, niet onderdoen wat betreft schunnige of seksuele inhoud.²⁴¹ Toen hij zijn *Arabian Nights* uitbracht en er onvermijdelijk commentaar volgde, liet Burton optekenen dat hij geen schrik had indien het tot een proces zou komen. Hij zou gewapend met zijn *Arabian Nights* in één hand en in de ander het Oude Testament en de werken van Shakespeare verschijnen om aan te tonen dat deze werken dan ook moesten geweerd worden. “[The Bible and Shakespeare] are printed by millions; they find their way into the hands of children, and they are the twin columns which support the scanty edifice of our universal home-reading.”²⁴²

Op het einde van zijn ‘Terminal Essay’ herhaalt Burton dit argument: de *censores morum* lezen Aristophanes en Plato, Horatius en Vergilius, misschien zelfs Martialis en Petronius, maar zullen commentaar hebben op zijn werk. Als ze echt consequent willen zijn, moeten ze niet alleen de klassieke censureren, maar ook de werken van Boccaccio en Chaucer, Shakespeare en Rabelais, zelfs het Oude Testament.²⁴³ Burton uitte ook kritiek op de verschillende wetten die er rond ‘pornografische’ publicaties golden.²⁴⁴ We zagen reeds dat er in Victoriaans Brittannië wel degelijk een rijke ondergrondse traditie van pornografisch materiaal bestond. Ook omwille het enorme succes van zijn *Arabian Nights* meende Burton zijn tijdgenoten hypocriet. Waarom kochten ze massaal zijn boek dat vol ‘vuiligheid’ stond, wanneer ze er zo tegen gekant waren? Om dit laatste maalde hij echter allerminst: “Now that I know the tastes of England, we need never be without money.”²⁴⁵

²³⁹ BURTON (1886), XVI, 430-431.

²⁴⁰ BURTON (1886), XVI, 437; *Sotadic Zone*, 99; RICE (1990), 584.

²⁴¹ BURTON (1886), XVI, 437; *Sotadic Zone*, 99-100.

²⁴² BURTON (1886), XVI, 437.

²⁴³ *Sotadic Zone*, 99-100.

²⁴⁴ BURTON (1886), XVI, 431, noot 1.

²⁴⁵ ISABEL BURTON (1893), II, 442.

Burton koesterde in het bijzonder een haat jegens Mrs. Grundy. Zij was de belichaming van de conservatieve Britse preutsheid.²⁴⁶ Meermaals liet hij deze haat merken, zoals het citaat aan het begin van deze sectie duidelijk illustreert. Deze Mrs. Grundy weerspiegelde de maatschappelijke argwaan ten opzichte van seks, de sociale controle en de wetten die het onmogelijk trachtten te maken Burtons ideeën bij een groter publiek bekend te maken. Wanneer hij over haar sprak, hield hij zich niet in: "I don't live in England, and I don't care a damn for Pub(lic) Op(inion). I would rather tread on Mrs. Grundy's pet corn than not. She may howl on her big bum to her heart's content."²⁴⁷ We zagen reeds dat Burton oosterse klassiekers wenste te vertalen omdat hij vond dat de Britse maatschappij iets te leren had van deze voorbeelden. In zijn ogen was de seksuele kennis van de oosterlingen superieur.

Uit ontevredenheid met zijn eigen samenleving, waar Mrs. Grundy niet openstond voor dit soort werken, laat staan zich openstelde om van de oosterse culturen te leren, werd hij ertoe bewogen zijn oriëntaalse kennis te delen in zijn *Arabian Nights*. Burton was zich duidelijk bewust van een historisch en cultureel relativisme. In het voorwoord van het eerste volume van de *Arabian Nights*, wanneer hij het gebruik van zogeheten *turpiloquia* – obscene taalgebruik – verantwoordt, merkt hij op dat zaken die in Engeland niet door de beugel kunnen, in bijvoorbeeld Egypte misschien wel normaal zijn. Zo ook zaken die enkele eeuwen geleden perfect mogelijk waren.²⁴⁸ Hier beklemtoont hij de 'perfect hypocrisy' van zijn eigen tijd. Bij het vertalen van de *Arabian Nights* trachtte hij voor elk Arabisch woord een Engels equivalent te vinden, wat leidde tot woorden die door velen als aanstootgevend konden worden ervaren, maar die in Burtons ogen nu eenmaal het meest passend waren. Weer verschijnt hetzelfde argument: in menig Engelse of Franse roman kunnen meer obscene passages gevonden worden, dan in de duizenden pagina's Arabisch van de *Arabian Nights* en toch zal zijn werk bekritiseerd worden:

Here we have nothing of that most immodest modern modesty which sees covert implication where nothing is implied, and "improper" allusion, when propriety is not outraged; nor do we meet with the Nineteenth Century refinement; innocence of

²⁴⁶ LOVELL (1998), 681; KENNEDY (2005), 219-220.

²⁴⁷ Richard Burton aan John Payne, 22 mei 1883 (TREDOUX (2016), vol. 3, 89). Thomas Wright censureert het woord 'bum' in zijn overname van de brief: WRIGHT (1906), II, 42-43.

²⁴⁸ BURTON (1885-1886), I, xv-xvii.

the word not of the thought; morality of the tongue not of the heart, and the sincere homage paid to virtue in guise of perfect hypocrisy.²⁴⁹

De afkeer van Burton voor zijn samenleving, waar hij zichzelf vaak buiten plaatste, was wederzijds.²⁵⁰ Burton was beroemd in zijn tijd, maar ook berucht. Om die reden voelde hij zich niet thuis of geaccepteerd in Engeland of in zijn tijd en bleef hij steeds een buitenstaander.²⁵¹ Zo spreekt Kennedy over een foto die van Burton bestond waarin hij als ware hij een moderne Diogenes, de cynische filosoof, gekleed in ragen, op de grond zit. Op geen enkele manier valt op te maken welke nationaliteit de man heeft of tot welke klasse hij behoort.²⁵² De man op deze foto zou je nooit meegeven dat hij later de eretitel 'Sir' toegevoegd zou krijgen aan zijn naam. Onder zijn eigen kopie van de foto zou Burton op zijn typisch schertsende manier de woorden 'The highly civilised man' geschreven hebben.²⁵³ Een cynische opmerking over zijn eigen tijd en zijn positie daarin. Sommige biografen zoeken de oorzaak van deze houding in zijn jeugd. Het rondreizen en de traumatische eerste ervaringen in Engeland en later in Oxford zouden hem voor het leven getekend hebben.²⁵⁴ Sommige onderzoekers menen dan ook dat hij in een andere tijd beter had kunnen aarden. Zo meent Gournay dat hij eerder in de Renaissance thuishoorde dan in de Victoriaanse periode.²⁵⁵

Enkele aspecten van Burtons leven en persoonlijkheid werden al aangehaald die doen vermoeden dat Burton daarentegen wel degelijk een kind van zijn tijd was. De waarheid ligt dus waarschijnlijk ergens in het midden. Hoewel hij rebels was en op veel punten niet overeenkwam met de tijdgeest, was hij onvermijdelijk tóch een product van die tijdgeest.²⁵⁶ Silvia Antosa verwoordt het misschien nog het best wanneer zij Burton een 'anti-Victoriaanse Victoriaan' noemt: "Burton was a deeply anti-Victorian Victorian who, while criticising many British sociocultural paradigms, nevertheless retained a degree of sympathy with the system of values that he continued to scrutinise."²⁵⁷ Vooral bij zijn gedrag in de kolonies valt dit op. Zo zagen we hoe hij steeds de noodzaak bleef voelen zich te bewijzen

²⁴⁹ BURTON (1885-1886), I, xvii.

²⁵⁰ KENNEDY (2005), 5

²⁵¹ FAWN (1967), 14; KENNEDY (2005), 14-15.

²⁵² KENNEDY (2005), 11.

²⁵³ *Ibid.*, 10-12.

²⁵⁴ LOVELL (1998), 1-15; GOURNAY (1983), 63.

²⁵⁵ GOURNAY (1983), 98.

²⁵⁶ MCLYNN (1993), 11.

²⁵⁷ ANTOSA (2013), 12.

ten opzichte van Groot-Brittannië en zich in de kolonies erg Brits opstelde. Ook in zijn imperialistische gedachtegoed en superieure houding ten opzichte van inheemse volkeren zijn sporen terug te vinden van een wel erg Victoriaans aandoende mentaliteit. Burton keek niet alleen neer op Afrikanen, Amerikanen en joden, maar ook op vrouwen.²⁵⁸ Afrikaanse vrouwen waren volgens hem zelfs op twee punten inferieur: ze waren én zwart én vrouw.²⁵⁹ Zijn houding ten opzichte van vrouwen lijkt op het einde van zijn leven enigszins positiever geworden te zijn. Hij liet namelijk, wanneer hij de gebrekkige seksuele kennis van Groot-Brittannië hekelde, optekenen dat ook vrouwen van seks kunnen genieten.²⁶⁰ De vraag hierbij blijft echter of ze dit ook *mochten* van Burton dan wel of het gewoon een extra argument was om de seksuele moraal van zijn tijd te veroordelen. Burton zou namelijk niet hebben toegelaten dat vrouwen zijn *Arabian Nights* lazen, zelfs zijn eigen vrouw niet.²⁶¹ Over het feit dat Isabel de *Arabian Nights* gelezen heeft, heerst tegenwoordig nog weinig twijfel. Ze maakte, speciaal voor vrouwen, een 'Household edition' van de *Arabian Nights*, die ze zelf redigeerde en waarvoor ze het origineel van haar man wel degelijk moest gelezen hebben.²⁶² Bovendien meent Kennedy dat Richard Burton om een andere, meer subtiele reden toch zijn plek had in deze periode. In het besef dat de Victoriaanse tijd er een was waarin er veel 'differences' voorkwamen, zowel raciaal, seksueel, religieus als sociaal, was Burton vast en zeker een kind van zijn tijd.²⁶³ In de debatten die hierover ontstonden, speelde Burton een prominente rol.

²⁵⁸ RICE (1990), 2-3; KENNEDY (2000), 330-333; KENNEDY (2005), 232-233; ANTOSA (2013), 132-133.

²⁵⁹ KABBANI (1986), 7.

²⁶⁰ RICE (1990), 5; KENNEDY (2005), 212.

²⁶¹ ISABEL BURTON (1893), II, 290; FAWN (1967), 392-394; GODSALL (2008), 392-394.

²⁶² FAWN (1967), 392-394; KENNEDY (2005), 233; GODSALL (2008), 392-394.

²⁶³ KENNEDY (2005), 2.

1.3. *Opkomst en 'ontstaan' van homoseksualiteit*

1.3.1. *Confrontatie met de klassieke oudheid en het Oosten*

“Eine naturwidrige Liebe giebt es nicht.
Wo wirklich Liebe ist, da ist auch Natur.”
(Karl Heinrich Ulrichs, *Inclusa*, 1864)²⁶⁴

De hierboven geschetste historische situatie en context bleken de perfecte voedingsbodem te zijn voor de opkomst van het discours over homoseksualiteit. In feite kunnen we stellen, daarbij Michael Foucault volgend, dat homoseksualiteit op het einde van de negentiende eeuw is 'ontstaan'.²⁶⁵ Natuurlijk bestonden er al eeuwen seksuele relaties en liefdesgevoelens tussen mannen, de Griekse bronnen staan er vol van. Wat Foucault echter bedoelde is dat in deze periode de debatten en geschriften over mannenliefde opkwamen. Homoseksuelen en sympathisanten traden uit de schaduw, uit het ondergrondse en mengden zich in de publieke debatten.²⁶⁶ Rond de eeuwwisseling, beïnvloed door de opkomende wetenschappen, ontstond de seksuologie waarin ook het fenomeen van man-manrelaties werd onderzocht en besproken. Tijdens de voorgaande eeuwen, in het bijzonder gedurende de christelijke middeleeuwen, werd homoseksueel gedrag zoveel mogelijk doodgezwegen en benoemd als zonde.

Op het einde van de negentiende eeuw en in het begin van de twintigste eeuw veranderde de definitie van deze relaties. Waar mannen die zich inlieten met de 'vice' toen nog 'sodomiet' of 'infidel' genoemd werden, werd nu gepoogd om dit op een wetenschappelijke manier te benoemen, los van morele of religieuze oordelen.²⁶⁷ De seksuologische medicaliseerde homoseksualiteit. Wetenschappers bekeken het niet langer als 'gedrag', maar als een 'geneesbaar' fenomeen. Bovendien werd in deze periode het woord 'homoseksueel'/'homoseksualiteit' uitgevonden door de Hongaarse journalist Karl Maria Kertbeny (1824-1822).²⁶⁸ Hij gebruikte in 1869 voor het eerst de Duitse term

²⁶⁴ ULRICHS (1864), 23.

²⁶⁵ FOUCAULT (1976), 59.

²⁶⁶ ORRELLS (2015), 3-4.

²⁶⁷ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 46-47; MATZNER (2010), 66-67; SILVA (2013), 19-20; ORRELLS (2015), 6.

²⁶⁸ KENNEDY (1997), 30; VAN HOUDT (2015), 174. In deze meesterproef wordt het woord 'homoseksualiteit' doorlopend gebruikt, ook voor aanduidingen van man-manliefde vóór de term werd uitgevonden en voor zaken die mensen uit de oudheid of de negentiende eeuw zelf niet onder onze noemer 'homoseksualiteit' zouden plaatsen. Zo merkt Kennedy dat er in de homosociale Britse maatschappij intense vriendschappen ontstonden die wij als homoseksueel zouden beschouwen, maar in die tijd absoluut niet die connotatie

‘homosexualität’, wat later niet zonder controverse werd overgenomen door dokters en wetenschappers en zo de standaardterm werd. Ook in dat opzicht bestond ‘homoseksualiteit’ (als woord) dus nog niet vóór de negentiende eeuw. In zijn eigen tijd was er echter reeds commentaar op het woord. Men vond het als half-Latijns, half-Grieks woord maar een vreemd barbarisme.²⁶⁹

Tijdens de pogingen tot benoeming van het fenomeen, die in dit hoofdstuk kort besproken zullen worden, verschenen er verschillende termen en definities. Deze pogingen werden veelal ondernomen door mannen die zich aangetrokken voelden tot mannen in een samenleving waarin dit niet de norm was. Zij trachtten hun eigen identiteit te ontdekken en deze te definiëren. Hiervoor bleek de oudheid de ideale inspiratiebron en om die reden moeten meerdere pioniers van de homoseksuele emancipatie ook in de literaire sector gezocht worden. Deze schrijvers, dichters en intellectuelen, niet per se allemaal zelf aangetrokken tot mannen, stonden in een voortdurende wisselwerking met de medische wetenschap, dokters en psychiaters. De belangrijkste pioniers van deze emancipatie kunnen bijgevolg opgedeeld worden in een literair-intellectuele groep en een medisch-psychiatrische groep, die elkaar wederzijds beïnvloedden. Vooral in Groot-Brittannië en Duitsland ontstonden deze debatten en hierin was Duitsland enkele jaren ‘voor’ op de Britten, zodat de Duitsers op dat vlak als inspiratiebron dienden.

Paradoxaal genoeg ontstonden deze debatten juist in een periode die gekenmerkt werd door een enorme seksuele preutsheid en aversie ten opzichte van homoseksuelen. De Victoriaanse maatschappij kan, zoals hierboven reeds besproken werd, homofob genoemd worden, maar anderzijds was zij enorm homosociaal.²⁷⁰ We zagen reeds hoe man en vrouw vaak gescheiden naast elkaar leefden. Doorheen bijna zijn hele publieke of professionele leven werd een Victoriaanse man enkel omringd door andere mannen. Van zijn eerste schooljaren tot op de universiteit, in het leger en tot in zijn beroep toe werd hij bijna uitsluitend geconfronteerd met mannen. Bovendien bestonden er vele clubs waar mannen zich bij aansloten en waar vrouwen niet toegelaten werden. Ook instanties als de *Royal Anthropological Society* waren exclusief voor mannen. Hierdoor ontstonden heel sterke

hadden: KENNEDY (2005), 214. Ook Antosa merkt op dat er een vage lijn tussen homoseksualiteit, homo-erotiek en homosocialiteit bestond die al dan niet overschreden werd: ANTOSA (2013), 20. Om die reden verkiezen vele Engelstalige onderzoekers woorden als ‘homoeroticism’, ‘male-love’ of ‘same-sex love’ te gebruiken in plaats van ‘homosexuality’: MATZNER (2010), 61, noot 4.

²⁶⁹ HALPERIN (1990), 17.

²⁷⁰ ANTOSA (2013), 151-152.

vriendschappen tussen mannen, die echter onder geen beding mochten evolueren tot iets meer dan gewoon vriendschap.²⁷¹ Dat kon daarentegen niet uitsluiten dat er wel degelijk een aantal mannen (seksuele) gevoelens ten opzichte van deze vrienden ontwikkelden. Deze werden zich stilaan bewust van hun anders-zijn. Twee hierboven beschreven aspecten van het negentiende eeuwse Groot-Brittannië bleken invloed uit te oefenen op het besef dat ze anders waren en dit misschien toch niet zo'n probleem was zoals steeds beweerd werd: het imperialisme, het ontdekken van nieuwe culturen en contact met andere volkeren enerzijds en het filhellenisme dat tot een herontdekking leidde van de Griekse teksten anderzijds.

Het *British Empire* besloeg een aanzienlijk deel van het aardoppervlak. Het imperialisme leidde tot een verzameling landen binnen de Britse invloedssfeer en kolonies op elk continent. Onvermijdelijk kwamen de Britten in contact met andere volkeren. Niet elk contact verliep even direct en op de manier waarop Burton zich verkleedde om onder de lokale bevolking te komen, maar toch werd ook de Britse maatschappij beïnvloed door gewoontes uit de kolonies.²⁷² Onder andere op het gebied van seksualiteit werden ze geconfronteerd met gebruiken die hen vreemd waren. Het Oosten bleek een plek te zijn waar er openlijker met seksualiteit, en 'afwijkende' vormen ervan, werd omgegaan dan in het negentiende eeuwse Groot-Brittannië.²⁷³ Via reizigers en andere onderzoekers sijnelden verslagen over de seksuele tradities in andere gebieden de Britse maatschappij binnen.²⁷⁴ Geconfronteerd met deze verhalen en met het feit dat homoseksualiteit in andere gebieden blijkbaar meer getolereerd werd, ontstonden bij de Europese pioniers op het gebied van (homo)seksuele emancipatie gevoelens van een eigen identiteit en het besef dat hun eigen maatschappij zich wel erg repressief gedroeg.

Niet alleen geografische verschillen inspireerden de eerste moderne schrijvers over homoseksualiteit, ook historische verschillen. We zagen reeds dat bij de ontdekking van iets nieuws (in dit geval zowel nieuwe gebieden als een 'nieuwe' seksuele identiteit), vaak wordt teruggegrepen naar het verleden om dit een naam te geven. De herontdekking van de Griekse teksten zorgde voor een nieuw tekstueel arsenaal aan voorbeelden van man-manliefde en een maatschappij die daar blijkbaar vrij tolerant voor was.²⁷⁵ De onverkorte

²⁷¹ DELLAMORA (1990), 195.

²⁷² WASSON (2010), 176; ORRELLS (2012), 196.

²⁷³ KENNEDY (2005), 237.

²⁷⁴ ANTOSA (2013), 155.

²⁷⁵ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 32.

vertalingen van Plato door Jowett zorgden ervoor dat homoseksuele ‘bijbels’ zoals de *Phaedrus* en het *Symposium* voor het eerst compleet en ongecensureerd in het Engels verkrijgbaar waren, ook bij een groter publiek.²⁷⁶ Zeker de plaats waar Jowett doceerde, Oxford, bleek een vruchtbare grond te zijn voor emancipatoire gedachten. Oxford was sowieso al een homosociale gemeenschap, waar geen vrouwen werden toegelaten en sterke vriendschappen tussen mannen ontstonden.²⁷⁷ Het doceren van de klassieke Griekse teksten gebeurde vaak in kleine, gelijkgezinde groepen, waarbij een oudere man, als ware hij een moderne Socrates, onderricht gaf in de Griekse cultuur en literatuur aan jonge mannen. Het mag daarom niet verbazen dat dit ontluikende gevoel van (seksueel) anders-zijn vooral onder intellectuelen en hoogopgeleiden ontstond en grotendeels gevoed werd door de oudheid.

De (Griekse) oudheid bleek de ideale inspiratiebron te zijn voor homoseksuelen, waarin zij niet alleen voorbeelden van man-manliefde vonden, maar ook van een maatschappij waarin dit getolereerd werd. In sommige teksten vonden zij zelfs voorbeelden om vast te stellen dat hun homoseksuele gevoelens puurder en meer verheven waren dan heteroseksuele.²⁷⁸ In Edward M. Forsters (1879-1970) roman *Maurice* (geschreven rond 1914, maar postuum uitgebracht in 1971) zien we hoe het hoofdpersonage Clive Durham zichzelf ontdekt door het lezen van Plato's *Phaedrus*.²⁷⁹ Hierin vindt hij, voor het eerst, een weergave van wat hij zelf voelt en wie hij zelf is. Modern onderzoek over het creëren van een homoseksuele identiteit bevestigt dat een eerste aanraking met een homoseksuele situatie leidt tot een vergelijking tussen de situatie en de eigen gevoelens. Dit kan tot een eerste besef van anders-zijn leiden.²⁸⁰ In het geval van Clive Durham was dit het lezen van een boek. Ook John Addington Symonds (1840-1893) beleefde een soortgelijk moment. Deze dichter en één van de belangrijkste schrijvers van zijn tijd over homoseksualiteit, ontdekte zijn eigen geaardheid door het lezen van de *Phaedrus* en het *Symposium*. In zijn memoires schrijft hij:

It so happened that I stumbled on the *Phaedrus*. I read on and on, till I reached the end. Then I began the *Symposium*; and the sun was shining on the shrubs outside

²⁷⁶ EVANGELISTA (2003), 14.

²⁷⁷ VAN HOUTT (2015), 178.

²⁷⁸ WHITE (1999), 120; CLARKE (2000), 126-127; ORRELLS (2011), 22-23.

²⁷⁹ FORSTER (1971), 61-62; JENKYN (1980), 281; CASS (1996), 236-239; VAN HOUTT (2015), 179.

²⁸⁰ CASS (1996), 236-239.

the groundfloor room in which I slept, before I shut the book up. I have related these insignificant details because that night was one of the most important nights of my life.²⁸¹

De invloed van de oudheid op de identiteitsvorming van homoseksuelen in de negentiende eeuw is niet te overschatten, zo beseftte ook Foucault.²⁸² Het feit dat de Grieken, die pederastische gewoontes hadden, in de negentiende eeuw als voorvaderen van de eigen Britse cultuur beschouwd werden, betekende voor homoseksuelen een legitimatie van de eigen identiteit.²⁸³ Een identiteit die nog niet eenduidig was: iedereen zocht op zijn manier en gaf er een eigen invulling aan. Pas sinds 'homoseksualiteit' als term echt ingeburgerd geraakte, ontstond er een identiteit waarmee de meeste mannen met deze gevoelens zich konden vereenzelvigen. Daarom verschillen de woorden, termen en definities die deze vroege schrijvers gebruikten ook onderling.²⁸⁴ Termen als 'Greek love', 'socratische liefde' of 'platoonse relatie' vonden hun weg in de debatten over (homo)seksualiteit.²⁸⁵ Burton voegde hier zijn 'sotadische liefde' aan toe. Het unieke aan Burtons sotadische liefde wordt in het volgende deel besproken. De oudheid verschaftte behalve een rechtvaardiging en voorbeelden dus ook een taal (of zelfs een soort code) om over mannenliefde te praten.²⁸⁶

Sebastian Matzner merkt op hoe de receptie van de klassieke oudheid op twee vlakken een enorme invloed had op de identiteitsvorming bij homo's.²⁸⁷ Hij meent dat die receptie zowel intern als extern gebeurde.²⁸⁸ De *interne* receptie doelt op een drietal manieren waarop homoseksuelen een emancipatie doormaakten: 1) een individuele emancipatie (voor jezelf uit de kast komen) door middel van contact met homoseksuele voorbeelden uit de oude teksten – "it is the fabrication of one's own identity by identifying with someone else's desire". Symonds' ervaring na het lezen van Plato kan als passend voorbeeld dienen. Het betreft ook een 2) linguïstische emancipatie waarbij de oudheid een taal verschaftte en termen als 'Greek love' (zie boven) stilaan de, vooral Bijbelse, pejoratieve termen vervingen. Matzner haalt ook aan hoe deze taal als code gebruikt werd bij

²⁸¹ REGIS (2016), 152.

²⁸² ORRELLS (2011), 22-23; ORRELLS (2015), 1-2.

²⁸³ CLARKE (2000), 126-127.

²⁸⁴ WEEKS (1985), 92.

²⁸⁵ MATZNER (2010), 67; EVANGELISTA (2006), 235.

²⁸⁶ DOWLING (1994), xiii; WHITE (1999), 116; HEACOX (2004), 56-57.

²⁸⁷ MATZNER (2010), 63-71.

²⁸⁸ Hij noemt het zelf *internally directed reception* en *externally directed reception*.

bijvoorbeeld zoekertjes in de krant. Mannen die op zoek waren naar seksueel contact met andere mannen gebruikten verwijzingen naar de oudheid die door gelijkgestemden geïnterpreteerd konden worden, terwijl dit voor de buitenwereld verborgen bleef. Zo werden zoekertjes bijvoorbeeld ondertekend met het pseudoniem 'Socrates'. Ten slotte, volgde een 3) collectieve emancipatie, waarbij bijvoorbeeld de Spartaanse vriendschapsbanden tot 'gay communities' inspireerden. De *externe* vorm van receptie slaat op de manier waarop de antieke bronnen gebruikt werden in het publieke discours. Aan de ene kant ging men proberen om antieke voorbeelden op een positieve manier te transfereren naar de eigentijdse discussies. Zo werd aangehaald dat de Heilige Schare van Thebe nooit zou werken bij honderdvijftig heteroseksuele koppels. Aan de andere kant ging men op deze antieke bronnen wijzen om het bestaan van homoseksualiteit in de Griekse periode te bewijzen. Passages die vroeger verzwegen of gecensureerd werden, werden in hun oorspronkelijke homoseksuele context hersteld.

De pioniers die in deze sectie zullen worden beschreven, maakten op bovenstaande manier gebruik van de oudheid. Sommige deden dat niet alleen om zichzelf of het fenomeen te definiëren, maar vooral om de repressieve en homofobe wetten in hun eigen tijd aangepast te krijgen.²⁸⁹ Deze pioniers zijn niet de allereersten die over homoseksualiteit schreven, maar wel de eersten die een definitie van het fenomeen en een identiteit voor homoseksuelen trachten te creëren, meestal met behulp van de wetenschap naast de antieke teksten.²⁹⁰ In het laatste deel van deze meesterproef wordt Burtons visie op en theorie over homoseksualiteit vergeleken met de visies en theorieën gevormd door de andere pioniers in deze periode. Deze andere pioniers worden hieronder chronologisch besproken.

1.3.2. *Enkele pioniers*

Karl Heinrich Ulrichs (1825-1895), die vaak als dé pionier van de homo-emancipatie wordt aanzien, baseerde zich voor zijn theorieën ook op de oudheid. De Duitser, die advocaat van

²⁸⁹ MATZNER (2010), 61.

²⁹⁰ Lauritsen (2005) bespreekt enkele van deze voorlopers, waaronder Percy Bysshe Shelley. WHITE (1999), 116.

opleiding was, schreef twaalf pamfletten tussen 1864 en 1879 over homoseksualiteit.²⁹¹ Zijn eerste vijf pamfletten, tussen 1864 en 1867, werden uitgegeven onder het pseudoniem Numa Numantius.²⁹² In deze eerste werken schreef hij zijn visie en ondervindingen over homoseksualiteit neer. Zijn visie zou tot 1879 niet veel meer veranderen. Op 29 augustus 1867 sprak hij voor de *Deutscher Juristentag* in München, waar hij zichzelf uitte als homoseksueel en stelde dat man-manliefde gedecriminaliseerd moest worden.²⁹³ Sindsdien liet hij ook zijn pseudoniem vallen en publiceerde hij zijn volgende werk, *Memnon* (1868) evenals de volgende, onder eigen naam.²⁹⁴ Hij uitte zichzelf evenwel niet als ‘homoseksueel’, maar als ‘Uraniër’. Ulrichs werd voor zijn theorie over homoseksualiteit namelijk geïnspireerd door de werken van Plato, het *Symposium* in het bijzonder.

In deze dialoog beschrijft Pausanias twee types van liefde, de Uranische liefde, hemels en verheven, en de Pandemische, volkse liefde.²⁹⁵ Deze termen werden genoemd naar de godin van de liefde, Aphrodite. Over haar bestaan twee geboortemythes. In de ene mythe is zij geboren uit de testikels van Uranus, in de andere mythe, bij Homerus te lezen, is zij de dochter van de oude Griekse godin Dione.²⁹⁶ In de dialoog van Plato is met het verschil tussen beide vormen van liefde vooral het verschil in lichamelijke bedoeld. De Uranische liefde is vooral niet-lichamelijk en spiritueel van aard, zonder seks, terwijl de Pandemische, volkse, ‘ordinaire’ liefde gebaseerd is op lichamelijke verlangens. Het onderscheid dat Ulrichs echter maakt is een verschil tussen wat wij vandaag de dag homo- en heteroseksualiteit zouden noemen.²⁹⁷ In de ene versie van de mythe wordt Aphrodite geboren uit Dione, een vrouw, en om die reden geeft Ulrichs heteroseksuelen de naam ‘Dionings’, Dioniers.²⁹⁸ De Uranische liefde, die overeenkomt met de liefde tussen twee mannen, noemde Ulrichs naar Aphrodite Ouranos. In de andere versie van de mythe kwam er bij haar geboorte uit de testikels van Uranus namelijk geen vrouw aan te pas. Deze termen werden door Ulrichs gebruikt bij gebrek aan positieve begrippen voor homoseksualiteit. ‘Urnings’ en ‘Dionings’

²⁹¹ MATZNER (2010), 78-79; BECCALOSI en CROZIER (2011), 18.

²⁹² KENNEDY (1997), 27; BLASHARD (2010), 147; ORRELLS (2015), 104.

²⁹³ KENNEDY (2002), 6; MATZNER (2010), 79.

²⁹⁴ ULRICHS (1868); MATZNER (2010), 79; ORRELLS (2015), 104.

²⁹⁵ PLATO, *Symposium*, 180c-185e.

²⁹⁶ HOMERUS, *Ilias*, 5, 368-374.

²⁹⁷ VAN HOUDT (2015), 175.

²⁹⁸ ULRICHS (1864), 21-22.

waren nieuwe, neutrale termen – of door hun etymologie uit Plato misschien zelfs positieverheven termen.²⁹⁹

Deze Uraniërs waren volgens Ulrichs ‘*anima muliebris in corpore virili inclusa*’, vrouwenzielen in een mannenlichaam, en vormden bijgevolg een derde sekse naast ‘de man’ en ‘de vrouw’.³⁰⁰ Ulrichs zag zichzelf ook als een vrouw in een mannenlichaam.³⁰¹ Significant is hier hoe Ulrichs de oudheid en in het bijzonder de filosofie van Plato gebruikt om zichzelf te identificeren. Als advocaat wist hij maar al te goed dat de meeste wetten in Duitsland gekant waren tegen ‘onnatuurlijke’ daden. Maar aangezien de Uraniërs een derde sekse waren, wat congenitaal was, waren ook zij ‘natuurlijk’ en dus waren de wetten niet op hen van toepassing.³⁰² Want er bestaat niet zoiets als onnatuurlijke liefde, zei Ulrichs, waar liefde is, daar is de natuur.³⁰³

Deze theorie van de derde sekse, die net als het man-zijn of het vrouw-zijn aangeboren was, verklaarde Ulrichs door het bestaan van kleine zaden in het mensenlichaam, die hij ‘Keimen’ (kiemen) noemde.³⁰⁴ Hier koppelde Ulrichs de receptie van de oude kennis van de Grieken aan nieuwe kennis uit zijn eigen tijd en maakte hij zijn theorie wetenschappelijk. In elk embryo bestaan er twee soorten ‘Keimen’. De ene soort bepaalt het lichamelijke geslacht, de andere het seksueel geslacht. Aantrekking tot een man komt door een vrouwelijke kiem en vice versa. In het embryo, zo stelt Ulrichs, evolueren deze zaden tot een mannelijke of een vrouwelijke kant. In de meeste gevallen evolueren zij in dezelfde richting: zowel de lichamelijke kiem als de seksuele kiem zijn dan mannelijk, wat tot een man, die aangetrokken is tot vrouwen, in een mannenlichaam leidt.³⁰⁵ In enkele andere gevallen daarentegen evolueren deze kiemen niet gelijk, maar gekruist. Een lichamelijke mannenkiem kan dan gepaard gaan met een seksuele vrouwenkiem, wat leidt tot een vrouwengeest, aangetrokken tot mannen, in een mannenlichaam: de Uraniër. Hier merken we meteen dat Ulrichs een product van zijn eigen tijd was. Uraniërs zijn dan wel natuurlijk, maar niet per se ‘normaal’. De normale gang van zaken is namelijk een gelijke evolutie van beide kiemen tot een ‘echte’ man of een ‘echte’ vrouw. Ook bij Ulrichs was seks tussen man

²⁹⁹ KENNEDY (2002), 63.

³⁰⁰ ULRICHS (1868), v; LAURITSEN en THORSTAD (1974), 9; MATZNER (2010), 79-80; VAN HOUDT (2015), 171.

³⁰¹ ROSARIO (2001), 13; KENNEDY (2002), 63.

³⁰² WEEKS (1977), 26-27; KENNEDY (2002), 69-70; VAN HOUDT (2015), 170-171.

³⁰³ ULRICHS (1864), 23.

³⁰⁴ KENNEDY (1997), 29-30; KENNEDY (2002), 65-66.

³⁰⁵ ROSARIO (2001), 13; MATZNER (2010), 80.

en vrouw nog steeds normaal, dus letterlijk de norm.³⁰⁶ Zijn toespraak op de *Juristentag* werd echter op luid gejoel en afkeurend gebrom onthaald en Ulrichs zou nooit een wettelijke hervorming doorgevoerd krijgen.³⁰⁷

Hoewel Ulrichs terecht als dé pionier voor gelijke rechten voor homoseksuelen, of Uraniërs, wordt beschouwd, dient een andere Duitser als belangrijke wegbereider vermeld te worden: Heinrich Hösli (1784-1864). De schrijver was geschokt door het verloop van het proces van ene Franz Desgouttes die veroordeeld werd voor de moord op zijn secretaris, op wie hij een oogje had.³⁰⁸ Uit jaloezie omdat zijn secretaris, Daniel Hemmeler, een relatie met een vrouw begon, vermoordde Desgouttes hem.³⁰⁹ Tijdens het verloop van het proces werd er steeds weer gefocust op de homoseksuele, verdorven aard van Desgouttes en de focus verschoof van de moordzaak naar zijn geaardheid. Ongeveer tegelijkertijd kwam de zoon van Hösli tegenover zijn vader uit de kast.³¹⁰ Geïnspireerd door deze twee gebeurtenissen schreef Hösli een apologie voor homorelaties, *Eros. Die Männerliebe der Griechen* in twee volumes (1836-1838).³¹¹ Zoals de titel van het werk al doet vermoeden, is het vooral gebaseerd op voorbeelden uit de Griekse oudheid. In tegenstelling tot Ulrichs formuleert hij evenwel geen complete, omvattende (medisch-wetenschappelijke) theorie of definitie van homoseksualiteit en blijkt hij er minder op gebrand te zijn om wettelijke hervormingen te verwezenlijken.³¹²

Zijn hoofddoel was het aantonen van de historiciteit en de feitelijkheid van man-manrelaties bij de Grieken en in de eigen tijd.³¹³ Opvallend is dat we de ideeën van Ulrichs over homoseksualiteit reeds in een vroeg stadium bij Hösli terugvinden. Ook Hösli meende dat er bij homoseksuelen een verschil bestond tussen de uiterlijke en innerlijke kenmerken, waarmee hij Ulrichs' '*anima muliebris in corpore virili*' voorafging.³¹⁴ De conclusie van het werk van Hösli was dat deze vorm van liefde natuurlijk was en om die reden niet vervolgd kon of mocht worden. Bovendien meende hij dat er een verschil bestond tussen

³⁰⁶ KENNEDY (2002), 63-64; MATZNER (2010), 81-82; VAN HOUTD (2015), 175-176.

³⁰⁷ HEKMA (1988), 165-166; KENNEDY (2002), 7 en 177-205; ROBB (2004), 206-207.

³⁰⁸ ROBB (2004), 203; DYNES (2005), 351.

³⁰⁹ JOHANSSON (1990), 545.

³¹⁰ MATZNER (2010), 71.

³¹¹ HÖSSLI (1836-1838); JOHANSSON (1990), 545; MATZNER (2010), 71; ANTOSA (2013), 178.

³¹² MATZNER (2010), 72.

³¹³ JOHANSSON (1990), 545.

³¹⁴ JOHANSSON (1990), 545; MATZNER (2010), 80.

mensenwetten en natuurwetten.³¹⁵ Ook deze conclusie komt overeen met die van Ulrichs. Opvallend, want Ulrichs kende het werk van Hössli niet tot hij er in 1866 door iemand op geattendeerd werd.³¹⁶ Beide heren ontwikkelden een vergelijkbare conclusie en visie onafhankelijk van elkaar. Hösslis werk was echter niet bekend bij het grote publiek. Het werd door de autoriteiten verboden en pas in de vorige eeuw opnieuw gedrukt.

Ongeveer gelijktijdig met Ulrichs formuleerde de Duitse psychiater Karl Friedrich Otto Westphal (1833-1890) zijn theorie over homoseksualiteit. Volgens Westphal was dat een psychopathologische aandoening – een soort geestesziekte dus.³¹⁷ Westphal publiceerde zijn artikel in 1869 en noemde homoseksualiteit *die conträre Sexualempfindung*, ‘omgekeerde seksuele aantrekking’.³¹⁸ Dankzij Westphals artikel werd homoseksualiteit nu ook een onderdeel van de psychiatrie en de medische wetenschap aangezien hij het, ondanks het feit dat hij geïnspireerd werd door Ulrichs, als een ziekte voorstelde.³¹⁹ Hierdoor hernieuwde en verstevigde hij de traditie waarin homoseksuelen de negatieve naam ‘invertes’ (met de betekenis ‘averechtsen’ of ‘verkeerden’, eerder dan enkel ‘omgekeerden’) kregen. Westphal zorgde ervoor dat homoseksualiteit in de negentiende eeuw niet enkel door poëten of letterkundigen bestudeerd werd, maar ook door wetenschappers uit de medische sector.³²⁰ Volgens Foucault is bij Westphal dan ook het ‘ontstaan’ van homoseksualiteit te situeren.³²¹ Deze spanning en kruisbestuiving tussen literatuur en wetenschap zou de zoektocht naar de oorzaken van en definities over homoseksualiteit kenmerken.

In Engeland schreef Walter Horatio Pater (1839-1894) rond deze tijd ook zijn essay over Johan Winckelmann (1667). Zes jaar later nam hij dit essay op in zijn *Studies in the History of the Renaissance* (1973).³²² De Britse professor aan Oxford stond bekend als schrijver en kunstcriticus. Hij zou zelf op mannen vallen en brak dan ook in de conclusie van zijn *Renaissance* een lans voor cultureel respect voor de man-manliefde.³²³ Hoewel zijn verwijzingen naar zijn eigen geaardheid en zijn standpunt op het vlak van homoseksualiteit subtieler waren dan bij schrijvers zoals Ulrichs of Hössli, verscheen er toch kritiek op zijn

³¹⁵ ROBB (2004), 203.

³¹⁶ MATZNER (2010), 71, noot 48.

³¹⁷ HEKMA (1988), 166; BECCALOSSO en CROZIER (2011), 17.

³¹⁸ WEEKS (1985), 66; KENNEDY (1997), 39.

³¹⁹ KENNEDY (1997), 39; OOSTERHUIS (1997), 72.

³²⁰ HEKMA (1988), 166.

³²¹ FOUCAULT (1976), 59; ORRELLS (2015), 3-4.

³²² EVANGELISTA (2009), 23.

³²³ WHITE (1999), 121.

werk.³²⁴ Zijn visie op homoseksualiteit werd beïnvloed door Griekse beeldhouwwerken en door de Platoonse filosofie. Met deze beeldhouwwerken kwam hij in contact via de werken van Johan Winckelmann, die hij uitstekend kende, en de Platoonse filosofie was voor hem beschikbaar door de vertalingen van Jowett.³²⁵ Zijn passage over mannenliefde in zijn essay over Winckelmann sloeg ook in Groot-Brittannië de brug tussen homo-erotiek en de Griekse studies, wat in Duitsland al het geval was.³²⁶ Pater was ook van grote invloed op de 'aestheticism'-beweging.³²⁷ Deze school van kunstenaars en dichters, waaronder Oscar Wilde, huldigden het *l'art pour l'art*-principe en werden daarbij beïnvloed door Griekse sculpturen en filosofie.³²⁸ Hij droomde ervan, als een soort Socrates, een 'esthetische' gemeenschap van Oxford te maken, onder meer via zijn colleges over Plato en Aristoteles, maar stuitte hierbij op Jowett. Er ontstond een conflict tussen beiden. Belangrijkste veldslag: Plato's *eros*. Zoals we hierboven reeds zagen, werd Plato's seksualiteit gecensureerd of zelfs 'geheteroseksualiseerd' door Jowett, terwijl Pater net opperde Plato in dit (homo)seksuele daglicht te lezen.³²⁹ Toen er rond de persoon van Pater enkele geruchten opdoken over seksuele schandalen waarin hij betrokken zou zijn geweest, rook Jowett de overwinning.³³⁰ Paters homoseksualiteit werd tegen hem gebruikt en hij kreeg het verwijt, net als Socrates, de jeugd te bederven.³³¹

Een andere Oxfordman waarmee Jowett in discussie trad over Plato's *eros*, was zijn voormalige leerling John Addington Symonds (1840-1893: zie sectie 1.3.1). Deze schreef in 1874 zijn *A Problem in Greek Ethics*, dat pas in 1883 in beperkte oplage werd uitgegeven.³³² Dit was het eerste werk (noem het gerust een politiek pamflet) waarin homoseksualiteit openlijk werd gelegitimeerd met behulp van voorbeelden uit de antieke tijd.³³³ Hij focuste zich op de Atheense pederastie en de Spartaanse vriendschappen om aan te tonen dat niet alle homoseksuelen 'mietjes' waren.³³⁴ Het werk was gericht aan medici en juristen en stelde de vraag waarom tolerantie in de eigen tijd niet mogelijk was, terwijl zo'n hoogstaande

³²⁴ ALDRICH (1993), 74-75; EVANGELISTA (2007), 66 en 74.

³²⁵ DELLAMORA (1990), 64-68; DOWLING (1994), 77; EVANGELISTA (2006), 233 en 238.

³²⁶ EVANGELISTA (2007), 74; EVANGELISTA (2009), 34; VAN HOUTD (2015), 181.

³²⁷ ORRELLS (2011), 144.

³²⁸ EVANGELISTA (2009), 23-24.

³²⁹ EVANGELISTA (2007), 72-75.

³³⁰ EVANGELISTA (2006), 233.

³³¹ EVANGELISTA (2007), 66-68.

³³² BRISTOW (1998), 83.

³³³ BLANSHARD (2010), 146.

³³⁴ VAN HOUTD (2015), 181.

beschaving er wel begrip voor kon opbrengen.³³⁵ In zijn *A Problem in Modern Ethics* (1891), het vervolg op zijn *Greek Ethics*, ging hij nog een stapje verder. Hierin bespakte hij de discussie over mannenliefde in zijn eigen tijd en concludeerde hij dat homoseksualiteit niet vervolgd hoeft te worden.³³⁶ Volgens Symonds was homoseksualiteit van alle tijden, natuurlijk en onveranderlijk in de tijd. Het enige dat veranderde, was de omgang ermee, deze was cultureel gebonden.³³⁷ Bovendien merkte hij op dat er geen adequate benoeming voor het fenomeen terug te vinden is in de Europese talen: “The accomplished languages of Europe in the nineteenth century supply no terms for this persistent feature of human psychology, without importing some implication of disgust, disgrace, vituperation”.³³⁸ Deze twee werken en hun verhouding tot het werk van Burton, dat gepubliceerd werd in de periode tussen het uitgeven van beide werken van Symonds, worden in het laatste deel van deze meesterproef besproken.

Symonds had aanvankelijk veel respect voor zijn professor Jowett.³³⁹ Dankzij diens vertalingen kwam Symonds in contact met de werken van Plato. Toen Jowett merkte dat mensen als Pater en Symonds zijn werken op een andere manier gebruikten dan hij voor ogen had, begon de discussie. Jowett had, in het licht van het historisme, ervoor geopteerd de vertaling van Plato onverkort en ongecensureerd te laten, hoewel hij zich wel degelijk bewust was van de inhoud. Deze inhoud trachtte hij door middel van zijn introducties op de *Phaedrus* en het *Symposium* enigszins te verdoezelen en te ontdoen van de homo-erotische connotatie die erin gelezen kon worden. Pater en Symonds gingen zijn vertalingen daarentegen gebruiken als bewijsmateriaal voor de natuurlijkheid en het hoogstaande van de Griekse liefde.³⁴⁰ Gezien Symonds' kennis op het gebied van het *Symposium* vroeg Jowett hem te assisteren bij de herziene versie van de dialoog voor de derde editie van zijn *Dialogues* (1892).³⁴¹ De samenwerking verliep allesbehalve vlot. Jowett bekritiseerde Symonds om zijn geaardheid, maar het grootste meningsverschil betrof de vraag hoe Plato nu geïnterpreteerd moest worden. Volgens Jowett was wat Plato over mannenliefde zei

³³⁵ WEEKS (1977), 51-52; BRISTOW (1998), 83; HEACOX (2004), 60.

³³⁶ WEEKS (1977), 52; WHITE (1999), 68; BECCALOSI en CROZIER (2011), 6.

³³⁷ WHITE (1999), 67.

³³⁸ SYMONDS (1891), 3.

³³⁹ DOWLING (1994), 32.

³⁴⁰ WHITE (1999), 63-65; VAN HOUTD (2015), 181.

³⁴¹ ALDRICH (1993), 78; EVANGELISTA (2003), 17-18.

slechts een metafoor, een 'figure of speech'.³⁴² Hij plande een essay over Griekse liefde te schrijven, maar dat raadde Symonds hem af.³⁴³ Die vond het beter er niets over te schrijven, dan een verkeerde mening te verspreiden. Later zou Symonds aan Jowett schrijven:

Greek love was for Plato no 'figure of speech', but a present poignant reality. Greek love is for modern students of Plato no 'figure of speech' and no anachronism, but a present poignant reality. The facts of Greek history and the facts of contemporary life demonstrate these propositions only too conclusively.³⁴⁴

Verder in de brief merkte hij nog op hoe vreemd het was dat Jowett van Plato een handboek-auteur wilde maken in een samenleving die Griekse liefde zo afkeurde.³⁴⁵ Jowett vond deze omgang met zijn vertaling gevaarlijk. Daarom overwoog hij, mede door enkele (homo)seksuele schandalen waar Pater en Symonds bij betrokken waren, zijn vertalingen toch enigszins te censureren of toch minstens een uitgebreid essay over het onderwerp te schrijven, zodat het zeker niet 'verkeerd' geïnterpreteerd zou worden.³⁴⁶ Het essay kwam er, op aanraden van Symonds, nooit.

Ook Oscar Wilde kwam door Jowetts vertaling in contact met Plato. Hij arriveerde in Oxford in 1874, op het moment dat de 'aestheticism'-beweging in volle gang was en er door Symonds en Pater gedoceerd werd over Plato en de Griekse liefde. Pater's *Studies on the History of the Renaissance* en Symonds' *Studies on the Greek Poets* verschenen een jaar eerder in 1873.³⁴⁷ Het zorgde ervoor dat ook Wildes werk door en door Grieks geïnspireerd werd.³⁴⁸ Zo focusde Wildes kort verhaal *The Portrait of Mr. W. H.* (1889) volgens Evangelista op de receptie van homo-erotische Griekse literatuur en op de manier waarop moderne lezers bij Plato hun eigen gevoelens herkenden.³⁴⁹ Ook Wildes bekendste werk, *The Picture of Dorian Gray* (1891), werd beïnvloed door dit soort 'Griekse' liefdesgevoelens.³⁵⁰ Zo was de naam van het hoofdpersonage Dorian Gray één van de vele codes die in het boek verwerkt waren. Dorian was een Griek, een Doriër.

³⁴² JOWETT (1892), I, 534; EVANGELISTA (2006), 234; ORRELLS (2011), 109.

³⁴³ EVANGELISTA (2006), 233; ORRELLS (2011), 147.

³⁴⁴ Symonds aan Jowett, 1 februari 1889, geciteerd door ALDRICH (1993), 78.

³⁴⁵ EVANGELISTA, (2006), 233-234.

³⁴⁶ EVANGELISTA, (2003), 13 en 17-18.

³⁴⁷ EVANGELISTA (2009), 130.

³⁴⁸ DOWLING (1994), 123; ORRELLS (2011), 99.

³⁴⁹ WILDE (1889), 60-61; EVANGELISTA (2006), 239.

³⁵⁰ VAN HOUTT (2015), 161-170.

In Duitsland kwam op hetzelfde moment het werk van psychiater Richard von Krafft-Ebing (1840-1902) uit, waarnaar vaak gewezen wordt als beginpunt van de seksuologie.³⁵¹ Zijn *Psychopathia Sexualis* (1886) werd een bestseller. Hoewel hij zelf geen voorstander was van het woord (hij vond het een barbarisme), was hij door het succes van zijn boek mee verantwoordelijk voor de verspreiding van het woord ‘homoseksualiteit’, jaren eerder uitgevonden door Karl-Maria Kertbeny.³⁵² De Engelse vertaling van de *Psychopathia Sexualis* (1892), door Charles Gilbert Chaddock (1861-1936) betekende ook de introductie van de term in het Engels.³⁵³ In het boek verzamelde von Krafft-Ebing een reeks concrete voorbeelden en casestudies van allerhande ‘aandoeningen’, bedoeld voor dokters en advocaten die in rechtszaken met soortgelijke gevallen in contact kwamen.³⁵⁴ De eerste druk verzamelde zo’n vijfenveertig gevallen verspreid over honderdentien pagina’s. Maar von Krafft-Ebing ontving door de toenemende bekendheid van zijn boek steeds meer brieven van mensen die aan een soortgelijke aandoening leden en die hun situatie beschreven. In de twaalfde editie uit 1903 zijn reeds tweehonderdachtendertig casestudies te lezen op vierhonderdzevenendertig pagina’s.³⁵⁵

De aandoeningen die von Krafft-Ebing beschreef deelde hij op in categorieën, waarbij het geval ‘homoseksualiteit’ de meeste aandacht kreeg – getuige de ondertitel van de Engelse vertaling: “with especial reference to contrary sexual instinct”. Von Krafft-Ebing beschouwde homoseksualiteit als een aandoening, het tegenovergestelde (“contrary”) van normale seksualiteit.³⁵⁶ Geïnspireerd door bepaalde elementen uit Ulrichs theorie van de Uraniërs stelde hij vast dat homoseksuelen aan een psychopathologische ziekte leden.³⁵⁷ Hij zag mannenliefde als een ‘vice’ en het gevolg van jarenlange degeneratie.³⁵⁸ Een belangrijk onderscheid maakte von Krafft-Ebing tussen ‘Perversion’ (perversie) en ‘Perversität’ (perversiteit).³⁵⁹ In elke casestudy probeerde von Krafft-Ebing te onderzoeken om welke van de twee gevallen het ging.³⁶⁰ Een perversie was in zijn ogen aangeboren en ongeneeslijk, een aandoening van het lichaam, en bijgevolg had het geen zin om mannen die hieraan leden te

³⁵¹ OOSTERHUIS (1997), 67 en 70; DYNES (2005), 352.

³⁵² HALPERIN (1990), 17; GODSALL (2008), 533 noot 15; ORRELLS (2012), 198.

³⁵³ CHADDOCK (1892); HALPERIN (1990), 15; SOMMERSVILLE (1998), 69.

³⁵⁴ OOSTERHUIS (1997), 70; ORRELLS (2015), 8-9.

³⁵⁵ WEEKS (1985), 67; OOSTERHUIS (1997), 72.

³⁵⁶ HEKMA (1988), 166.

³⁵⁷ WEEKS (1985), 66; HEKMA (1988), 166; ORRELLS (2015), 104.

³⁵⁸ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 47; ANTOSA (2013), 179.

³⁵⁹ OOSTERHUIS (1997), 71; ORRELLS (2015), 89.

³⁶⁰ BRADY (2011), 47.

vervolgen of te behandelen – het was toch onomkeerbaar.³⁶¹ Aan de andere kant beschouwde hij een perversiteit als een ziekte van de wil en de moraal, als een daad gepleegd door gecorrumpeerde, maar geneesbare individuen.³⁶² Deze mensen achtte hij gevaarlijk.³⁶³ Het onderscheid tussen perversie of perversiteit kon evenwel enkel gemaakt worden door psychiaters, zo meende hij.³⁶⁴ Net zoals zijn werk doorheen de tijd uitbreidde, veranderde ook zijn visie op homoseksualiteit.³⁶⁵ In latere edities beschreef hij seks tussen mannen op een psychologische manier, niet meer als pathologisch. Von Krafft-Ebing trachtte er, ondanks zijn negatieve visie op homoseksualiteit, voor te zorgen dat bij het beoordelen van mannenliefde de focus op het medisch-psychiatrische kwam te liggen in plaats van op het moreel-juridische.³⁶⁶ Symonds was echter niet akkoord met von Krafft-Ebings visie op man-manliefde als ziekte en probeerde in zijn *A Problem in Modern Ethics* von Krafft-Ebings theorie te ontcrachten met als conclusie dat Uraniërs (het woord dat Symonds, naar Ulrichs' voorbeeld, steeds gebruikt) helemaal niet 'ziek' zijn:

We shall hardly be able to resist the conclusion that theories of disease are incompetent to explain the phenomenon in modern Europe. Medical writers abandon the phenomenon in savage, races, in classical antiquity, and in the sodadic zone.³⁶⁷ They strive to isolate it as an abnormal and specifically morbid exception in our civilisation. But facts tend to show that it is a *recurring impulse of humanity*, natural to some people, adopted by others, and in the majority of cases compatible with an otherwise *normal and healthy temperament*.³⁶⁸

Positiever over homoseksualiteit, maar met eenzelfde verlangen om juridische aanpassingen verwezenlijkt te krijgen, was Magnus Hirschfeld (1868-1935), eveneens een Duitser.³⁶⁹ Waar von Krafft-Ebing homoseksualiteit nog steeds verachtte en vooral tot doel had het in de psychiatrische sfeer te krijgen, was Hirschfeld radicaler. Hij studeerde eerst

³⁶¹ ORRELLS (2012), 198-199.

³⁶² ORRELLS (2015), 89.

³⁶³ ORRELLS (2012), 198-199.

³⁶⁴ OOSTERHUIS (1997), 71.

³⁶⁵ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 47; ANTOSA (2013), 179.

³⁶⁶ HEKMA (1988), 166; OOSTERHUIS (1997), 78.

³⁶⁷ Symonds meende dat moderne medisch-psychiatrische onderzoekers te eurocentrisch waren en onder andere de volkeren in de sodadische zone vergaten. Op Symonds visie op de sodadische zone van Burton komen we terug in het laatste deel van deze masterproef.

³⁶⁸ SYMONDS (1891), 52; ORRELLS (2015), 14-15.

³⁶⁹ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 47-50; DYNES (2005), 351.

talen en filosofie om later naar geneeskunde over te schakelen.³⁷⁰ Als huisarts werd hij opgeschrikt door het nieuws dat één van zijn patiënten zelfmoord had gepleegd op de vooravond van een opgelegd huwelijk met een vrouw.³⁷¹ De patiënt voelde zich aangetrokken tot mannen. Dit voorval inspireerde Hirschfeld ertoe homoseksualiteit te verdedigen. In zijn eerste werk *Sappho und Sokrates* (onder het pseudoniem Theodor Ramien, 1896) – de link tussen Griekse liefde en moderne homoseksualiteit weerklinkt duidelijk in de titel van het werk – opperde hij dat homoseksualiteit, zowel bij mannen als vrouwen, deel uitmaakt van de menselijke natuur en om die reden niet vervolgd mag worden, maar wetenschappelijk onderzocht.³⁷² Hirschfeld werd overduidelijk geïnspireerd door Ulrichs. In zijn eigen theorie over homoseksualiteit waren vooral Ulrichs' 'Keimen' belangrijk. Ook Hirschfeld geloofde dat er in de foetus een ontwikkeling plaatsvond waardoor de ene man, zoals het hoorde, voor vrouwen viel, maar bij anderen, waar de ontwikkeling 'gekruist' verliep, leidde het tot een aantrekking tot mannen. Waar Ulrichs meende dat dit in de geest van het embryo gebeurde, besloot Hirschfeld, als arts, dat dit in het brein plaatsvond. Daar deze aantrekking aangeboren en dus natuurlijk was, meende hij, net als Ulrichs, dat homoseksualiteit noch een zonde noch een misdaad was.

Zijn werk *Der Urnische Mensch* (1903) bevestigde dat hij geïnspireerd werd door Ulrichs. Dit werk toont een zekere evolutie in zijn visie op homoseksuele liefde, maar een echte conclusie of afgeronde theorie zou hij nooit formuleren. Volgens Hirschfeld waren Uraniërs 'Zwischenstufen' (letterlijk: tussentrappen/tussenstappen. Eng: 'intermediate'), aangezien ze zowel mannelijke als vrouwelijke kenmerken bezaten.³⁷³ Hirschfeld is echter vooral bekend vanwege zijn oprichting van het *Wissenschaftlich-humanitäre Komitee* in 1897, 's werelds eerste organisatie die zich actief inzette voor gelijke rechten voor homoseksuelen.³⁷⁴ Hun belangrijkste doel was het afschaffen van wetten die homoseksualiteit strafbaar maakten.³⁷⁵ Twee jaar na Ulrichs' dood (1895) nam Hirschfeld aldus de fakkel van hem over in de strijd voor emancipatie.³⁷⁶ Waar Ulrichs op legaal gebied weinig verwezenlijkt kreeg, bleek Hirschfeld op politiek gebied meer geslepen te zijn. Bij

³⁷⁰ JOHANSSON (1990), 536; ROBB (2004), 213.

³⁷¹ JOHANSSON (1990), 536-537.

³⁷² JOHANSSON (1990), 537; LEVAY (1996), 18-19.

³⁷³ LEVAY (1996), 29-30.

³⁷⁴ JOHANSSON (1990), 537; LEVAY (1996), 22-23; KENNEDY (2002), 286; MATZNER (2010), 62.

³⁷⁵ ROBB (2004), 213.

³⁷⁶ KENNEDY (2002), 7.

Hirschfeld en het *Komitee* kunnen we spreken van het politieke begin van de homo-emancipatie.

Eén jaar voordat Hirschfeld het *Komitee* oprichtte, publiceerde de Britse arts en schrijver Henry Havelock Ellis (1859-1939) een eerste deel van zijn *Studies in the Psychology of Sex*. Het werk, *Das konträre Geschlechtsgefühl* (1896), dat Havelock Ellis samen met Symonds schreef, werd eerst in het Duits gepubliceerd en pas een jaar later onder de naam *Sexual Inversion* (1897) in Engeland.³⁷⁷ In Duitsland kon er in die tijd opener over seksualiteit gepubliceerd worden dan in het preutse Victoriaanse Groot-Brittannië.³⁷⁸ Het was niet vanzelfsprekend om het werk uiteindelijk in het Engels gepubliceerd te krijgen.³⁷⁹ Symonds stierf in 1896. De eerste Engelse druk, een jaar later uitgegeven, werd door een familielid van Symonds volledig opgekocht en vernietigd om zijn medewerking aan het controversiële werk verborgen te houden.³⁸⁰ De Engelse versie verscheen dan ook zonder Symonds' naam, maar de inhoud bleef dezelfde. De tweede druk werd uitgegeven door een fictieve drukkerij en de *censores morum* deden er alles aan om het werk tegen te houden.³⁸¹

Havelock Ellis wenste in zijn *Studies in the Psychology of Sex* verschillende vormen van (afwijkende) seksualiteit te bespreken, maar zijn kennis over homoseksualiteit was eerder beperkt. Daarom riep hij de hulp in van expert John Addington Symonds.³⁸² Onder andere diens *A Problem in Greek Ethics* – voordien enkel privaat gepubliceerd voor een select publiek – werd in het werk opgenomen en verwierf zo enige bekendheid.³⁸³ Beide schrijvers verschilden evenwel qua uitgangspunt betreffende het onderwerp.³⁸⁴ Symonds was, zoals reeds vermeld, vooral literair geïnspireerd en gebruikte Griekse voorbeelden uit de literatuur en filosofie. Havelock Ellis was daarentegen een arts en wenste het onderwerp op een medische manier te onderzoeken.³⁸⁵ Ook Symonds' geaardheid viel bij Havelock Ellis niet in goede aarde. Volgens Bristow ging Symonds, ondanks deze tegenstellingen, toch in op de samenwerking met de jonge wetenschapper. Hij meende namelijk dat zijn visie via dit kanaal een breder publiek zou bereiken, wat zijn poging tot sensibilisering ten voordele van

³⁷⁷ WHITE (1999), 66-67; ANTOSA (2013), 180.

³⁷⁸ DYNES (2005), 353.

³⁷⁹ WEEKS (1977), 59.

³⁸⁰ ROBB (2004), 67 en noot 6.

³⁸¹ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 79.

³⁸² WHITE (1999), 66.

³⁸³ WHITE (1999), 67; KENNEDY (2005), 241; BLANSHARD (2010), 146.

³⁸⁴ BRISTOW (1998), 80-81 en 84.

³⁸⁵ SOMMERSVILLE (1998), 63.

homoseksuelen ten goede zou komen.³⁸⁶ Ook had de wetenschappelijke methode in die periode meer aanzien dan zijn klassiek-literaire aanpak. Symonds' dood zorgde er echter voor dat Havelock Ellis veel van het materiaal dat hij had voorbereid voor het werk uiteindelijk niet zou gebruiken.³⁸⁷

Havelock Ellis bekeek homoseksualiteit niet per se positief, maar toch was hij van mening dat het aangeboren was en ongeneesbaar – in tegenstelling tot Freudianen die meenden dat het door psychoanalyse kon worden genezen.³⁸⁸ Hij verwierp de theorie van Ulrichs (en gevolgd door Symonds) dat homoseksuelen een 'derde sekse' vormden. Volgens hem waren 'invertes' (zoals hij homoseksuelen noemde) weliswaar zo geboren en dus in zekere zin natuurlijk. Ze waren niettemin nog steeds een anomalie, niet zoals de natuur het eigenlijk bedoeld had.³⁸⁹ Hij zag het eerder als een technisch foutje in de natuur: 'a harmless quirk of nature'. Dit was het geval bij inherente homoseksualiteit. Havelock Ellis maakte namelijk het onderscheid tussen gevallen waarbij mannenliefde inherent, aangeboren en dus onvrijwillig was en vormen van 'acquired perversion', waar een persoon voor koos en die bijgevolg wel moreel laakbaar waren.³⁹⁰ Net als vele van zijn voorgangers vond Ellis dan ook dat inherente homoseksualiteit niet vervolgd mocht worden. Het feit dat hun geaardheid een biologische oorsprong had en aangeboren was, betekende voor vele homoseksuelen een enorme steun tegenover de sociale vijandigheid.³⁹¹

1.3.3. *Vergeefse zoektocht naar de waarheid?*

Michael Foucault meende dat de zoektocht van deze pioniers naar identiteit en definitie tegelijkertijd een zoektocht naar de waarheid was.³⁹² Een waarheid die onderdrukt werd door repressieve maatschappijen die het debat over seksualiteit, in het bijzonder afwijkende of abnormale vormen van seksualiteit, probeerden te vermijden. We zagen reeds hoe Victoriaans Groot-Brittannië in dat opzicht een vijandige maatschappij was. Deze

³⁸⁶ BRISTOW (1998), 85.

³⁸⁷ WEEKS (1977), 50; BRADY (2011), 49.

³⁸⁸ ROSARIO (2001), 14.

³⁸⁹ SOMMERSVILLE (1998), 63; WEEKS (1977), 65; WEEKS (1985), 93; WHITE (1999), 66.

³⁹⁰ ANTOSA (2013), 180; WEEKS (1977), 61-63.

³⁹¹ WEEKS (1977), 48; WHITE (1999), 68; ROSARIO (2001), 15.

³⁹² FOUCAULT (1976), 76.

samenleving zorgde echter ook voor enkele brandhaarden, om het met de woorden van Foucault te zeggen, die het betoog over seksualiteit juist aanwakkerde: naast de sociale controle en de strafrechtpleging die steeds als groot onheil dreigden, betekende de opkomst van de geneeskunde juist een uitweg.³⁹³ We zagen reeds hoe enkele artsen en psychiaters het debat over (homo)seksualiteit trachtten om te keren en de wetten wilden aanpassen. Hierbij waren zij geïnspireerd geraakt door mensen als Hössli, Ulrichs en Pater, die de oudheid als gids namen in hun zoektocht naar de waarheid over (hun eigen) geaardheid. Deze oudheid bood niet alleen een literaire uitweg (door zich te verliezen in verhalen over man-manliefde), maar ook letterlijk een uitweg. De gedachte aan de oudheid spoorde verschillende homoseksuele mannen aan, onder wie enkele van onze pioniers, om reizen naar het zuiden te boeken. Dit deden ze niet enkel om hun fantasieën tot uiting te brengen, maar vooral om het homofobe klimaat in hun thuisland tijdelijk te ontvluchten. Italië en Griekenland, dé 'oudheidlanden' bij uitstek, werden geliefde reisbestemmingen.³⁹⁴ In deze streken meenden ze nog een stukje ongerepte oudheid te vinden. Alsof de tijd er had stilgestaan en het utopische Arcadië hen daar opwachtte. Zo is bekend dat Karl Heinrich Ulrichs, John Addington Symonds, Oscar Wilde en de Amerikaanse dichter Walt Whitman (1819-1892), wiens poëzie beïnvloed werd door zijn eigen homoseksuele geaardheid, ooit om deze reden naar het zuiden afreisden.³⁹⁵

De goede hoop op verandering kreeg echter een enorme knauw tijdens en na het proces van Oscar Wilde. De impact die de veroordeling van de beroemde dichter had en de negatieve media-aandacht die deze met zich meebracht, zorgde voor een zeker pessimisme.³⁹⁶ Wilde werd op basis van de *Criminal Law Amendment* van 1885 veroordeeld wegens sodomie. Veel van de literair-geïnspireerde mannen met homoseksuele gevoelens, onder wie Pater lieten in navolging van Plato's uranische liefde hun verlangens voor wat ze waren: verlangens. Zij hielden hun liefde kuis en 'hemels', en gaven zich niet over aan lichamelijk contact met andere mannen.³⁹⁷ Zelfs Maurice en Clive Durham consumeerden in Forsters' *Maurice* hun liefde niet.³⁹⁸ Maar hoewel Oscar Wilde schatplichtig was aan deze

³⁹³ FOUCAULT (1976), 42-43.

³⁹⁴ ALDRICH (1993), 69-100; WAITT en MARKWELL (2008), 20; ARCARA (2012), 135-147.

³⁹⁵ ALDRICH (1993), 86-88.

³⁹⁶ EVANGELISTA (2006), 242-243.

³⁹⁷ JENKYN (1980), 282-283; VAN HOUDT (2015), 169-170 en 182-184.

³⁹⁸ FORSTER (1971), 61-65 en 89-90; JENKYN (1980), 282.

voorbeelden, transformeerde hij deze spirituele liefde wél tot lichamelijke begeerte.³⁹⁹ Het werd hem uiteindelijk fataal. Tijdens het proces werd hem gevraagd wat “the love that dare not speak its name” betekende – de laatste regel uit het gedicht *Two Loves* (1894) van Lord Alfred Douglas (1870-1945), de geliefde van Oscar Wilde.⁴⁰⁰ Wildes antwoord luidde als volgt:

"The love that dare not speak its name" in this century is such a great affection of an elder for a younger man as there was between David and Jonathan, such as Plato made the very basis of his philosophy, and such as you find in the sonnets of Michelangelo and Shakespeare. It is that deep spiritual affection that is as pure as it is perfect. [...] It is in this century misunderstood, so much misunderstood that it may be described as "the love that dare not speak its name," and on that account of it I am placed where I am now. It is beautiful, it is fine, it is the noblest form of affection. There is nothing unnatural about it. It is intellectual, and it repeatedly exists between an older and a younger man, when the older man has intellect, and the younger man has all the joy, hope and glamour of life before him. That it should be so, the world does not understand. The world mocks at it, and sometimes puts one in the pillory for it.⁴⁰¹

Zijn antwoord zou op luid applaus ontvangen zijn.⁴⁰² De inspiratie die Wilde in Plato's *Symposium* vond, is in dit citaat overduidelijk. Het voedde echter de verdenkingen van homoseksualiteit en Wilde werd voor twee jaar, inclusief ‘hard labour’, opgesloten.⁴⁰³

Het pessimisme dat bij voorvechters van homorechten heerste na de heksenjacht op Wilde vinden we terug in het werk van Marc-André Raffalovich (1864-1934). Zijn *Uranisme et unisexualité* (1896) werd geschreven als reactie op Wildes veroordeling.⁴⁰⁴ Raffalovich, een Franse schrijver en dichter, hield er een vriendschap met Pater op na en de titel van zijn werk illustreert duidelijk dat hij door Ulrichs geïnspireerd was.⁴⁰⁵ Een eerder werk droeg de titel *Homosexualité et hétérosexualité, trois confessions* (1895).⁴⁰⁶ We merken op hoe Raffalovich zowel de woorden ‘homosexualité’, ‘hétérosexualité’, ‘uranisme’ en

³⁹⁹ VAN HOUT (2015), 169-170.

⁴⁰⁰ DOUGLAS (1894); WHITE (1999), 57-58.

⁴⁰¹ Oscar Wilde op zijn proces, 1895, geciteerd in MCDIARMID (2001), 453-454.

⁴⁰² MCDIARMID (2001), 454.

⁴⁰³ SCHULZ (1996), 37.

⁴⁰⁴ EVANGELISTA (2006), 242-243.

⁴⁰⁵ *Ibid.*, 235.

⁴⁰⁶ RAFFALOVICH (1895).

‘unisexuality’ gebruikte om het fenomeen te omschrijven. Het is tekenend voor deze periode tussen circa 1850 en 1914 waarin identiteiten, definities en verwoordingen nog niet uniform waren. Deze periode, waarin ook Burton schreef, werd gekenmerkt door de zoektocht naar wat het nu juist was, die aantrekking die deze schrijvers voelden voor hetzelfde geslacht. Was het een zonde zoals hun altijd gezegd werd en verdienden ze het om bestraft te worden? Of was het juist zuiver, intellectueel en verheven, zoals in de dialogen van Plato?

1.4. *Burtons eigen geaardheid en plaats in de historische context*

Binnen de hierboven geschetste context moet Burton geplaatst worden. De aspecten van de samenleving en de periode waarin hij schreef, hebben zijn werk onvermijdelijk beïnvloed. Zowel de preutse samenleving, waarop hij meermaals commentaar gaf, als de obsessie met seks waren van belang voor de publicatie van zijn *Arabian Nights*. Evenals de liefde voor de Griekse cultuur die in zijn maatschappij verweven zat en het imperialisme waarin hij een actieve rol speelde. In de hierboven gemaakte opsomming van pioniers valt op dat meerdere van hen vanuit hun eigen geaardheid schreven. Ze probeerden zichzelf (en anderen) te identificeren en met behulp van de klassieke teksten en de medisch-psychiatrische wetenschap legale hervormingen doorgevoerd te krijgen. De vraag die zich hier logischerwijze aandient luidt: was Burton zelf homoseksueel?

De meningen over deze vraag zijn verdeeld – zelfs in de eigen tijd.⁴⁰⁷ We zagen reeds hoe hij door zijn onderzoek naar de bordelen in Karachi in een slecht daglicht kwam te staan en eveneens werd reeds vermeld hoe zijn eigen vrouw hemel en aarde bewoog om aan te tonen (of te verbergen) dat haar man homoseksueel was. Volgens Lauritsen zou het verbrande manuscript van *The Scented Garden* zijn ‘coming-out’-moment geweest zijn.⁴⁰⁸ Aangezien het document de vlammen niet overleefde, hebben biografen er nog steeds het raden naar. Zo menen Edward Rice en Mary Lovell in hun biografieën dat Burton zéker niet homoseksueel was. Was hij dat wel geweest, dan zou Charles Napier hem toch nooit op onderzoek naar homobordelen gestuurd hebben, meent Rice.⁴⁰⁹ Lovell deelt deze mening en

⁴⁰⁷ ALDRICH (2003), 32-33.

⁴⁰⁸ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 79 en LAURITSEN, *Sir Richard Burton's Pederasty Essay: An Introduction*.

⁴⁰⁹ RICE (1990), 165-166.

voegt er zelfs aan toe dat Burton een heel gezond en gelukkig huwelijk had met Isabel.⁴¹⁰ Zijn interesse voor homoseksualiteit kwam gewoon voort uit zijn fascinatie voor alles wat met seks te maken had.⁴¹¹ Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich Fawn Brodie en Frank McLynn. Zij menen dat Burton homo- of (toch zeker) biseksueel was. Zijn interesse voor het onderwerp zou dan ook, in tegenstelling tot wat Lovell meent, voortgekomen zijn uit zijn eigen homo- of biseksuele verlangens.⁴¹² McLynn gaat nog verder. Volgens hem zou de slechte relatie met zijn ouders ervoor gezorgd hebben dat hij vooral met zijn oudere broer Edward optrok, wat tot homo- of biseksuele gevoelens zou geleid hebben. Eveneens vindt McLynn dat Burtons fascinatie voor het zwaard – hij was een geoefend schermer en hij schreef zelfs een werk over zwaardvechten: *A New System of Sword Exercise for Infantry* (1876) – voortkwam uit de fallische vorm van zwaarden.⁴¹³ Antosa en Kennedy daarentegen laten de vraag open. Beiden zijn zich ervan bewust dat er zowel bewijzen voor als tegen zijn, maar spreken zich er verder niet over uit. Allebei wijzen ze op het feit dat er in de periode voor Oscar Wildes processen een heel vage grens bestond tussen homo-erotiek, homo-socialiteit en homoseksualiteit.⁴¹⁴ Want hoewel Rice meent dat er geen bewijzen zijn om aan te tonen dat Burton homoseksueel was, zijn er toch enkele episodes uit zijn leven die in die richting zouden kunnen wijzen.⁴¹⁵

Reeds tijdens zijn leven werd Burton beschuldigd van homoseksualiteit. Zo was zijn onderzoek naar de jongensbordelen in Karachi genoeg bewijs om uit het leger ontslagen te worden. Althans, volgens zijn eigen versie van de feiten. Het is ook door zijn vage weergave van deze situatie dat de geruchten de ronde bleven doen, tot zelfs veertig jaar na het voorval.⁴¹⁶ De belangrijkste vraag die zich hier opwerpt, en reeds tijdens zijn leven gesteld werd, is hoe de jonge soldaat Burton aan zo'n gedetailleerde informatie kon komen zonder zelf deel te nemen aan de activiteiten die achter de muren van dit etablissement plaatsvonden.⁴¹⁷ Ook door John Hanning Speke, met wie hij de tocht naar de bronnen van de Nijl ondernam, werd hij tijdens hun vete beschuldigd van homoseksuele gevoelens.⁴¹⁸ Op

⁴¹⁰ LOVELL (1998), 678.

⁴¹¹ *Ibid.*, 697.

⁴¹² BRODIE (1967), 128.

⁴¹³ MCLYNN (1993), 15-16.

⁴¹⁴ KENNEDY (2005), 213-214; ANTOSA (2013), 19-20.

⁴¹⁵ RICE (1990), 507.

⁴¹⁶ KENNEDY (2005), 30.

⁴¹⁷ BRODIE (1967), 424-425.

⁴¹⁸ RICE (1990), 417; MCLYNN (1993), 138 en 164; ANTOSA (2013), 147-149.

een andere expeditie zou hij, onder het mom van antropologisch onderzoek, de lengte van Afrikaanse penissen gemeten hebben.⁴¹⁹ Bovendien zijn er geruchten dat Burtons huwelijk met Isabel allesbehalve liefhebbend of lichamelijk was. Dit wordt gevoed door het feit dat ze nooit kinderen kregen. Kennedy merkte wel op dat er ooit een medisch voorschrift gevonden is, toebehorend aan Isabel, voor pillen die bedoeld zijn om een vrouw vruchtbaarder te maken.⁴²⁰ Zijn nicht Georgina Stisted constateerde daarenboven dat Isabel het averechtse effect verkreeg door zijn *Scented Garden* te verbranden. Isabel hoopte zo zijn reputatie te redden, maar volgens Stisted voedde dit net de geruchten dat het werk bezwarend materiaal bevatte.⁴²¹

Burtons neerbuigende visie op vrouwen zou ook voortkomen uit zijn liefde voor het mannelijke geslacht. Hij verkoos het gezelschap van mannen, getuige zijn intieme vriendschappen met Swinburne en Arbuthnot.⁴²² Al deze zaken vormen natuurlijk geen sluitend bewijs, maar volstonden in het preutse Brittannië van de Victoriaanse tijd om alleszins hier en daar een wenkbrauw te doen fronsen. Daarentegen zijn er ook enkele anekdotes uit Burtons leven die als tegenstem kunnen dienen. Vooral het feit dat hij in het Oosten verliefd werd op een lokale schone, experimenteerde met vrouwen en er prostituées bezocht wordt vaak benadrukt.⁴²³ Rice, die niet geloofde in Burtons homoseksualiteit, meent dat hij de Indische vrouwen heel aantrekkelijk zou gevonden hebben.⁴²⁴ Dit kan echter verklaard worden door het feit dat Burton gewoon in elke vorm van seksualiteit geïnteresseerd was. Schreef hij over homoseksualiteit omdat het slechts een andere vorm van seksualiteit was en dus zijn aandacht verdiende? Of schreef hij erover, net als bijvoorbeeld Ulrichs of Symonds, vanuit zijn eigen geaardheid? Deze kwestie heeft menig biograaf en onderzoeker beziggehouden, maar de vraag blijft natuurlijk in hoeverre dit relevant is voor Burtons geschriften. Aan de ene kant kan zijn geaardheid hem geïnspireerd hebben om over homoseksualiteit te schrijven op de manier zoals hij dat deed, aan de andere kant hoeft men niet per se zelf homoseksueel te zijn om voor gelijke rechten op te komen of om het als onderzoeksgebied interessant te vinden. Om het antwoord op de vraag ‘was Burton zelf homoseksueel?’ af te ronden, kunnen we enkel stellen dat er reeds tijdens

⁴¹⁹ RICE (1990), 587; TONER (2013), 213.

⁴²⁰ KENNEDY (2005), 213.

⁴²¹ STISTED (1897), 405.

⁴²² RICE (1990), 507; KENNEDY (2005), 214.

⁴²³ KENNEDY (2005), 29; ANTOSA (2013), 104 en 107; RICE (1990), 146-151.

⁴²⁴ RICE (1990), 144.

zijn leven redenen waren om hem ervan te ‘verdenken’, maar deze vermoedens werden – misschien door de vernietiging van *The Scented Garden*? – nooit bevestigd.

In dit deel werd geopperd dat Burton, ondanks zijn rebellie en zijn aversie tegen zijn eigen samenleving, tóch een kind van zijn tijd was. Ook omwille van zijn geschriften over homoseksualiteit past hij binnen deze context. Burton was één van de eerste schrijvers over homoseksualiteit. In het bijzonder één van de eersten die ook wetenschappelijke verklaringen voor het fenomeen zocht. Zo past hij in dezelfde traditie als de hierboven beschreven pioniers. Aangezien Symonds’ *A Problem in Greek Ethics* maar voor een select publiek werd gedrukt en pas na de verschijning in zijn samenwerking met Havelock Ellis bekendheid verwierf, kan Burtons ‘Terminal Essay’ zelfs als de eerste in het Engels geschreven en beschikbare historisch-wetenschappelijke studie over homoseksualiteit beschouwd worden. De vraag hoe Burtons visie binnen deze traditie paste en de wisselwerking tussen hemzelf en personen als Havelock Ellis en John Addington Symonds worden in het laatste deel besproken. Burtons eigen visie op mannenliefde en een bespreking van zijn ‘Terminal Essay’ vormen het onderwerp van het volgende deel. Hierin wordt nagegaan wat Burtons visie op homoseksualiteit was en in hoeverre zijn mening uniek was. Net als Ulrichs, Symonds of Pater gebruikte hij voorbeelden uit de Griekse oudheid om het onderwerp enig gewicht en autoriteit te geven, maar Burtons focus was breder dan enkel de antieke oudheid. Zijn ervaringen in het Oosten en zijn affectie voor deze streek zorgde ervoor dat hij in zijn historisch overzicht van pederastie niet enkel een speciale plaats toekende aan de Griekse invulling ervan, maar ook aan de Arabische en de Indische vorm van knapen- en mannenliefde. In dit opzicht is Burtons werk ‘dual’ te noemen, een noemer die ook vaak gebruikt wordt om zijn persoonlijkheid te kunnen vatten.

Sinds Thomas Wrights biografie (1906) wordt Burton als ‘dual’ of ‘ambigu’ omschreven, gezien zijn dubbele en dubieze houding ten opzichte van imperialisme, seksualiteit en zijn eigen tijd.⁴²⁵ Antosa opteert er evenwel voor om hem ‘multifaceted’ te noemen. Zijn dubbele houding kan verklaard worden door het feit dat hij zijn ideeën of opvattingen steeds bijgesteld heeft door nieuwe ervaringen in andere gebieden. Door zijn vele reizen en rijk gevuld leven kwam Burton met enorm veel verschillende mensen, plaatsen, culturen en contexten in contact. Dit ‘perspective of mobility’, zoals Antosa het noemt, zorgt ervoor dat in zijn geschriften vaak op het eerste gezicht tegenstrijdige

⁴²⁵ WRIGHT (1906), 78; SAID (1978), 195; MCLYNN (1993), 170; ANTOSA (2013), 11.

houdingen of gevoelens voorkomen.⁴²⁶ Dit heeft tot gevolg dat Burtons leven, persoonlijkheid en geschriften zo enigmatisch, maar tegelijkertijd ook zo mateloos interessant zijn en onderzoekers al anderhalve eeuw geboeid blijven door deze man.

⁴²⁶ ANTOSA (2013), 11-14.

2. Het 'Terminal Essay' en de sotadische zone

Richard Burton kan als één van de pioniers beschouwd worden op het gebied van debatten rond mannenliefde in de negentiende eeuw. Zijn bevindingen, geïnspireerd door jarenlang reizen en studie op latere leeftijd, schreef hij neer in het 'Terminal Essay' bij het tiende volume van zijn *Arabian Nights*. Man-manliefde noemde hij 'sotadisch'. Door zijn vele reizen was zijn visie onvermijdelijk erg gekleurd door wat hij buiten de eigen landsgrenzen ontdekte en tegenkwam. Vooral in dit opzicht bleek Burton uniek te zijn zodat hij een speciale plaats in het rijtje pioniers inneemt. Dit tweede deel heeft als opzet te onderzoeken wat Burton verstond onder sotadische liefde, door welke invloeden hij tot deze visie kwam, in hoeverre hij, net zoals vele schrijvers voor hem, gebruik maakte van de Griekse traditie en wat zijn geschrift precies zo uniek maakt. Een eerste stap is om na te gaan hoe zijn 'Terminal Essay' tot stand kwam.

2.1. Genese van het 'Terminal Essay'

In 1885 verscheen het eerste volume van Burtons *A Plain and Literal Translation of the Arabian Nights' Entertainments, now entituled The Book of The Thousand Nights and a Night*. Het tiende en laatste volume rolde een jaar later, in 1886, van de persen. Het betekende het eindpunt van een levenswerk. Althans, zo beweert Burton. Volgens hem ontstond het idee voor een vertaling van de *Arabian Nights* reeds tijdens zijn jaren in Indië. Samen met John Steinhauser, die hij tijdens zijn jaren bij het leger had leren kennen en met wie hij een passie voor oosterse (erotische) literatuur deelde, vatte hij het plan op om de *Arabian Nights* naar het Engels te vertalen.⁴²⁷ De *Arabian Nights* – in onze taal bekend onder de namen 'Arabische nachten' en 'Duizend-en-één nachten' – is een verzameling Perzische verhalen (*Alf Laylah Wa Laylah* in het Arabisch) die rond de tiende eeuw na Christus zouden verzameld zijn. Wanneer een koning bedrogen wordt door zijn echtgenote besluit hij dat alle vrouwen hetzelfde zijn. Uit verdriet en wrok besluit hij elke dag met een nieuwe vrouw te trouwen, enkel om ze de volgende morgen te vermoorden. Eén van deze vrouwen vindt hier evenwel een oplossing voor: ze vertelt de koning elke avond een verhaal en nadat ze het ene

⁴²⁷ ISABEL BURTON (1893), I, 148; STISTED (1897), 399; RICE (1990), 90-91; NURSE (1999), 85.

verhaal heeft afgerond, begint ze het volgende, dat ze nooit afmaakt. Benieuwd naar het vervolg besluit de koning haar niet te doden. Zo houdt ze het duizend en één nachten vol. Rond dit verhaal ontstaat een raamvertelling waarbij elk verhaal één van de verhalen is die de vrouw aan haar man vertelt. Enkele van deze verhalen zijn zeer populair geworden, onder andere Sinbad de zeeman, Ali Baba en de zeven rovers of de verhalen rond Aladdin. De verhalen waren (vooral in Europa) berucht wegens de seksuele materie die veel van de verhalen bevatten. Deze verhalen intrigeerden Burton en op zijn reizen zou hij zelfs enkele van deze verhalen aan zijn metgezellen, verzameld rond het kampvuur, verteld hebben:

When Arabs are present, I usually read out a tale from "The Thousand and One Nights," that wonderful work, so often translated, so much turned over, and so little understood at home. The most familiar of books in England, next to the Bible, it is one of the least known, the reason being that about one-fifth is utterly unfit for translation; and the most sanguine Orientalist would not dare to render literally more than three-quarters of the remainder.⁴²⁸

Behalve het feit dat deze verhalen hem mateloos boeiden en hij zowel het proza als de poëzie van de tekst zo prachtig vond, lijkt ook het feit dat het nooit volledig, ongecensureerd vertaald is geweest, ondanks de bekendheid ervan, een belangrijke reden te zijn geweest om zelf over te gaan tot een vertaling. In eigen land waren maar enkele verhalen bekend, vaak opgekuist en bedoeld als sprookjes voor kinderen.⁴²⁹ Het werk letterlijk vertalen durfde blijkbaar niemand aan. Steinhauser en hijzelf wilden daar verandering in brengen. In 1853-1854 ontmoetten de mannen elkaar opnieuw in Aden, een stad in het huidige Jemen, en vertaalden ze reeds enkele passages.⁴³⁰ Door Steinhausers dood in 1866 verschoof de vertaling echter naar de achtergrond.⁴³¹ Het idee bleef niettemin sluimeren in Burtons gedachten en hij beweert in de lente van 1879, na het verzamelen van de manuscripten, nota's en de delen die hij reeds met Steinhauser vertaald had, opnieuw aan de verdere vertaling van het Arabisch begonnen te zijn.⁴³² In 1885-1886 volgde het einde van 'meer dan een kwarteeuw werk'.⁴³³ In het laatste volume van de *Supplemental Nights* – een vervolg in

⁴²⁸ BURTON (1856), 26.

⁴²⁹ WRIGHT (1906), II, 29-30; PHILLIPS (1999a), 73; KENNEDY (2005), 223.

⁴³⁰ ISABEL BURTON (1893), I, 31; WRIGHT (1906), II, 29; RICE (1990), 578; PHILLIPS (1999a), 79.

⁴³¹ WRIGHT (1906), II, 29; RICE (1990), 578.

⁴³² BURTON (1885-1886), I, ix.

⁴³³ BURTON (1885-1886), X, 300.

zes volumes op de originele, eerste tien volumes – beweert hij daarentegen dat hij er één derde van een eeuw (ca. drieëndertig jaar) aan gewerkt heeft.⁴³⁴ In hetzelfde volume meldt hij eveneens dat hij pas in de herfst van 1882 de vertaling hervatte, na het verzamelen van zijn oude vertalingen met Steinhauser en wat nota's die hij maakte.⁴³⁵

Zijn eigen versie bevat dus enkele lacunes en contradicties. Thomas Wright was de eerste die op deze fouten wees in zijn biografie. Burtons bewering dat hij er jaren onafgebroken aan gewerkt had, klopte niet volgens Wright. Hoewel hij inderdaad samen met Steinhauser op het idee kwam het werk te vertalen, was er nog maar weinig vertaald toen Steinhauser in 1866 overleed.⁴³⁶ Daarna, hoewel het idee waarschijnlijk nog in het achterhoofd van Burton bleef spoken, gebeurde er evenwel niets meer. Tot hij in 1881 in *The Athenaeum* het bericht las dat John Payne (1842-1916), een bekende auteur in die tijd, een volledige vertaling plande van de *Arabian Nights*. Burton schreef een brief naar het tijdschrift waarin hij Paynes initiatief aanmoedigde en opmerkte dat ook hij een vertaling aan het maken was, die echter 'still unfinished' was.⁴³⁷ Hier heeft Burton volgens Wright gelijk.⁴³⁸ Zijn werk was inderdaad 'unfinished', aangezien hij er nog niet aan begonnen was. Payne las de brief van Burton in *The Athenaeum* en veronderstelde dat Burton reeds vergevorderd was met zijn vertaling en beide heren stelden voor om elkaar te helpen.⁴³⁹ Er ontstond een briefwisseling tussen beide vertalers, waarin ze elkaars werk nalazen, verbeterden en feedback gaven.⁴⁴⁰ Burton zelf meende dat hij zijn eigen vertaling een tijdje onderbrak om Payne te helpen.⁴⁴¹ Waarschijnlijker is dat Burton het bericht van Paynes vertaling las en besloot dat het toch eens tijd werd om het idee, dat hij een groot deel van zijn leven koesterde, tot uitvoer te brengen.

Paynes vertaling was niet de eerste vertaling van de *Arabian Nights*. In het Duits en het Frans waren reeds vertalingen verkrijgbaar, steeds van enkele delen, nooit van het geheel. De eerste bekende vertaling was van de Fransman Antoine Galland (1646-1715).⁴⁴² Zijn Franse editie diende als voorbeeld voor de eerste Engelse vertalingen. De oriëntalist

⁴³⁴ BURTON (1886-1888), XVI, 387.

⁴³⁵ *Ibid.*, 390.

⁴³⁶ WRIGHT (1906), II, 29.

⁴³⁷ *Ibid.*, 30.

⁴³⁸ *Ibid.*, 30-31.

⁴³⁹ BURTON (1885-1886), I, ix-x.

⁴⁴⁰ Deze brieven zijn opgenomen in volume 3 van *The Book of Burtoniana*: TREDOUX (2016).

⁴⁴¹ BURTON (1885-1886), I, x.

⁴⁴² GALLAND (1704-1717); MCLYNN (1993), 337.

Jonathan Scott (1754-1829) maakte de eerste Engelse editie van het werk, maar zijn vertaling was meer een vertaling van de Franse versie van Galland dan van het originele Arabisch.⁴⁴³ De tweede Engelse vertaling verscheen tussen 1838 en 1840 en was van de hand van Edward William Lane (1801-1876).⁴⁴⁴ Hij week af van het voorbeeld van Galland en publiceerde een sterk gecensureerde vertaling – volledig in de geest van de Victoriaanse preutsheid. John Paynes vertaling was dus de derde die in het Engels uitkwam. Hij ging er prat op de eerste volledige en ongecensureerde vertaling van het werk te geven.⁴⁴⁵ Bij deze vertaling werd hij geholpen door Burton, die tegelijkertijd aan zijn eigen vertaling verder werkte, of eerder, aan zijn eigen vertaling begon. Beide heren wijdden enkele van hun volumes aan elkaar uit respect en dankbaarheid voor deze samenwerking.⁴⁴⁶ Paynes volumes verschenen tussen 1882 en 1884.⁴⁴⁷ Het eerste volume van Burtons vertaling verscheen een jaar later.

We zagen reeds dat Burton gedegouteerd was door Mrs. Grundy, de personificatie van de Victoriaanse preutsheid en censuur op seksueel getinte werken. Zijn vertaling van de *Arabian Nights* zou één van zijn grootste wapenfeiten tegen deze Mrs. Grundy worden. Burton meende namelijk dat zijn vertaling de eerste, volledige én volledig ongecensureerde vertaling van de duizenden regels Arabisch was.⁴⁴⁸ Hij zou geen enkel woord of passage onvertaald laten, hoe “unfit for translation” het in Groot-Brittannië ook mocht zijn. Dat wat “the most sanguine Orientalist” niet zou durven, deed Burton wel. Naar eigen zeggen wenste hij “a full, complete, unvarnished, uncastrated copy of the great original” te maken.⁴⁴⁹ Gezien de vele seksuele passages die standaard weggelaten, verkort of gecensureerd werden, is ‘uncastrated’ een heel rake opmerking van Burton. Hij ging namelijk de ‘obscene’ woorden (‘turpiloquium’ zoals hij zo’n woord noemt) niet uit de weg. Hij probeerde een Engels equivalent te zoeken, ook al resulteerde dit in een woordgebruik dat sommige mensen tegen de borst zouden stoten. Ten eerste vond hij de preutsheid van zijn tijd kinderachtig en ten tweede, merkte hij op, kende het Oosten deze schroom niet, daar kon

⁴⁴³ SCOTT (1811); ANTOSA (2013), 166-167.

⁴⁴⁴ LANE (1839-1841); GOURNAY (1983), 322.

⁴⁴⁵ PAYNE (1882-1884), I, vii.

⁴⁴⁶ LOVELL (1998), 682; NURSE (1999), 333.

⁴⁴⁷ PAYNE (1882-1884).

⁴⁴⁸ ISABEL BURTON (1893), II, 291; LOVELL (1998), 670.

⁴⁴⁹ BURTON (1885-1886), I, ix.

men spreken over alles wat natuurlijk en menselijk (lees: seksueel) is.⁴⁵⁰ De *turpiloquia* die hij naar het Engels vertaalde mogen dan ‘ongepast’ zijn, in het Arabisch hebben ze een puur en verheven karakter.⁴⁵¹ Burton deed er in zekere zin nog een schepje bovenop. Zijn vertaling is doorspekt met voetnoten, waarin hij zijn uitgebreide kennis van de Arabische cultuur, ook en vooral op het gebied van seksualiteit, tentoonspreidt.⁴⁵² Deze voetnoten kenmerken Burtons werk en maken van het geheel niet enkel een vertaling, maar bij momenten een encyclopedische verzameling feiten en kennis over het Oosten en is in die zin ook een studie van Arabische *mores*. Deze voetnoten verraden meteen ook Burtons tweede doel voor het vertalen van de *Arabian Nights*. Behalve zijn passie voor erotische literatuur en de *Arabian Nights* in het bijzonder, trachtte hij via dit werk zijn tijdgenoten inzicht te geven in een cultuur die zij niet kenden en dus als vijandelijk en gevaarlijk bestempelden.⁴⁵³ Zijn tijdgenoten brandmerkten het werk echter als ‘pornografisch’ en Colligan toont in haar artikel zelfs aan dat de eerste debatten rond het nieuwe woord “pornography” ontstonden na Burtons ongecensureerde vertaling.⁴⁵⁴

Burton uitte dan ook commentaar op zijn voorgangers. Volgens hem bieden deze eerste edities geen meerwaarde en stonden ze ver van het originele Arabisch.⁴⁵⁵ Ook het werk van Lane, die hij voor de rest een sympathieke en aimabele man vond, schoot te kort, vond Burton. Vooral diens inkorting van het werk stoorde hem: “He converts the Arabian Nights into the Arabian Chapters, arbitrarily changing the division and, worse still, he converts some chapters into notes.”⁴⁵⁶ Op de vertaling van Payne, met wie hij doorheen hun gedeeld proces van vertalen een zekere vriendschap uitbouwde, heeft Burton wel goede commentaren. De stijl en het Engels zijn mooi, hij is trots dat het boek aan hem is opgedragen, maar vooral: het is het eerste onverkorte werk waarbij geen hoofdstukken zijn weggelaten – hoewel Burton wel achtenzeventig verhalen meer opnam in zijn vertaling.⁴⁵⁷ Dit kan Burton alleen maar toejuichen, hoewel Payne zich aan een andere vorm van ‘censuur’ heeft bezondigd: in tegenstelling tot Burton koos hij er wél voor de hierboven

⁴⁵⁰ BURTON (1885-1886), I, xv-xvii.

⁴⁵¹ *Ibid.*, xvi.

⁴⁵² STISTED (1897), 400-401; GOURNAY (1983), 93; RICE (1990), 587.

⁴⁵³ BURTON (1885-1886), I, xxiii; PHILLIPS (1999a), 74 en 207; STISTED (1897), 400-401.

⁴⁵⁴ COLLIGAN (2002), 32-34; COLLIGAN (2003), 1.

⁴⁵⁵ BURTON (1885-1886), I, x-xiv.

⁴⁵⁶ *Ibid.*, xii.

⁴⁵⁷ BRODIE (1967), 385; BURTON (1885-1886), I, xii-xiii.

vermelde *turpiloquia* zacht uit te drukken of weg te laten.⁴⁵⁸ Daarin ligt meteen het grote verschil tussen de *Arabian Nights* van Burton en die van Payne. In hun briefwisseling had Burton Payne nochtans meermaals aangespoord om moedig te zijn en zich net als hijzelf niets aan te trekken van Mrs. Grundy:

[...] You are “drawing it very mild”. Has there been any unpleasantness about plain speaking? Poor Abu Hasan is (as it were) castrated. I should “Be bold or Audace etc.” only you know better than I do how far you can go and cannot go. I should simply translate every word.

Ever yours truly

R. F. Burton⁴⁵⁹

Deze fixatie op het letterlijk, ‘ongecastreerd’ vertalen zorgde ervoor dat het op de markt brengen van Burtons vertaling niet zomaar vanzelf ging. Via een constructie van een fictieve uitgever (de *Kama Shastra Society*), private abonnering en het feit dat zijn werk bedoeld was voor studenten (dus niet voor het grote publiek), geraakte zijn werk toch gepubliceerd. Het bleek uiteindelijk een enorm en onverwacht succes.⁴⁶⁰ Waar Payne volgens Burton de grote fout maakte maar vijfhonderd exemplaren van zijn boek te drukken, zag Burton het groter. Hij merkte dat er duidelijk vraag was naar een volledige vertaling van de *Arabian Nights* en ervan overtuigd dat zijn werk beter was dan die van Payne voorzag hij duizend exemplaren waarop men zich kon abonneren.⁴⁶¹ Opvallend is ook dat dit het eerste (en enige) werk van de *Kama Shastra Society* was waar de naam van de vertaler op het werk stond.⁴⁶² We zagen reeds dat Burton en Arbuthnot hun initialen in omgekeerde volgorde gebruikten, maar op de *Arabian Nights* prijkte zijn volledige naam. Hij was dan ook erg trots op zijn monumentale werk, waar hij een kwarteeuw – of was het een derde eeuw? – aan gewerkt had. Kennedy beschouwt het eveneens als een ‘oorlogsverklaring’ aan de puriteinse samenleving.⁴⁶³

Ondanks het enorme commerciële succes (“Now that I know the tastes of England, we need never be without money”) en vele positieve commentaren op zijn vertaling, kwam

⁴⁵⁸ ISABEL BURTON (1893), II, 283-284; MCLYNN (1993), 338.

⁴⁵⁹ Richard Burton aan John Payne, 12 mei 1883 (TREDOUX (2016), vol. 3, 88-89).

⁴⁶⁰ GOURNAY (1983), 94; MCLYNN (1993), 399; LOVELL (1998), 688.

⁴⁶¹ BURTON (1886-1888), XVI, 390; RICE (1990), 580.

⁴⁶² PHILLIPS (1999a), 79 en 82; KENNEDY (2005), 226.

⁴⁶³ KENNEDY (2005), 226.

er echter ook al snel negatieve commentaar.⁴⁶⁴ Een eerste kritiek betrof het vele gebruik van archaïsmen in zijn taal.⁴⁶⁵ Maar de meeste commentaar betrof, zoals te verwachten viel, op de ongecensureerde seksuele inhoud van het werk. Burton verbaasde zich hier niet over – hij verwachtte het zelfs.⁴⁶⁶ Meteen na het verschijnen van de eerste volumes verschenen er negatieve, zelfs vijandelijke reacties in de pers. In *The Echo* van 12 oktober 1885 noemde men het een “morally filthy book.” “What might have been acceptable to Asiatic populations ages ago is absolutely unfit for Christian populations of the nineteenth century.”⁴⁶⁷ *The Edinburgh Review* had dan weer commentaar op de voetnoten van Burton en bij het vergelijken van de verschillende Engelse vertalingen kwamen ze tot de conclusie dat elk werk zijn eigen plaats had:

“Galland for the nursery, Lane for the library, Payne for the study and Burton for the sewers.”⁴⁶⁸

De meest vijandige kritiek daarentegen kwam van *The Pall Mall Gazette* onder leiding van W. T. Stead. Het blad verkeerde op het hoogtepunt van zijn invloed na de *Maiden Tribute*-artikels die een directe invloed hadden op de *Criminal Law Amendment Act* van 1885. Op vier verschillende momenten werd de vertaling van Burton aangevallen. Twee artikels van een zekere Sigma – een pseudoniem van John Morley (1838-1923), een Britse liberaal die lange tijd in de regering zetelde – met de veelzeggende titels ‘Pantagruelism or Pornography?’ en ‘The Ethics of the Dirt’ keurden Burtons obsceniteit af.⁴⁶⁹ Met deze commentaren rekende Burton genadeloos af in volume zestien van de *Supplemental Nights*. In het hoofdstuk ‘The Biography of the Book and its Reviewers Reviewed’ reageerde de trotse Burton vol vuur op de negatieve kritieken die hij in bovengenoemde kranten kreeg.⁴⁷⁰ De *Pall Mall Gazette* verweet hij een hypocriete en op sensatie beluste krant te zijn.⁴⁷¹ Terwijl ze zelf beweren puriteins te zijn en obsceniteiten af te keuren, berichtten ze er wel

⁴⁶⁴ ISABEL BURTON (1893), II, 442; KENNEDY (2000), 325-329.

⁴⁶⁵ RICE (1990), 585; NURSE (1999), 339-340 en 345-346.

⁴⁶⁶ WRIGHT (1906), II, 57-58.

⁴⁶⁷ *The Echo*, 12 oktober 1885. Geciteerd door KENNEDY (2005), 226-227 en 329, noot 53.

⁴⁶⁸ “The Arabian Nights”, *Edinburgh Review*, 355 (July 1886), 183-184; GOURNAY (1983), 328-329; LOVELL (1998), 688; KENNEDY (2005), 226-227; GODSALL (2008), 379; ANTOSA (2013), 166.

⁴⁶⁹ SIGMA, “Pantagruelism or Pornography”, *Pall Mall Gazette*, 42, no. 6396 (September 14, 1885), 2; SIGMA, “The Ethics of the Dirt”, *Pall Mall Gazette*, 42, no. 6409 (September 29, 1885), 2; BRODIE (1967), 391; GOURNAY (1983), 325; KENNEDY (2005), 227; ANTOSA (2013), 164-165.

⁴⁷⁰ BURTON (1886-1888), XVI, 385-454; KENNEDY (2005), 230-231; ANTOSA (2013), 168.

⁴⁷¹ BURTON (1886-1888), XVI, 398 e.v.

steeds over, wat hun verkoopcijfers ten goede kwam. De schrijver van het artikel in de *Edinburgh Review* zou volgens hem een hele hoop valse informatie geschreven hebben en ook *The Echo* moet het ontgelden.⁴⁷²

Om deze negatieve kritieken enigszins te counteren neemt Burton, trots als hij is, een hele reeks positieve commentaren van de pers over in zijn laatste volume.⁴⁷³ Ook Isabels biografie van haar man bevat positieve commentaren uit de pers – de negatieve stemmen zijn er netjes uitgefilterd.⁴⁷⁴ Eén van de meest voorkomende (negatieve) commentaren op Burtons vertaling is zijn afhankelijkheid van het werk van Payne.⁴⁷⁵ Zonder hem expliciet van plagiaat te beschuldigen, menen meerdere van deze *reviewers* dat Burton wel erg schatplichtig is aan Payne. Zelfs Thomas Wright, Burtons vroegste biograaf en sympathisant van de man, meende dat Burton het overgrote deel van zijn vertaling uit het werk van Payne had overgenomen.⁴⁷⁶ Hoe slaagde Burton er anders in om op twee jaar zijn vertaling te voltooien, terwijl Payne er zes jaar voor nodig had?⁴⁷⁷ Sinds deze beschuldiging van Wright zijn de meningen verdeeld over de mate waarin Burton van Paynes vertaling gebruikmaakte. Burton vertaalde zo'n achtenzeventig verhalen meer dan Payne en om die reden, en ook omdat hij explicieter durfde te vertalen, gelooft Brodie niet dat Burton het werk van Payne zonder meer gebruikte.⁴⁷⁸ Bovendien maakte Burton er geen geheim van dat hij geïnspireerd werd door de bestaande vertalingen van Galland, Scott, Lane en Payne.⁴⁷⁹ Toch beweert Wright op de koop toe dat grote delen van Burtons 'Terminal Essay' eveneens overgenomen zijn uit het werk van Payne.⁴⁸⁰

Op het einde van het laatste volume van de (originele tien volumes van de) *Arabian Nights* voegde Burton een 'Terminal Essay' toe, een soort appendix aan zijn werk. Het was deze appendix die, gezien de inhoud ervan, het werk van Burton zowel beroemd als berucht maakte.⁴⁸¹ In latere edities van zijn vertaling werd het 'Terminal Essay' vaak weggelaten.⁴⁸²

⁴⁷² BURTON (1886-1888), XVI, 405 en 425 e.v.

⁴⁷³ BURTON (1886-1888), XVI, 457-500.

⁴⁷⁴ ISABEL BURTON (1893), II, 617-628.

⁴⁷⁵ BRODIE (1967), 429-433; RICE (1990), 583-585; GODSALL (2008), 373.

⁴⁷⁶ WRIGHT (1906), I, xii en II, 53.

⁴⁷⁷ WRIGHT (1906), II, 105.

⁴⁷⁸ BRODIE (1967), 385 en 429-433.

⁴⁷⁹ "And here I hasten to confess that ample use has been made of the three versions above noted, the whole being blended by a *callida junctura* into a homogeneous mass. But in the presence of so many predecessors a writer is bound to show some *raison d'etre* for making a fresh attempt and this I proceed to do with due reserve." BURTON (1885-1886), I, xiii.

⁴⁸⁰ WRIGHT (1906), II, 125.

⁴⁸¹ RICE (1999), 588; NURSE (1999), 341.

Het 'Terminal Essay' was een soort slotconclusie waarin hij enkele belangrijke aspecten van het werk en de cultuur errond onder de loep nam. Burton behandelt onder andere de oorsprong van de *Arabian Nights*, de auteur(s) en de datering, de taal, poëzie en proza van het werk, alsook de geschiedenis van het geschrift in Europa. Het bekendste deel is echter deel IV: 'Social Condition', een overzicht van enkele sociale kenmerken van Arabië die in de *Arabian Nights* voorkomen. Hierin bespreekt Burton achtereenvolgens de Islam, de rol van de vrouw in de *Arabian Nights* en de moslimcultuur in het algemeen en de zogenoemde 'pornografie' die in het werk voorkomt. Het leeuwendeel wordt ingenomen door het vierde onderdeel van deel IV: 'Pederasty', Burtons bespreking van homoseksualiteit. Dit hoofdstuk van zijn 'Terminal Essay' vormt het bekendste en meest beruchte deel van zijn monumentale vertaling. Dit gedeelte van zijn 'Terminal Essay' vormt dan ook het onderwerp van dit deel van de masterproef. Hoewel Wright ervan overtuigd is dat het overgrote deel van zijn 'Terminal Essay' is overgenomen uit Paynes vertaling, merkt hij wel op dat de 'pornografische' gedeeltes origineel werk zijn.⁴⁸³ Dit wordt ook bevestigd door een brief die Burton in 1883 aan Payne stuurde:

"My dear Mr. Payne

Yours of May 17 making me almost regret having spoken about the "mildness". I perfectly understand your difficulty, however not appreciating Robertson Smith who as usual with the weak, after being persecuted becomes a persecutor). The poor sectaries must be in a stew if they are to marry Vol IV to Miss Respectability. Unfortunately it is these "offences against nature" (which come so naturally in Greece and Persia, and belong strictly to their fervid age) that give the book so much of its ethnological value. I should put it into the hands of every cadet going to the East.

I don't know if I ever mentioned to you a paper (unpublished) of mine showing the geo(graphical) limits of sodomy. A broad band across Europe and Asia widening out into China and embracing all America.

⁴⁸² *Sotadic Zone*, 11; LOVELL (1998), 696.

⁴⁸³ WRIGHT (1906), II, 125.

(tekening: zie fig. 1):

Port.	Spain	S. France	Italy	Greece	Turkey	Persia	China	Behring
N. Africa						Cashmere		America
								Magellan

Curious, is it not? Beyond the limits the practice is purely sporadic, within them endemic. I shall publish it some day and surprise the world.

I don't live in England, and I don't care a damn for Pub(lic) Op(inion). I would rather tread on Mrs. Grundy's pet corn than not. She may howl on her big bum to her heart's content. Couldn't I later chance some way or other for all offences? [...]

Ever y(ou)rs truly
Richard F. Burton⁴⁸⁴

Bij de brief tekende Burton reeds een eigen kladversie van wat later zijn sotadische zone zou worden:

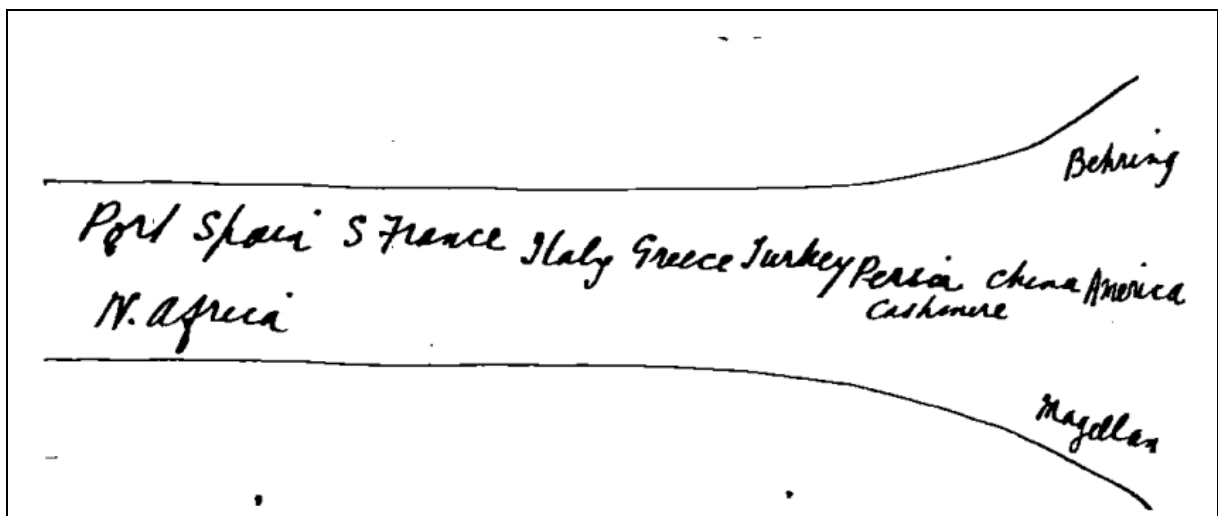

Fig. 1: Kladversie van Burtons sotadische zone in zijn brief aan Payne, 22 mei 1883. Afbeelding overgenomen uit: TREDoux (2016), 90.

In deze brief lezen we voor het eerst Burtons visie over homoseksualiteit drie jaar voor hij het uitgewerkt publiceerde in zijn 'Terminal Essay'. Bovendien zegt Burton zelf dat zijn theorie hierover reeds vóór het schrijven van deze brief in een ongepubliceerde paper is

⁴⁸⁴ Richard Burton aan John Payne, 22 mei 1883 (TREDoux (2016), vol. 3, 89-90).

neergeschreven.⁴⁸⁵ Behalve het feit dat het onderdeel ‘Pederasty’ van zijn ‘Terminal Essay’ duidelijk origineel werk is (waar Wright en anderen beweren dat de rest van het ‘Terminal Essay’ is overgenomen van Payne), bewijst deze brief ook dat dit deel reeds vroeger geschreven werd dan de rest. In een andere brief aan Payne is namelijk te lezen dat Burton van plan is ‘de volgende dag’ aan zijn ‘Terminal Essay’ te beginnen – de datum: 15 januari 1886.⁴⁸⁶ Het onderdeel ‘Pederasty’ werd, in een voorlopige versie waarschijnlijk, reeds geschreven vóór 1883. In de jaren tussen deze eerste ongepubliceerde paper en zijn gepubliceerde afgewerkte versie in het ‘Terminal Essay’ heeft Burton waarschijnlijk de tekst nog aangevuld of verbeterd. Dit wordt bevestigd door een passage op het einde van zijn ‘Terminal Essay’ waar Burton commentaar heeft op de censors van zijn eigen tijd. Deze zullen waarschijnlijk struikelen over de “Pornography” en de “Ethics of Dirt”, duidelijke verwijzingen naar de negatieve commentaren die zijn vertaling in de *Pall Mall Gazette* kreeg in 1886.⁴⁸⁷ Dit laatste deel is dus zeker gelijktijdig met de rest van het ‘Terminal Essay’ geschreven en aan het deel toegevoegd dat reeds in een voorlopige versie vóór 1883 klaar was. Zoals uit de tekst blijkt lag de basis van zijn theorie echter al vast. Zowel het benoemen van de geografische gebieden waarin “these offences against nature” voorkomen, als de vermelding dat het daar “endemisch” voorkomt, terwijl het in de andere gebieden slechts “sporadisch” is, vinden we terug in zijn uiteindelijke ‘Terminal Essay’.⁴⁸⁸

Wanneer deze ongepubliceerde paper precies geschreven is en wanneer Burton deze theorie bedacht, is ongeweten. Gezien de inhoud van deze paper ook onbekend is, is het moeilijk een precieze datum voor te stellen. Logisch lijkt dat de paper geschreven werd nadat hij zich op zijn oudere dag enigszins gesetteld had, vermoedelijk in Triëst, waar hij de meeste van zijn werken voor de *Kama Shastra Society* schreef. De theorie, of alleszins de kiemen van deze geografische visie op homoseksualiteit kunnen natuurlijk reeds langer in het achterhoofd van Burton hebben rondgespookt – geïnspireerd door zijn vele reizen. Een andere aanduiding die ons eventueel kan wijzen op een precieze datum voor het schrijven van zijn theorie over de sotadische zone vinden we terug in zijn bibliotheek. Brownlee Jean

⁴⁸⁵ “I don’t know if I ever mentioned to you a paper (unpublished) of mine showing the geo(graphical) limits of sodomy.”

⁴⁸⁶ Richard Burton aan John Payne, 15 januari 1886 (TREDoux (2016), vol. 3, 173); Lovell (1998), 692.

⁴⁸⁷ *Sotadic Zone*, 99.

⁴⁸⁸ Vergelijk met de tekst uit het ‘Terminal Essay’: “Within the Sotadic Zone the Vice is popular and *endemic*, held at the worst to be a mere peccadillo, whilst the races to the North and South of the limits here defined practise it only *sporadically* amid the opprobrium of their fellows who, as a rule, are physically incapable of performing the operation and look upon it with the liveliest disgust.” (*Sotadic Zone*, 18).

Kirkpatrick stelde een lijst (1978) samen van alle boeken en manuscripten die in Burtons bibliotheek teruggevonden zijn.⁴⁸⁹ Gezien in deel drie van deze meesterproef gefocust wordt op de Griekse bronnen van Burton is achteraan in Appendix A een opsomming toegevoegd van uitgaven van antieke (zowel Griekse als Romeinse) bronnen die hij in zijn bezit had. Ervan uitgaande dat ook in deze ongepubliceerde paper een hele reeks Griekse en Romeinse bronnen gebruikt werden, kan de datum van deze werken uit zijn bibliotheek een aanwijzing zijn. Een snelle blik op deze lijst leert ons dat de meeste van deze boeken gedrukt zijn rond 1875. Op dat moment was Burton niet meer zo avontuurlijk als vroeger en veranderde zijn voornaamste bezigheid van reizen naar studeren, vertalen en schrijven. De kans bestaat dat Burton zich deze antieke bronnen aanschafte met het oog op het schrijven van deze paper over zijn sotadische zone. Dit is natuurlijk slechts een hypothese. Ten eerste is niet met zekerheid te zeggen of er in zijn ongepubliceerde paper überhaupt Griekse bronnen vermeld werden. Dit kan ook een latere toevoeging of verdere uitwerking geweest zijn, gezien we met zekerheid kunnen stellen dat er een revisie van de tekst is geweest in 1886.

Burtons Griekse bronnen worden gedetailleerd besproken in het derde deel van deze masterproef. Daarbij stellen we vast dat hij tussenbronnen gebruikte, namelijk Virey, Meier, Rosenbaum en Delepierre (zie verder). Deze auteurs publiceerden hun werken respectievelijk in 1825, 1837, 1839 en Delepierre ten slotte in 1879. Gezien het (letterlijk) gebruik van deze vier tussenbronnen niet te ontkennen valt, kunnen we met enige voorzichtigheid stellen dat, als Burtons ongepubliceerde paper inderdaad Griekse bronnen bevatte, hij die tussen 1879 en 1883 schreef. Een andere, vijfde tussenbron die Burton gebruikte was de Italiaanse medicus Paolo Mantegazza (1831-1910). Diens *Gli amori degli uomini* verscheen in 1886. Burton maakte van Mantegazzas geschrift gebruik voor het onderbouwen van zijn theorie over homoseksualiteit (zie hoofdstuk 2.3), maar de opvallende gelijkenis in structuur van Burtons hoofdstuk over pederastie en het werk van Mantegazza doet vermoeden dat Burton ook voor zijn gebruik van Griekse bronnen op Mantegazza steunde (zie hoofdstuk 3.1). Dit kan erop wijzen dat Burton zijn theorie over de sotadische zone reeds langere tijd bedacht had en in een rudimentaire versie neerschreef in de paper waarnaar hij verwijst in de brief aan Payne. Of deze 'kladversie' van het hoofdstuk over pederastie reeds Griekse bronnen bevatte is niet zeker, maar zijn tussenbronnen waren reeds beschikbaar. In 1886 herzag hij zijn paper, met het oog op de officiële publicatie als

⁴⁸⁹ KIRKPATRICK (1978).

deel van zijn 'Terminal Essay'. Bij deze revisie voegde hij niet alleen de verwijzingen naar negatieve kritieken in de pers toe, maar ook de verwijzing naar Mantegazzas werk uit 1886. Gezien Burtons ongepubliceerde paper uit 1883 dateerde, lijkt het plausibel dat daarin wél reeds zijn sotadische zone voorkwam, maar nog niet zijn uitgewerkte medisch-biologische verklaring van mannenliefde, die op Mantegazza terugging. Als de paper uit 1883 reeds Griekse bronnen bevatte, kan Burton deze bij zijn herziening van 1886 in dezelfde structuur gegoten hebben zoals die bij Mantegazza voorkomt. Het voorkomen van Griekse bronnen in het algemeen kan ook een toevoeging uit 1886 zijn.

Onze theorie is dus dat Burton, toen zijn leven meer sedentair werd en hij zich op studie en vertaling toeleegde, zijn eerste paper over de sotadische zone neerschreef en dat hij zich de antieke werken uit zijn bibliotheek aanschafte met het oog op het schrijven van deze paper. Zijn ideeën over de geografische verschillen wat betreft mannenliefde zal hij waarschijnlijk reeds langer gehad hebben en de rust in Triëst (samen met de aankoop van antieke bronnen en de mogelijkheid tot studie van contemporaine schrijvers) gaf hem de mogelijkheid ze eindelijk neer te schrijven en uit te werken. In 1886 herzag hij zijn voorlopige versie alvorens hij die publiceerde als onderdeel van zijn 'Terminal Essay', waarin hij eveneens zijn medische theorie over homoseksualiteit voor het eerst neerpende. Het enige wat echter met zekerheid gezegd kan worden is het feit dat zijn sotadische zone reeds 'bestond' voor de verdere uitwerking van zijn (wetenschappelijke) theorie over mannenliefde. Het hoofdstuk 'Pederasty' bestond dus reeds in een rudimentaire vorm voor de rest van het 'Terminal Essay' en misschien zelfs al een tijdje voor de vertaling van de *Arabian Nights*. Burton geeft zelf aan dat hij het ooit op een dag op de wereld zou loslaten – wat gezien de historische context van seksuele preutsheid zelfs vrij letterlijk mag genomen worden: "I shall publish it some day and surprise the world."⁴⁹⁰

Het enige dat Burton nodig had om zijn paper te publiceren was een werk waarin dit te verantwoorden viel. Zomaar een paper over mannenliefde publiceren was niet vanzelfsprekend in die tijd. Het kon verkeerd geïnterpreteerd worden, was gevaarlijk voor zijn de persoon en kon bovendien een minder groot publiek bereiken en context missen. Deze nodige context vond Burton in zijn vertaling van de *Arabian Nights*. Door zijn vele voetnoten en het afsluitende 'Terminal Essay' wilde Burton behalve een vertaling tevens een soort overzicht van de Arabische cultuur meegeven. Daarom was zijn werk ook bestemd

⁴⁹⁰ Richard Burton aan John Payne, 22 mei 1883 (TREDoux (2016), vol. 3, 90).

voor studenten en onderzoekers.⁴⁹¹ Enig probleem: uit de vertaling van de *Arabian Nights* valt nu niet meteen op te maken dat homoseksualiteit zo'n grote rol speelde in de Arabische cultuur. Hoewel de inhoud van de *Arabian Nights* vaak seksueel is, komen er slechts heel weinig homoseksuele passages in voor.⁴⁹² Althans toch niet in proportie met zijn omvangrijk historisch-geografisch overzicht van mannenrelaties. Er zijn, op de honderden verhalen en duizenden pagina's, slechts vier passages terug te vinden waarin homoseksualiteit voorkomt.⁴⁹³ Deze passages deelt Burton verder op in drie categorieën:

The pederasty of The Nights may briefly be distributed into three categories. *The first* is the funny form, as the unseemly practical joke of masterful Queen Budúr (vol. iii. 300-306) and the not less hardi jest of the slave-princess Zumurrud (vol. iv. 226). *The second* is in the grimmest and most earnest phase of the perversion, for instance where Abu Nowas debauches the three youths (vol. v. 64-69); whilst in *the third* form it is wisely and learnedly discussed, to be severely blamed, by the Shaykhah or Reverend Woman (vol. v. 154).⁴⁹⁴

Dit is opvallend weinig om het zeer uitgebreide hoofdstuk 'Pederasty' uit het 'Terminal Essay' te verantwoorden. Deze weinige homoseksuele passages lijken dus meer een soort excuus te zijn om zijn paper over homoseksualiteit, dat reeds enkele jaren geschreven was, eindelijk te kunnen publiceren. Dit zagezegd omdat het een integraal onderdeel was van de *Arabian Nights* en de Arabische cultuur. Aangezien zijn vertaling ook bedoeld was om de westerling het één en ander (onder andere op het gebied van seksualiteit) bij te brengen over de oosterse cultuur, was het verantwoord om het ook over een 'moreel verwerpelijk' onderwerp als liefde en relaties tussen mannen te hebben.

Burtons uitgangspunt bij het vertalen van de *Arabian Nights* was evenzeer literair als antropologisch: "Mr. Payne's admirable version appeals to the Orientalist and the "stylist," not to the many-headed; and mine to the anthropologist and student of Eastern manners and customs."⁴⁹⁵ Wie de voetnoten uit Burtons werk zou samenleggen met die uit het werk van Edward Lane zou volgens Burton meer opsteken over de moslimcultuur dan Europeanen

⁴⁹¹ ISABEL BURTON (1893), II, 291; KENNEDY (2005), 226.

⁴⁹² Burton was zich hier zelf wel enigszins van bewust: "Thoe who have read through the Arabian Nights will agree with me that the proportion of offensive matter bears a very small ratio to the mass of the work (*Sotadic Zone*, 99).

⁴⁹³ BURTON (1885-1886), III, 300-306; IV, 226-227; V, 64-69 en V, 154.

⁴⁹⁴ *Sotadic Zone*, 97-98.

⁴⁹⁵ BURTON (1885-1886), X, 95.

die er een half leven hadden doorgebracht.⁴⁹⁶ Zijn *Arabian Nights* worden dan ook vaak als ‘alibi’ gezien om zijn uitvoerige kennis over het Oosten in kwijt te kunnen.⁴⁹⁷ In een brief aan Payne (12 augustus 1884) vertelt Burton hem dat hij zijn werk zal doorspekken met voetnoten om er zo een ‘perfect repertoire’ van oosterse kennis van te maken.⁴⁹⁸ We merken reeds op hoeveel moeite Burton had om zijn kennis en gedachten gepubliceerd te krijgen en hoezeer dit hem frustreerde. De oprichting van de *Royal Anthropological Society* bleek niet de verwachte en (vurig) verhoopte vrijheid van spreken over zulke onderwerpen op te leveren. Door het falen van de *Anthropological Society* zocht hij dus naar een nieuw vehikel om zijn kennis in kwijt te kunnen.⁴⁹⁹ De *Arabian Nights* bleken door hun populariteit en de vele seksuele passages het ideale middel hiervoor te zijn. Burton vond het niet kunnen dat men in Groot-Brittannië nog steeds zo weinig wist over zijn geliefde Arabië, behalve een reeks mythes en fabels. Dus uitte hij zijn frustratie op dit vlak door te stellen dat Engeland vergeten was dat het, door de vele kolonies, eigenlijk het grootste moslimrijk ter wereld was: “Apparently England is ever forgetting that she is at present the greatest Mohammedan empire in the world. Of late years she has systematically neglected Arabism and, indeed, actively discouraged it in examinations for the Indian Civil Service, where it is incomparably more valuable than Greek and Latin.”⁵⁰⁰ Met zijn vertaling trachtte hij zijn landgenoten behalve liefde voor de Arabische poëzie ook een zekere kennis van deze rijke cultuur over te brengen.

2.2. Taal

Vooraleer Burtons sotadische zone en de sotadische liefde die er heerste besproken wordt, dient kort iets gezegd te worden over de taal waarin zijn ‘Terminal Essay’ geschreven werd om de tekst volledig (en correct) te begrijpen. In het hoofdstuk hierboven verwezen we namelijk naar homoseksualiteit als een ‘moreel verwerpelijk onderwerp’. Daarmee wordt

⁴⁹⁶ BURTON (1885-1886), I, xix; COLLIGAN (2002), 37.

⁴⁹⁷ WRIGHT (1906), II, 122; GOURNAY (1983), 323; KENNEDY (2005), 237.

⁴⁹⁸ “I am going in for *notes* where they did not send your scheme and shall make the book a *perfect repertoire of Eastern Knowledge* in its most esoteric form, including the habit of the Egyptians fellahs of copulating with the crocodile, a treatise on the geographical limits of sodomy (zijn sotadische zone) and other excerpts from my note books.” Richard Burton aan John Payne, 12 augustus 1884 (TREDOUX (2016), vol. 3, 103-104).

⁴⁹⁹ BURTON (1885-1886), I, xviii; GOURNAY (1983), 93.

⁵⁰⁰ BURTON (1885-1886), I, xxiii.

gedoeld op de contemporaine opvatting over mannenliefde, maar ook op de manier waarop Burton het op het eerste gezicht lijkt voor te stellen doorheen zijn 'Terminal Essay'. In dit hoofdstuk gaat het dus niet zozeer over de taal die Burton gebruikt voor het vertalen van de *Arabian Nights*, ook niet over zijn archaïsch taalgebruik, de *turpiloquia* of de manier waarop hij Franse en Latijnse leenwoorden gebruikt in een poging de juiste woorden te vinden – ook de Arabieren leenden veel woorden van andere talen, was daarbij zijn redenering. Dit alles vertelt Burton namelijk zelf doorheen zijn werk.⁵⁰¹ In dit hoofdstuk wordt daarentegen gefocust op de manier waarop het hoofdstuk 'Pederasty' binnen het 'Terminal Essay' gelezen moet worden. Waar gedurende het grootste deel van de vorige eeuw Burtons taalgebruik over homoseksualiteit letterlijk werd verstaan, ontstond er kort voor de eeuwwisseling het besef dat er dieper op de tekst moet ingegaan worden. De eerste die dit 'dieper plan' ontdekte was John Lauritsen. Zijn bevindingen zijn te lezen in een online artikel – sommige delen hiervan zijn overgenomen in zijn *The Early Homosexual Rights Movement (1864-1935)*, dat hij samen met David Thorstad schreef in 1974.⁵⁰² In dit hoofdstuk worden dan ook de sterke argumenten en rake observaties van Lauritsen gevolgd. De inzichten die hij verwierf, worden hier ingevuld met voorbeelden uit Burtons 'Terminal Essay'.

Op het eerst gezicht blijkt Burtons oordeel over homoseksualiteit vernietigend te zijn, een houding die volledig strookte met die tijdsgeest, plaats en context. Zijn *Sotadic Zone* begint met de woorden: "The "execrabilis familia pathicorum" first came before me by a chance of earlier life".⁵⁰³ Dat klinkt allesbehalve positief. Voorts verwijst hij naar mannenliefde in termen als *the Vice, pathological love, perversion of the erotic sense, neuropathy, sodomy, the abuse, the evil, the scandal, the flood of infamy, Le Vice, the erotic perversion, criminality, a perversion, the corruption, infamies, depravity of taste* en gebruikt hij woorden als *repugnant, unclean, strange disease, impurities, polluted* en nog meer. Wanneer men niet verder dan deze woorden leest, zou men met zekerheid kunnen stellen dat Burton de mening van zijn tijdgenoten deelde. De *censores morum* zullen dan ook instemmend geknikt hebben bij het lezen van deze tekst.⁵⁰⁴ Exact wat Burton wenste te bekomen. We zagen reeds dat er wetten bestonden tegen homoseksualiteit, dat

⁵⁰¹ BURTON (1885-1886), I, xiii-xvii; BURTON (1886-1888), XVI, 410-412; NURSE (1999), 339-340.

⁵⁰² LAURITSEN, 'Sir Richard Burton's Pederasty Essay: An Introduction' (<http://paganpressbooks.com/jpl/RB-INTRO.HTM>); LAURITSEN en THORSTAD (1974).

⁵⁰³ *Sotadic Zone*, 15.

⁵⁰⁴ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 78-79; MURRAY (1997), 216.

verschillende werken werden geweerd en er zelfs uitgevers van ‘obscene’ werken werden opgepakt.⁵⁰⁵ Deze eerste, objectieve laag van de tekst dient dan ook onder meer om deze *censores morum* te misleiden, het boek gepubliceerd te krijgen en zichzelf te verdedigen. Lauritsen merkt evenwel op dat Burtons geraffineerde zelfcensuur zó subtiel en behendig was dat hij zelfs enkele lezers misleidde. Dit kwam door het gebruik van enkele ‘technieken’ die Burton toepaste. Lauritsen somt er vier op: 1) het gebruik van ironie, 2) het gebruiken van zowel negatieve als positieve verwoordingen voor mannenliefde, 3) het poneren van de ‘sotadische zone’ en ten slotte 4) het gebruik van vreemde talen. Deze vier technieken worden hier kort besproken en aangevuld met enkele voorbeelden uit de tekst van Burton.

2.2.1. Ironie

Een eerste techniek waarmee Burton een onderscheid wil maken tussen het eerste, objectieve plan en het tweede, diepere plan is deze van de ironie. Op verschillende momenten bedoelt Burton het tegenovergestelde van wat hij lijkt te schrijven in zijn tekst. De puriteinse lezers zullen deze ironie niet begrepen hebben, maar zij die kennis van zaken hadden, de ingewijden eigenlijk, zullen voorbij deze façade kunnen lezen. In navolging van Lauritsen worden hieronder enkele voorbeelden uit de tekst geciteerd:

Within the Sotadic Zone the Vice is popular and endemic, held at the worst to be a mere peccadillo, whilst the races to the North and South of the limits here defined practise it only sporadically amid the opprobrium of their fellows who, as a rule, are physically incapable of performing the operation and look upon it with the liveliest disgust.⁵⁰⁶

Lauritsen meent dat deze passage met een zekere ironie moet gelezen worden. De hints van Burton geven aan waar zijn sympathieën liggen. Daar waar homoseksualiteit “popular and endemic” is, wordt het bekeken als “a mere peccadillo” – slechts een kleine zonde. Degenen die mannenliefde veroordelen kijken er met “the liveliest disgust” op neer, volgens Burton

⁵⁰⁵ BRODIE (1967), 368; NURSE (1999), 342-343; KENNEDY (2005), 219; BECCALOSSO en CROZIER (2011), 11.

⁵⁰⁶ *Sotadic Zone*, 18.

omdat ze zelf fysiek incapabel zijn (lees: impotent).⁵⁰⁷ Burton lijkt de kant van de eersten te kiezen en commentaar te leveren op degenen die homoseksualiteit veroordelen, terwijl hij op het eerste gezicht slechts een observatie lijkt te maken en homoseksualiteit zelf afwijst. Zo zou Burton ook in volgende zin de woorden “foul flavour” hebben toegevoegd om de censors goedgezind te stemmen:

And even Virgil, despite the foul flavour of Formosum pastor Corydon, could write:
Nisus amore pio pueri.⁵⁰⁸

Deze zin bevat trouwens twee verwijzingen naar de werken van Vergilius. Het citaat “Nisus amore pio pueri” komt uit de *Aeneis* (5, 286-361), waar een loopwedstrijd wordt georganiseerd en één van de kandidaten, Nisus, verliefd is op een andere loper, Euryalus.⁵⁰⁹ De verwijzing naar de herder Corydon komt uit Vergilius’ tweede *Eclogie*: “Formosum pastor Corydon ardebat Alexim, delicias domini”.⁵¹⁰ De toevoeging van “foul flavour” is in dit geval een ironische knipoog, gezien het hele gedicht over de liefde van Corydon voor deze Alexis gaat.

Prof. Mantegazza claims to have discovered the cause of this pathological love, this perversion of the erotic sense, one of the marvellous list of amorous vagaries which deserve, not prosecution but the pitiful care of the physician and the study of the psychologist.⁵¹¹

Deze zin staat vol tegenstellingen. Geen enkele vorm van liefde kan zowel “pathological” als tegelijkertijd “one of the marvellous list of amorous vagaries” zijn.

Wanneer Burton bij zijn historisch-geografische bespreking van de sotadische liefde Egypte bereikt, lezen we volgende zin:

Proceeding Eastward we reach Egypt, that classical region of all abominations which, marvellous to relate, flourished in closest contact with men leading the purest of lives, models of moderation and morality, of religion and virtue.⁵¹²

⁵⁰⁷ Ook WHITE (1997), 210.

⁵⁰⁸ *Sotadic Zone*, 20.

⁵⁰⁹ VERGILIUS, *Aeneis*, 5, 259-361.

⁵¹⁰ VERGILIUS, *Bucolica*, 2, 1.

⁵¹¹ *Sotadic Zone*, 21.

⁵¹² *Ibid.*, 48.

In deze passage beschrijft Burton de “abominations” wel erg positief: “marvellous”, “purest of lives”, “models of moderation and morality, of religion and virtue”. Hier geeft Burton duidelijk aan dat woorden als “abomination” niet serieus moeten worden genomen en door de ingewijde lezer ironisch geïnterpreteerd mogen worden.

Zijn eigen, ‘echte’ mening lezen we het duidelijkst in volgende passage:

But these are not oriental ideas and we must e'en take the Eastern as we find him. He still holds “Naturalia non sunt turpia”, together with “Mundis omnia munda”; and, as Bacon assures us the mixture of a lie doth add to pleasure, so the Arab enjoys the startling and lively contrast of extreme virtue and horrible vice placed in juxtaposition.⁵¹³

Deze Latijnse citaten (respectievelijk: “natuurlijke dingen zijn niet schandelijk” en “aan de zuiveren is alles zuiver”) verraden Burtons opvatting over homoseksualiteit en laten ook duidelijk uitschijnen dat het vervolg “the startling and lively contrast of extreme virtue and horrible vice” ironisch opgevat moet worden.⁵¹⁴ Deze citaten zijn trouwens ook in het Latijn geschreven met een welbepaalde reden (zie sectie 2.2.4)

2.2.2. *Negatieve en positieve verwoordingen*

We somden hierboven reeds enkele van de negatieve verwoordingen op die Burton gebruikt om ‘the Vice’ (zoals hij homoseksualiteit het vaakst noemt) te omschrijven. Anderzijds merken we doorheen de tekst ook meerdere positieve aanduidingen voor mannenliefde op. Enkele voorbeelden: *Sotadic love*, *Sotadism*, *the love of boys*, *such affection*, *one of the marvellous list of amorous vagares*, *“Péché philosophique”*, *“unnatural” affection*, etc. In bovenstaande lijst vallen ook de aanhalingstekens op die Burton gebruikt. Dit geeft een heel andere betekenis aan *“unnatural” affection* en *“Péché philosophique”* (“filosofische ondeugd”). Ook schrijft hij ‘Vice’ vaak met een hoofdletter. Dit kan dubbel geïnterpreteerd worden, alsof hij het woord op die manier een meer verheven karakter wil meegeven. Om

⁵¹³ *Sotadic Zone*, 98-99.

⁵¹⁴ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 79.

die reden zouden we deze woorden evenzeer in bovenstaande categorie kunnen plaatsen als een vorm van ironie.⁵¹⁵

Opmerkelijk zijn de passages waar Burton in dezelfde zin zowel negatieve als positieve omschrijvingen gebruikt. Uit deze passages blijkt dat Burtons eigen overtuiging eerder bij de positieve formuleringen ligt. In enkele van de passages uit sectie 2.2.1 valt dit reeds op:

Prof. Mantegazza claims to have discovered the cause of this *pathological love*, this *perversion* of the erotic sense, one of the *marvellous list of amorous vagaries* which deserve, not prosecution but the *pitiful* care of the physician and the study of the psychologist.⁵¹⁶

Proceeding Eastward we reach Egypt, that classical region of all *abominations* which, *marvellous* to relate, flourished in closest contact with men leading the *purest of lives, models of moderation and morality, of religion and virtue*.⁵¹⁷

Er zijn ook nog andere passages van die aard te vinden, bijvoorbeeld:

The *pleasures* of society in *civilized* Greece seem to have been sought chiefly in the *heresies* of love—Hetaireisis and *Sotadism*.⁵¹⁸

Het geciviliseerde Griekenland zocht zijn pleziertjes in de prostitutie (niet per se negatief bedoeld) en in het sotadisme. We zagen hierboven reeds dat Burton sotadisme gebruikt als positieve aanduiding. De uitdrukking “heresies of love” (letterlijk: ketterijen der liefde) kan dan ook als een ironische knipoog gezien worden.

2.2.3. *De sotadische zone zelf*

Dit onderdeel wordt uitgebreid besproken in het hoofdstuk 2.3 Het volstaat om hier te wijzen op het feit dat Burtons sotadische zone zelf de *censores morum* op verschillende

⁵¹⁵ WHITE (1997), 203; PHILLIPS (1999a), 83-84.

⁵¹⁶ *Sotadic Zone*, 21.

⁵¹⁷ *Ibid.*, 48.

⁵¹⁸ *Ibid.*, 33.

manieren wist te verschalken en af te leiden van zijn opvatting over mannenrelaties. Volgens Lauritsen valt de sotadische zone samen met de gebieden die niet tot het Christendom behoorden.⁵¹⁹ Het was iets van de 'Anderen'. Het creëerde een zekere afstand tussen de gebieden waar het 'endemisch' voorkwam en de Victoriaanse lezer. Op deze manier kon Burton het onderwerp bespreken, door het in verre landen en andere tijden te plaatsen. Homoseksualiteit was een ver-van-ons-bed gegeven, exotisch en onbekend, iets dat zeker niet in Engeland te vinden was. De pseudowetenschappelijke verklaring van de sotadische zone en het feit dat Burton er voor de onderzoeker een historisch en geografisch overzicht van maakt verhuult de ware bedoeling van het 'Terminal Essay'. Wat dit precies is, wordt in detail besproken in hoofdstuk 2.3.

2.2.4. *Het gebruik van vreemde talen*

Ten slotte belichten we de vierde techniek die Burton toepast. Heel wat zinnen en woorden in zijn tekst zijn geschreven in vreemde talen. Vooral het Latijn, Grieks, Arabisch en Frans worden gebruikt, meestal om de meest obscene passages te beschrijven. Het is mogelijk dat Burton op deze manier een code wilde gebruiken die de censors niet begrepen (omdat ze intellectueel zwakker waren of hun talen niet kenden), terwijl zijn ingewijde, vaak intellectuele lezers, dat wel konden.⁵²⁰ Zo kon Burton zijn bedoelde leespubliek rechtstreeks aanspreken. Bovendien was het wellicht wel toegestaan om sommige passages in een vreemde taal te zetten of te laten staan in plaats van ze te vertalen. We citeren hier enkele voorbeelden:

Hence the male *féminisme* whereby the man becomes *patiens* as well as *agens*, and the woman a tribade, a votary of mascula Sappho, Queen of Frictrices or Rubbers.⁵²¹

Bij een zin als deze, met Franse en Latijnse woorden en met ook verwijzingen naar de oudheid, lijkt het niet denkbeeldig dat de modale Brit er geen flauw idee van had wat Burton

⁵¹⁹ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 78.

⁵²⁰ WHITE (1997), 197.

⁵²¹ *Sotadic Zone*, 20.

hier bedoelde, terwijl de ingewijde lezer het wel begreep. Opvallend is ook dat Burton sommige woorden wél vertaald. Zo vertaalt hij Frictrices als ‘Rubbers’, daarmee verwijzend naar een seksuele handeling die deze ‘tribaden’, lesbiennes zoals wij ze vandaag de dag zouden noemen, uitvoerden.

Lastly there was the notable affair of Alcibiades and Socrates, the “sanctus paederasta” being *violemment soupçonné* when under the mantle:—*non semper sine plagâ ab eo surrexit*.⁵²²

en,

The Sotadic Zone covers the whole of Asia Minor and Mesopotamia now occupied by the “unspeakable Turk”, a race of born pederasts; and in the former region we first notice a peculiarity of the feminine figure, the *mammæ inclinatæ, jacentes et pannosæ*, which prevails over all this part of the belt.⁵²³

Beide passages tonen aan hoe vooral de obscene zinsneden in vreemde talen gehuld blijven, met de bedoeling de censors te ontwijken. Bovendien citeert Burton meerdere (antieke) bronpassages letterlijk, dus in het Latijn of het Grieks. De ingewijde lezer zal deze citaten gekend hebben, of alleszins kunnen lezen en plaatsen. We zagen reeds hoe de oudheid een soort ‘code’ werd om over homoseksualiteit te spreken.⁵²⁴ Op dezelfde manier kunnen we met de hierboven vermelde voorbeelden van ironie, negatieve of positieve woorden, de sotadische zone en het gebruik van vreemde talen stellen dat ook Burton een zekere ‘code’ gebruikte om over homoseksualiteit te spreken. De code was zo opgesteld dat sympathisanten, gelijkgezinden en ‘ingewijden’ het konden begrijpen, zonder dat de gewone lezer, binnen de historische context van homofobie, de echte boodschap zou verstaan. De puriteinse lezers, die Burtons werk met argusogen zullen bekeken hebben, knikten instemmend met wat Burton op het eerste gezicht leek te zeggen over mannenliefde, terwijl gelijkgezinden de echte boodschap meekregen.⁵²⁵ In het volgende hoofdstuk moet er dus rekening mee worden gehouden dat de door Burton gebruikte woorden vaak een ironische betekenis hadden.

⁵²² *Sotadic Zone*, 30.

⁵²³ *Ibid.*, 62.

⁵²⁴ DOWLING (1994), xiii; WHITE (1999), 116; HEACOX (2004), 56-57.

⁵²⁵ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 78-79; MURRAY (1997), 216.

2.3. *Sotadische liefde*

Burton bespreekt zijn theorie over homoseksualiteit in sectie D: 'Pederasty' van zijn 'Terminal Essay'. 'Pederastie' wordt hier als verzamelnaam gebruikt voor alle vormen van homoseksualiteit (en in ruimere zin zelfs voor alle vormen van sodomie, hier: anale penetratie). Burton gebruikt het woord dus niet in zijn antieke betekenis, waar het de liefde tussen een oudere man en een knaap (of 'eфеeb') aanduidde. In de antieke betekenis van het woord heeft de term 'pederastie' vaak een verheven karakter, gezien de relatie tussen de ἐραστής (actieve vorm van het werkwoord ἐράω, 'liefhebben': de minnaar) en de ἐρώμενος (passieve vorm van het werkwoord: de geliefde) kuis en zuiver bleef, althans volgens de invulling die Plato eraan geeft.⁵²⁶ De minnaar vertolkte vaak ook een filosofisch-pedagogische rol. Dover en Hupperts wijzen daarentegen ook op de fysieke component van de antieke pederastie, die vaak wel degelijk seksuele vormen aannam.⁵²⁷ De enge antieke betekenis omvat vooral het intergenerationele aspect, de liefde tussen een jonge knaap en een oudere man.⁵²⁸ Deze specifieke betekenis was in Burtons tijd grotendeels verloren gegaan en het woord werd simpelweg een synoniem voor mannenliefde en voor seksuele relaties tussen mannen in het algemeen.

Er waren in die tijd wel degelijk alternatieven voorhanden. Homoseksuelen werden vaak met de term 'inverts' aangeduid, en Ulrichs had ook reeds het begrip 'Urnings' geïntroduceerd. Zelfs het woord 'homoseksualiteit', hoewel nog niet wijdverspreid, bestond al. Sommige onderzoekers beweren dat Burton 'pederastie' niet zomaar gebruikte als synoniem voor mannenrelaties, maar dat er impliciet een zekere bedoeling achter schilde. Zo zou hij door het verwerpen van woorden als 'inverts' en 'homoseksualiteit' ineens ook de gedachtegang erachter afwijzen – alsof hij niet akkoord ging met datgene waar deze woorden voor stonden.⁵²⁹ Dit kunnen we echter niet stellen voor het woord 'Urnings'/'uraniërs', gezien hij de geschriften van Karl Heinrich Ulrichs pas later ontdekte.⁵³⁰ Hoewel de antieke betekenis van het woord niet door Burton gebruikt wordt, meent White wel dat Burton mannenliefde impliciet linkte aan de hoogste der Europese culturen door het

⁵²⁶ DOVER (1978), 16; RUSE (1984), 371.

⁵²⁷ DOVER (1978), 96-109; HUPPERTS (2002), 34-36.

⁵²⁸ HUPPERTS (2002), 25.

⁵²⁹ PHILLIPS (2006), 178.

⁵³⁰ GOURNAY (1983), 341.

gebruik van het woord ‘pederastie’, namelijk de antiek-Griekse beschaving.⁵³¹ De titel van zijn hoofdstuk over homoseksualiteit kan in dat opzicht reeds gezien worden als een knipoog naar zijn eigen, positieve mening over het fenomeen. Ingewijden, zij die de taal van de Griekse liefde machtig waren en Burtons gecodeerde tekst konden ontcijferen, zullen deze knipoog zeker begrepen hebben.

Burton poneert in het hoofdstuk ‘Pederasty’ zijn theorie van de ‘sotadische zone’, genoemd naar de antieke dichter Sotades (zie verder). Zijn theorie is het resultaat van jarenlang reizen en studie. Deze studie begon, naar eigen zeggen, nadat hij in zijn jonge jaren door Charles Napier naar de bordelen in Karachi op onderzoek werd gestuurd. Hier kwam Burton voor het eerst in contact met de “*execrabilis familia pathicorum*”.⁵³² Na deze eerste ontmoeting bleef hij geïnteresseerd in het onderwerp. Wat hij op zijn verschillende reizen ontdekte, vertelt Burton zelf:

Subsequent enquiries in many and distant countries enabled me to arrive at the following conclusions: —

1. There exists what I shall call a “Sotadic Zone”, bounded westwards by the northern shores of the Mediterranean (N. Lat. 43°) and by the southern (N. Lat. 30°). Thus the depth would be 780 to 800 miles including meridional France, the Iberian Peninsula, Italy and Greece, with the coast-regions of Africa from Morocco to Egypt.
2. Running eastward the Sotadic Zone narrows, embracing Asia Minor, Mesopotamia and Chaldæa, Afghanistan, Sind, the Punjab and Kashmir.
3. In Indo-China the belt begins to broaden, enfolding China, Japan and Turkistan.
4. It then embraces the South Sea Islands and the New World where, at the time of its discovery, Sotadic love was, with some exceptions, an established racial institution.
5. Within the Sotadic Zone the Vice is popular and endemic, held at the worst to be a mere peccadillo, whilst the races to the North and South of the limits here defined practise it only sporadically amid the opprobrium of their fellows who, as a rule, are physically incapable of performing the operation and look upon it with the liveliest disgust.⁵³³

Burton meende dat er een ‘sotadische zone’ bestond, waarin homoseksualiteit (hier: ‘the Vice’) voorkwam. In deze zone werd mannenliefde als ‘a mere peccadillo’ (een kleine zonde)

⁵³¹ WHITE (1997), 202.

⁵³² *Sotadic Zone*, 15.

⁵³³ *Ibid.*, 17-18.

bekeken, terwijl homoseksualiteit buiten de grenzen van de zone niet bestond – als het al buiten de zone voorkwam werd het daar met de grootst mogelijke afkeer bekeken. Burton is bijzonder precies als het op de afbakening van zijn zone aankomt. De zone omvat het Middellandse Zeegebied vanaf een noorderbreedte van drieënveertig graden in het noorden tot een noorderbreedte van dertig graden in het zuiden. Deze ruimte bevat Zuid-Frankrijk, het Iberische schiereiland, Italië, de Dalmatische kust, Griekenland, Klein-Azië en de Egeïsche eilandengroep ertussenin, en de Noord-Afrikaanse kust van Marokko tot Egypte, via het noorden van Libië, Tunesië en Algerije. Daarna breidt de zone zich uit naar het oosten, waar ze even vernauwt, langs “Asia Minor, Mesopotamia and Chaldaea, Afghanistan, Sind, the Punjab and Kashmir” – het huidige Turkije, het Midden-Oosten (met uitzondering van Arabië), Afghanistan en Pakistan. De zone laat Indië links liggen en begint zich in het Verre Oosten terug te verbreden en omvat er Kazachstan, Oezbekistan, Turkmenistan, China, Japan en de rest van Zuidoost-Azië. Vandaaruit steekt ze de Stille Oceaan over, de eilanden van de Zuidzee (onder andere Indonesië, de Filippijnen en Papoea-Nieuw-Guinea) met zich meenemend, tot aan de Nieuwe Wereld. Het volledige Amerikaanse continent (Noord-, Midden- en Zuid-Amerika) valt eveneens binnen de zone waarin homoseksualiteit “endemisch” voorkomt. Net als een ziekte lijkt de sotadische zone zich te verspreiden. Vanuit het Middellandse Zeegebied, waar Burton de oorsprong van homoseksualiteit plaatst, zwermt het bij wijze van spreken uit naar het oosten om uiteindelijk zelfs de Amerikaanse continenten te infecteren. Visueel voorgesteld geeft dit volgende kaart:

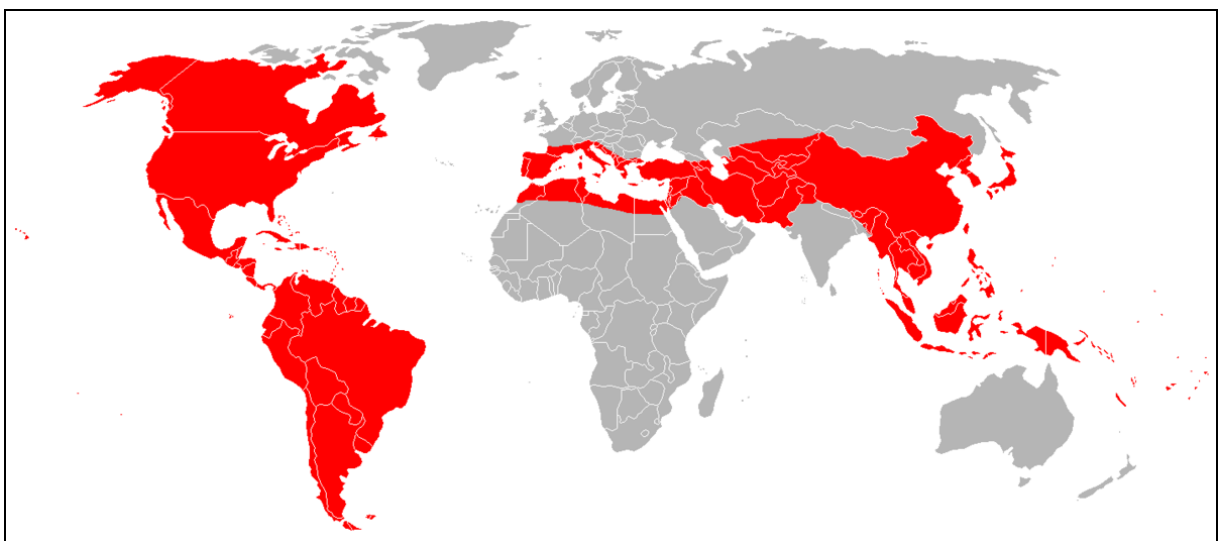

Fig. 2: Burtons sotadische zone.

Mannenliefde komt buiten deze zone niet voor, beweert Burton. ‘Buiten de zone’ komt in dit geval vooral overeen met de eigen gebieden, namelijk die in Noordwest-Europa. Meerdere onderzoekers menen dan ook dat Burton met zijn zone vooral een onderscheid trachtte te maken tussen het Joods-christelijke invloedsgebied en de ‘oosterse’ gebieden die daarbuiten vallen.⁵³⁴ Hier stoten we meteen op een eerste belangrijke kenmerk van de sotadische zone: het onderscheid dat Burton maakt tussen het Westen en het Oosten. In de eigen gebieden komt homoseksualiteit niet voor, terwijl het in het Oosten welig tiert. Door mannenliefde expliciet in het Oosten te plaatsen, creëert Burton een zekere afstand tussen zijn lezers en het onderwerp van zijn studie.⁵³⁵ Dit heeft alles te maken met de historische context waarin Burton leefde. In Victoriaans Groot-Brittannië zou het nooit geaccepteerd worden indien Burton Engeland of andere West-Europese landen in de sotadische zone plaatste. Bovendien zorgde dit ook voor een zekere afstand tussen Burton en zijn onderwerp. We zagen reeds hoe ‘gevaarlijk’ het was om met homoseksualiteit geassocieerd te worden. Door het fenomeen in het Oosten, ver-van-ons-bed, te situeren, kreeg Burton de kans het te bespreken. Homoseksualiteit was iets dat niet voorkwam in het kuise, christelijke Engeland, enkel bij de ‘Andere’. De dissociatie tussen de eigen tijd en plaats en het fenomeen, maakte het juist mogelijk om er vrijuit over te spreken. Dit was niet de enige techniek die Burton toepaste om het onbelemmerd over (seksuele) relaties tussen mannen te hebben. Ook door het onderwerp literair en wetenschappelijk (zowel medisch als antropologisch) te bespreken, schiep Burton een zekere afstand tussen zichzelf, de onderzoeker, en homoseksualiteit, zijn onderwerp (zie verder).

Waarom komt mannenliefde nu juist binnen deze zone voor en niet erbuiten? Hiervoor geeft Burton een geografisch-klimatologische verklaring:

Before entering into topographical details concerning Pederasty, *which I hold to be geographical and climatic, not racial*, I must offer a few considerations of its cause and origin.⁵³⁶

⁵³⁴ WHITE (1997), 202.

⁵³⁵ PHILLIPS (1999a), 75.

⁵³⁶ *Sotadic Zone*, 18.

Volgens Burton hebben plaats en klimaat dus een invloed op homoseksualiteit terwijl ras geen bepalende factor is. We zullen zien dat dit één van de vele contradicties is in de tekst van Burton.

Na deze opmerking geeft Burton een geografisch-historisch overzicht van zijn sotadische zone. Hij neemt de lezer als het ware mee op een tocht doorheen alle gebieden die binnen de sotadische zone vallen. Het lijkt net alsof hij terug rond het kampvuur verhalen uit de *Arabian Nights* aan het vertellen is.⁵³⁷ De tekst ontspint zich alsof Burton de lezer meeneemt op één van zijn ontdekkingsreizen.⁵³⁸ Voor de lezer, die in tegenstelling tot Burton amper kennis had van seksuele gewoontes in de wereld, moet dit inderdaad als een ontdekkingsstocht aangevoeld hebben. Burton begint zijn rondleiding bij de plaats bij uitstek op het gebied van mannenliefde: antiek Griekenland. De oorsprong voor pederastie legt Burton hier evenwel niet. Hij vermeldt maar liefst drie verschillende theorieën betreffende de oorsprong van mannenliefde. Hoewel Griekenland een belangrijk centrum was, hadden zij volgens een eerste theorie het overgenomen uit Egypte, “that classical region of all abominations”.⁵³⁹ De Egyptenaren hadden ook reeds de Perzen beïnvloed, die het gebruik dus niet hadden overgenomen van de Grieken zoals vaak gedacht werd.⁵⁴⁰ Via Perzië, Syrië en Palestina werd het door de Feniciërs uiteindelijk tot in Griekenland gebracht, volgens een tweede verklaring.⁵⁴¹ Gezien volgens Burton de teksten van Homerus nog niets over pederastie bevatten, vermeldt hij ten derde dat het fenomeen door de Doriërs in het Griekse vasteland geïntroduceerd werd.⁵⁴²

Op het gebied van de oorsprong van het fenomeen spreekt Burton zichzelf dus meermaals tegen. Opvallend is wel dat Burton in twee van zijn vermelde theorieën een oosterse afkomst bericht. De Griekse pederastie was blijkbaar een oosters fenomeen. De Romeinen namen het uiteindelijk over van de Grieken en verspreidden het daarna in de provincies en op de Afrikaanse noordkust.⁵⁴³ De Griekse bronnen blijken wel voldoende belangrijk te zijn om het beginpunt te vormen van zijn relaas en Burtons gebruik van deze bronnen wordt in het volgende deel besproken.

⁵³⁷ BURTON (1856), 26; PHILLIPS (1999a), 79.

⁵³⁸ PHILLIPS (1999a), 84.

⁵³⁹ *Sotadic Zone*, 48.

⁵⁴⁰ *Ibid.*, 50-51.

⁵⁴¹ *Ibid.*, 59.

⁵⁴² *Ibid.*, 26.

⁵⁴³ *Ibid.*, 44.

In zijn geografisch overzicht bespreekt Burton de verschillende plaatsen waar pederastie bestond. Maar ondanks het feit dat hij pederastie geografisch en niet raciaal meent te benaderen, kan hij toch betrappt worden op inconsequenties. Hij spreekt meer over “the Greeks” of “the Mayas” dan over homoseksualiteit “in Egypt” of “in Persia”.⁵⁴⁴ Er zijn echter meerdere passages waar Burton het *letterlijk* over rassen heeft:

Within the Sotadic Zone the Vice is popular and endemic, held at the worst to be a mere peccadillo, whilst *the races to the North and South of the limits here defined practise it only sporadically* [...] ⁵⁴⁵

In old Mauritania, now Morocco, *the Moors* proper are notable sodomites; *Moslems*, even of saintly houses, are permitted openly to keep catamites [...] ⁵⁴⁶

The Sotadic Zone covers the whole of Asia Minor and Mesopotamia now occupied by the “unspeakable Turk”, *a race of born pederasts*.⁵⁴⁷

The Chinese, as far as we know them in the great cities, are omnivorous and omnifutuentes: they are *the chosen people of debauchery* [...] ⁵⁴⁸

The negro race is mostly untainted by sodomy and tribadism.⁵⁴⁹

Deze uitspraken vallen niet te rijmen met zijn vroegere uitleg en de tekst stelt duidelijk dat Burton pederastie wel degelijk als rasgebonden beschouwde. We zagen trouwens reeds hoe hij ervan beschuldigd werd stereotypen over bepaalde rassen te bevestigen. Bovendien lijkt Burton ook een onderscheid te maken tussen het platteland en de steden. Zo zouden de steden in Aziatisch Turkije een grotere broeihaard zijn voor pederastie dan de dorpen op het platteland.⁵⁵⁰ Ook in de Amerika's zou de groei van steden en luxe pederastie beïnvloed hebben.⁵⁵¹ Zelfs buiten de zone komt het vaker voor in de steden dan op het platteland.⁵⁵²

Burton geeft naast een geografische ook nog een historische rondleiding door deze gebieden. Beginnend bij de oudste Griekse tijden komt hij uiteindelijk aan bij de eigen tijd en

⁵⁴⁴ *Sotadic Zone*, 19, 79, 53 en 66.

⁵⁴⁵ *Ibid.*, 18.

⁵⁴⁶ *Ibid.*, 45.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, 62.

⁵⁴⁸ *Ibid.*, 72.

⁵⁴⁹ *Ibid.*, 87.

⁵⁵⁰ *Ibid.*, 63.

⁵⁵¹ *Ibid.*, 76.

⁵⁵² *Ibid.*, 87.

de eigen plaats, buiten de zone.⁵⁵³ Hier volgt een tweede opvallende contradictie in Burtons tekst. In het begin van zijn tekst merkt hij namelijk op dat buiten de zone (lees: voornamelijk in de eigen gebieden) pederastie slechts sporadisch voorkomt. Na zijn bespreking van de historiek en de belangrijke kenmerken van verschillende soorten mannenliefde in de sotadische zone, volgt namelijk een uitvoerige opsomming van homoseksualiteit in de eigen tijd en in de eigen westerse wereld. Voor iets wat slechts met vlagen opkomt en dan nog met de grootste afkeer wordt bekeken, geeft Burton wel erg veel voorbeelden van mannenrelaties in West-Europa. Sommige onderzoekers menen dan ook dat dit de kern van Burtons tekst vormt en dat hij juist homoseksualiteit in de eigen tijd wenste te bespreken.⁵⁵⁴ De sotadische zone zou dan juist de verschillen tussen West-Europa en de rest van de wereld en daarbovenop ook de hypocrisie van de Victoriaanse samenleving moeten aantonen (zie verder).

We merken reeds op dat Burton het voorkomen van man-manliefde in deze zone geografisch, klimatologisch, en dus ook raciaal verklaarde. Dit hoofdstuk tracht een licht te werpen op die verschillende verklaringen en op de oorsprong van Burtons denkbeelden. Zo oppert deze meesterproef dat Burton homoseksualiteit op medisch-wetenschappelijke, literaire en antropologische wijze bespreekt. De medisch-wetenschappelijke visie deelt hij net als de literaire visie met andere pioniers die werden besproken in het vorige deel. Het antropologische aspect maakt hem uniek, hoewel deze inslag niet verwonderlijk is voor iemand die zijn hele leven rondreisde en de *Royal Anthropological Society* oprichtte. Voor we deze verschillende aspecten van naderbij bekijken, staan we even stil bij de naam 'sotadisch' die Burton aan zijn zone geeft en bij de antieke persoon die hiervoor model stond, Sotades. Hieruit valt het een en ander te leren over Burtons theorie.

2.3.1. *Sotades*

Burton noemde zijn zone naar de Griekse dichter Sotades. Er zijn meerdere antieke personen met de naam Sotades geattesteerd.⁵⁵⁵ De Sotades waarnaar Burton zijn

⁵⁵³ *Sotadic Zone*, 89 e.v.

⁵⁵⁴ WHITE (1997), 204.

⁵⁵⁵ FURLEY (2001), 749; SMITH (2007), 888.

afgebakende zone van mannenliefde noemde was actief in de derde eeuw voor Christus. Hij zou afkomstig zijn uit Maroneia. Het is evenwel onzeker of het de stad in Thracië of in Kreta betreft.⁵⁵⁶ Behalve Μαρωνίτης/Μαρωνείτης wordt hij door Athenaeus ook κιναιδόλογος en Ἴωνικολόγος genoemd.⁵⁵⁷ Met deze twee woorden vat Athenaeus de dichter het best samen. Hij schreef obscene, pederastische gedichten (Φλύακες of κίναιδου; vandaar κιναιδό-λογος) in het Ionische dialect (Ἴωνικο-λόγος). Volgens Strabo zou Sotades zelfs de eerste geweest zijn die gedichten in die aard schreef.⁵⁵⁸ Deze gedichten schreef hij in een metrum dat naar hem genoemd werd, de *versus sotadeus*.⁵⁵⁹ Zo lezen we bij de vroegmiddeleeuwse monnik Paulus Diaconus dat Quintus Ennius, vaak gezien als de vader van de Romeinse poëzie, in navolging van Sotades zijn gedichten schreef in “sotadico versu”.⁵⁶⁰ Sotades’ traditie werd niet alleen voortgezet door Quintus Ennius, die een werkje schreef met de naam *Sota* (kort voor Sotades), maar ook door de Romeinse tragediedichter Lucius Accius in diens *Didascalía* en door Plautus.⁵⁶¹ Behalve het feit dat Sotades een metrum gebruikte dat door hem lijkt uitgevonden te zijn, leert Martialis ons nog een interessant aspect van Sotades’ werk. In een epigram waarin hij reageert op kritiek aan zijn adres opent hij met de woorden:

Quod nec carmine glorior supine
 nec retro lego Sotaden cinaedum,
 nusquam Graecula quod recantat echo
 nec dictat mihi luculentus Attis
 mollem debilitate galliambon,
 non sum, Classice, iam malus poeta [...]⁵⁶²

Martialis herhaalt in dit epigram niet alleen de associatie die tussen Sotades en homoseksualiteit (hier: ‘cinaedum’) gemaakt werd, maar heeft het ook over het achterstevoren lezen van Sotades’ verzen. Blijkbaar konden Sotades’ verzen ook van achteren naar voren gelezen worden. Daarom wordt hij vaak als de uitvinder van het palindroom aanzien, al is niet geweten of zijn verzen palindromen waren in onze betekenis

⁵⁵⁶ De *Suda* meent dat Sotades uit Kreta komt (*Suda*, σ 871), terwijl anderen meer overtuigd zijn van Maroneia in Thracië. WEBER (1998/1999), 162; FURLEY (2001), 750; SMITH (2007), 888; MEYER (2014), 194.

⁵⁵⁷ ATHENAEUS, *Deipnosophistae*, 7, 293a en 14, 620e-621c; Μαρωνείτης: *Suda*, σ 871.

⁵⁵⁸ STRABO, *Geographica*, 14, 41.

⁵⁵⁹ MEYER (2014), 195.

⁵⁶⁰ “Cyprio bovi merendam Ennius *sotadico versu* cum dixit, significavit id, quod solet fieri in insula Cypro, in qua boves humano stercore pascuntur.” (PAULUS DIACONUS, *Epitome de Festi*, p. 51.23–25 L).

⁵⁶¹ FURLEY (2001), 750; MEYER (2014), 196; GOLDBERG en MANUWALD (2018), 296-297.

⁵⁶² MARTIALIS, *Epigrammata*, 2, 86.

van het woord en of er een andere betekenis uit zijn verzen te halen valt wanneer men de leesrichting veranderde.⁵⁶³ Martialis vermeldt nog een tweede keer een zekere Sotades in een ander epigram:

Periclitatur capite Sotades noster.
reum putatis esse Sotaden? non est.
arrigere desit posse Sotades: lingit.⁵⁶⁴

Of het hier om de Sotades uit Maroneia gaat is niet met absolute zekerheid geweten. Maar uit de ‘pornografische’ inhoud van het epigram kan wel worden afgeleid dat het hier inderdaad om deze Sotades zou kunnen gaan, die bekend stond om zijn obscene verzen. Een reconstructie van zijn overgebleven verzen is terug te vinden in Powell (1970).⁵⁶⁵ Zijn bekendste vers bereikte ons via Plutarchus en Athenaeus en was zo obscene dat het hem zijn leven kostte.⁵⁶⁶ Sotades was actief tijdens de regeringsjaren van Ptolemaios II Philadelphos die de troon besteeg in 285 v. Chr. Naar aanleiding van diens huwelijk met zijn zuster Arsinoë II schreef Sotades volgend vers:

εἰς οὐχ ὀσίην τρυμαλῆν τὸ κέντρον ὠθεῖς.⁵⁶⁷

“Jij stak je pik in een onheilig hol.”

Deze aanval op het broer-zus koppel leverde hem volgens Athenaeus, die meent dat Sotades ook koning Lysimachus aanviel met zijn poëzie, de verdrinkingsdood op.⁵⁶⁸ Plutarchus beweert daarentegen dat hij de cel in gegooid werd, waar hij de tijd kreeg om over zijn daden na te denken en waar hij uiteindelijk stierf.⁵⁶⁹ Pretagostini ontdekte echter een ander vers, in het sotadische metrum, dat volgens hem ook bij de invectieve tegen Ptolemaios

⁵⁶³ “I don’t pride myself on palindromes or read pathic Sotades backwards.” (Vertaling door Shackleton Bailey, 1993).

⁵⁶⁴ MARTIALIS, *Epigrammata*, 6, 26.

⁵⁶⁵ POWELL (1970), 238-245.

⁵⁶⁶ ATHENAEUS, *Deipnosophistae*, 14, 621a; PLUTARCHUS, *De liberis educandis*, 14; WEBER (1998/1999), 162-163; PRIoux (2009), 115-119.

⁵⁶⁷ PLUTARCHUS, *De liberis educandis*, 14 en overgenomen in POWELL (1970), 238-245. Bij Athenaeus lezen we ὠθει in plaats van ὠθεῖς (621a).

⁵⁶⁸ ATHENAEUS, *Deipnosophistae*, 14, 621b.

⁵⁶⁹ PLUTARCHUS, *De liberis educandis*, 14.

hoorde: "Ἡρην ποτέ φασιν Δία τὸν τερπικέραυνον...".⁵⁷⁰ De Poolse onderzoeker Kwapisz volgt Pretagostini en meent dat dit vers het eerste was uit een huwelijksgedicht gericht aan Ptolemaios en Arsinoë.⁵⁷¹ De aanroeping van Hera en Zeus zou een typische openingszin geweest zijn in zo'n soort huwelijksgedichten. Volgens Kwapisz zou het gedicht aan het bruidspaar vrij normaal geweest zijn tot en met de laatste regel, waarin bij wijze van *plot twist* de koning en koningin werden aangevallen en het sarcastische masker van de verzen afviel.

Als we bovenstaande theorie mogen geloven, mag het niet verwonderen dat Burton zijn geografische zone naar deze Sotades noemde. In dit huwelijksgedicht geeft de dichter namelijk blijk van twee zaken die Burton zeker had kunnen appreciëren: de commentaar die Sotades had op gebeurtenissen in zijn eigen tijd en de provocerende inhoud van zijn gedichten die vaak een sarcastische ondertoon hadden.⁵⁷² Neem daarbovenop nog de pornografische en pederastische inhoud van de meeste van Sotades' werken en dit verklaart waarom 'sotadische zone' beter bij Burtons tekst past dan pakweg 'socratische' of 'platoonse' zone. De namen van deze twee filosofen werden ook vaak gebruikt als het op pederastie aankwam (bijvoorbeeld socratische of platonische liefde). Burtons beschrijving van alle vormen van pederastie/sodomie in zijn 'Terminal Essay' passen veel beter bij de soms pornografische gedetailleerdheid waarmee hij gewoontes uit verre gebieden beschrijft, terwijl verwijzingen naar Socrates of Plato steeds een zekere verhevenheid met zich meedroegen. Toch is het tekenend voor de negentiende eeuw dat Burton een Griekse naam voor het fenomeen verzong, gezien de nauwe band tussen het antieke Griekenland en homoseksualiteit in die tijd: "Ancient Greece provided both a historical locus and an idyllic topos for the voicing of dissident desires and sexualities."⁵⁷³ Maar Sotades was actief in Alexandrië, in de Hellenistische periode. Dit is meteen een tweede reden waarom de naam 'sotadische zone' zo goed past bij Burtons betoog. De antieke Griek Sotades werkte eigenlijk in Egypte, in het Oosten. Alsof Griekenland niet in Griekenland zelf lag.⁵⁷⁴ We bespraken reeds Burtons voorliefde voor het Oosten en in hoofdstuk 4.4 wordt dieper ingegaan op

⁵⁷⁰ PRETAGOSTINI (1984), 139-147.

⁵⁷¹ KWAPISZ (2009), 90.

⁵⁷² WHITE (1997), 203.

⁵⁷³ ORRELLS (2012), 195.

⁵⁷⁴ *Ibid.*, 204.

Burtons visie op Griekenlands plaats tussen Oost en West. Het is alleszins typerend voor de dualiteit die Burtons werk vertoonde.

2.3.2. *Medisch-wetenschappelijke aanpak*

De opdeling die we hier maken tussen Burtons medisch-wetenschappelijke, literaire en antropologische manier van benaderen is natuurlijk slechts gemaakt met het oog op overzichtelijkheid. Het spreekt voor zich dat deze drie domeinen elkaar overlappen en beïnvloeden, net zoals ze ook deel uitmaken van één geheel. Des te meer omdat het ‘antropologische’ aspect evenzeer ‘wetenschappelijk’ te noemen is.

In de negentiende eeuw begonnen opkomende wetenschappen, waaronder de geneeskunde en allerhande andere medische takken van de wetenschap, zich te moeien in verschillende debatten, onder meer dat over de homoseksualiteit. Volledig in de lijn met voorgangers als Ulrichs en Westphal en met tijdgenoten zoals Richard von Krafft-Ebing en Havelock Ellis gaf ook Burton een medisch-wetenschappelijke verklaring voor homoseksualiteit:

The only physical cause for the practice which suggests itself to me and that must be owned to be *purely conjectural*, is that within the Sotadic Zone there is a *blending of the masculine and feminine temperaments*, a *crisis* which elsewhere occurs only sporadically. Hence the male *féminisme* whereby the man becomes *patiens* as well as *agens*, and the woman a *tribade*, a votary of *mascula Sappho*, Queen of *Frictrices* or *Rubbers*.

Prof. Mantegazza claims to have discovered the cause of this pathological love, this perversion of the erotic sense, one of the marvellous list of amorous vagaries which deserve, not prosecution but the pitiful care of the physician and the study of the psychologist. According to him the nerves of the rectum and the genitalia, in all cases closely connected, are abnormally so in the pathic who obtains, by intromission, the venereal orgasm which is usually sought through the sexual organs.⁵⁷⁵

⁵⁷⁵ *Sotadic Zone*, 20-22.

[...] As Prince Bismarck finds a moral difference between the male and female races of history, so I suspect *a mixed physical temperament effected by the manifold subtle influences massed together in the word climate*.⁵⁷⁶

Volgens Burton ontstaan homoseksuelen door een *krasis*, een zekere “blending of the masculine and feminine temperaments”. Door deze mengeling van het mannelijke en het vrouwelijke temperament ontstaat er een ‘tussensoort’. Verwijfde mannen die, tegen de mannelijke natuur in, passief worden en vrouwen die zich als een man gedragen en een actieve seksuele speler worden. Er ontstaat een soort androgyne.⁵⁷⁷ Burton volgt de Italiaanse medische antropoloog Paolo Mantegazza wanneer deze stelt dat de zenuwen van het rectum en de genitaliën steeds nauw met elkaar verbonden zijn, maar dat dit op een abnormaal nauwe manier het geval is bij homoseksuelen.⁵⁷⁸ Daarom zoeken homoseksuele mannen anale penetratie en zijn er ook enkele vrouwelijke ‘tribaden’ die enkel op deze manier seksueel genot kunnen ervaren.⁵⁷⁹ Burton is daarentegen minder geïnteresseerd in Mantegazzas drievoudige opdeling van sodomie: 1) een periferische of anatomische vorm van sodomie, 2) een luxueuze vorm en een 3) fysieke vorm.⁵⁸⁰ Burton is meer geïnteresseerd in het waarom van deze neuropathie, deze ‘afwijking’ van de zenuwen. Volgens Burton wordt deze *krasis* die deze afwijking aan de zenuwen met zich meebrengt, veroorzaakt door het klimaat. In bepaalde delen van de wereld heeft het warme klimaat invloed op de menselijke temperamenten, waardoor homoseksuele neigingen ontstaan. De delen van de wereld waarin dit gebeurt, noemt Burton de sotadische zone.

Door deze wetenschappelijke uitleg aan homoseksualiteit te geven, plaatst Burton zich in de traditie van de opkomende wetenschappen in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het verschaftte zijn werk ook een zekere autoriteit: ‘als het wetenschappelijk onderzocht werd, zal het wel waar zijn’. Bovendien gaf het Burton de kans om het obscure onderwerp te bespreken. Hij mat zichzelf de rol aan van dokter-wetenschapper die het fenomeen op een objectieve manier trachtte te bespreken, waardoor hij elke verdachtmaking omtrent zijn eigen geaardheid en en zijn genegenheid jegens deze zaak ontweek.

⁵⁷⁶ *Sotadic Zone*, 23.

⁵⁷⁷ BLANSHARD (2015), 35-36; VAN HOUDT (2015), 182.

⁵⁷⁸ MANTEGAZZA (1886), 148-149; ORRELLS (2012), 205.

⁵⁷⁹ *Sotadic Zone*, 22.

⁵⁸⁰ MANTEGAZZA (1886), 148-149; *Sotadic Zone*, 22; BRODIE (1967), 389; WHITE (1997), 201.

Opvallend in Burtons studie is het feit dat de enige mogelijke fysieke verklaring voor homoseksualiteit, de *krasis*, volgens Burton slechts een theorie is – *purely conjectural*.⁵⁸¹ Waar haalt Burton dan de ideeën voor deze theorie? Uit de Oudheid, zo blijkt. De *krasis* waar Burton over spreekt is een Griekse term die vandaag de dag vooral gebruikt wordt in de taalkunde. Bij dit fenomeen, dat in verschillende talen (waaronder het Oudgrieks) voorkomt, ontstaat er een samentrekking van de laatste klinker van een woord en de eerste klinker van het daaropvolgende woord. τὸ αὐτό wordt bijvoorbeeld ταυτό. In een negentiende eeuws Nederlands woordenboek uit 1858 lezen we echter volgende definitie: ‘vermenging der sappen in het menselijke ligchaam; ook de koppeling van twee syllaben in eene’.⁵⁸² Het is het eerste deel van deze definitie waar Burton op doelt bij het gebruik van het woord. Het leunt ook aan bij de antiek-Griekse betekenis: een mix of vermenging (cf. “blending”) van zaken, bijvoorbeeld wijn en water, maar ook van de temperamenten van mensen.⁵⁸³

Deze verwijzing naar de temperamenten is ook een verwijzing naar de oudheid. De temperamentenleer en de theorie van de vier humoren (bloed – slijm of *phlegma* – zwarte gal – gele gal) beheersten het antieke denken over het menselijke lichaam en geneeskunde.⁵⁸⁴ In een periode waarin de moderne geneeskunde zich steeds verder ontwikkelde en uiteindelijk de temperamentenleer definitief als wetenschap verving, is het opvallend dat de temperamenten blijkbaar nog steeds bekend waren en een invloed uitoefenden op het medisch denken van mensen in de negentiende eeuw. Nu, Burton was natuurlijk geen arts en bijgevolg niet op de hoogte van de laatste ontwikkelingen op het gebied van de medische wetenschap. Bovendien was Burton van nature vrij romantisch en archaisch ingesteld. Zo koos hij er ook voor om homoseksualiteit ‘pederastie’ te noemen, terwijl Antosa meent dat hij het woord ‘homoseksualiteit’ reeds kende.⁵⁸⁵ De temperamentenleer en de kennis van de vier humoren stamde oorspronkelijk uit de Oudheid, maar leefde door tot in de (vroeg)moderne tijd.⁵⁸⁶ Het hoogtepunt van de

⁵⁸¹ *Sotadic Zone*, 20.

⁵⁸² WEILAND (1824), 107.

⁵⁸³ ‘Krasis’, LIDDELL, SCOTT en JONES (1940).

⁵⁸⁴ JOUANNA (2012), 335 e.v.; VAN HOUTD (2015), 95-96.

⁵⁸⁵ ANTOSA (2013), 177.

⁵⁸⁶ ARIKHA (2007); VAN HOUTD (2015), 95-96.

temperamentenleer als medische wetenschap lag in de vijftiende tot de zeventiende eeuw. Toch reikte de invloed dit idee tot ver in de negentiende eeuw.⁵⁸⁷

De antieke geneeskundigen – Hippocrates en zijn volgelingen en daarna Galenus – meenden dat het menselijk lichaam bestond uit vier sappen: bloed, slijm, zwarte gal en gele gal. Wanneer deze vier sappen (Latijn: *humores*) in evenwicht waren, was men gezond. Wanneer dit evenwicht verstoord werd ontstonden er ziektes.⁵⁸⁸ Dat betekende evenwel niet dat elk sap in dezelfde verhouding aanwezig was in het lichaam. Vaak was er een (evenwichtig) overwicht van één van deze sappen. Dit bepaalde de persoonlijkheid, het temperament van een persoon.⁵⁸⁹ Wanneer bloed (Latijn: *sanguis*) de overheersende humor in het lichaam was, was men van het ‘sanguinische’ temperament en van nature energiek en impulsief. Iemand bij wie zwarte gal (Grieks: μέλαινα χολή, *melaine kholé*) overheerste, was ‘melancholisch’, passief en neerslachtig. Vandaar de Nederlandse term ‘zwartgallig’. Deze vier temperamenten (sanguinisch, melancholisch, cholericus en flegmatisch) werden samen met de vier sappen die ervoor verantwoordelijk waren in een groter metafysisch systeem gegoten, waarbij associaties tussen de vier seizoenen, de vier elementen, vier fasen van een mensenleven en vier toestanden (warm, koud, nat en droog) gemaakt werden.⁵⁹⁰

⁵⁸⁷ GODDERIS (2000), 181; ARIKHA (2007), 243-245.

⁵⁸⁸ JOUANNA (2012), 335-338; VAN HOUDT (2015), 95.

⁵⁸⁹ FILIPCZAK (1997), 15-16; ARIKHA (2007), 9-10.

⁵⁹⁰ GODDERIS (2000), 168-169; ARIKHA (2007), 10-13.

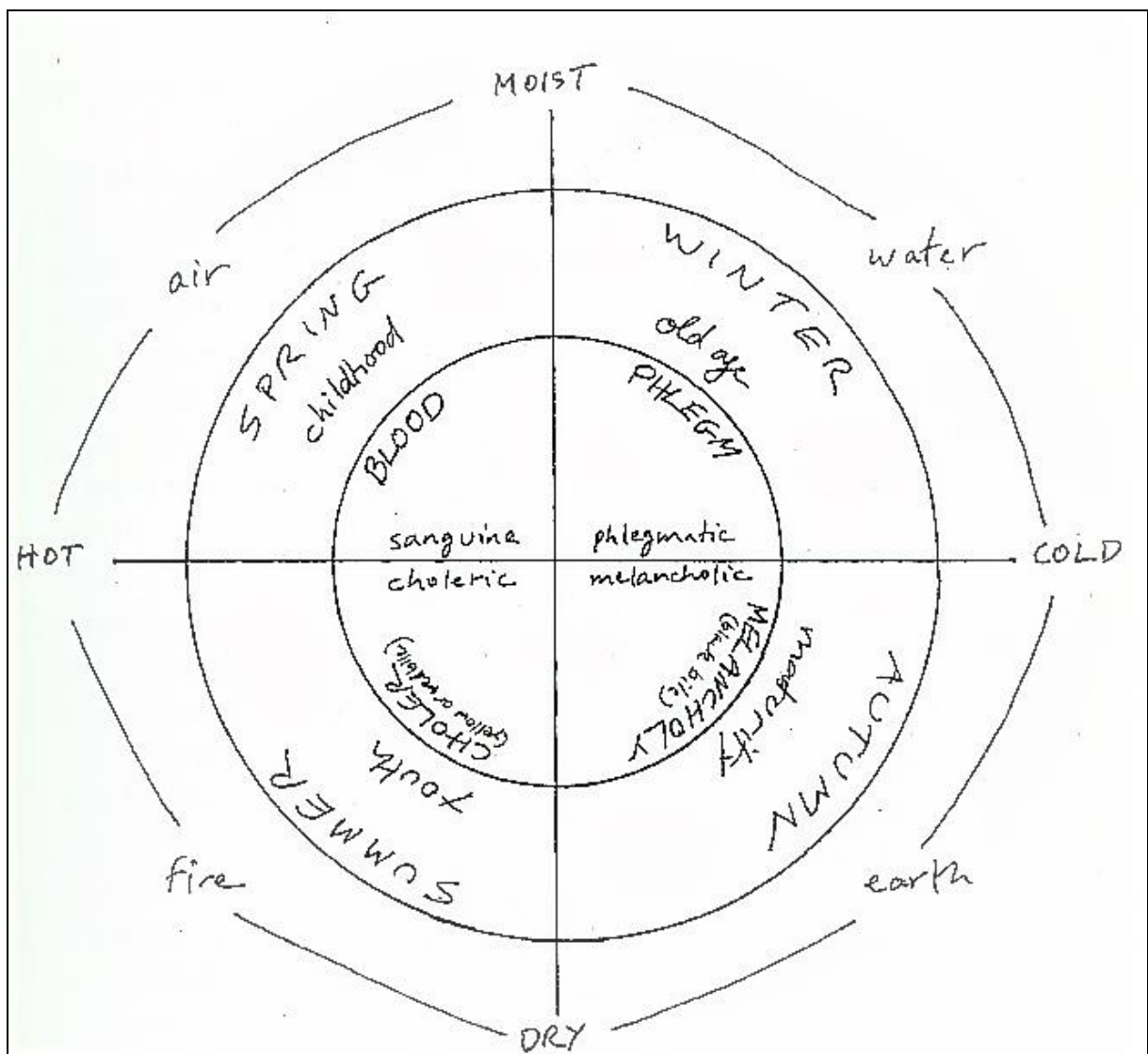

Fig. 3: Schematische voorstelling van de associaties die tussen de vier elementen, de vier seizoenen, de vier lichaamssappen en de verschillende temperamenten gemaakt werd. Afbeelding overgenomen uit: ARIKHA (2007), 11.

Zo werd ieders persoonlijkheid of temperament bepaald door de samenstelling van de vier humoren in zijn of haar lichaam. Ook het onderscheid tussen mensen, zowel op het gebied van gender als ras, werd toegeschreven aan de temperamenten. Zo werd een man steeds als warm en droog voorgesteld, terwijl een vrouw koud en vochtig was.⁵⁹¹ Dat verklaarde het feit dat mannen moreel en fysiek superieur waren. Deze ideeën werden reeds neergeschreven door Aristoteles en Galenus en door humanisten in de vroegmoderne tijd overgenomen.⁵⁹² Bovendien bepaalde de warmte in de baarmoeder of het embryo zou

⁵⁹¹ MACLEAN (1980), 28-46; MACLEAN (1999), 131-135; FILIPCZAK (1997), 15-17; ARIKHA (2007), xviii; VAN HOUDT (2015), 96-97.

⁵⁹² MACLEAN (1999), 131; VAN HOUDT (2015), 96.

uitgroeien tot een man of een vrouw. Hoe heter, hoe beter in dit geval. Bij een warme baarmoeder kreeg men een zoon.⁵⁹³ Temperatuur speelde duidelijk een rol en had invloed op iemands temperament en iemands gender.

Van temperatuur naar klimaat bleek een kleine stap, want ook het klimaat bepaalde iemands temperament. Reeds in de Oudheid werden klimaat en persoonlijkheid aan elkaar gelinkt. Dit gebeurde een eerste keer in het Hippocratische geschrift *De aere, aquis et locis*. In deze tekst werd als algemene regel gesteld dat iemands temperament bepaald werd door het klimaat waarin hij of zij woonde.⁵⁹⁴ Dit ging zelfs zo ver dat men meende dat hele rassen, culturen of zelfs politieke systemen te verklaren waren door het klimaat waarin een volk of ras leefde.⁵⁹⁵ Zo meende Strabo dat de volkeren in het huidige Ierland wilden waren door het barre klimaat waarin ze leefden.⁵⁹⁶ Deze ideeën overleefden de Oudheid en tot in de achttiende en negentiende eeuw geloofde men in het concept van ‘environmental determinism’, dat ervan uitgaat dat het klimaat en andere omgevingsfactoren culturen en rassen beïnvloedden.⁵⁹⁷ Dit wordt aangetoond door het bestaan van bekende traktaten zoals *La physique de l'histoire ou considérations générales sur les principes élémentaires du tempérament et du caractère naturel des peuples* (1765) van de Franse schrijver Thomas Jean Pichon (1731-1812) en *Some observations relative to the influence of climate on vegetable and animal bodies* (1780) van de Engelse ornitholoog Alexander Wilson (1766-1813). In beide werken werd gesteld dat het klimaat een invloed had op verschillende diersoorten en ook op de mens. De *Royal Geographical Society*, die Burton op meerdere reizen financierde, was invloedrijk in het bevestigen en verspreiden van deze ideeën, waardoor Burton ongetwijfeld zelf beïnvloed werd.⁵⁹⁸ Zelfs in de vroege twintigste eeuw bestond deze idee nog. Ellen Churchill Semple (1863-1932) schreef in 1911 nog: “The influence of climate upon race temperament, both as a direct and indirect effect, cannot be doubted”.⁵⁹⁹ Het ligt voor de hand dat dit racistisch en deterministisch gedachtegoed in de

⁵⁹³ FILIPCZAK (1997), 16.

⁵⁹⁴ HIPPOCRATES, *De aere, aquis et locis*, 24. Er bestaat onzekerheid over de auteur van het werk. Mogelijks was het door Hippocrates zelf geschreven, mogelijks door één van zijn volgelingen: zie LLOYD (1975). De tekst bleef invloedrijk tot laat in de negentiende eeuw: Osborne (2000), 137-139.

⁵⁹⁵ ISAAC (2004), 102-109; McCOSKEY (2012), 46.

⁵⁹⁶ STRABO, *Geographica*, 2, 5, 8.

⁵⁹⁷ WAITT en MARKWELL (2008), 21; KENNEDY (2018), 154-182.

⁵⁹⁸ GOURNAY (1983), 349.

⁵⁹⁹ SEMPLE (1911), 620.

negentiende en vroege twintigste eeuw sterk gelieerd was aan imperialisme, kolonialisme en eurocentrisme.⁶⁰⁰

Volgens deze klimaattheorie was men ervan overtuigd dat warmere klimaten de volkeren in het zuiden en het oosten “easy-going, gay, emotional” maakten.⁶⁰¹ De stereotypen over het Zuiden/Oosten als plaats waar elke vrouw naakt rondliep en waar afwijkende vormen van seksualiteit voorkwamen, kregen hier een ‘wetenschappelijke’ basis. Een soortgelijke gedachte over volkeren in deze gebieden lezen we bij Mantegazza.⁶⁰² In zijn *Gli amori degli uomini* (1886) bespreekt hij onder andere homoseksualiteit. We zagen reeds dat de Italiaan meende dat de zenuwen in het rectum en de genitaliën bij homoseksuelen ‘abnormaal’ met elkaar verbonden zijn – Mantegazzas visie op mannenliefde was allesbehalve positief. Verder verbond ook hij het klimaat aan een losbandige beleving van seksualiteit:

[...] e spiega ancora perchè questo vizio sia assai più commune nei paesi caldi, dove spesso la donna è di desolante larghezza, e dove la nudità sempre veduta e la facilità di aver donne, spuntano le frecce alla lussuria.⁶⁰³

[...] it at the same time goes to account for the fact that this vice is a good deal more common in warm countries, where the woman is often dishearteningly large in her organ, and where nudity is ever visible and women are easy to be had, all of which circumstances are but spurs to lust.⁶⁰⁴

Bij Mantegazza lezen we dus dezelfde stereotypen over inwoners van warme gebieden als in andere teksten die geloven in de deterministische klimaattheorie. We mogen niet vergeten dat Mantegazza een medisch antropoloog was en dan ook vanuit een antropologische interesse medische fenomenen ging verklaren. Bij hem heeft Burton waarschijnlijk de mosterd gehaald. Gezien Mantegazzas tekst verscheen in 1886 – hetzelfde jaar als het ‘Terminal Essay’ – is het evenwel mogelijk dat Burton deze ideeën reeds langer had en bij Mantegazza het nodige ‘wetenschappelijke’ bewijs voor zijn theorie vond. Zo schreef Burton reeds in zijn *First Footsteps in East-Africa* (1856) dat moraliteit een kwestie van geografie

⁶⁰⁰ PEET (1985), 309-333; ISAAC (2004), 108-109.

⁶⁰¹ SEMPLE (1911), 320.

⁶⁰² GOURNAY (1983), 348; ORRELLS (2012), 205.

⁶⁰³ MANTEGAZZA (1886), 148-149.

⁶⁰⁴ MANTEGAZZA (1935), 89-90, vertaald naar het Engelse door Samuel Putnam.

was.⁶⁰⁵ Mantegazza zou deze ideeën trouwens al eerder in zijn *Fisiologia del piacere* (1854) hebben neergeschreven.⁶⁰⁶ Burton ging echter, zoals reeds gezegd, niet met elk aspect van Mantegazzas theorie akkoord, maar beide heren kwamen wel overeen wat betreft de invloed van het klimaat op seksualiteit.

Bij Burtons klimatologische theorie voor het ontstaan van sotadisme zijn enkele kanttekeningen te maken. Ten eerste lijkt zijn sotadische zone op dit vlak vrij arbitrair. Zo omvat de zone zowel Noord- als Zuid-Amerika, zowel de koude gebieden van Canada en Alaska, de warme woestijnen van Mexico als de stormachtige Amazone.⁶⁰⁷ Bovendien laat de sotadische zone Indië links liggen, terwijl dit op klimatologisch gebied juist perfect binnen deze zone zou passen. Het hoofdstuk 'Pederasty' begint overigens net met de anekdote van de jongensbordelen in Karachi in de aangrenzende Pakistaanse provincie Sind. Het niet-bestaan van homoseksualiteit in Indië volgens Burton lijkt dan ook erg vreemd. Volgens sommigen had dit politieke redenen. Indië was de belangrijkste Britse kolonie en associatie met mannenliefde kan in het nadeel gespeeld hebben.⁶⁰⁸ Misschien rekende Burton Indië als kolonie van Groot-Brittannië ook tot de christelijke invloedssfeer? Ten tweede lijkt Burton zichzelf tegen te spreken. Zo verwijst hij op een gegeven moment naar de werken van de Amerikaanse historicus en etnoloog Hubert Howe Bancroft (1832-1918) en de Engels-Ierse kolonialistische schrijver Robert Montgomery Martin (1801-1868).⁶⁰⁹ Bancroft meende in zijn *The Native Races of the Pacific States of South America* (1875) dat de Hyperboreeërs, een mythologisch ras uit het koude noorden, over dezelfde passies beschikten als normaal te verwachten is bij een mildere temperatuur.⁶¹⁰ Montgomery Martin schreef in 1844: "the voluptuousness and polygamy of the North American Indians, under a temperature of almost perpetual winters, is far greater than that of the most sensual tropical nations."⁶¹¹ Deze verklaringen spreken flagrant tegen wat Burton pagina's lang aan beweert. Zijn het de uitzonderingen die de regel bevestigen, of is er meer aan de hand?

⁶⁰⁵ BURTON (1856), 118-119: "After much wandering, we are almost tempted to believe the bad doctrine that morality is a matter of geography; that nations and races have, like individuals, a pet vice, and that by restraining one you only exasperate another."

⁶⁰⁶ MANTEGAZZA (1854), 18 en 56; BLANSHARD (2015).

⁶⁰⁷ KENNEDY (2005), 239.

⁶⁰⁸ SCHNEIDER (2008), 4.

⁶⁰⁹ *Sotadic Zone*, 77.

⁶¹⁰ BANCROFT (1875), I, 58.

⁶¹¹ MARTINS (1854), III, 524.

Het belangrijkste gevolg van Burtons medisch-wetenschappelijke aanpak is echter het feit dat hij mannenliefde als natuurlijk voorstelde. Hierdoor past hij in de traditie van de pioniers die met hun psychiatrische en geneeskundige onderzoeken en geschriften wilden aantonen dat homoseksualiteit iets natuurlijk was. Het feit dat het klimaat een mengeling van mannelijke en vrouwelijke temperamenten tot gevolg had, betekende dat homoseksuelen niet voor deze 'ziekte' kozen, maar dat het een natuurlijke 'aandoening' was.⁶¹² Om die reden verdienden ze "not prosecution but the pitiful care of the physician and the study of the psychologist".⁶¹³ Op deze manier haalde Burton, net als de andere pioniers, homoseksualiteit uit de godsdienstige en legale sfeer, waarbinnen mannenliefde eeuwenlang werd veroordeeld en vervolgd.⁶¹⁴ Dit deed hij zonder zichzelf in gevaar te brengen of verdenking op zich te laden. Het fenomeen werd besproken alsof hij een dokter was die de symptomen vaststelde, objectief en zonder affectie voor het onderwerp. Het creëerde een zekere afstand, die het mogelijk maakte onbelemmerd over mannenrelaties te spreken.⁶¹⁵

2.3.3. Literaire aanpak

Een tweede aspect dat Burton gemeen heeft met de andere pioniers is, naast de wetenschappelijke benadering, zijn literaire aanpak van het onderwerp. Net als Ulrichs en anderen, in het bijzonder Burtons tijdgenoot John Addington Symonds, putte Burton inspiratie uit het enorme literaire aanbod waarin homoseksualiteit vernoemd wordt. Een bijzondere plaats wordt ingenomen door de antieke bronnen. Ook Burton geeft een overzicht van pederastie in de Griekse en Romeinse bronnen. De manier waarop Burton met de Griekse bronnen omgaat, is het onderwerp van het derde deel van deze meesterproef. Door homoseksualiteit te associëren met de verheven Griekse voorbeelden, gaf Burton mannenliefde een zeker aura mee.⁶¹⁶ Het verschil in waardering tussen de Griekse en Romeinse vorm van pederastie is echter opvallend. Waar Burton de Griekse pederastie lijkt

⁶¹² KENNEDY (2000), 334-335.

⁶¹³ *Sotadic Zone*, 21.

⁶¹⁴ KENNEDY (2000), 335.

⁶¹⁵ PHILLIPS (1999a), 76; SILVA (2013), 183; WALLEN (2014), 8-9 en 20.

⁶¹⁶ GOURNAY (1983), 350.

op te hemelen door zijn selectie van teksten, wordt de Romeinse mannenliefde juist veroordeeld. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Ulrichs of Symonds beperkt Burton zich niet tot Griekse of Romeinse voorbeelden. Bij elke bevolkingsgroep of regio die hij bespreekt geeft hij een uitvoerig overzicht van geschreven bronnen. Daarbij beperkt hij zich niet tot de antieke geschriften die over deze gebieden spreken (bijvoorbeeld Latijnse bronnen over gebieden in de provincies), maar verwijst hij ook naar hun eigen, ‘volkstalige’ literatuur en zelfs naar de Bijbel. Vooral voor Arabië en Perzië is dit het geval. De middeleeuwse Arabier uit de *Arabian Nights* beschrijft hij op een romantische manier, als het ideale voorbeeld: “il est, en quelque sorte, l’archétype d’une humanité idéale et incarne des valeurs dont Burton déplorait la disparition dans l’Angleterre victorienne.”⁶¹⁷ Hiervoor gebruikt hij verwijzingen naar Arabische literatuur en de Koran.

Volgens Blanshard was Plato’s *Symposium* een belangrijke tekst voor Burton. We vermelden reeds hoe deze tekst één van de belangrijkste Griekse bronnen vormde en één van de belangrijkste teksten *tout court* voor de emancipatie van homoseksuelen was. Volgens Blanshard haalde Burton zijn inspiratie voor de “blending of the masculine and feminine temperaments” uit Aristophanes’ speech in het *Symposium* en is de hermafrodit het cruciale element in deze rede.⁶¹⁸ Nochtans maken noch Aristophanes noch Plato vermelding van een *krasis* of de temperamenten. Aristophanes wordt gevraagd een toespraak over de liefde te houden en hij vertelt een mythe. In het begin der tijden waren er geen twee geslachten, maar drie: man, vrouw en een tussenvorm van beide. Elke mens was rond, met vier armen en vier benen. Deze vroege mensen waren evenwel zo sterk en energiek dat ze het tegen de goden opnamen. Om hen zwakker te maken en te straffen sneed Zeus elke bol in twee. Elke helft, die nu rechtopstaand en op twee benen rondliep, was de rest van zijn of haar leven op zoek naar zijn of haar wederhelft om opnieuw compleet te worden.⁶¹⁹ De ideale partner waar elke mens naar op zoek is om op verliefd te worden, kan aldus gezien worden als diens verloren wederhelft. Volgens Blanshard inspireerde hett derde geslacht uit deze mythe Burton. Burton zou hierin een wereld gevonden hebben waar deze tussensoort, een hermafrodit of androgyn wezen, bestond. Groot verschil is echter dat Burton uit de mythe niet afleidt dat er drie verschillende geslachten bestaan (hierin

⁶¹⁷ GOURNAY (1983), 362-363.

⁶¹⁸ BLANSHARD (2015), 34-36.

⁶¹⁹ PLATO, *Symposium*, 189c-193d.

noemt hij Plato zelfs “mystical”) maar dat er drie vormen van seksualiteit bestaan – heteroseksualiteit en homoseksualiteit bij zowel mannen als vrouwen.⁶²⁰ Voor Burton is de hermafrodiet dan ook een belangrijke figuur doorheen zijn *Sotadic Zone*. Elke cultuur in de sotadische zone lijkt zo’n figuur gekend te hebben: in Egypte, bij de Hebreërs, in India en zelfs in het scheppingsverhaal uit de Bijbel.⁶²¹ Deze hermafrodiet/androgynе figuur vormde volgens Blanshard de basis voor Burtons theorie over homoseksualiteit. Het bestaan ervan deed hem geloven dat er een derde seksualiteit bestond, waaraan hij dan een klimatologische verklaring gaf. Het is niet toevallig dat hij dit voorbeeld in het oude Griekenland vond: “the old Greeks dreamed, after their fashion, a beautiful poetic dream of a human animal uniting the contradictory beauties of man and woman.”⁶²²

Naast deze verwijzingen naar literaire werken, past Burton heel wat verschillende literaire technieken toe in zijn tekst. We zagen in hoofdstuk 2.2 reeds hoe Burton met behulp van ironie, aanhalingstekens en het gebruik van vreemde talen zijn tekst ‘codeerde’. Ingewijden zullen de ware toedracht van Burtons tekst begrepen hebben terwijl de gewone lezer door Burtons code misleid werd. Een knipoog die ingewijde lezers zeker ook zullen opgevangen en begrepen hebben, is de opsomming van verschillende bekende, grote namen uit de geschiedenis die er pederastische gewoontes op nahielden. Ten eerste somt hij een hele reeks van Griekse bronnen op (zie deel drie). Verderop in de tekst geeft hij een “list of famous pederasts”.⁶²³ Daarbij horen de groten der aarde Alexander de Grote, Julius Caesar en Napoleon ‘Buonaparte’. Ook koningen zoals Henry III, Louis XIII, Louis XVIII, Frederik II van Pruisen en Peter de Grote ‘beschuldigt’ Burton van pederastie. Shakespeare, Molière, graaf Zintzendorff, en nog anderen: Burton geeft een hele waslijst van voorbeelden en verwijst zelfs naar drie werken waarin nog meer voorbeelden te lezen zijn. Drie werken van Pisanus Fraxi, het pseudoniem van zijn goede vriend Henry Spencer Ashbee (1834-1900), schrijver en verzamelaar van (erotische) boeken.⁶²⁴ Opvallend genoeg is Shakespeare de enige Brit in zijn opsomming.⁶²⁵ Dit was waarschijnlijk een techniek om een zekere afstand te behouden tussen homoseksualiteit en Groot-Brittannië, bij wijze van censuur.

⁶²⁰ BLANSHARD (2015), 34-36; *Sotadic Zone*, 2, noot 1.

⁶²¹ *Sotadic Zone*, 22-23, noot 1.

⁶²² BURTON (1885-1886), III, 306; GRANT (2008), 160.

⁶²³ *Sotadic Zone*, 96-97, noot 1.

⁶²⁴ PISANUS FRAXI (1877); PISANUS FRAXI (1879); PISANUS FRAXI (1885).

⁶²⁵ WHITE (1997), 204.

Door deze grote namen uit de geschiedenis op te sommen, verbindt Burton op subtiele wijze homoseksualiteit aan hun genie. Het lijkt alsof pederastie zelfs een vereiste is voor intelligentie.⁶²⁶ Dit was een literair procedé dat ingewijden zeker herkenden. Lijsten maken van bekende homoseksuelen bestond namelijk al jaren.⁶²⁷ Zelfs vandaag nog: een kleine zoekopdracht op het internet naar beroemde (historische) homoseksuelen levert meteen een reeks lijsten op. Het doel erachter lijkt evident. Door bekende, intelligente en succesvolle mannen te associëren met homoseksualiteit wilde men aantonen dat aantrekking tot mannen niet automatisch tot een verdorven persoonlijkheid leidde, zoals door kerk en samenleving vaak aangenomen en verkondigd werd. Ook Ulrichs, Symonds en Havelock Ellis wezen meermaals op het feit dat vele grote namen uit de geschiedenis eigenlijk homoseksueel waren.⁶²⁸ Zo trachtten ze homoseksualiteit en intelligentie aan elkaar te linken. Ook Burton lijkt mannenliefde op deze manier een zekere grandeur te geven.⁶²⁹

Burton hanteert ook verschillende literaire technieken om enerzijds afstand te creëren tussen zichzelf en het onderwerp en anderzijds een zekere autoriteit uit te stralen. Afstand creëert hij onder meer door zich boven zijn onderwerp te plaatsen als verteller. Hij schrijft bijna als een oudheidkundige.⁶³⁰ Minutieus somt hij alles op wat hij is tegengekomen in de teksten die hij gelezen heeft. Hij blijft evenwel steeds de boodschapper die gewoon de feiten vertelt, waardoor hij een zekere afstand behoudt.⁶³¹ Dit wordt versterkt door het feit dat hij veel teksten in vreemde talen citeert. Wanneer hij deze omzet naar het Engels, manoeuvreert hij zich in de rol van vertaler die parafraseert of gewoon overbrengt wat andere teksten zeggen. Bovendien is de geografische zone die Burton creëerde een handig middel om over het onderwerp te spreken. Op deze manier kon hij niet alleen een breed publiek bereiken en in metaforen spreken, maar lijkt het ook alsof hij het landschap van bovenaf beschrijft.⁶³² Zo spreekt hij over “a landscape of magnificent prospects” en “vistas”.⁶³³ Met de nodige afstand leidt Burton de lezer rond door de sotadische zone. Van het ene gebied naar het andere. Van het ene volk naar het andere. Het geeft hem de

⁶²⁶ GOURNAY (1983), 361.

⁶²⁷ LAURITSEN, ‘Sir Richard Francis Burton: Pederasty’ (<http://paganpressbooks.com/jpl/RB-ESSAY.HTM>), noot 21.

⁶²⁸ WEEKS (1977), 64; ROBB (2004), 206-207; EVANGELISTA (2006), 243.

⁶²⁹ GOURNAY (1983), 361.

⁶³⁰ WHITE (1997), 197.

⁶³¹ PHILLIPS (1999a), 75-76.

⁶³² GRANT (2008), 159.

⁶³³ *Sotadic Zone*, 100.

mogelijkheid om over seksualiteit te spreken én toch een zekere autoriteit te krijgen. Door het creëren van een literaire landkaart krijgt zijn theorie een wetenschappelijk kantje. Hoewel Burton zeer precieze grenzen trekt, kiest hij er toch voor om het met woorden te beschrijven, nergens voegt hij een kaart van zijn sotadische zone toe. Kaarten zijn namelijk objectief vast te stellen (het is zo en niet anders) en zijn literaire technieken geven de lezer de indruk dat Burton de waarheid komt vertellen, aangezien hij slechts de boodschapper is.⁶³⁴ Hoewel Burton meent het 'echte' Oosten te beschrijven, wees Said er echter op dat dit Oosten slechts een bevestiging is van een hele hoop stereotypen en mythes die over Arabieren, Indiërs en Perzen bestonden.⁶³⁵

Burton neemt zijn lezers mee doorheen alle gebieden van de sotadische zone. Grant spreekt van 'a pederast's pilgrimage'.⁶³⁶ Op deze pelgrimstocht passeert Burton langs verschillende geografische gebieden en volkeren. Sommige draagt hij een warm hart toe, andere iets minder. Zo krijgen de Grieken en de Arabieren en hun vormen van mannenliefde een speciale plaats bij Burton, terwijl de Romeinen, de Chinezen of de Indiaanse volkeren van de Nieuwe Wereld niet op zijn bewondering kunnen rekenen. Burton wijst zijn lezers als het ware de weg langs verschillende utopieën en verschillende dystopieën.⁶³⁷ Zoals vaak het geval is bij schrijvers van utopieën schulde er ook een bedoeling achter Burtons sotadische zone.⁶³⁸ Door voorbeelden te geven uit de Griekse en Arabische 'pornotopia' (zoals Phillips het in navolging van Steven Marcus noemt) wil hij zijn eigen samenleving aantonen hoe het zou kunnen: een tolerante plaats voor homoseksuelen.⁶³⁹ In deze fictieve zone kon hij het leven tekenen zoals hij het zou willen: "History paints or attempts to paint life as it is, a mighty maze with or without a plan: Fiction shows or would show us life as it should be, wisely ordered and laid down on fixed lines."⁶⁴⁰

⁶³⁴ PHILLIPS (1999a), 82.

⁶³⁵ SAID (1978), 197.

⁶³⁶ GRANT (2008), 159.

⁶³⁷ PHILLIPS (1999a), 82; PHILLIPS (2006), 174-177.

⁶³⁸ PHILLIPS (1999a), 83.

⁶³⁹ MARCUS (1970), 268-269; PHILLIPS (1999a), 84; PHILLIPS (2006), 176.

⁶⁴⁰ BURTON (1885-1886), X, 123-124.

2.3.4. Antropologische aanpak

De literaire en wetenschappelijke aanpak deelde Burton grotendeels met de andere pioniers van de homo-emancipatie in de negentiende eeuw. Wat hem daarentegen uniek maakte, was het feit dat hij homoseksualiteit ook op een antropologische manier benaderde.⁶⁴¹ We spraken hierboven reeds over de ‘coded geographies’. Zijn sotadische zone geldt dan ook als een antropologische studie van gebieden die hij tijdens zijn reizen bezocht en bestudeerd had. Als lid van de *Royal Geographical Society* en medeoprichter van de *Anthropological Society* gebruikte Burton zijn kennis van verre gebieden om homoseksualiteit te bespreken en onderling te vergelijken. Net als bij de vorige voorbeelden zorgde deze antropologische aanpak voor een zekere distantiëring tussen hemzelf en het onderwerp. Burton was namelijk slechts de antropoloog, de wetenschapper die fenomenen ‘objectief’ beschreef zoals hij ze had gezien.⁶⁴² Als deskundige op het gebied van verre landen en antropologie had hij een sterke geloofwaardigheid bij zijn lezers. In zijn eigen tijd stond Burton immers bekend als geroemd oriëntalist en ontdekkingsreiziger. Zijn rol als antropoloog-ontdekker versterkte ook de autoriteit die van hem uitging wanneer hij ervoor koos een geografische zone als theorie te ontwikkelen.⁶⁴³ In deze hoedanigheid verspreidde hij echter meerdere clichés en vooroordelen over de landen en volkeren die hij beschreef.

Want hoewel Burton beweerde al deze informatie hoofdzakelijk uit de eerste hand te kennen, verwijst hij ook geregeld naar andere antropologische werken. We vermeldden reeds de werken van Bancroft en Montgomery Martins, maar vooral voor de beschrijving van de Amerikaanse pederastie moet Burton noodgedwongen beroep doen op tweedehandse informatie.⁶⁴⁴ Zo haalt hij bijvoorbeeld het, naar het Frans vertaalde, werk aan van de Argentijnse geschiedkundige Vicente Fidel López (1815-1903): *Les Races Aryennes du Pérou* (1871).⁶⁴⁵ Verder in de tekst maakt hij nog gewag van meerdere werken van geschiedkundigen of antropologen.⁶⁴⁶

⁶⁴¹ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 76; KENNEDY (2005), 238.

⁶⁴² WALLEN (2014), 19-20.

⁶⁴³ PHILLIPS (1999a), 169.

⁶⁴⁴ GOURNAY (1983), 357-358.

⁶⁴⁵ *Sotadic Zone*, 84.

⁶⁴⁶ *Ibid.*, 73-74 en 86-88 als voorbeeld.

2.3.5. Oriëntaalse oriëntatie

‘Duaal’ is een woord dat vaak gebruikt wordt om Burtons persoonlijkheid te omschrijven. In zekere zin kan dit ook over zijn ‘Terminal Essay’ en zijn visie op homoseksualiteit gezegd worden. In zijn sotadische zone is de hoofdrol niet alleen weggelegd voor Griekenland, zoals bij vele anderen, maar ook voor de Arabieren. Dit is misschien wel het grootste verschil tussen Burton en andere pioniers op het einde van de negentiende eeuw. Deze zagen de Grieken als hun culturele voorouders en verheerlijkten de Griekse vorm van pederastie in een poging het negatieve discours rond mannenliefde om te keren en maatschappelijke en legale tolerantie te bekomen.

Ook Burton past deze tactiek toe, hoewel verdoken in een gelaagde tekst. Opvallend is dat Burton een tweede beschaving gebruikt om dat doel te bekomen: de Arabieren, hoofdrolspelers in de *Arabian Nights*. Er bestonden in die tijd veel vooroordelen tegenover Arabieren en oosterlingen in het algemeen. Door zowel de Griekse vorm van pederastie als de Arabische variant op een voetstuk te plaatsen, hoopte hij deze stereotypen te elimineren.⁶⁴⁷ Dit betrof vooral de mythe van de oosterling als wilde en als barbaar. Burton trof tijdens zijn letterlijke reizen in de Arabische landen en via zijn figuurlijke reizen in oosterse literaire werken juist het tegenovergestelde aan.⁶⁴⁸ Hij leerde een hoogstaande beschaving kennen die in vele opzichten (lees: op het vlak van seksuele kennis en preutsheid) zelfs beter was dan zijn eigen, in zijn ogen bekrompen Victoriaanse samenleving. In een poging vooroordelen over het Oosten uit de wereld te helpen en de oosterse seksuele kennis naar het Westen te halen, bevestigde Burton daarentegen ongewild het stereotype van de op seks beluste Arabier/oosterling.⁶⁴⁹ Het versterkte de idee dat het Oosten een plaats vol seksuele lusten en fantasieën was, waar elke sjeik een harem had en het warme klimaat iedereen wellustig maakte. Burton zal echter gehoopt hebben dat de intellectuele, ingewijde lezer zijn boodschap zou begrijpen. Dit trachtte hij te doen door meerdere vergelijkingen te maken tussen de Griekse en de Arabische variant van pederastie.

Burton stak zijn liefde en bewondering voor de Arabische beschaving niet onder stoelen of banken. We zagen bijvoorbeeld reeds hoe hij de middeleeuwse Arabier als

⁶⁴⁷ MURRAY (1997), 217; KENNEDY (2000), 335.

⁶⁴⁸ GOURNAY (1983), 362-363; WHITE (1997), 207.

⁶⁴⁹ BOONE (1995), 91; PHILLIPS (1999a), 86; PHILLIPS (2006), 182-183; ANTOSA (2010), 175; WALLEN (2014), 17.

ideaalbeeld voorstelde in zijn *Arabian Nights*.⁶⁵⁰ Deze voorliefde is waarschijnlijk ontstaan tijdens zijn reizen doorheen het Oosten. De man die zich nooit thuis voelde in de Victoriaanse samenleving vond er, volgens sommigen ingegeven door zijn eigen homoseksuele geaardheid, zijn Arcadië. Waar andere homoseksuele schrijvers vooral naar Italië of Griekenland ‘vluchtten’ in de hoop even verwijderd te zijn van de repressieve situatie in Engeland of Duitsland, vond Burton deze oase in het Oosten.⁶⁵¹ Hij was nochtans evenzeer klassiek opgeleid. Op jonge leeftijd sprak hij al Latijn en Grieks, in Oxford studeerde hij de klassieke talen, de inhoud van zijn bibliotheek (zie Appendix A) en de vertaalarbeid op het einde van zijn leven – vertalingen van Apuleius, Ausonius en Carmina Priapeia stonden op het programma toen hij overleed – bewijzen dat Burton, volledig in de geest van zijn tijd, een meer dan behoorlijke kennis van de Oudheid had. Anderzijds dweepte hij met de Islam, was hij mateloos gefascineerd door de Arabische cultuur en genoot hij van de werken van de Perzische dichters Saadi en Hafez.⁶⁵² Burton probeerde zich helemaal te integreren in deze cultuur door zijn vermommingen, door het vertalen van hun grootste werken en door de taal te leren.⁶⁵³ Sinds het postkolonialisme worden evenwel vraagtekens geplaatst bij deze ‘cultural appropriation’.⁶⁵⁴ In hoeverre was Burton de machtige, intellectueel superieure westerling die zijn imperialistische en kolonialistische gedachten en fantasieën botvierde op deze cultuur?

Het gebruiken van zowel Griekse als Arabische voorbeelden maakt Burtons theorie over mannenliefde uniek in vergelijking met andere pioniers die zich beperkten tot de Griekse voorbeelden. In die zin is de naam ‘sotadische zone’, naar de Alexandrijnse dichter Sotades, treffend. Grieks, maar toch Egyptisch en dus Oosters.⁶⁵⁵ Of dit de bedoeling was van Burton is onzeker, maar het is alleszins een opmerkelijk en passend toeval. In zijn tekst verbindt Burton de antieke en de Arabische vorm van pederastie meerdere malen met elkaar, waardoor hij de Arabieren op hetzelfde, verheven niveau als de Grieken plaatste. De vergelijkingen hadden de bedoeling om ingewijden, die de Griekse cultuur en codes kenden, te overtuigen van de waardigheid van Oosterse mannenliefde. Enkele voorbeelden:

⁶⁵⁰ GOURNAY (1983), 362-363.

⁶⁵¹ Voor de zoektocht van homoseksuelen naar ‘Arcadië’ in Italië of Griekenland, zie: ALDRICH (1993), 99-100 en ARCARA (2012), 135-147.

⁶⁵² RICE (1990), 168. De *Gulistan* (1888) was een vertaling van een werk van Sa’adi.

⁶⁵³ WALLEN (2015), 9.

⁶⁵⁴ ROY (1995), 196; ANTOSA (2013), 21-22. John Wallen probeert in dit opzicht Burton te herwaarderen de laatste jaren: WALLEN (2013).

⁶⁵⁵ ORRELLS (2012), 204.

The Platonists and pupils of the Academy, followed by the Sufis or Moslem Gnostics, held such affection, pure as ardent, to be the beau idéal which united in man's soul the creature with the Creator.⁶⁵⁶

The more I study religions the more I am convinced that man never worshipped anything but himself. Zeus, who became Jupiter, was an ancient king, according to the Cretans, who were entitled liars because they showed his burial-place. From a deified ancestor he would become a local god, like the Hebrew Jehovah as opposed to Chemosh of Moab; the name would gain amplitude by long time and distant travel and the old island chieftain would end in becoming the Demiurgus.⁶⁵⁷

Hence the love of boys was spoken of like that of women (Plato: Phaedrus; *Repub.* vi. c. 19 and Xenophon, *Symp.* iv. 10) e.g., "There was once a boy, or rather a youth, of exceeding beauty and he had very many lovers" — this is the language of Hafiz and Sa'adi.⁶⁵⁸

The verse of Ovid is parallel'd by the song of Al-Záhir al-Jazari (Ibn Khall. iii. 720).

Illum impuberem amaverunt mares; puberem feminæ.

Gloria Deo! nunquam amatoribus carebit.⁶⁵⁹

Behalve het aan elkaar linken van Griekenland en het Oosten door dit soort vergelijkingen, ging Burton nog een stap verder. Door Griekenland in zijn sotadische zone op te nemen, deed hij iets wat volledig indruiste tegen het punt dat andere pioniers zoals Ulrichs of Symonds trachtten te maken. Burton maakte Griekenland oosters.⁶⁶⁰ Terwijl velen voor hem eeuwenlang beweerden dat Griekenland aan de oorsprong van de westerse beschaving lag, meende Burton dat het land, de beschaving en de traditie oosters waren. Als afleidingsmanoeuvre kon het alleszins tellen. Door de Griekse cultuur oosters te maken, kon hij de Griekse mannenliefde openlijk bespreken.⁶⁶¹ Het creëerde een zekere afstand. Pioniers zoals Pater kwamen in de problemen door de archetypisch westerse Grieken als homoseksuelen voor te stellen.⁶⁶² Daardoor kwam het fenomeen net iets te dicht voor de

⁶⁵⁶ *Sotadic Zone*, 18.

⁶⁵⁷ *Ibid.*, 27, noot 1.

⁶⁵⁸ *Ibid.*, 28.

⁶⁵⁹ Het vers van Ovidius waarnaar Burton verwijst is 'Multi illum juvenes, multae cupiere puellae; Nulli illum juvenes, nullae tetigere puellae' (OVIDIUS, *Metamorphoses*, 3, 339); *Sotadic Zone*, 32.

⁶⁶⁰ ORRELLS (2012), 200-217; VAN HOUTT (2015), 182.

⁶⁶¹ KENNEDY (2005), 239.

⁶⁶² Zie sectie 1.3.2 'Enkele pioniers' hierboven.

preutse Victorianen. Oscar Wilde werd er zelfs voor opgesloten. Door Griekenland in het Oosten te plaatsen wierp hij bovendien de vraag op in hoeverre oosterlingen en westerlingen van elkaar verschilden.⁶⁶³ Dit lijkt één van Burtons hoofddoelen geweest te zijn: stereotypen, mythes en vooroordelen over het Oosten de wereld uithelpen.⁶⁶⁴ Op het gebied van seksuele kennis waren deze volkeren, in het bijzonder de Arabieren, zelfs superieur.⁶⁶⁵ In welke mate Burton hierin slaagde dan wel de situatie erger maakte, is hierboven reeds vermeld.

2.3.6. *Binnen of buiten de zone: het doel van de sotadische zone*

Het hoofdstuk 'Pederasty' van zijn 'Terminal Essay' lijkt op het eerste gezicht homoseksualiteit af te keuren. Dit zal de *censors* goed gestemd hebben. Zij die daarentegen de taal van de Griekse liefde kenden en voorbij Burtons gelaagde, ironische tekst konden lezen, zullen Burtons bedoeling niet misverstaan hebben. Burton dekte zich op verschillende manieren in. Niet alleen publiceerde hij zijn eerder bedachte visie op mannenliefde in het groter geheel van de *Arabian Nights*, waar dit gerechtvaardigd leek, ook gebruikte hij verschillende technieken om enerzijds afstand te scheppen tussen het onderwerp dat hij beschreef en zichzelf en anderzijds een zeker gezag aan zijn tekst te geven. Zowel het schetsen van een geografisch afgebakende zone, met vaste grenzen waarbinnen 'the Vice' als in quarantaine gehouden bleef, als zijn medisch-wetenschappelijke en antropologische benaderingswijze, maakten het mogelijk om op een gecodeerde manier zijn eigenlijke boodschap over te brengen. Want hoewel Burton veel moeite doet om zijn zone te beschrijven (de vele referenties naar bronnen en secundaire literatuur alleen al geven een beeld van Burtons eruditie), vragen meerdere onderzoekers zich af in hoeverre hij hier zelf in geloofde.⁶⁶⁶ Hoe zijn anders de vele contradicties in zijn tekst te verklaren? Het lijkt absurd te denken dat Burton zich niet bewust was van de vreemde keuze om zowel Canada als Mexico in zijn zone op te nemen ondanks het verschil in klimaat en Indië niet tot zijn zone te rekenen.

⁶⁶³ GOURNAY (1983), 206.

⁶⁶⁴ MURRAY (1997), 217; WHITE (1997), 192.

⁶⁶⁵ WHITE (1997), 192.

⁶⁶⁶ LAURITSEN, 'Sir Richard Burton's Pederasty Essay: An Introduction'; PHILLIPS (2006), 165 e.v.

Burtons sotadische zone is meer een opsomming van utopieën en dystopieën.⁶⁶⁷ De verheven Griekse en Arabische beschavingen beoefenden een zuivere vorm van pederastie, terwijl de Chinezen en de Amerikaanse volkeren zich bevuilden aan bestialiteit en andere afwijkende vormen van seksualiteit. Deze utopieën vormden een na te volgen voorbeeld voor zijn eigen tijd. De boodschap was duidelijk: als homoseksualiteit getolereerd kon worden in zo'n hoogstaande samenlevingen waarnaar opgekeken werd (Burton probeerde hier Arabië op hetzelfde niveau als Griekenland te plaatsen), waarom dan niet in Groot-Brittannië en bij uitbreiding West-Europa?⁶⁶⁸ Want hoewel Burtons aandacht vooral uitgaat naar de landen en volkeren binnen zijn sotadische zone, is voor hem juist de regio buiten de zone het belangrijkste.⁶⁶⁹

Deze zone, die overeenkwam met de christelijke invloedsgebieden, kenmerkte zich door een giftige intolerantie jegens man-manliefde. Op deze gebieden buiten de zone, in het bijzonder op zijn eigen samenleving, uitte Burton voortdurend kritiek. Zijn 'Terminal Essay' mag dan ook als een aanklacht tegen de Victoriaanse samenleving en zijn repressieve wetten gelezen worden. Burton hekelde de preutsheid en intolerantie van zijn eigen tijd en meende dat het Westen nog het een en ander kon opsteken van de oosterlingen, die hij claimde door en door te kennen. Vooral op het gebied van seks en tolerantie ten aanzien van homoseksualiteit had het Westen nog wat te leren. Homoseksualiteit was namelijk een natuurlijk verschijnsel en mocht om die reden niet vervolgd worden. Het is niet toevallig dat Burtons 'Terminal Essay' verscheen in 1886, een jaar nadat de *Criminal Law Amendment* van 1885 gestemd werd. Burton had deze theorie, zoals bewezen werd door zijn brief aan John Payne, trouwens al langer in rudimentaire vorm neergeschreven. Zijn vertaling van de *Arabian Nights* gaf hem de mogelijkheid en het *Labouchere Amendment* gaf hem de noodzaak om het eindelijk "op de wereld los te laten".

Burtons visie op homoseksualiteit was, voor wie door zijn gelaagde tekst heen kon lezen, positief. Dat lijkt te verklaren waarom Burton de Afrikanen, nochtans ook inwoners van een warm klimaat niet tot zijn zone 'toeliet'.⁶⁷⁰ Burton had namelijk een hekel aan Afrikanen en gaf ze geen toegang tot het verheven gebruik van pederastie. Hij mocht dan wel vooruitstrevend zijn op het gebied van seksualiteit, op het gebied van rassenhaat bleek

⁶⁶⁷ PHILLIPS (1999a), 81-85; PHILLIPS (2006), 174-177.

⁶⁶⁸ WEEKS (1977), 51.

⁶⁶⁹ WHITE (1997), 204.

⁶⁷⁰ PHILLIPS (2006), 181.

Burton toch een kind van zijn tijd te zijn. Hij is imperialistisch en kolonialistisch beïnvloed. Want voor elk stereotype dat hij trachtte te doorbreken, bevestigde hij er ook één. Homoseksualiteit werd op het einde van Burtons leven – uit interesse of wegens zijn eigen geaardheid? – zijn ‘special subject’.⁶⁷¹ Volgens Symonds was Burton begonnen met het schrijven van een geschiedenis van het onderwerp.⁶⁷² Zijn ‘Terminal Essay’ zou daarbij als een eerste stap in die richting kunnen gezien worden. Door zijn overlijden kwam dit werk er evenwel nooit, net zo min als zijn *Scented Garden*. In dit werk zou Burton zijn visie over homoseksualiteit waarschijnlijk verder uitgewerkt hebben, al is het maar omdat hij door Symonds in de periode tussen het publiceren van zijn ‘Terminal Essay’ en de aanvang van de *Scented Garden* op de geschriften van Karl Heinrich Ulrichs en Richard von Krafft-Ebing was geweest.⁶⁷³ Op het einde van zijn ‘Terminal Essay’ geeft Burton ons zijn eigenlijke boodschap mee: “Naturalia non sunt turpia”.⁶⁷⁴

⁶⁷¹ KENNEDY (2000), 336.

⁶⁷² *Ibid.*, 335-336.

⁶⁷³ GOURNAY (1983), 341.

⁶⁷⁴ *Sotadic Zone*, 98.

3. *Bronnenonderzoek*

3.1. *Burtons tussenbronnen*

Richard Burton is wegens zijn gevuld en interessant leven al vanaf zijn dood een geliefd onderwerp voor onderzoekers geweest. Deze interesse voor Burton is gedurende lange tijd vooral van biografische aard geweest. Maar ondanks het feit dat er de laatste jaren ook steeds meer aandacht voor zijn 'Terminal Essay' lijkt te ontstaan, is er nog geen enkele studie verschenen over de bronnen die Burton heeft geraadpleegd voor zijn traktaat, noch over de manier waarop hij deze heeft gebruikt. Gezien deze masterproef zich binnen het domein van de Oude Geschiedenis afspeelt, hebben we ervoor gekozen ons toe te spitsen op de antieke, en in het bijzonder de Griekse, bronnen. Een volledige analyse van alle bronnen die Burton gebruikte voor zijn *Sotadic Zone* zou ons te ver leiden. Ook de keuze om ons tot de Griekse bronnen te beperken, is bewust gemaakt. In zijn werk komt duidelijk naar voren dat hij deze Griekse vorm van knapenliefde een speciaal, meer verheven, karakter toeschrijft - een kenmerk dat zij deelt met de Arabische vorm van pederastie. Volgens Burton zouden de Romeinen het sotadisme slechts van de Grieken 'geleend' hebben: "Pederastia had in Greece, I have shown, its noble and ideal side: Rome, however, borrowed her malpractices, like her religion and polity [...]".⁶⁷⁵ Onze keuze voor de Griekse bronnen is ook gemaakt om nauwgezetter te kunnen vergelijken met Symonds, die zich ook toespitste op Griekse schrijvers. Deze vergelijking komt in het volgende deel aan bod.

Een eerste, snelle blik op het hoofdstuk waarin Burton de Griekse pederastie bespreekt, schenkt ons een overvloed aan namen. Dit fenomeen beperkt zich uiteraard niet tot deze pagina's.⁶⁷⁶ Als erudiet en belezen man vermeldt Burton maar al te graag zijn bronnen. In het geval van de Griekse pederastie resulteert dit in een opsomming van maar liefst drieënzeventig verschillende namen van verschillende antieke personen, mythologische figuren, goden en antieke schrijvers, gespreid over acht pagina's, van A tot Z, van Athenaeus tot Zenon. Dit geeft een overweldigend effect. Later in dit hoofdstuk zal blijken dat dit niet zonder reden was. Omdat Burton zich niet graag enkel belezen toont in de antieke literatuur, maar ook wil bewijzen dat hij op de hoogte is van de contemporaine wetenschappelijke literatuur, verwijst hij naar drie auteurs die zich ook over de Griekse

⁶⁷⁵ *Sotadic Zone*, 37.

⁶⁷⁶ De passage waarin Burton de Griekse vorm van pederastie bespreekt en waar deze studie zich specifiek op richt, beslaat de volgende pagina's: *Sotadic Zone*, 25-33.

oorsprong van de pederastie gebogen hebben: Virey, Rosenbaum en Meier.⁶⁷⁷ Enkele pagina's verder vermeldt hij, in voetnoot, nog een vierde auteur: M. Audé, een pseudoniem van Octave Delepierre. We zullen zien dat bijna het hele hoofdstuk van Burton uit het werk van drie van deze vier auteurs werd overgenomen, met name Virey, Delepierre en vooral Meier. Rosenbaum wordt minder gebruikt. Deze vier wetenschappers behoren tot de eersten die over het onderwerp schreven. De beroemde Engelse historicus Edward Gibbon (1737-1794), wiens *History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (1776) vaak als het eerste moderne geschiedeniswerk over de oudheid wordt beschouwd, maakte reeds kort melding van pederastie.⁶⁷⁸ De Britse rechtsfilosoof Jeremy Bentham (1748-1832) schreef in 1785 een essay over het onderwerp, maar dit werd pas laat in de twintigste eeuw voor het eerst gepubliceerd.⁶⁷⁹ De Britse romantische dichter Percy Shelley (1792-1822) vertaalde in 1818 Plato's Symposium waaraan hij een essay toevoegde over de Griekse pederastie, *A Discourse on the Manners of the Antient Greeks Relative to the Subject of Love*, maar dit essay werd pas in 1931, samen met de vertaling uitgegeven.⁶⁸⁰ In het Duits bestond het werk van Heinrich Hössli en de pamfletten van Karl Heinrich Ulrichs, die Burton zou gebruikt hebben voor zijn ongepubliceerde *Scented Garden*.⁶⁸¹

Geen van deze werken was evenwel bekend bij het grote publiek, op Meiers bijdrage na.⁶⁸² Moritz Hermann Eduard Meier (1796-1855) was een Duitse klassieke filoloog. Zijn *Päderastie* (1837) in de *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, waarvan hij mederedacteur was, wordt gezien als de eerste wetenschappelijke studie over pederastie.⁶⁸³ Het onderscheidt zich op die manier van de eerder literaire werken van Bentham en Shelley, en van de werken van Rosenbaum, Virey en Delepierre, die de Griekse pederastie niet als hoofdonderwerp bespraken. Dit exhaustieve werk past volledig in het opzet van de door Ersch en Gruber uitgegeven encyclopedie, dat een volledig overzicht van de toen bekende

⁶⁷⁷ Sotadic Zone, 25.

⁶⁷⁸ GIBBON, (1776), 78-79; ANTOSA (2013), 178.

⁶⁷⁹ Het essay werd voor het eerst gepubliceerd in het *Journal of Homosexuality*, gespreid over twee volumes in 1978: CROMPTON (1978a) en CROMPTON (1978b); BENTHAM (1785); ALDRICH (1993), 69-70; ROBB (2004), 201-202.

⁶⁸⁰ LAURITSEN, *Sir Richard Burton's Pederasty Essay: An Introduction*; ANTOSA (2013), 178-179; PERCY (2001), 39; ROBB (2004), 201; SHELLEY (1818).

⁶⁸¹ LAURITSEN, *Sir Richard Burton's Pederasty Essay: An Introduction*; ANTOSA (2013), 30-31 en 177-179; GODSALL (2008), 416 en 533, noot 14.

⁶⁸² LAURITSEN, *Sir Richard Burton's Pederasty Essay: An Introduction*.

⁶⁸³ HANNEMAN (1901), 431; HERTZBERG (1885), 209-211; SYMONDS (1896), 75-76; PERCY (1996), 30-31; DYNES (2005), 350-351.

kennis trachtte te geven.⁶⁸⁴ Net als de encyclopedie in zijn geheel, wilde Meier in zijn artikel historistisch en volledig te werk te gaan: “Wir wollen Wahrheit und nichts als Wahrheit”.⁶⁸⁵ Het mag dan ook geen wonder heten dat het werk van Meier, dat tegelijk het meest volledige, het meest verspreide en het enige werk in die tijd was met pederastie als hoofdonderwerp, door Burton het meest gebruikt werd. Het werk van Julius Rosenbaum, *Geschichte der Lustseuche im Alterthum* (1839), wordt door Burton daarentegen wel vermeld, maar zo goed als niet gebruikt. Rosenbaum (1807-1874), een amateurhistoricus die eigenlijk een achtergrond als arts had, schreef vanuit medisch standpunt een geschiedenis van geslachtsziekten.⁶⁸⁶ De oorsprong van deze geslachtsziekten lag volgens hem in de oudheid, die de eigen tijd als het ware geïnfecteerd zou hebben.⁶⁸⁷ Het werk behoorde tot de medische wetenschap; vanzelfsprekend was de bijdrage over pederastie in de Griekse wereld eerder beperkt. Bovendien was Rosenbaum op zijn beurt ook afhankelijk van Meier, die hij als bron vermeldde.⁶⁸⁸

Ook het hoofdstuk over pederastie van Julien-Joseph Virey (1775-1846), Frans natuurwetenschapper en antropoloog, is eerder beperkt. In zijn *De la femme, sous ses rapports physiologique, moral et littéraire* (1825), waarin hij ‘de vrouw’ onderzoekt, wijdt hij slechts een vijftal pagina’s aan het onderwerp, waarbij de focus meer op Sapphische of lesbische liefde ligt. Vireys passage werd haast letterlijk overgenomen en vertaald naar het Italiaans door Paolo Mantegazza die in zijn *Gli amori degli uomini* (1886: zie deel twee) ook even stilstaat bij pederastie in de oudheid.⁶⁸⁹ Om deze reden kan Mantegazza als een vijfde tussenbron beschouwd worden, maar gezien het feit dat zijn alinea (evenals zijn bespreking van homoseksualiteit bij de Romeinen) letterlijk is overgenomen uit Virey wordt hij in deze meesterproef niet tot Burtons tussenbronnen gerekend. Dit roept natuurlijk de vraag op via welke van de twee auteurs Burton op deze informatie stootte. Kende hij Virey onafhankelijk van Mantegazza of kwam hij via Mantegazza, die Virey nergens als bron vermeldt, in contact met het werk van de Fransman? In deze meesterproef opteren we om de voorkeur aan Virey te geven, gezien Burton deze wel als bron vermeldt. De passage bij Mantegazza en de gelijkennis met het werk van Burton is echter te opvallend om hier niet aan te stippen.

⁶⁸⁴ ORRELLS (2011), 90.

⁶⁸⁵ ORRELLS (2011), 89; ORRELLS (2015), 103; MEIER (1837), 149.

⁶⁸⁶ PAGEL (1889), 200; SYMONDS (1896), 77; BROOKS (2012), 206-207.

⁶⁸⁷ ORRELLS (2015), 83-84.

⁶⁸⁸ ROSENBAUM (1839), 118.

⁶⁸⁹ MANTEGAZZA (1886), 143; MANTEGAZZA (1935), 85-86.

Octave-Joseph Delepierre (1802-1879) schreef in 1861 anoniem het traktaat *Un point curieux des mœurs privées de la Grèce*. De Belgische schrijver en lokale historicus, die lange tijd in Engeland leefde en werkte, herschreef het werk en gaf het in 1879, ditmaal onder het pseudoniem 'M. Audé', opnieuw uit onder de titel *Dissertation sur les idées morales des grecs et sur le danger de lire Platon*.⁶⁹⁰ Het is duidelijk dat het 'point curieux', alsook 'le danger' hier de Griekse pederastie betreft. Elk van deze auteurs had natuurlijk zijn eigen visie op pederastie, ingegeven door hun respectieve kijk op het onderwerp. Zoals we later zullen zien, kwam de visie van Burton in sommige gevallen overeen met die van (een van) hen en in andere net niet.

Burtons raadpleging van zijn bronnen gebeurde op vier verschillende manieren: sommige gevallen zijn zo duidelijk (soms betreft het zelfs letterlijke overnames) dat er geen twijfel over bestaat welke bron Burton heeft geraadpleegd (4.2.1). Andere voorbeelden zijn minder duidelijk, bijvoorbeeld wanneer Burton uit één bron verschillende elementen samenvoegde tot een groter geheel (4.2.2). Soms gebruikt hij één of meerdere bronnen (4.2.3), wat de vraag doet rijzen aan welke bron hij dan de grootste autoriteit toekende en in hoeverre hij deze kritisch benaderde. Ten slotte zijn er enkele gevallen waarbij niet met zekerheid te zeggen valt waar Burton zijn informatie vandaan heeft gehaald (4.2.4). Bij deze twijfelgevallen opperen we de mogelijkheid dat Burton deze informatie zelf, vanuit zijn kennis en belezenheid, heeft aangevuld.

3.2. *Bronnenanalyse*

3.2.1. *Letterlijke overname*

Enkele passages uit Burtons traktaat werden letterlijk, soms bijna woordelijk, overgenomen uit zijn tussenbronnen Virey, Delepierre of Meier. Zoals eerder aangehaald, maakte hij minder gebruik van Rosenbaum. De weinige passages waarbij Rosenbaum als bron aangehaald zou kunnen worden, vinden we namelijk ook bij de andere drie terug. De eerste referentie biedt meteen een mooi voorbeeld:

⁶⁹⁰ VAN BIERVLIET (1983), 133-140; TEDDER (1888), 318-321.

The ancient Greeks [...] attributed the formal apostolate of Sotadism to Orpheus, whose stigmata were worn by the Thracian women;

- Omnemque refugerat Orpheus
Foemineam venerem; -
Ille etiam Thracum populis fuit auctor, amorem
In teneres transferre mares: citraque juventam
Aetatis breve ver, et primos carpere flores.

Ovid. Met. x. 79-85.⁶⁹¹

Deze passage heeft hij letterlijk overgenomen uit Virey:

On a fait remonter à Orphée et aux Thraces l'amour masculin (παιδεραστία).

Ille etiam Thracum populis fuisse auctor amorem
In teneros transferre mares, citraque juventam
Breve ver aetatis et primos carpere flores

Ovid.⁶⁹²

Het valt op dat Burton de passage letterlijk overneemt, maar er wel nog enkele zaken aan toevoegt. Zo voegt hij de Latijnse woorden uit Ovidius toe die verduidelijken dat het hier om Orpheus gaat. Hij duidt ook aan uit welk boek van de *Metamorphoses* Virey het citaat gehaald heeft. Burton etaleerde graag zijn kennis. Daarbij hoorde dus ook het verbeteren van zijn tussenbronnen. Virey vermeldt verkeerdelijk 'fuisse', wat zowel metrisch als grammaticaal niet klopt. Burton verbetert hem terecht en schrijft 'fuit'. De volgorde van de laatste regel wordt eveneens door Burton aangepast. 'Breve ver aetatis' klopt niet in het metrum, dus corrigeert Burton: 'Aetatis breve ver'. Deze fouten werden trouwens ook door Mantegazza gekopieerd bij zijn overname van Vireys werk. Opvallend is dat in deze tekst Burton zélf een fout lijkt te maken. 'In teneres' is een grammaticale fout. 'In teneros', zoals het bij Virey en Mantegazza te lezen staat, is namelijk correct. Maakt Burton hier dan een fout? Waarschijnlijk is deze lapsus eerder een drukfout die is blijven staan, gezien zijn verbetering in de passage van Virey aantoont dat Burton zijn Latijn en zijn klassieken, waaronder Ovidius, kende. Eventueel werd Burtons 'os' uit het manuscript geïnterpreteerd als 'es' door de drukker. In dit hoofdstuk zullen nog andere (druk)fouten voorkomen. Burton past Virey nog aan op een ander vlak. Virey vermeldt 'Orphée' en de Thraciërs samen in meervoud, terwijl Burton het enkel heeft over Orpheus. Virey lijkt Orpheus als voorbeeld voor al de Thraciërs te nemen, terwijl Burton dit niet op deze manier lijkt te zien.

⁶⁹¹ *Sotadic Zone*, 25.

⁶⁹² VIREY (1825), 344.

Een tweede voorbeeld waarbij Burton de tussenbron – Delepierre in dit geval – letterlijk overneemt vormt onderstaande passage:

Ses descriptions les plus détaillées de la beauté humaine (*sc. d'Homère*) sont toujours consacrées aux femmes, et la manière concise dont il dépeint l'admiration qu'inspire la beauté d'Hélène, est un chef-d'oeuvre du genre.⁶⁹³

Homer's praises of beauty are reserved for the feminines, especially his favourite Helen.⁶⁹⁴

Deze zin past in een groter geheel waarin Burton het gebrek aan pederastie in de werken van Homerus en Hesiodus bespreekt (zie verder). Voor het eerste deel van deze alinea gebruikt Burton Meier. Hij vult de info uit Meier aan met deze ene zin die niet bij Meier, maar wel bij Delepierre te vinden is. Een duidelijker voorbeeld is te vinden in de bonte opsomming van namen van schrijvers en filosofen die Burton geeft:

Xenophon loved Clinias and Autolycus; Aristotle, Hermeas, Theodectes and others; Empedocles, Pausanias; Epicurus, Pythocles, Aristippus, Eutichydes and Zeno with his Stoics had a philosophic disregard for women, affecting only pederastia.⁶⁹⁵

Deze opsomming lezen we haast woord voor woord ook bij Delepierre:

L'histoire explique encore de même l'amitié de Xénophon pour Clinias et Autolicus, d'Aristote pour Hermias, d'Empédocle pour Pausanias, d'Epicure pour Pytocles, d'Aristippe pour Eutichyde. [...] Diogène de Laerte rapporte comme un fait au grand éloge du philosophe Zénon, qu'il n'avait de rapports amoureux avec des jeunes gens qu'à de rares intervalles, [...] ⁶⁹⁶

Vele namen worden ook door Meier her en der verspreid doorheen zijn werk vermeld en deze passage past om die reden dan ook in de tweede sectie van dit hoofdstuk. De reeks namen die Burton overneemt van Delepierre is echter zo opvallend dat het met zekerheid vaststaat dat hij deze uit diens *Dissertation sur les idées morales des grecs* gehaald heeft.

⁶⁹³ DELEPIERRE (1879), 18.

⁶⁹⁴ *Sotadic Zone*, 26.

⁶⁹⁵ *Ibid.*, 29.

⁶⁹⁶ DELEPIERRE (1879), 2-3.

Zoals reeds gezegd, was Burton vooral afhankelijk van Meier. Dit houdt steek vermits zijn werk in die tijd het belangrijkste was met betrekking tot dit thema. Over het algemeen vatte Burton dus delen van dit werk samen of verbond hij verschillende passages eruit tot één geheel (zie volgende secties), maar in sommige gevallen kopieerde Burton ook enkele zinnen of gedachten rechtstreeks uit Meier. Ten eerste bij de vermelding van de Boeotiërs:

Yet some purity must have survived, even amongst the Boeotians who produced the famous Narcissus, described by Ovid (Met. iii. 339): -

Multi illum juvenes, multae cupiere puellae;
Nulli illum juvenes, nullae tetigere puellae.⁶⁹⁷

Böotisch ist die Fabel von Narcissus, dem Sohne des Kephissus; diese Sage aber konnte auch in der Form, in der sie Ovid erzählt, da sie doch einmal den Narcissus sich selbst verlieben und nicht nur viele Mädchen, sondern auch viele Jünglinge seiner begehren läßt (multi illum iuvenes, multae cupiere puellae, - nulli illum iuvenes, nullae tetigere puellae) [...] ⁶⁹⁸

Extra treffend in dit voorbeeld is hoe Burton de verwijzing naar Ovidius overneemt, die Meier in voetnoot aan deze passus toevoegt ('Metam. III, 339 sq.').⁶⁹⁹ Meier gebruikt deze verwijzing voor de hele passage waarin Ovidius het over Narcissus heeft. Boek 3, regel 339 *en volgende* als het ware. *Multi illum juvenes, multae cupiere puellae* is namelijk pas regel 351, terwijl *nulli illum iuvenes, nullae tetigere puellae* twee regels later, op regel 353, staat. Burton vermeldt bij het Latijnse citaat daarentegen enkel 'Met. iii. 339'. Geen '*en volgende*' zoals Meier, alsof regel 339 rechtstreeks naar het citaat verwijst. Burton lijkt de passage uit Meier, inclusief bronverwijzing, als het ware gewoon overgenomen te hebben zonder de originele brontekst erop na te hebben geslagen. In een zeldzaam geval kopieerde Burton zelfs voor zijn voetnoten uit de tekst van Meier:

In Sparta the lover was called εἰσπνήλας and the beloved as in Thessaly ἀίτης.⁷⁰⁰

Der liebende hieß in Sparta εἰσπνήλας, oder εἰσπνηλος das Lieben von seiner Seite εἰσπνεῖν, der Geliebte hier wie in Thessalien ἀίτης.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Sotadic Zone, 32.

⁶⁹⁸ MEIER (1837), 163.

⁶⁹⁹ *Ibid.*, 163, noot 19.

⁷⁰⁰ Sotadic Zone, 27, noot 1.

⁷⁰¹ MEIER (1837), 162.

Een laatste voorbeeld ten slotte, vinden we op het einde van Burtons bespreking van de Griekse pederastie:

[...] the Porneia and Pornoboskeia, where slaves and *pueri venales* “stood,” as the term was, near the Pnyx, the city walls and a certain tower, also about Lycabettus (Aesch. contra Tim.)⁷⁰²

[...] gaben sich der Schändung in entlegenen, einsamen, dunkeln Örtern, in Privathäusern, die Frechern in der Nähe der Pnyx, an der Mauer, bei einem gewissen Thurme oder beim Lycabettus hin, die unglücklichsten, und das waren besonders die *pueri venales*, d. h. Junge, schöne Sklaven, die von ihren Herren zum Feilbieten ihres Leibes gezwungen wurden, standen in einem förmlichen Hurenhause [*πορνείον, πορνοβοσκεῖον*] [...]⁷⁰³

Meier vermeldt overigens zijn bron, Aeschines' *Contra Timaeus*, in voetnoot. Het voorkomen van de Griekse woorden 'Porneia' en 'Pornoboskeia', evenals het Latijnse 'pueri venales' en de plaatsnamen Pnyx en Lycabettus samen met het vermelden van de stadsmuren (*the city walls/Mauer*) en 'een zekere toren' (*a certain tower/einem gewissen Thurme*), vormen ontegensprekelijk het bewijs dat Burton deze passage rechtstreeks uit Meiers *Päderastie* haalde. Ook Rosenbaum vermeldt de Pnyx, maar gezien de aard van de vermelding (slechts een korte zin: “Die Unzucht selbst wurde besonders an einsamen dunkeln Orten der Stadt, und namentlich auf der Pnyx, getrieben”), is het duidelijk dat Burton, ondanks het feit dat ook Rosenbaum naar Aeschines' passage verwijst, deze informatie van Meier heeft en Rosenbaum er niet voor raadpleegde.⁷⁰⁴

3.2.2. Niet-letterlijke overname

Sommige gevallen zijn echter niet zo eenduidig letterlijk overgenomen als bovenstaande voorbeelden. Frequenter vat Burton langere passages van (meestal) dezelfde auteur samen of voegt hij verschillende delen van eenzelfde auteur samen tot één geheel, meestal thematisch. Een eerste voorbeeld van hoe Burton langere passages samenvat, of verkort (in tegenstelling tot het letterlijk overnemen of letterlijk vertalen, zoals in de vorige sectie)

⁷⁰² *Sotadic Zone*, 33.

⁷⁰³ MEIER (1837), 175.

⁷⁰⁴ ROSENBAUM (1839), 125.

vinden we in de passage waarnaar al eerder werd verwezen. De passage waarin Burton pederastie in de ‘heilige boeken’ van de ouden, Homerus en Hesiodus, bespreekt:

In the Holy Books of the Hellenes, Homer and Hesiod, dealing with the heroic ages, there is no trace of pederasty, although, in a long subsequent generation, Lucian suspected Achilles and Patroclus as he did Orestes and Plyades, Theseus and Pirithous. *Homer’s praises of beauty are reserved for the feminines, especially his favorite Helen.*⁷⁰⁵

Met ‘Plyades’ bedoelt Burton Pylades, de kleinzoon van Atreus, die bekend stond om zijn sterke ‘vriendschap’ met Orestes.⁷⁰⁶ Waarschijnlijk gaat het ook hier om een drukfout in plaats van om een vergissing van Burton. (Pseudo-)Lucianus – in de tijd van Burton werd deze tekst nog aan Lucianus toegeschreven – vermoedde in zijn *Amores* al dat er meer aan de hand was dan gewoon ‘vriendschap’ tussen Pylades en Orestes.⁷⁰⁷ Het gecursiveerde, dat we hierboven reeds bespraken, heeft Burton rechtstreeks van Delepierre overgenomen. De rest van de passage is een samenvatting in eigen woorden van wat Meier op pagina 156 van zijn artikel bespreekt.⁷⁰⁸ Burton plaatst deze informatie bij elkaar wanneer hij in zijn bespreking bij de heroïsche tijd en in het bijzonder bij de geschriften van Homerus en Hesiodus is aangekomen. Gezien er, volgens Burton, in de geschriften van beide dichters nog geen voorbeelden van pederastie te vinden zijn, Lucianus’ vermoedens ten spijt, bespreekt de auteur hierna de oorsprong van pederastie in Griekenland. Deze legt hij bij de Doriërs uit Kreta.

Bij het bespreken van deze Dorische volkeren, de Kretenzers en hun “apt pupils” de Chalkidiërs, verenigt Burton verschillende blokken informatie uit twee hoofdstukken van Meier. In zijn analyse vermeldt Burton de geschiedschrijver Ephorus die, door Strabo overgeleverd, “a curious account” bespreekt waarbij jongens ontvoerd worden door hun aanbidders.⁷⁰⁹ Voor verdere informatie verwijst hij ook heel vaag naar Plato: “See also Plato Laws i. c. 8.”⁷¹⁰ De verwijzing naar Ephorus in het werk van Strabo is bij Meier te vinden op pagina’s 160 en 161, terwijl Plato’s *Wetten* door Meier zowel in voetnoot bij pagina 159 als

⁷⁰⁵ *Sotadic Zone*, 26.

⁷⁰⁶ AESCHYLUS, *Supplices*; EURIPIDES, *Electra*.

⁷⁰⁷ PSEUDO-LUCIANUS, *Amores*, 47.

⁷⁰⁸ MEIER (1837), 156.

⁷⁰⁹ *Sotadic Zone*, 27; STRABO, *Geographica*, 10, 4, 21.

⁷¹⁰ *Sotadic Zone*, 27.

pagina 161 vermeld wordt.⁷¹¹ Hierna geeft Burton een citaat mee uit Servius' *Commentarius in Vergilii Aeneida* (10, 325): "De Cretensibus accepimus, quod in amore puerorum intemperantes fuerunt, quod postea in Laconas et in totam Graeciam translatum est."⁷¹² Deze passage vinden we ook terug bij Rosenbaum.⁷¹³ Die heeft hiervoor opnieuw Meier als bron gebruikt, en dus kunnen we stellen dat Burton deze informatie naar alle waarschijnlijkheid ook aan diens artikel heeft ontleend en het bij Rosenbaum terugvond 'ter bevestiging'.⁷¹⁴ Bij het bespreken van de Chalkidiërs, die de Dorische traditie van de Kretenzers verderzetten, vermeldt Burton twee goden en een halfgod die er een pederastische relatie of verliefdheid op nahielden. De Kretenzers en Chalkidiërs zouden hun *practice* als het ware verdedigd hebben door die ook toe te schrijven aan enkele typisch Dorische godheden: aan Zeus, die van Ganymedes hield, aan Apollo en Hercules, die respectievelijk Hyacinthus en Hylas als geliefde hadden.⁷¹⁵ Deze drie koppels heeft Burton zowel aan Virey als aan Meier ontleend (zie verder), maar als we het 'thema' Kreta/Doriërs als geheel bekijken, staat vast dat hij hiervoor enkele gegevens uit Meiers werk heeft samengevoegd tot één korte alinea. De informatie die Burton ons geeft over de Dorische traditie van pederastie vinden we bij Meier terug verspreid over twee hoofdstukken, die drie pagina's in de encyclopedie beslaan. Als we daar nog de voetnoot bijtellen die Burton toevoegde bij de vermelding van Ephorus in Strabo en die hij rechtstreeks uit Meiers tekst kopieerde (zie boven), beslaat het zelfs vier pagina's.⁷¹⁶ Het geeft een mooi beeld van de manier waarop Burton met zijn tussenbronnen omging.

Deze methode valt nog sterker op in volgende passage:

But when legislation came the subject had qualified itself for legal limitation and as such was undertaken by *Lycurgus* and Solon, according to *Xenophon* (*Lac. ii. 13*), who draws a broad distinction between the honest love of boys and dishonest (*ἀίχιστος*) lust. They both approved of pure pederastia, like that of Harmodius and Aristogiton; but forbade it with serviles because degrading to a free man. Hence the love of boys was spoken of like that of women, (Plato: *Phaedrus*; *Repub. vi. c. 19* and *Xenophon, Synop. iv. 10*) e.g., "There was once a boy, or rather a youth, of

⁷¹¹ MEIER (1837), 159-160.

⁷¹² *Sotadic Zone*, 27; SERVIUS, *Commentarius in Vergilii Aeneida*, 10, 325.

⁷¹³ ROSENBAUM (1839), 123, noot 1.

⁷¹⁴ MEIER (1837), 160, noot 83.

⁷¹⁵ *Sotadic Zone*, 27-28.

⁷¹⁶ MEIER (1837), 159-162.

exceeding beauty and he had very many lovers” – this is the language of Hafiz and Sa’adi.⁷¹⁷

In deze passage maakt Burton een thematische synthese van informatie die hij uit verschillende hoofdstukken van het artikel van Meier haalt (in dit geval is het thema ‘wetgeving’). Om te beginnen vermeldt hij de namen van Lycurgus en Solon, de bekendste wetgevers van respectievelijk Sparta en Athene. Zij worden als het ware bij elkaar gevoegd en er wordt over hen gesproken als duo. Zoals Burton het weergeeft lijkt het alsof zowel Lycurgus én Solon door Xenophon vermeld worden, ze beiden ‘pure pederastia’ goedkeurden en ze allebei een verbod invoerden om pederastie met slaven te bedrijven. Dit vinden we echter noch terug bij Xenophon, noch in één van de vier tussenbronnen. Voor deze hele passage baseert Burton zich evenwel toch op Meier. Als we de manier waarop hij deze informatie aan Meier ontleent van dichterbij bekijken, valt duidelijk op dat hij er zelf een synthese van heeft gemaakt.

In de bovenstaande tekst is datgene onderstreept wat Burton uit Meiers artikel heeft gehaald over Solon. Deze info vinden we bij Meier terug op pagina 167.⁷¹⁸ Datgene wat *cursief* staat, betreft Lycurgus, en haalde Burton bij Meier enkele pagina’s eerder.⁷¹⁹ Zelf vermeldde Meier de naam ‘Lycurgus’ trouwens nergens. Hij heeft het enkel over ‘der Gesetzgeber’ uit Xenophons *Respublica Lacedaemoniorum*.⁷²⁰ Burton, die wist over welke wetgever het hier ging, vult aan met zijn eigen kennis. De vermelding van Harmodius en Aristogiton, de tirannendoders, haalt Burton uit nog een ander hoofdstuk van Meier, enkele pagina’s verder.⁷²¹ Ook de gedachtegang dat “the love of boys was spoken of like that of women” vinden we terug bij Meier: “[...] zeigt sich Eifersucht nicht anders als bei uns in der Liebe der beiden Geschlechter zu einander [...]”.⁷²² Hiervoor verwijst Meier in verschillende voetnoten naar Plato’s *Phaedrus* en *Republiek* en naar Xenophons *Symposium*, dat door Burton – waarschijnlijk per toeval – verkeerdelijk afgekort werd tot ‘synop’.⁷²³ Diezelfde werken worden ook door Burton vermeld, tot boeknummer en regel toe. Behalve bij de *Phaedrus*. Het citaat dat volgt (“There was once a boy, or rather a youth, of exceeding

⁷¹⁷ *Sotadic Zone*, 28.

⁷¹⁸ MEIER (1837), 167.

⁷¹⁹ *Ibid.*, 162.

⁷²⁰ *Ibid.*, 162.

⁷²¹ *Ibid.*, 170.

⁷²² *Sotadic Zone*, 28; MEIER (1837), 155.

⁷²³ MEIER (1837), 155, noot 81, 84, 84 en 86.

beauty and he had very many lovers”) haalt Burton weliswaar uit de *Phaedrus* van Plato, maar niet uit een passage vermeld door Meier.⁷²⁴ Deze alinea over de wetgeving omtrent pederastie vormt eigenlijk een mooi voorbeeld van de manier waarop Burton zijn tussenbronnen hanteert. Uit verschillende passages van Meiers werk haalt hij informatie, die hij dan een eigen *touch* geeft en aanvult met zijn eigen kennis. Ook zijn kennis van het Arabische Oosten voegt hij hier aan zijn tussenbronnen toe. Hij ziet een verband tussen het citaat uit de *Phaedrus* en de werken van de Arabische dichters Hafez en Saadi Shirazi. Het typeert Burton dat hij een afwijkende spelling hanteert, in dit geval ‘Hafiz’ en Sa’adi.⁷²⁵ De linken die Burton legde tussen de Arabische en Griekse vormen van pederastie, werden al in deel twee van deze masterproef besproken. Ook de foutieve afkorting van Xenophons *Symposium* tot ‘synop.’ valt op. Het betreft hier naar alle waarschijnlijkheid een drukfout of een drukker die een ‘m’ in het handschrift van Burton verkeerdelijk als een n en een o heeft geïnterpreteerd.

Na het thema ‘rechtspraak’ behandelt Burton de thema’s ‘poëzie’ en ‘politiek’ op soortgelijke manier:⁷²⁶

Aeschylus, Sophocles and Euripides were allowed to introduce it upon the stage, for “many men were as fond of having boys for their favorites as women for their mistresses; and this was a frequent fashion in many well-regulated cities of Greece”. Poets like Alcaeus, Anacreon, Agathon and Pindar affected it and Theognis sang of “a beautiful boy in the flower of his youth.”
The statesmen Aristides and Themistocles quarreled over Stesileus of Teos; and Pisistratus loved Charmus who first built an altar to Puerile Eros, while Charmus loved Hippias, son of Pisistratus.⁷²⁷

Hier voegt Burton allerlei vrij bekende namen van Griekse poëten – we plaatsen de drie tragici hier onder de grotere noemer van de poëzie – samen in een alinea. Het gaat om namen die hij uit verschillende hoofdstukken van Meier bijeenraapte. Aeschylus, Sophocles en Euripides worden vermeld in hoofdstuk 5, terwijl Alcaeus, Anacreon, Agathon, Pindarus

⁷²⁴ Meier verwijst op pagina 155, voetnoot 84 naar Plato’s *Phaedrus*, 255d, terwijl Burtons citaat uit *Phaedrus*, 237b komt.

⁷²⁵ Zo merkte Isabel Burton reeds op dat de spelling van haar man soms afweek van die van anderen: ISABEL BURTON (1893), I, xvii.

⁷²⁶ De namen voor deze ‘thema’s’ zijn een eigen toevoeging ter vereenvoudiging.

⁷²⁷ *Sotadic Zone*, 29.

en Theognis genoemd worden over meerdere hoofdstukken verspreid.⁷²⁸ Fan als hij is van citaten, vertalingen en parafases uit antieke bronnen, voegt Burton er ook hier twee toe aan zijn tekst. De beide citaten werden reeds door Meier vermeld. Het tweede, uit Athenaeus naar Theognis (“a beautiful boy in the flower of his youth”), vinden we bij Meier terug in het Grieks in voetnoot.⁷²⁹ Burton parafraseert het citaat in het Engels. Het eerste citaat wordt door Meier niet letterlijk vermeld. Hij verwijst wel naar de passage uit Athenaeus’ werk waarop hij zich baseert.⁷³⁰ Het is uit deze passage dat Burton het citaat (“many men were as fond of having boys for their favorites as women for their mistresses; and this was a frequent fashion in many well-regulated cities of Greece”) heeft gehaald. Dit doet vermoeden dat Burton in sommige gevallen zijn bronnen controleerde. Meier verwijst naar Athenaeus, 13, 601a wanneer het over Sophocles gaat, Burton haalt zijn citaat uit Athenaeus, 13, 601g, enkele regels verder. Het lijkt er dus op dat Burton Meiers referentie is gaan toetsen aan de originele brontekst en in dat hoofdstuk een relevant citaat vond dat hij toevoegde aan zijn verhaal. Deze hypothese lijkt plausibel, hoewel er een kleine kanttekening bij gemaakt kan worden. Het betreffende hoofdstuk komt uit Athenaeus’ dertiende boek van zijn *Deipnosophistae*, dat voor een groot deel de pederastie in Griekenland bespreekt en zo een onmisbare bron was voor Burton, één die hij zeker kende. De vermelding van Meier en de manier waarop Burton deze overnam, doet ons niettemin vermoeden dat hij wel degelijk de bron is gaan nakijken. Ook de *statesmen* die Burton aanhaalt, vinden we bij Meier terug.⁷³¹ Burton vat samen en kort in wat bij Meier te lezen valt.

Dat Burton de mosterd bij Meier gaat halen voor wat betreft zijn kennis van de antieken wordt bevestigd door de alinea – of het thema, zo men wil – waarin hij de relatie tussen Socrates en Alcibiades bespreekt. Deze passage neemt een aparte plaats in binnen zijn bespreking van sotadisme bij de Grieken. Voor elke alinea is Burton zo goed als volledig afhankelijk van de vier tussenbronnen die hij vermeldt – op de vier passages die in sectie 3.2.4 besproken worden na. Bij dit thema is hij echter minder schatplichtig aan Meier, Virey of Delepiere, hier horen we meer zijn eigen stem en opvattingen uit zijn eigen tijd. Het

⁷²⁸ Aeschylus, Sophocles en Euripides: MEIER (1837), 158; Agathon: p. 155 en 158; Alcaeus, Anacreon en Pindarus: p. 157; Theognis: p. 162-163.

⁷²⁹ ATHENAEUS, *Deipnosophistae*, 7, 310b; MEIER (1837), 162-163, noot 8.

⁷³⁰ ATHENAEUS, *Deipnosophistae*, 13, 601g.

⁷³¹ MEIER (1837), 170.

onderwerp Socrates – Alcibiades lijkt hem bekend en hij lijst een hele reeks werken op die sinds de zeventiende eeuw tot in zijn eigen tijd over de affaire geschreven zijn. Het is opvallend en significant dat de drie antieke referenties die hij dan toch vermeldt allen te lezen zijn bij Meier.⁷³² Meier verwijst in voetnoot naar de betreffende passages van Athenaeus (5, 219b), Juvenalis (2,10) en Firmicus (7, 14) en ook de citaten “Inter Socraticos notissima fossa cinaedos” en “Socratici paedicones” vinden we hier terug.

Bij het vermelden van Epaminondas en diens ‘holy regiment’ kort Burton weerom een langere passus uit Meiers tekst in:

For Epaminondas, whose name is mentioned with three beloveds, established the Holy Regiment composed of mutual lovers, testifying the majesty of Eros and preferring to a discreditable life a glorious death. Philip’s reflections on the fatal field of Chaeroneia form their fittest epitaph.⁷³³

Epaminondas aber, dessen Name schon an sittlichen Adel und Würde erinnert, erst den Micythus, darauf den Asopichus, dann den Kaphisodorus geliebt hat, Asopichus bewundernswürdig bei Leuktra gekämpft hat, Kaphisodorus neben Epaminondas in Mantinea gefallen ist; [...] ganz aus Liebenden und Geliebten gebildet war, bis auf die Schlacht bei Chäronea unbesiegt blieb, in dieser Schlacht aber ganz aufgerieben war, und daß Philipp, als er nach beendigter Schlacht die Leichen der geliebten und Liebenden neben einander liegen sah [...].⁷³⁴

Epaminondas en zijn ‘cohorte sacrée’ worden eveneens kort vermeld door Delepierre, maar het staat vast dat Burton zich ook hiervoor tot Meier wendde:

Tous les auteurs anciens s'accordent à dire que la célèbre cohorte sacrée de Thèbes, formée par Epaminondas, n'était composée que de mignons et de philopèdes.⁷³⁵

3.2.3. *Gecombineerde bronnen*

In de vorige sectie spitsten we ons vooral toe op die gevallen waar Burton langere passages overnam en inkortte, in tegenstelling tot de letterlijke woord-voor-woord overname uit sectie 3.2.1. We haalden ook voorbeelden aan waarin Burton informatie uit verschillende

⁷³² MEIER (1837), 177, noot 24 en 25.

⁷³³ *Sotadic Zone*, 33.

⁷³⁴ MEIER (1837), 164.

⁷³⁵ DELEPIERRE (1879), 3.

hoofdstukken van dezelfde auteur (vooral Meier) samenvoegde tot één geheel. Deze sectie focust zich daarentegen op de gevallen waarbij Burton zich baseerde op meerdere auteurs voor één verwijzing of gedachtegang. Nu eens maakt hij een synthese, dan weer geeft hij de voorkeur aan één van zijn tussenbronnen. Namen, gebeurtenissen of merkwaardigheden worden soms door twee of meerdere van zijn tussenbronnen vermeld. De vraag is dan of hij een samenstelling maakt, ofwel duidelijk de voorkeur geeft aan een bepaalde auteur. In dat laatste geval gaan we ook na of hij dit met een bepaalde reden doet. Met andere woorden, is hij kritisch ten opzichte van zijn tussenbronnen?

Een eerste voorbeeld vinden we aan het begin van zijn relaas en bij één van de weinige gevallen waar Rosenbaum als mogelijke bron naar voren komt. Burton bespreekt de mythisch-legendarische oorsprong die aan pederastie gegeven werd en vermeldt dat Euripides Laius – de vader van Oedipus – ervan verdacht de eerste pederast te zijn. Terwijl de geschiedschrijver Timaeus, vermeld door Athenaeus, meende dat het fenomeen vanuit Kreta naar Griekenland was overgewaaid.⁷³⁶ Volgens Aristoteles werden mannen om ‘malthusiaanse’ redenen – opdat het bevolkingscijfer niet zou blijven stijgen – aangemoedigd om relaties aan te gaan met elkaar:

Euripides proposed Laius, father of Oedipus, as the inaugurator, whereas Timaeus declared that the fashion of making favorites of boys was introduced into Greece from Crete, for Malthusians reasons said Aristotle (Pol. ii. 10) attributing it to Minos.⁷³⁷

Veel informatie in één zin, informatie die terug te vinden is op meerdere plaatsen. Zowel Meier, Virey, Rosenbaum als Delepierre vermelden één of meerdere aspecten. Virey heeft het over “une loi, dit Aristote, (qui fut autorisé) dans l’île de Crète, pour prévenir un excès de population” en over het gegeven dat men pederastie laat teruggaan op Laius.⁷³⁸ Ook Rosenbaum vermeldt de wet uit Kreta: “Deshalb mag auch Aristoteles (Polit. II. 7. 5.) auf die Idee gekommen seyn, dass der Gesetzgeber in Kreta die Paederastie eingeführt habe, um die Vermehrung der Population zu hindern”.⁷³⁹ De naam Timaeus wordt door geen van beide onderzoekers genoemd, hoewel ze beiden verwijzen naar Athenaeus, bij wie we deze gedachte terugvinden. De enige die Timaeus’ naam vermeldt is Meier, maar verder rept hij

⁷³⁶ ATHENAEUS, *Deipnosophistae*, 13, 602f.

⁷³⁷ *Sotadic Zone*, 25.

⁷³⁸ VIREY (1825), 345.

⁷³⁹ ROSENBAUM (1839), 123, noot 1.

met geen woord over de andere personen of de wet in deze alinea.⁷⁴⁰ Zo komen al deze onderzoekers zeker in aanmerking om als bron gediend te hebben voor Burton. De meeste autoriteit lijkt hij echter aan Delepierre toe te kennen. Gezien deze als enige de naam Euripides vermeldt en zelfs letterlijk het woord 'inaugura' gebruikt (vergelijk met Burtons 'inaugurator') en iets verder ook Aristoteles en de wet van Kreta noteert, mét vermelding van het boek waar dit geschreven staat, lijkt het plausibel dat Burton zich vooral tot Delepierre wendde:

D'après Euripide, Laïus fut le premier des Grecs qui inaugura l'amour de l'homme pour l'homme, et cet usage finit même par devenir louable. La Mothe le Vayer, dans son "Banquet sceptique", cite dans ce sens l'affection d'Hercule pour Hylas, celles d'Achille pour Patrocle, de Nisus pour Euryale, que l'on a célébrées autant que tous leurs faits héroïques. Les lois de Candie, dit Aristote (Polit. Liv.II, c. x), autorisaient cet amour pour éviter la trop grande multiplication d'enfants.⁷⁴¹

Bij de laatste zin plaatst Delepierre een voetnoot waarin hij de naam van Thomas Malthus (1766-1834) laat vallen. Dit bevestigt het vermoeden dat Burton een synthese maakte van wat hij bij meerdere auteurs kon lezen, maar met toch een duidelijke voorkeur voor de gedachtegang van Delepierre. Dat hij deze informatie bij elke auteur in zekere mate terugvond, zal hem zeker gemotiveerd hebben het in zijn verhaal op te nemen.

Eén van de meest opvallende passages uit Burtons uiteenzetting over de Griekse vorm van sotadisme is die waarin hij een zekere vorm van bronnenkritiek toepast:

Herodotus, however, knew far better, having discovered (ii. c. 80)⁷⁴² that the Orphic and Bacchic rites were originally Egyptian. But the Father of History was a traveller and an annalist rather than an archaeologist and he tripped in the following passage (i. c. 135), "As soon as the Persians hear of any luxury, they instantly make it their own, and hence, among other matters, they have learned from the Hellenes a passion for boys" ("unnatural lust," says the very modest Rawlinson). Plutarch (De Malig, Herod, xiii.) asserts with much more probability that the Persians used eunuch boys according to the *Mos Graeciae*, long before they had seen the Grecian main.⁷⁴³

Op het eerste gezicht lijkt Burton niet alleen kritisch om te springen met de antieke bron Herodotus, maar ook met de contemporaine Engelse vertaling ervan. Hij berispt vertaler

⁷⁴⁰ MEIER (1837), 160.

⁷⁴¹ DELEPIERRE (1879), 2.

⁷⁴² Hier maakt Burton een fout. De passus die hij eigenlijk bedoelt, is boek 2, 81 in plaats van 2, 80.

⁷⁴³ *Sotadic Zone*, 26.

George Rawlinson (1812-1902) omdat hij de zinsnede ‘παῖσι μίσγονται’ vertaalt als “unnatural lust”.⁷⁴⁴ Volledig passend binnen zijn visie op de Victoriaanse preutsheid stelt hij een correctere, minder verbloemende vertaling voor: “passion for boys”. Burton volgt Virey wanneer die Herodotus’ visie op de Egyptische oorsprong van de Orphische en Bacchische rites voor waar aanneemt.⁷⁴⁵ Wat Herodotus in het algemeen betreft, geeft hij evenwel de voorkeur aan Meier, die eerder kritisch is ten opzichte van de *pater historiae*. Om zijn stelling kracht bij te zetten verwijst Meier naar Plutarchus.⁷⁴⁶ Kennelijk overtuigd door diens argument, neem Burton dan ook Meiers kritiek op Herodotus over.

De passus waarin Burton naar drie (half)godenkoppels verwijst om aan te tonen dat de Chalkidiërs hun pederastische gewoontes van een gewijd karakter trachtten te voorzien door dezelfde gewoontes toe te wijzen aan deze koppels, is hierboven reeds even aan bod gekomen. Voor deze passus baseerde hij zich op Meier en Virey:

The *Cretans* and afterwards their apt pupils the *Chalcidians* held it disreputable for a beautiful boy to lack a lover. Hence Zeus, the *national Doric god of Crete*, loved Ganymede; Apollo, another *Dorian deity*, loved Hyacinth; and Hercules, a *Doric hero* who grew to be a sun-god, loved Hylas and a host of others, thus Crete sanctified by the examples of the gods and demigods.⁷⁴⁷

Deze twee zinnen tonen aan hoe Burton van twee verschillende tussenbronnen een synthese maakt. Virey schrijft het volgende:

Enfin, ces honteuses voluptés [...] semblaient justifiées par l’exemple des divinités, comme Jupiter et Ganymede, Apollon et Hyacinthe, Hercule et Hylas [...]⁷⁴⁸

Dat Virey hier als voorbeeld diende, is in één oogopslag duidelijk, niet in het minst door de volgorde waarin de goden en hun geliefden worden opgesomd. Virey maakt nochtans geen melding van de Chalkidiërs, die volgens Burton hun pederastische gewoontes van de Kretenzers hadden overgenomen. Meier vermeldt deze godenparen ook, in een andere volgorde weliswaar, maar verduidelijkt wel dat het hier over de Chalkidiërs gaat en wijst op

⁷⁴⁴ RAWLINSON (1858), 214.

⁷⁴⁵ VIREY (1825), 345.

⁷⁴⁶ MEIER (1837), 150; PLUTARCHUS, *De Herodoti malignitate*, 13.

⁷⁴⁷ *Sotadic Zone*, 27-28.

⁷⁴⁸ VIREY (1825), 345.

het Dorische karakter van deze drie goden.⁷⁴⁹ De door mij gecursiveerde zinsdelen in bovenstaand citaat van Burton werden uit Meiers tekst gehaald.

Zoals reeds enkele malen vermeld, wordt Rosenbaum niet vaak rechtstreeks door Burton gebruikt, niet in het minst omdat Rosenbaum zelf aan Meier schatplichtig is:

At last the Athenians according to Aeschines, officialy punished Sodomy with death.⁷⁵⁰

Bovenstaande zin zou Burton uit Rosenbaums werk gehaald kunnen hebben: “in Sparta wurde die Knabenschändung mit Entehrung, Exil oder Tod bestraft, und dass es in Athen nicht anders war ...” Ware het niet dat het vervolg van diens zin luidt: “...hat Meier a.a. O. S. 167. folg. hinglanglich dargethan”.⁷⁵¹ Rosenbaum vermeldt hier letterlijk Meier als zijn bron en gezien het feit dat de meeste van Burtons referenties uit het artikel van Meier komen, is het eerder waarschijnlijk dat Burton Meier hierop heeft nageslagen en Meier bijgevolg als bron voor deze passage mag gezien worden.

De opdeling die we gemaakt hebben om Burtons bronnengebruik te bespreken, is vooral praktisch van aard. Voor de meest duidelijke gevallen klopt deze opdeling, maar het spreekt voor zich dat ze niet overal zwart-wit van toepassing is. Volgend voorbeeld toont aan dat niet alle gevallen steeds eenduidig onder te brengen zijn in deze of gene categorie:

Demosthenes the Orator took into keeping a youth called Cnosion greatly to the indignation of his wife. *Xenophon loved Clinias and Autolycus; Aristotle, Hermeas, Theodectes and others; Empedocles, Pausanias; Epicurus, Pythocles, Airstippus, Eutichydes and Zeno with his Stoics had a philosophic disregard for women, affecting only pederastia.*⁷⁵²

Een deel van deze alinea werd reeds besproken in sectie 3.2.1. De gecursiveerde zinnen heeft Burton, zoals gezegd, rechtstreeks en integraal gekopieerd van Delepierre. De verwijzing naar Demosthenes vinden we nochtans nergens in die tekst terug. Zeno wordt wel door Delepierre vermeld, ook in een soortgelijke context, maar hij noteert nergens dat Zeno en zijn stoïcijnse leerlingen vrouwen links lieten liggen en pederastie verkozen. Dat

⁷⁴⁹ MEIER (1837), 159-160.

⁷⁵⁰ *Sotadic Zone*, 33.

⁷⁵¹ ROSENBAUM (1839), 124.

⁷⁵² *Sotadic Zone*, 29.

doet Meier wel.⁷⁵³ Op dezelfde pagina lezen we ook dat Demosthenes een zekere Knosion liefhad. Er kan geen twijfel bestaan over het feit dat Burton het hierboven gecursiveerde rechtstreeks uit het werk Delepierre haalde – de gelijkenis is te treffend – maar de namen Xenophon, Autolycus, Aristoteles, Hermeas, Theodectes, Eutichydes en dus ook Zeno worden ook in het artikel van Meier aangehaald.⁷⁵⁴ In éénzelfde alinea maakt Burton dus zowel van Meier als van Delepierre gebruik, waardoor het in deze categorie zou geplaatst kunnen worden. Doordat hij echter een groot deel ervan letterlijk overneemt uit het werk van Delepierre hoort het ook in de eerste categorie thuis. Een ‘dubbel geval’ dus, maar het illustreert mooi de manier waarop Burton gebruik maakte van zijn tussenbronnen.

De passages waarbij hij zich baseert op Meier, zijn duidelijk in de meerderheid. Het is dus geen verrassing dat hij de voorkeur aan de Duitser heeft gegeven wanneer een bepaalde gedachte uit twee of meerdere tussenbronnen zou kunnen komen. Met uitzondering van enkele hierboven aangegeven syntheses, waarbij de auteur vaak vrij letterlijk uit de geschriften van Virey of Delepierre citeert, is het duidelijk dat hij aan Meier de grootste autoriteit verleent. Dit heeft zeker ook te maken met het hierboven reeds vermelde feit dat Meiers artikel het meest toonaangevende geschrift over de Griekse pederastie was in die tijd.

3.2.4. *Eigen aanvullingen*

Hoewel Burton zich voor zo goed als elke verwijzing naar een antieke auteur, gebeurtenis of figuur baseerde op informatie uit één van zijn vier tussenbronnen, zijn er enkele verwijzingen die niet terug te vinden zijn bij Meier, Rosenbaum, Virey of Delepierre. Vier om precies te zijn:

- 1) A man in Athenaeus (iv. c. 40) left in his will that certain youths he had loved should fight like gladiators at his funeral;⁷⁵⁵

⁷⁵³ MEIER (1837), 171.

⁷⁵⁴ Xenophon, Autolycus en Euthichydes: MEIER (1837), 175; Aristoteles, Hermeas, Theodectes en Zeno: p. 171.

⁷⁵⁵ *Sotadic Zone*, 29-30.

De eerste verwijzing is naar Athenaeus. In diens *Deipnosophistae* lezen we inderdaad in het vierde boek:

ἤδη δέ τις κὰν ταῖς διαθήκαις γέγραφεν γυναῖκας εὐπρεπεστάτας μονομαχῆσαι ἄς ἐκέκτητο, ἕτερος δὲ παῖδας ἀνήβους ἐρωμένους ἑαυτοῦ.⁷⁵⁶

There was once a man who actually put it in his will that some beautiful women he had purchased were to fight a duel, while another specified that pre-adolescent boys he had used for sex were to do so.⁷⁵⁷

Burton verwijst wel vaker naar zaken die oorspronkelijk uit Athenaeus komen, zonder dat hij expliciet diens naam vermeldt.⁷⁵⁸ Meestal heeft hij deze info via zijn tussenbronnen overgenomen. Het lijkt dus niet te vergezocht om te stellen dat Burton het werk kende. De *Deipnosophistae* is ook teruggevonden in de bibliotheek van Burton.⁷⁵⁹ De kans bestaat dus dat Burton, eventueel beïnvloed door de vele verwijzingen uit zijn tussenbronnen, het werk zelf ter hand heeft genomen en deze passus als opvallend genoeg beschouwde om in zijn verhaal op te nemen. Er zijn echter enkele kanttekeningen te maken. Ten eerste komt de betreffende passage uit boek 4. Dit lijkt op zich geen probleem, ware het niet dat in het gigantische werk van Athenaeus vooral het dertiende boek over liefde en pederastie handelt. Dit dertiende boek is een onmisbare bron voor wie over het onderwerp schrijft. Het vierde boek gaat daarentegen over feesten en muziek. Bij het bespreken van verschillende tradities waarbij er tijdens het feestmaal geduëlleerd wordt bij wijze van vermaak, is de anekdote over de man die in zijn testament laat optekenen dat hij zijn geliefde jongens tegen elkaar wil laten strijden, slechts een opmerking in de marge, tussen een resem andere voorbeelden. Ten tweede citeert Burton verkeerd. Hij noteert Athenaeus boek 4, hoofdstuk 40. De passage die hij bedoelt komt evenwel uit hoofdstuk 39 van het vierde boek, wat overeenkomt met boek 4, sectie 154a in de Loeb-uitgave. Ook in de editie, vertaald door C. D. Yonge in 1854, die Burton in zijn bibliotheek had, is deze passus hoofdstuk 39 van het

⁷⁵⁶ ATHENAEUS, *Deipnosophistae*, 4, 154a.

⁷⁵⁷ Vertaald door DOUGLAS OLSON (2006).

⁷⁵⁸ Bijvoorbeeld, *Sotadic Zone*, 19: "Hieronymus the Peripatetic strongly advocated it because the vigorous disposition of youths and the confidence engendered by their association often led to overthrow of tyrannies."; p. 20: "Socrates declared that "a most valiant army might be composed of boys and their lovers; for that of all men they would be most ashamed to desert one another"; p. 25: "Timaeus declared that the fashion of making favorites of boys was introduced into Greece from Crete"; p. 29: "Demosthenes the Orator took into keeping a youth called Cnosion greatly to the indignation of his wife".

⁷⁵⁹ Appendix A, 15.

vierde boek en niet hoofdstuk 40.⁷⁶⁰ We zagen al vaker dat Burton fouten maakt bij het overnemen van informatie uit een tussenbron. Dit zijn echter geen overtuigende argumenten tegen de veronderstelling dat Burton deze passage zelf rechtstreeks bij Athenaeus haalde.

Het tweede voorbeeld volgt vlak na het eerste:

2) and Charicles in Lucian abuses Callicratidas for his love of “sterile pleasures”.⁷⁶¹

Hier verwijst Burton naar Pseudo-Lucianus' *Amores*. Een groot deel van het werk bestaat uit een dialoog tussen Charicles en Callicratidas, die respectievelijk de liefde tussen man en vrouw en de liefde tussen twee mannen verdedigen.⁷⁶² Naar deze *Amores* wordt door Meier meermaals verwezen.⁷⁶³ Burton kende het werk dus uit tweede hand. De betreffende passage – in het bijzonder het optekenen van de “sterile pleasures” – wordt echter niet door Meier vermeld. Het gaat hier vermoedelijk om volgende zin:

ἄγε νῦν, ὃ νεώτερε χρόνε καὶ τῶν ξένων ἡδονῶν νομοθέτα, καινὰς ὁδοὺς ἄρρενος τρυφῆς ἐπινοήσας χάρισαι τὴν ἴσην ἐξουσίαν καὶ γυναιξίν, καὶ ἀλλήλαις ὁμιλησάτωσαν ὡς ἄνδρες.⁷⁶⁴

Come now, epoch of the future, legislator of strange pleasures, devise fresh paths for male lusts, but bestow the same privilege upon women, and let them have intercourse with each other just as men do.⁷⁶⁵

Hoewel Burton ook kan doelen op de hele dialoog waarin Charicles Callicratidas wel vaker bekritiseert omwille van diens, in zijn ogen, vreemde lusten. Het is dus niet ondenkbaar dat Burton het werk is gaan controleren. Hierboven werd reeds geopperd dat hij dit waarschijnlijk wel deed. Ook in de teksten van Rosenbaum, Virey of Delepierre is de passage nergens terug te vinden, wat inderdaad doet vermoeden dat het om een eigen toevoeging van Burton gaat. Het werk wordt evenwel niet vermeld in de catalogus die Kirkpatrick van diens bibliotheek maakte.⁷⁶⁶ Burton bezat wel de *Walker's Selection from Lucian*, een werk

⁷⁶⁰ YONGE (1854), 247-248.

⁷⁶¹ *Sotadic Zone*, 30.

⁷⁶² PSEUDO-LUCIANUS, *Amores*, 9-51.

⁷⁶³ MEIER (1837), 152, noot 23; 156, noot a en b; 164, noot 40.

⁷⁶⁴ PSEUDO-LUCIANUS, *Amores*, 28.

⁷⁶⁵ Vertaald door MACLEOD (1967).

⁷⁶⁶ KIRKPATRICK (1978).

waarin een selectie van enkele Griekse passages uit het oeuvre van Lucianus is gemaakt voor Ierse scholieren.⁷⁶⁷ In deze *selection* is er geen enkele passage uit de *Amores* opgenomen. Dat dit niet per se uitsluit dat Burton het werk in handen heeft gehad, bewijst het feit dat in de catalogus van Kirkpatrick ook nergens de werken van Meier, Virey, Rosenbaum of Delepierre vermeld staan.

De derde passage die Burton naar alle waarschijnlijkheid zelf heeft aangevuld, gaat over de Spartanen:

- 3) The Spartans, according to Agnon the Academic (confirmed by Plato, Plutarch and Cicero), treated boys and girls in the same way before marriage.⁷⁶⁸

Dit lijkt op het eerste gezicht rechtstreeks ontleend te zijn aan de Engelse vertaling die hij bezat van Athenaeus (13, 79):

But among Spartans, as Agnon the Academic philosopher tells us, girls and boys are all treated in the same way before marriage.⁷⁶⁹

Burton kon dit dus rechtstreeks ontleend hebben aan Athenaeus en toegevoegd aan zijn bespreking van de Griekse pederastie. Deze passage, of zelfs maar een verwijzing ernaar, vinden we niet terug bij Virey, Rosenbaum of Delepierre. Er is echter wel een opvallende vermelding van Plato, Plutarchus en Cicero vlak bij elkaar in het werk van Meier.⁷⁷⁰ Hoewel dat gebeurt in het hoofdstuk over 'Knabenliebe in Sparta', is er noch een vermelding van Agnon, noch van de betreffende passus uit Athenaeus. Een verklaring hiervoor is dat Burton geen tussenbron gebruikte voor de specifieke vermelding van Agnon. Aangezien hij het dertiende boek van Athenaeus zeker kende en gezien de bijna letterlijke overeenkomst tussen de vertaling van Yonge die hij in zijn bezit had, lijkt dit ook niet onlogisch. Voor de 'confirmation' van Plato, Plutarchus en Cicero is hij door Meier geïnspireerd.

Net als bij het eerste en tweede voorbeeld volgt ook de vierde verwijzing rechtstreeks op de derde:

⁷⁶⁷ Appendix A, 66.

⁷⁶⁸ *Sotadic Zone*, 32.

⁷⁶⁹ YONGE (1854), 961; Dit komt overeen met 13, 602g in de Loeb-uitgave.

⁷⁷⁰ MEIER (1837), 162.

- 4) hence Juvenal (xi. 173) uses “Lacedaemonius” for a pathic and other writers apply it to a tribade. After the Peloponnesian War, which ended in B.C. 404, the use became merged in the abuse.⁷⁷¹

Gezien ook deze passage in geen van zijn geciteerde bronnen voorkomt, en hij de satires van Juvenalis in zijn bibliotheek had, kunnen we ook voor dit voorbeeld aannemen dat het een eigen toevoeging van Burton is.⁷⁷²

Richard Burton was een belezen man. Hij pronkte ook graag met zijn kennis. Maar evenzeer vermeldde hij steeds plichtsbewust zijn bronnen. De werken van Virey, Meier en Rosenbaum tekent hij op aan het begin van zijn bespreking van de Griekse liefde en enkele pagina's verder noteert hij in voetnoot het werk van Delepierre. Om die reden is het opvallend dat de vier bovenstaande voorbeelden niet in de door hem geciteerde tussenbronnen voorkomen. In dit deel van de meesterproef schuif ik de hypothese naar voren dat Burton deze aanvullingen dan ook zelf gemaakt heeft. Hij was bekend met de Grieks-Romeinse oudheid en zijn schrijvers. Een korte blik op zijn bibliotheek (Appendix A) maakt meteen duidelijk dat hij de meeste van deze schrijvers ook tot zijn beschikking had. Dit voorstel lijkt het meest voor de hand liggend. Er bestaat niettemin nog steeds de kans dat Burton deze verwijzingen uit een andere, niet door hem vermelde, tussenbron gehaald heeft. Bij analyse van zijn tekst vonden we 73 namen, en om en bij de 60 verwijzingen die uit antieke bronnen, via tussenbronnen, komen. Opvallend daarbij is dat slechts vier ervan niet terug te vinden zijn in zijn tussenbronnen. Het lijkt weinig waarschijnlijk, maar het valt niet uit te sluiten dat deze vier verwijzingen uit een andere tussenbron dan Virey, Rosenbaum, Meier of Delepierre komen en niet door Burton eigenhandig zijn aangevuld.

3.3. *Nabeschuwing*

Op slechts vier gevallen na haalde Burton voor zijn gehele bespreking van de Griekse pederastie de mosterd bij zijn tussenbronnen Virey, Meier, Rosenbaum en Delepierre. De teksten Virey en Delepierre werden voor enkele passages geraadpleegd en werden vooral letterlijk geciteerd. Rosenbaums werk daarentegen vinden we nergens terug als rechtstreeks

⁷⁷¹ *Sotadic Zone*, 32.

⁷⁷² Appendix A, 60.

gebruikte bron. Dit heeft te maken met het feit dat ook hij op het artikel van Meier terugging en het is uit dit laatste dat Burton het meeste informatie geput heeft. Op zich is dit niet al te verrassend. Meiers artikel werd beschouwd als het belangrijkste artikel over het onderwerp in die tijd. Bovendien hadden de andere drie auteurs een andere focus. Virey bestudeerde de vrouw, Rosenbaum geslachtsziektes en Delepierre trachtte vooral te wijzen op het gevaar dat de onreine Plato betekende voor de schoolgaande jeugd. Bij hen maakte de pederastie dus een kleiner onderdeel uit van wat ze wensten mee te delen. Bij Meier lag de focus daarentegen volledig op de Griekse knapenliefde en, als mede-uitgever van de *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste* die op volledigheid uit was, ook op exhaustiviteit.

Uit het werk van deze auteur, die ongeveer elke antieke verwijzing naar man-man liefde in zijn artikel wist op te pikken, heeft Burton een selectie gemaakt. Deze selectie dient twee doelen. Ten eerste wenste Burton een cumulatief effect te creëren. Zoals eerder vermeld, is er niet naast de hoeveelheid namen en antieke verwijzingen te kijken. Dit bereikt zijn hoogtepunt in het midden van zijn bespreking, waar hij op een gegeven moment 32 namen op één pagina vermeldt.⁷⁷³ Dit maakt 22,5% op een totaal van 142 woorden op die pagina. Men wordt als het ware om de oren geslagen met namen en voorbeelden. Ook de aard van de vermelde namen en voorbeelden is opvallend. Xenophon, Aristoteles, Zeus en Ganymedes, Herodotus, Homerus, Aeschylus, Sophocles en Euripides, de slag bij Chaeronea, Lycurgus en Solon. Het zijn namen en momenten die meteen een belletje doen rinkelen bij wie een basiskennis van de Griekse oudheid had. Burton deed dit niet zomaar willekeurig. Uit de eindeloze lijst voorbeelden die zijn tussenbronnen, en dan vooral Meier, aanbieden, maakte hij een voldoende grote selectie van enigszins bekende namen om op die manier aan te tonen dat pederastie in het oude Griekenland normaal was. Hij hoeft ze niet allemaal over te nemen, maar het lijkt wel alsof iedereen een dergelijke seksuele voorkeur had, de grote namen voorop. Door deze selectie geeft hij pederastie het aura dat rond de Oude Grieken hing en de grandeur die ermee gepaard ging.⁷⁷⁴ Deze tactiek werd ook gebruikt door personen als Ulrichs en Havelock Ellis. Beide pioniers benadrukten dat het de grote, intelligente namen uit de (Griekse) geschiedenis waren die van mannen hielden om het

⁷⁷³ *Sotadic Zone*, 29.

⁷⁷⁴ GOURNAY (1983), 350.

zodoende een meer verheven, ‘uranisch’ (lees: hemels) karakter te geven, dit was niet zomaar aan iedereen besteed of aan het ‘gewone volk’ (lees: pandemisch).⁷⁷⁵

Zoals eerder vermeld, kent Burton een speciale plaats toe aan de Griekse en Arabische vorm van pederastie, hij beschouwde ze als meer verheven dan pakweg de Romeinse of Indische versie. Dat verklaart ook het tweede doel van de door Burton gemaakte selectie. Doordat hij de Griekse pederastie (en man-man relaties in het algemeen) positief wenste voor te stellen, kiest hij die voorbeelden uit die zijn visie ondersteunen. Er zijn weinig negatieve stemmen over de pederastie terug te vinden in zijn selectie. Met uitzondering van zijn ironisch taalgebruik vinden we amper voorbeelden van tegenstemmen in zijn bespreking. In deel twee van deze masterproef werd reeds aangetoond dat Burtons afwijzing van de pederastie in zijn taalgebruik met een nodige korrel zout genomen moet worden. Slechts twee voorbeelden tonen een zekere vorm van afwijzing door de antiëken. Charicles berispte Callicratidas en Juvenalis schreef over de relatie van Socrates en Alcibiades het volgende: “Inter Socraticos notissima fossa cinaedos”.⁷⁷⁶ Maar al meteen na het citeren van de mening van Juvenalis merkt Burton op dat “we are overapt to apply our nineteenth century prejudices and prepossessions to the morality of the ancient Greeks who would have specimen’d such squeamishness in Attic salt”. “Yet some purity must have survived”, waarna hij de Griekse knapenliefde terug positief-neutraal beschrijft.⁷⁷⁷ Ook deze negatieve stemmen moeten dus met een stevige korrel *Attic salt* genomen worden. Vergeleken met de manier waarop Burton de Romeinse man-man relaties voorstelt, valt de neutrale beschrijving van het ‘Griekse origineel’ op.⁷⁷⁸ Burtons voorbeelden en taalgebruik zijn verrassend neutraal (soms zelfs positief geladen), zeker in vergelijking met de negatieve sfeer die weerklinkt uit de teksten van Virey, Meier, Rosenbaum en Delepierre. Van verheerlijking is echter geen sprake. Burtons tekst is, zoals eerder besproken, op twee niveaus te lezen en hij behield een zekere zelfcensuur, waardoor hij zich niet zonder meer positief over de Griekse pederastie (of man-man liefde in het algemeen) uitlaat.

Deze neutrale beschrijving heeft Burton in een zekere structuur gegoten. Net zoals op macroniveau in zijn gehele tekst een zekere historische en geografische structuur aanwezig is, vinden we ook een historisch en geografisch georiënteerd narratief op microniveau in de

⁷⁷⁵ WEEKS (1977), 64; ROBB (2004), 206-207.

⁷⁷⁶ *Sotadic Zone*, 30-31.

⁷⁷⁷ *Ibid.*, 32.

⁷⁷⁸ De Romeinse pederastie bespreekt hij in, *Sotadic Zone*, 37-44.

pagina's waarop hij de Griekse pederastie beschrijft. En net zoals de volledige tekst begint bij de 'oudste tijden' en zich doorheen de geschiedenis van west naar oost ontspint om uiteindelijk in de eigen tijd aan te komen, begint hij zijn relaas over de Griekse knapenliefde bij de mythisch-legendarische oorsprong die de Grieken zelf aan het fenomeen gaven. Na de drie eerste grote schrijvers Herodotus, Homerus en Hesiodus bereikt hij uiteindelijk de historische oorsprong. Deze schrijft hij toe aan de Doriërs (Kreta en Chalcis). Daarna bespreekt hij enkele gegroepeerde thema's, die zich voor het grootste deel in Athene afspelen: wetgeving, poëzie, staatslieden en filosofen. Athene verlaat hij met het bekendste geval van pederastie: Socrates en Alcibiades. Dan belandt hij in Sparta, waarna hij Boeotië aandoet, om uiteindelijk de antiek Griekse tijd af te sluiten met Philippus in Chaeronea en de afschaffing van de 'sodomy' in Athene. Het historisch en geografisch luik van zijn bespreking vinden we zoals gezegd ook terug in het grotere geheel van zijn werk. De keuze om het voor dit Griekse gedeelte ook zo aan te pakken kan ingegeven zijn door zijn tussenbronnen. Delepierre, Virey (en Mantegazza) en Meier beginnen steeds met de mythische verklaring van de oorsprong. Virey en Mantegazza vermelden Orpheus en de Thraciërs, het citaat uit Ovidius, daarna de Kretenzers en Chalcidiërs om uiteindelijk te eindigen met Socrates. Bij Burton komen deze (en andere zaken uit Virey/Mantegazza) in dezelfde volgorde voor. Meier gaat na de mythische verklaring van de oorsprong geografisch te werk. Hij begint met de Doriërs, waar hij de oorsprong van knapenliefde legt, bespreekt daarna Sparta en de andere Dorische staten, gaat over op de Aeolische en Ionische stammen om uiteindelijk bij de Attische pederastie uit te komen. Hij sluit af met een uitgebreide uitweiding over de filosofische kant van pederastie, met veel aandacht voor Plato en Aristoteles.

Als Burton deze structuur aan Meier en Virey/Mantegazza ontleend zou hebben, rijst natuurlijk de vraag welke andere aspecten of karakteristieken hij van zijn tussenbronnen heeft overgenomen. De oorsprong van pederastie lijkt Burton net als Meier bij de Doriërs te leggen – een visie die ze trouwens delen met Symonds en die reeds bij de filoloog Karl Otfried Müller (1797-1840), in diens monumentale *Die Doriër* (1824) aan bod kwam.⁷⁷⁹ We zagen in deel twee van deze masterproef echter dat Burton drie theorieën omtrent de oorsprong van pederastie naar voren schoof. Twee van deze theorieën plaatsen de oorsprong in het Oosten, de derde bij de Doriërs. In het vorige deel werd geopperd dat

⁷⁷⁹ SYMONDS (1883), 5 en 13-22; MÜLLER (1824), II, 276-282; PERCY (1996), 30-31.

Burton de oorsprong van (de Griekse) pederastie in het Oosten plaatste. De derde, Dorische oorsprong die Burton vermeldt, kan dan ook te wijten zijn aan het feit dat hij passages uit Meier overnam. Waarschijnlijk is deze derde, tegenstrijdige verklaring op deze manier in zijn tekst geslopen. Belangrijker echter lijkt de vraag: is Burton voor zijn visie op pederastie geïnspireerd door de werken van Virey, Rosenbaum, Delepierre of Meier?

De visie van deze eerste drie op de Griekse knapenliefde is zonder meer negatief. Delepierre was in zijn eerste, anoniem uitgegeven werk (1861), nog eerder neutraal-positief. Hij velt geen morele oordelen. Zo schrijft hij dat de pederastie de vriendschappelijke banden versterkt en “ce vice” niet het resultaat is van slecht bedoelde sensualiteit, maar afstamt van de theorie van het Schone.⁷⁸⁰ In zijn werk uit 1879, onder het pseudoniem M. Audé, is evenwel niets van dit positieve overgebleven. De titel – *Dissertation sur les idées morales des grecs et sur le danger de lire Platon* – is al een eerste aanwijzing. Zijn grootste probleem wat betreft seksuele moraal is het slechte voorbeeld dat deze teksten, in het bijzonder Plato, aan de jeugd stellen: “On propose aux jeunes gens, comme modèles, des caractères impossibles aujourd'hui, des vertus qui sont plutôt des vices, des sentiments exagérés ou d'une métaphysique alambiquée. [...] Ces tableaux ne peuvent inspirer que des idées erronées sur nos devoirs et nos obligations morales, et faire naître chez les jeunes gens l'ambition de devenir des citoyens célèbres plutôt que des membres utiles de la société”.⁷⁸¹ Rosenbaums geschiedenis van geslachtsziekten had dan weer vooral tot doel de lezer af te schrikken. De oorsprong van deze ziektes lag volgens de auteur in de oudheid.⁷⁸² Virey verwoordt het misschien nog het best: “la Grèce, ensuite Rome, nous paraissent avoir enchéri sur tous les genres d'abominations, comme sur les plus hautes vertus: singulière prérogative réservée peut-être aux plus grands caractères de l'humanité, de surpasser tous les autres en mal comme en bien”.⁷⁸³ Deze uitspraak vat mooi de ambigue houding ten opzichte van de antieke Grieken samen die in de negentiende eeuw ook in Victoriaans Brittannië heerste. Aan de ene kant legden ze de oorsprong van hun cultuur bij de antieke Grieken en verheerlijkten ze hun moraal, hun schrijvers en denkers. Aan de andere kant zaten ze opgezadeld met het probleem dat de Griekse knapenliefde vormde.

⁷⁸⁰ DELEPIERRE (1861), 4.

⁷⁸¹ DELEPIERRE (1879), 19-20.

⁷⁸² ORRELLS (2015), 84.

⁷⁸³ VIREY (1825), 344.

Meier was zich volop bewust van de spanning die er bestond tussen dat filhellenisme en de historicistische uitgangspunten van de encyclopedie waarvan hij mede-uitgever was.⁷⁸⁴ Meiers visie op de Griekse pederastie is dan ook minder uitgesproken dan die van de andere drie. Enerzijds trachtte hij aan te tonen dat pederastie een voor de Grieken 'eigenthümlichen Institut' was, anderzijds streefde hij naar 'Wahrheit und nichts als Wahrheit'.⁷⁸⁵ Zich ten volle bewust van de voorliefde die er in zijn eigen tijd bestond voor de oude Grieken, maar tegelijk ook van de controverse rond hun pederastische gewoontes, waarschuwde Meier voor twee 'gevaarlijke extremen' die men met een 'rein historische' insteek trachtte te vermijden: het blind verheerlijken aan de ene kant en het onverbiddelijk veroordelen aan de andere kant. "Wir brauchen uns weder im Interesse der allgemeinen Moral zu anklägern der Griechen aufzuwerfen, noch, um eine Nation, die auch uns Gegenstand der Bewunderung ist, von jedem Flecken rein zu waschen, zu Beschönigungen, zu Reticenzen, zu Verkleisterungen unsere Zuflucht zu nehmen, womit man doch am Ende beim jetzigen Tageslichte die Wahrheit nicht mehr verdunkeln kann. Wir wollen Wahrheit und nichts als Wahrheit".⁷⁸⁶ Hoewel Meier dus trachtte de Griekse pederastie zo neutraal mogelijk te bestuderen, zonder het vellen van een waardeoordeel, sluipen er toch enkele morele oordelen binnen.⁷⁸⁷ Zo bijvoorbeeld wanneer hij vindt dat deze man-man relaties een bevreemdende en vieze indruk kunnen nalaten in zijn eigen tijd: 'für uns noch etwas Befremdenderes [...], ja widerlichen Eindruck auf uns zu machen'.⁷⁸⁸

Deze negatieve visies op de knapenliefde hebben Burton alleszins niet beïnvloed. Burton keek juist positief naar homoseksuele relaties in zijn eigen tijd. In zijn bespreking van de Griekse pederastie kiest hij dan ook grotendeels voor een selectie van juist die voorbeelden die positief zijn. Het verschil in waarde die hij hecht aan de antiek-Griekse traditie van knapenliefde in vergelijking met Meier (en ook Virey, Rosenbaum en Delepierre) verklaart ook waarom Burton juist deze selectie maakte, waarom hij precies deze antieke personages en voorbeelden uit de verschillende tussenbronnen koos en waarom hij bijvoorbeeld maar twee tegenvoorbeelden aanhaalde. Burton hield er weliswaar zijn eigen, afwijkende, visie op Griekse knapenliefde op na, maar hij gebruikte wel de teksten van de

⁷⁸⁴ ORRELLS (2011), 90.

⁷⁸⁵ MEIER (1837), 149-150.

⁷⁸⁶ *Ibid.*, 149.

⁷⁸⁷ ORRELLS (2011), 92.

⁷⁸⁸ MEIER (1837), 155; ORRELLS (2011), 91.

eerdere onderzoekers. En hoewel die een eerder negatieve houding ten opzichte van het onderwerp toonden, putte hij eruit om voorbeelden te zoeken die het verheven karakter van de Griekse vorm van mannenliefde illustreerden. Hoewel hij voor een aanzienlijk deel schatplichtig is aan zijn tussenbronnen, mogen we wel stellen dat hij in zekere mate kritisch en onafhankelijk bleef. Hij gebruikte zijn bronnen om positieve voorbeelden te vinden en liet zich voor de structuur ook enigszins inspireren door Meier, maar wat zijn visie betreft bleef hij zichzelf.

Bij het overnemen van voorbeelden slopen er bij Burton echter een paar fouten in. Zo verwijst hij op een gegeven moment voor de Orphische en Bacchische riten naar Herodotus, ii, 80, terwijl deze passage te vinden is in ii, 81.⁷⁸⁹ Iets verder vermeldt hij Plato's *Republiek*, vi, 19, terwijl hij eigenlijk boek 5, 19 bedoelt. Op dezelfde regel kort hij het *Symposium* van Xenophon verkeerdelijk af tot 'synop'.⁷⁹⁰ Hij schrijft ook de naam van Hermias als 'Hermeas'. Hoewel, zoals hierboven werd aangetoond, deze verwijzing letterlijk uit Delepiere komt, schrijft hij de naam zoals Meier hem schrijft, terwijl Delepiere het wel degelijk bij het rechte eind heeft.⁷⁹¹ We vermeldden ook kort Pylades, die Burton vermeldt als 'Plyades'. In deze laatste drie gevallen, evenals in het geval van 'teneres' en 'teneros' (sectie 4.2.1), gaat het waarschijnlijk om drukfouten die zijn blijven staan. Dit vermoeden wordt deels bevestigd door het feit dat Burton niet zelf instond voor het drukken van zijn werk. Het was zijn vrouw Isabel die de zakelijke kant voor haar rekening nam, ook bij het drukken van de *Arabian Nights*.⁷⁹² Daarbovenop komt nog dat zij steeds beweerde het werk nooit gelezen te hebben.⁷⁹³ Hoewel enkele biografen toch menen dat Isabel het werk wellicht gelezen heeft bij het redigeren van een 'opgekuiste', verkorte editie van de *Nights* voor vrouwen en kinderen.⁷⁹⁴ Dit gebeurde echter pas nadat het werk van manlief reeds gedrukt was. In deze context is het voorkomen van onverbeterde drukfouten niet onmogelijk.

Een niet onbelangrijk feit bij de analyse van Burtons bronnengebruik is dat we beschikken over een lijst van boeken die hij in zijn bibliotheek had.⁷⁹⁵ De antieke schrijvers

⁷⁸⁹ *Sotadic Zone*, 26.

⁷⁹⁰ *Ibid.*, 28.

⁷⁹¹ MEIER (1837), 171.

⁷⁹² PHILLIPS (1999b), 247-250; LOVELL (2000), 684; KENNEDY (2005), 233.

⁷⁹³ ISABEL BURTON (1893), II 290; GODSALL (2008), 377.

⁷⁹⁴ BRODIE (1967), 392-394; KENNEDY (2005), 233; RICE (1991), 583-584.

⁷⁹⁵ KIRKPATRICK (1978).

die in deze bibliotheek aanwezig waren hebben we samengevat in een appendix achteraan deze studie (Appendix A). Een blik op de jaartallen waarin deze boeken gedrukt zijn, leert ons dat de meeste dateren van na 1875. Dit is geen onbelangrijk feit. Zoals we in het eerste deel van deze masterproef zagen, begon Burton zich na een leven gevuld met avontuur op de studie toe te leggen. Midden de jaren 1870 was Burton de vijftig reeds gepasseerd en was zijn leven meer sedentair geworden. In deze fase van zijn leven heeft Burton zich duidelijk een hele reeks boeken van antieke auteurs aangeschaft. Gezien zijn beschrijving van de pederastie en zijn theorie over de sotadische zone reeds rond 1883 afgerond waren en drie jaar later gepubliceerd werden, zou het kunnen dat Burton zich deze boeken aanschafte met het oog op het schrijven van dit traktaat. Maar dit valt niet met zekerheid te zeggen. Evenmin valt er met zekerheid te zeggen hoe hij gebruik heeft gemaakt van zijn bibliotheek. Een mogelijkheid is dat hij verwijzingen, gemaakt door zijn tussenbronnen, is gaan checken. In het geval van het citaat uit Athenaeus (*Deipnosophistae*, 13, 601g: (“many men were as fond of having boys for their favorites as women for their mistresses; and this was a frequent fashion in many well-regulated cities of Greece”; zie boven) dat nergens terug te vinden is bij zijn tussenbronnen, is het zeer aannemelijk dat hij dit wel degelijk gedaan heeft.

Opvallender is de passage waarbij hij Virey corrigeert (sectie 4.2.1). Dit moet gebeurd zijn met de *Metamorphoses* van Ovidius in de hand. Ook voor drie van de vier verwijzingen die hij niet uit zijn tussenbronnen haalde (tweemaal Athenaeus en eenmaal Juvenalis; sectie 4.2.4), is het mogelijk dat hij zijn bibliotheek raadpleegde. Het hierboven vermelde geval van Lucianus' *Amores*, een boek dat hij niet bezat, spreekt deze theorie dan weer eerder tegen. Ook vermeldt Burton Plutarchus en Aeschines' *Contra Timaeus*, twee werken die niet in zijn bibliotheek zijn terug te vinden. Eerder merkten we ook al op dat de werken van Meier, Rosenbaum, Virey en Delepierre, waarover geen twijfel kan bestaan dat hij ze gelezen heeft, niet in deze catalogus vermeld staan. Onder meer om die reden mag het duidelijk zijn dat de catalogus niet aantoont welke boeken hij gelezen of geraadpleegd heeft, maar slechts diegene opsomt die hij effectief bezat. Hoe Burton precies gebruik maakte van de werken uit zijn bibliotheek blijft hier dus in het midden.

4. *Burton een pionier?*

In de voorgaande delen van deze meesterproef werd meermaals de spanning opgemerkt tussen Richard Burton en zijn specifieke historische context. Aan de ene kant was hij een kind van zijn tijd en kan hij naadloos worden ingepast in de context van de Victoriaanse negentiende eeuw, maar aan de andere kant wordt Burton vaak beschouwd als iemand die binnen zijn eigen samenleving zijn plaats niet vond wegens te verschillend – niet in het minst omdat hij zich zélf afzette tegen de Britse maatschappij. Dezelfde vraag kan ook gesteld worden op het gebied van Burtons theorie en visie op mannenliefde. In hoeverre komen Burtons standpunten overeen met deze van de pioniers beschreven in het eerste deel? In dit korte en laatste deel zal worden aangetoond dat Burton op vele gebieden overeenstemmingen vertoonde met de Britse en Duitse pioniers. Om die reden kan Burton in één adem met Karl Heinrich Ulrichs, John Addington Symonds of Havelock Ellis genoemd worden, hoewel hij in deze hoedanigheid nog al te vaak over het hoofd wordt gezien.⁷⁹⁶ Dat Burton een pionier was, staat buiten kijf. Zijn ‘Terminal Essay’ was het eerste serieuze geschrift over homoseksualiteit dat in Groot-Brittannië in het Engels verscheen.⁷⁹⁷ Eerdere werken werden nooit gepubliceerd en Symonds’ *A Problem in Greek Ethics* (geschreven in 1874) werd in 1883 slechts voor een privépubliek gedrukt. Er zijn echter ook een reeks verschillen die Burton uniek maken in vergelijking met voorgangers en contemporaine schrijvers. Ten slotte focust dit deel op de manier waarop Burtons ‘Terminal Essay’ doorheen de tijd gepercipieerd werd. Daarbij wordt zowel ingegaan op reacties van tijdgenoten die over hetzelfde onderwerp schreven en al dan niet akkoord gingen met Burtons thesis, als op de vraag of Burtons werk een grote invloed uitoefende op latere geschriften en ideeën over homoseksualiteit.

4.1. *Gelijkenissen*

Een eerste belangrijke gelijkenis tussen Burton en de overige pioniers is het feit dat ze allemaal op hun eigen manier proberen aan te tonen dat homoseksualiteit een natuurlijk

⁷⁹⁶ COLLIGAN (2003), 2.

⁷⁹⁷ BRODIE (1967), 387; LAURITSEN en THORSTAD (1974), 76; KENNEDY (2000), 336-337; KENNEDY (2005), 241.

verschijnsel is. Symonds en Pater trachtten dit vooral op een literaire manier te staven, terwijl Hirschfeld, von Krafft-Ebing of Havelock Ellis zich beriepen op de medisch-psychologische wetenschap. Ulrichs' aanpak was een combinatie van beide. Aangezien homoseksualiteit een natuurlijk gegeven was, kon en mocht het niet strafrechterlijk vervolgd worden, aldus de pioniers. De belangrijkste verwezenlijking hierbij is het feit dat homoseksualiteit niet langer vanuit een (religieus) waardeoordeel werd bekeken, maar in wetenschappelijke termen werd verklaard.⁷⁹⁸ Homoseksualiteit was niet langer een zonde, maar een natuurlijk verschijnsel, in sommige gevallen een ziekte die behandeld moest worden door dokters of psychologen. Homoseksuelen waren niet langer 'infidels', maar 'Urnings', 'inverts' of vormden een derde sekse.⁷⁹⁹ Richard von Krafft-Ebing en Havelock Ellis maakten echter een bijkomend onderscheid. Volgens von Krafft-Ebing bestond er een verschil tussen 'perversiteit' en 'perversie'. Perversiteit was een ziekte van de wil en de moraal, een keuze die gemaakt werd door laakbare individuen en daarom een zonde en dus strafbaar. Perversie was daarentegen aangeboren en natuurlijk. Daarom had het geen zin dit te bestraffen. Havelock Ellis maakte een soortgelijk onderscheid tussen aangeboren en dus onvrijwillige vormen van homoseksualiteit en 'acquired perversion'. Net als bij von Krafft-Ebing zijn de vrijwillige gevallen van homoseksualiteit wél een zonde en is de natuurlijke vorm van mannenliefde dat niet (zie sectie 1.3.2).

Burtons 'Terminal Essay' heeft hetzelfde doel. Door homoseksualiteit op een literaire en wetenschappelijke manier te bespreken (in deel twee werd opgemerkt dat Burton daarbovenop ook een antropologische aanpak hanteerde), stelde hij het fenomeen voor als een natuurlijk verschijnsel. Om die reden verdienden homoseksuelen "not prosecution but the pitiful care of the physician and the study of the psychologist."⁸⁰⁰ Homoseksuelen verdienden het volgens Burton niet om veroordeeld te worden. Deze mening deelde hij met de andere pioniers en het mag dan ook geen toeval heten dat Burton zijn hoofdstuk 'Pederasty' van het 'Terminal Essay' uitbracht in 1886. Een jaar eerder werd in Engeland de *Criminal Law Amendment* goedgekeurd. Dit soort wetten zagen ook de andere pioniers liever afgeschaft of aangepast. Ulrichs sprak voor de Duitse *Juristentag* en vreesde bij de eenwording van Duitsland in 1871 dat de Pruisische wet die homoseksualiteit strafbaar

⁷⁹⁸ KENNEDY (2000), 335.

⁷⁹⁹ LAURITSEN en THORSTAD (1974), 46-47; WEEKS (1985), 93.

⁸⁰⁰ *Sotadic Zone*, 21.

maakte zou worden uitgebreid naar de overige Duitse gebieden.⁸⁰¹ Zijn 'opvolger' Magnus Hirschfeld zou het uithangbord worden van de Duitse strijd voor verandering en stond in 1897 aan de wieg van het *Wissenschaftlich-humanitäre Komitee*. In Groot-Brittannië waren vooral Havelock Ellis, John Addington Symonds en Edward Carpenter gebrand op legale en politieke veranderingen.⁸⁰²

Edward Carpenter (1844-1929) was een Britse dichter en filosoof die zich in zijn latere leven als een radicale socialist inzette.⁸⁰³ Zijn activisme voltrok zich vooral op het gebied van de homo-emancipatie. Door het lezen van de werken van Walt Whitman ontdekte Carpenter zijn eigen homoseksuele geaardheid.⁸⁰⁴ Walt Whitman had dezelfde invloed op Carpenter die Plato op Pater en Symonds uitoefende. Met deze laatste hield Carpenter er trouwens een goede vriendschap op na, net zoals met Havelock Ellis.⁸⁰⁵ Edward Carpenter publiceerde in 1908 zijn *Intermediate Sex* en gold als één van de belangrijkste Britse voorvechters van homoseksualiteit. In zijn *Intermediate Types Among Primitive Folk* (1914; enkele hoofdstukken verschenen reeds in tijdschriften in 1911) zou Carpenter gebruik maken van Burtons 'Terminal Essay' (zie verder).

Net zoals Ulrichs, Pater en Symonds gebruik maakten van de Grieks-Romeinse oudheid om homoseksualiteit positief voor te stellen, ging Burton een selectie maken uit het uitgebreide aanbod aan teksten waarin pederastie beschreven wordt om een positief beeld te schetsen van mannenliefde. Ook Hirschfeld maakte de link tussen de Griekse oudheid en de hedendaagse homoseksualiteit. We vermeldden reeds zijn *Sappho und Sokrates* (1896). In het bijzonder Ulrichs speelde een belangrijke rol bij het verbinden van homoseksualiteit met de Griekse bronnen. De taal van homoseksuelen in de negentiende eeuw was dan ook de taal van de Griekse liefde. Ulrichs gebruikte deze bronnen om aan te tonen dat een mannelijke homoseksueel eigenlijk een vrouw in een mannenlichaam was.⁸⁰⁶ In de vroege geschriften over homoseksualiteit bleef de gedachte verankerd dat mannen enkel tot vrouwen kunnen aangetrokken worden en vice versa. Dat een 'echte' man van een man hield, bleef ondenkbaar. Deze kruising van het mannelijke en het vrouwelijke kenmerkte niet alleen Ulrichs' visie, maar ook die van andere pioniers. Ulrichs noemde deze vrouwen in

⁸⁰¹ KENNEDY (2002), 7.

⁸⁰² WEEKS (1977), 48-49; BLANSHARD (2010), 146-147; ORRELLS (2011), 172.

⁸⁰³ WEEKS (1977), 70; BROWN (1983), 312; LIVESEY (2004), 602-603; BLANSHARD (2010), 147.

⁸⁰⁴ CARPENTER (1916), 64-65.

⁸⁰⁵ MCCRAKEN (1990), 180-181; NOTTINGHAM (1999), 71-77.

⁸⁰⁶ *Anima muliebris in corpore virili inclusa*: ULRICHS (1868), v.

mannenlichaam 'Urnings', Havelock Ellis 'inverts', Hirschfeld de 'Zwischenstufen' en Carpenter de 'intermediate sex'.⁸⁰⁷ Ook bij Burton vinden we een soortgelijke gedachte terug. Hij verklaarde het als een mengeling van mannelijke en vrouwelijke temperamenten. Ulrichs haalde de mosterd vooral bij Plato's *Symposium*. In deel twee van deze meesterproef werd reeds Blanshards visie op Burtons gebruik van het *Symposium* aangehaald. Gournay meent daarenboven dat Burton bij volgende passus in termen spreekt die duidelijk uit de theorie over het uranisme komen:

We must not forget that the love of boys has its noble sentimental side. The Platonists and pupils of the Academy, followed by the Sufis or Moslem Gnostics, held such affection, pure as ardent, to be the beau idéal which united in man's soul the creature with the Creator. [...] They add that such affection, passing as it does the love of women, is far less selfish than fondness for and admiration of the other sex which, however innocent, always suggest sexuality.⁸⁰⁸

Deze gedachte is volgens Gournay "très précisément celle des Uraniens".⁸⁰⁹ Deze gelijkenissen zijn des te opvallender gezien het feit dat Burton Ulrichs' werken niet kende toen hij zijn 'Terminal Essay' schreef.⁸¹⁰

Een laatste gelijkenis waar eerder op gewezen werd, is het procedé waarbij allerlei roemrijke personen uit de geschiedenis in verband worden gebracht met mannenliefde.⁸¹¹ Zo vermeldt Burton onder andere Caesar, Shakespeare, Napoleon, Alexander de Grote en koningen zoals Henry III.⁸¹² Bovendien maakte hij uit de Griekse bronnen ook een grondige selectie waarbij hij namen als Herodotus, Homerus, Demosthenes, Socrates en Xenophon aanhaalt (zie deel drie). Het was een geliefd *topos*, waarbij men hetzelfde wilde aantonen als wanneer men homoseksualiteit met de Grieken verbond. Als zulke grote, befaamde personen zich aan pederastie of homoseksualiteit overgaven, kan het toch onmogelijk slecht of schadelijk zijn? Ulrichs haalde hetzelfde argument reeds aan tijdens zijn toespraak voor de *Juristentag*, maar werd er op gejoel onthaald.⁸¹³ Ook Havelock Ellis vermeldt namen zoals Caesar, Hadrianus, Socrates en Alexander de Grote, Michelangelo, Shakespeare en Jérôme

⁸⁰⁷ WEEKS (1985), 93; LEVAY (1996), 29-30.

⁸⁰⁸ *Sotadic Zone*, 18-19.

⁸⁰⁹ GOURNAY (1983), 348-349.

⁸¹⁰ SYMONDS (1896), 78; GOURNAY (1983), 341.

⁸¹¹ WEEKS (1977), 64; EVANGELISTA (2006), 243.

⁸¹² *Sotadic Zone*, 96-97, noot 1.

⁸¹³ ROBB (2004), 206-207.

Duquesnoy, de jongere broer van François Duquesnoy die Manneken Pis in Brussel maakte.⁸¹⁴ Jérôme Duquesnoy zou betrappt zijn met een jongeling in de kathedraal van Gent.⁸¹⁵ Marc-André Raffalovich vermeldt Caesar, Alexander de Grote, Socrates en koningen zoals Louis XIV, Edward II en Henry III.⁸¹⁶ Ook Carpenter gebruikt dit motief en vermeldt onder andere Michelangelo en drie namen die steeds blijven terugkomen, Caesar, Alexander de Grote en Shakespeare.⁸¹⁷

4.2. *Verschillen*

Behalve bovenstaande opsomming van gelijkenissen tussen Burton, zijn voorgangers, tijdgenoten en latere schrijvers zoals Carpenter, zijn er natuurlijk ook enkele opvallende verschillen. Het zijn deze verschillen die Burtons visie en theorie net uniek maken. Hierboven werd reeds opgemerkt dat Burton zich niet enkel beperkte tot een medisch-wetenschappelijke of literaire aanpak van het onderwerp zoals zijn voorgangers. Hij beschreef homoseksualiteit eveneens antropologisch – ongetwijfeld geïnspireerd door zijn jaren als reiziger. Op basis van zijn eigen ervaringen op de verschillende continenten samen met verslagen van andere reizigers en antropologen, verbreedde Burton het onderzoeksgebied. Voorheen werd er enkel naar de eigen gebieden en de eigen geschiedenis gekeken. Burton betrok andere gebieden en hun geschiedenis bij het onderzoek. Carpenter bestudeerde bijvoorbeeld in zijn *Intermediate Types Among Primitive Folk* (1914), zoals de titel reeds aangeeft, homoseksualiteit bij ‘primitieve volkeren’ (lees: de volkeren buiten West-Europa). Voor deze antropologische insteek werd hij geïnspireerd door Burton, naar wie hij ook meermaals verwijst.⁸¹⁸ Stellen dat Burton het onderzoek ‘verbreedt’, lijkt op het eerste gezicht misschien vreemd, of zelfs paradoxaal. Zijn sotadische zone is net een geografisch beperkte zone, afgebakend door grenzen, terwijl de overige pioniers net trachtten aan te tonen dat homoseksualiteit een universeel verschijnsel is.⁸¹⁹

⁸¹⁴ HAVELOCK ELLIS (1897), 16 (Caesar en Hadrianus); 17 (Socrates en Alexander de Grote); 19 (Michelangelo); 22-23 (Shakespeare); 20 (Jérôme Duquesnoy).

⁸¹⁵ HAVELOCK ELLIS (1897), 20.

⁸¹⁶ RAFFALOVICH (1896), 41 (koningen); 197 (Caesar, Alexander de Grote en Socrates).

⁸¹⁷ CARPENTER (1908), 36.

⁸¹⁸ COLLIGAN (2003), 11; KENNEDY (2005), 245.

⁸¹⁹ ORRELLS (2012), 206.

We maakten echter reeds de opmerking dat Burtons sotadische zone een literaire constructie is en Phillips wees erop dat de grenzen van Burtons zone dynamisch en vloeiend, niet statisch en strikt afgebakend zijn.⁸²⁰ Burton lijkt op het eerste gezicht homoseksualiteit beperkt te houden tot de gebieden binnen de zone, maar wanneer we voorbij Burtons eerste, objectieve plan lezen, merken we op dat ook hij homoseksualiteit als iets universeels beschouwt. Door zijn aanzienlijke opsomming van sotadische voorvallen binnenin de zone lijkt hij te willen aantonen dat pederastie werkelijk óveral voorkomt.⁸²¹ Dit wordt alleen maar versterkt wanneer Burton uiteindelijk de grenzen van zijn sotadische zone doorbreekt om de eigen gebieden te bespreken.

Bij het verbreden van het onderzoeksgebied spitste Burton zich vooral toe op de oosterse gebieden, die hem zo nauw aan het hart lagen. In het bijzonder Arabië genoot Burtons voorkeur. Dit leverde meteen één van de belangrijkste verschillen tussen Burton en figuren zoals Pater, Symonds of Hirschfeld. De antiek-Griekse beschaving vormde het fundament van hun theorieën. Juist omdat de Grieken als culturele voorouders van het Westen werden bekeken, waren ze zo belangrijk. Daarom lag bij de andere pioniers de focus op de Griekse (lees: westerse) wereld. Het gezag dat van de oude Grieken uitging, in combinatie met hun pederastische gewoonten, vormde het belangrijkste argument voor een toleranter klimaat in de eigen tijd. Ook Burton kon zich hierin vinden. Hij betrok er echter ook de oosterse culturen bij, die hij op eenzelfde niveau als de Grieken trachtte te plaatsen. Dit maakte zijn geschrift uniek. Enkel Carpenter zou in zijn *Intermediate Types Among Primitive Folk* eenzelfde aandacht aan oosterse gebieden en hun betrekking tot mannenliefde schenken – waarvoor hij op Burtons ‘Terminal Essay’ terugging.⁸²² We vermeldden reeds in deel twee van deze masterproef dat Burton drie verschillende verklaringen gaf voor de oorsprong van pederastie in Griekenland. Opvallend daarbij is dat sotadisme volgens Burton overgewaaid komt uit het Oosten. Hiermee plaatst hij Griekenland in de oosterse traditie en gaat hij regelrecht in tegen wat in de negentiende eeuw algemeen geloofd werd. Dit verschil wordt het best voelbaar in de vergelijking die met Symonds gemaakt wordt en die wij hier met het nodige gevoel voor drama ‘de slag om Griekenland’ zullen noemen (zie hoofdstuk 4.4).

⁸²⁰ PHILLIPS (1999a), 79-80 en 85.

⁸²¹ ORRELLS (2012), 205.

⁸²² ANTOSA (2013), 189.

Het belangrijkste verschil tussen Burton en de andere pioniers betreft hun theorie over de fysieke oorsprong van homoseksualiteit. Hoewel beide kampen het eens zijn over het feit dat homoseksualiteit een natuurlijk verschijnsel is, zijn ze het niet eens over de ontstaanswijze. Volgens Burton, zo zagen we, komt dit omdat het klimaat een invloed heeft op mensen en een mengeling tussen vrouwelijke en mannelijke temperamenten veroorzaakt. De andere pioniers verklaren de natuurlijkheid van mannenliefde echter door te stellen dat deze toestand congenitaal is. Homoseksualiteit is aangeboren, menen zij. Ulrichs meent dat dit gebeurt door de gekruiste ontwikkeling van de 'Keimen' in de geest van het embryo. Een verklaring die Hirschfeld overnam, hoewel hij meende dat het in het brein van het embryo gebeurde, niet in de geest. Havelock Ellis maakte dan weer het onderscheid tussen aangeboren homoseksualiteit en 'acquired perversion', terwijl von Krafft-Ebing het verschil tussen perversie en perversiteit aanhaalde. In beide gevallen is de aangeboren vorm van homoseksualiteit een onveranderlijke, ongeneeslijke aandoening die om die reden niet vervolgd kan worden.

4.3. *Reacties op het 'Terminal Essay'*

Na het verschijnen van het tiende volume van de *Arabian Nights* bleven de reacties, zoals eerder vermeld, niet uit. Dit hoofdstuk focust evenwel niet op de reacties in de pers, maar op de manier waarop Burtons geschrift door zijn medepioniers werd ontvangen. De eerste reacties verschenen in 1896 en kwamen van de hand van Havelock Ellis en John Addington Symonds. In dat jaar bracht Symonds namelijk zijn *A Problem in Modern Ethics* uit en verscheen ook *Das konträre Geschlechtsgefühl*, dat hij samen met Havelock Ellis schreef en dat het eerste deel van diens *Studies in the Psychology of Sex* vormde.⁸²³ Een jaar later, in 1897, verscheen de Engelse vertaling van hun gezamenlijke werk onder de naam *Sexual Inversion*. Gezien de nauwe band tussen beide schrijvers en hun geschriften in het jaar 1896 is hun commentaar op Burton dan ook vrijwel dezelfde.

Havelock Ellis en Symonds schrijven, na een korte voorstelling van Burtons visie:

⁸²³ WHITE (1999), 66-67; ANTOSA (2013), 180.

The theory of the Sotadic Zone is interesting; but, as *a critic* has pointed out, it does not account for the custom among the Normans, Celts, Scythians, Bulgars, and Tartars, and, moreover, in various of these regions different views have prevailed at different periods. Burton was wholly unacquainted with the recent psychological investigations into sexual inversion.⁸²⁴

Met één simpele opmerking wordt Burtons hele theorie over de sotadische zone onderuitgehaald. Burton nam de Noormannen, de Kelten, de Scythen, de Bulgaren en de Tartaren niet op in zijn sotadische zone terwijl het nochtans geweten was dat ook zij er homoseksuele gewoontes op nahielden. De bewering dat sotadisme enkel in de zone voorkwam was dus fout. Burton was volgens “a critic” volledig onbekend met de contemporaine psychologische ontdekkingen en vorderingen op het gebied van homoseksualiteit. Deze “critic” was niemand minder dan Symonds zelf. In deel één werd reeds vermeld hoe Havelock Ellis na de dood van Symonds vrij veel van diens toevoegingen over homoseksualiteit uit het boek weerde. In de Engelse vertaling van hun werk werd Symonds zelfs niet bij naam genoemd. In de Duitse versie lezen we nochtans:

Die Theorie der sotadischen Zone ist interessant, aber sie leistet, *wie Symonds ausgeführt hat*, nichts für die Erklärung der Sitte unter den Normannen, Kelten, Scythen, Bulgaren und Tataren, und ausserdem haben in manchen der genannten Bereiche zu verschiedenen Zeiten verschiedene Laster geherrscht. Burton war ganz unbekannt mit den neueren psychologischen Untersuchungen über die Inversion.⁸²⁵

De naam van Symonds werd er dus netjes uit weggefilterd. De commentaar die Havelock Ellis op Burton heeft, is echter wel degelijk deze van Symonds. In diens *A Problem in Modern Ethics* schrijft hij namelijk na het opsommen van Burtons conclusies:

This is a curious and interesting generalisation, though it does not account for what history has transmitted regarding the customs of the Kelts, Scythians, Bulgars, Tartars, Normans, and for the acknowledged leniency of modern Slavs to this form of vice.⁸²⁶

⁸²⁴ HAVELOCK ELLIS (1897), 27-28, noot 1. Er werd hier voor de Engelse vertaling gekozen die werd uitgegeven onder de naam van Havelock Ellis en zonder vermelding van Symonds. Dit is een letterlijke vertaling van het Duitse origineel dat een jaar eerder door beide onderzoekers werd uitgebracht. De Engelse vertaling maakt het makkelijker om te vergelijken.

⁸²⁵ HAVELOCK ELLIS en SYMONDS (1896), 23.

⁸²⁶ SYMONDS (1896), 79.

Reeds eerder maakte Symonds eveneens de opmerking dat Burton niet in staat is het onderwerp op de juiste manier te benaderen:

His erudition, however, is incomplete; and though he possesses a copious store of anthropological details, he is not at the proper point of view for discussing the topic philosophically.⁸²⁷

De belangrijkste reden waarom Burton volgens Symonds niet gekwalificeerd is om met volledige kennis van zaken over het onderwerp te praten, is het feit dat Burton geen weet lijkt te hebben van de “psychology of Urnings”.⁸²⁸ Burton was dan ook volledig onbekend met de werken van Karl Heinrich Ulrichs. In een brief aan een zekere H. Graham Dakyns schreef Symonds bijgevolg vol ongeloof dat Burton nog nooit van Ulrichs of zelfs van von Krafft-Ebing gehoord had:

Then I was going on to stay at Trieste with Sir Richard Burton who is composing a treatise on what he calls the third sex -and who had never heard (when I last saw him) of either Ulrichs or Krafft-Ebing.⁸²⁹

Symonds stuurde hem een kopie van zijn eigen *A Problem in Greek Ethics* en raadde hem aan de werken van von Krafft-Ebing te lezen.⁸³⁰ Burton lijkt navolging gegeven te hebben aan deze opmerking. In zijn *Scented Garden* zouden er enkele passages van werken van Ulrichs vertaald worden en uit nota's die werden aangebracht ter voorbereiding van een nieuwe editie op een eigen kopie van zijn *Arabian Nights* is af te leiden dat het de bedoeling was zijn nieuwe werk te lezen naast Symonds' *A Problem in Greek Ethics*.⁸³¹ Het blijft in dat opzicht jammer dat Burton 'te vroeg' kwam te overlijden. Het is duidelijk dat zijn 'Terminal Essay' niet het eindstation was in zijn onderzoek naar mannenliefde. Zijn *Scented Garden* en een “history of the vice” die hij volgens Symonds aan het schrijven was, zouden nuttige informatie verschaft hebben voor het onderzoek naar de negentiende eeuwse ‘ontdekking’

⁸²⁷ SYMONDS (1896), 78.

⁸²⁸ “He seems to have no notion of the complicated psychology of Urnings, revealed to us by their recently published confessions in French and German medical and legal works.” SYMONDS (1896), 78.

⁸²⁹ John Addington Symonds aan H. Graham Dakyns, 24 september 1890, geciteerd in GOURNAY (1983), 341.

⁸³⁰ GOURNAY (1983), 341-342.

⁸³¹ KENNEDY (2000), 336; KENNEDY (2005), 240; ORRELLS (2012), 208.

van homoseksualiteit – niet in het minst gezien het feit dat Burton zich duidelijk dieper inwerkte in het onderwerp na het publiceren van zijn *Arabian Nights*.⁸³²

Het belangrijkste verschil tussen Burton en de andere pioniers is echter zijn verklaring voor homoseksualiteit. Ook hierop heeft Symonds enkele aanmerkingen:

But Burton makes no effort to account for the occurrence of this crisis of masculine and feminine temperaments in the Sotadic Zone at large, and for its sporadic appearance in other regions. Would it not be more philosophical to conjecture that the crisis, if that exists at all, takes place universally; but that the consequences are only tolerated in certain parts of the globe, which he defines as the Sotadic Zone?⁸³³

Ten eerste merkt Symonds op dat Burtons *krasis* van de mannelijke en vrouwelijke temperamenten nogal arbitrair in bepaalde gebieden wordt geplaatst. Het lijkt Symonds logischer indien deze *krasis* niet uitsluitend in de sotadische zone zou voorkomen, maar potentieel overal, en dat homoseksualiteit juist in de gebieden die Burton binnen de sotadische zone plaatst, getolereerd wordt. Burtons zone is volgens Symonds namelijk niet correct. Ten eerste vergeet hij de Noormannen, Kelten, Scythen, Bulgaren en Tartaren op te nemen in zijn zone en ten tweede spreekt hij zichzelf tegen. Op een gegeven moment zegt Burton dat de Franse troepen nadat ze Algiers veroverd hadden, geïnfecteerd geraakten door de pederastische gewoontes daar.⁸³⁴ Maar had Burton niet zelf gezegd dat de volkeren ten noorden van de grenzen van de sotadische zone fysiek incapabel waren homoseksuele daden uit te voeren?⁸³⁵ “This surely proves that north of the Sotadic Zone males are neither physically incapable of the acts involved in abnormal passion, nor gifted with an insuperable disgust for them.”⁸³⁶ Bovendien is homoseksualiteit volgens Symonds evenzeer verboden in het moderne Italië en het moderne Griekenland, terwijl het er in de oudheid getolereerd werd. Dit doet Symonds vermoeden dat het geen kwestie is van het klimaat in bepaalde regio’s, maar een kwestie van van de cultuur die in een maatschappij gangbaar is:

⁸³² “During conversations I had with him less than three months before his death, he told me that he had begun a general history of “le Vice”.” SYMONDS (1896), 78, in voetnoot.

⁸³³ SYMONDS (1896), 80.

⁸³⁴ *Sotadic Zone*, 84.

⁸³⁵ “whilst the races to the North and South of the limits here defined [...] are physically incapable of performing the operation [...]”. *Sotadic Zone*, 18.

⁸³⁶ SYMONDS (1896), 80-81.

Law, and the public opinion generated by law and religious teaching, have been deterrent causes in those regions. *The problem is therefore not geographical and climatic, but social.*⁸³⁷

Symonds meent dus dat Burtons sotadische zone een interessante theorie is, maar dat het verkeerd is om dit op een klimatologische manier te verklaren. Het probleem is sociaal. Homoseksualiteit is universeel, de mengeling van de mannelijke en vrouwelijke temperamenten kan werkelijk óveral voorkomen. De gebieden in de sotadische zone duiden bijgevolg niet aan waar homoseksualiteit voorkomt, maar waar het getolereerd wordt.

Symonds eindigt zijn bespreking van Burtons visie op homoseksualiteit op een positieve noot. Ondanks het feit dat hij op veel gebieden verkeerd zat, is er toch een belangrijk punt van Burtons redenering waar Symonds zeker mee akkoord gaat:

However this may be, Burton regards the instinct as natural, not *contre nature*, and says that its patients "deserve, not prosecution but the pitiful care of the physician and the study of the psychologist."⁸³⁸

Eén van de belangrijkste overeenkomsten tussen Burton en andere pioniers wordt zo ook door Symonds opgemerkt. Door het fenomeen wetenschappelijk (in dit geval klimatologisch) te verklaren, maakt Burton het fenomeen natuurlijk. De natuurlijke aard van homoseksualiteit zorgt ervoor dat het niet vervolgd kan worden. Dit argument lag Symonds nauw aan het hart en werd ook door hem uitvoerig gebruikt en besproken in zijn *A Problem in Modern Ethics*. In het laatste hoofdstuk, getiteld 'Suggestions on the Subject of Sexual Inversion, in Relation to Law and Education', doet Symonds enkele voorstellen om de wetten aan te passen.⁸³⁹ Het feit dat wetenschappelijk onderzoek in de laatste jaren duidelijk aantoonde dat mannenliefde natuurlijk, aangeboren en onveranderlijk is, betekent dat het in strijd zou zijn met "the liberty of individuals" wanneer homoseksuelen vervolgd zouden worden.⁸⁴⁰

Eén van de weinige pioniers die gebruik maakten van Burtons werk was Edward Carpenter. In zijn *Intermediate Sex* (1908) beroept hij zich er amper op, hoewel hij

⁸³⁷ SYMONDS (1896), 81.

⁸³⁸ *Ibid.*, 81.

⁸³⁹ *Ibid.*, 131-135.

⁸⁴⁰ *Ibid.*, 132.

homoseksuele mannen en vrouwen beschrijft als “men and women of an intermediate or *mixed temperament*”.⁸⁴¹ Verder vermeldt hij ook kort de Perzische dichters Hafez en Saadi.⁸⁴² Om aan te tonen dat hij hiervoor door Burton geïnspireerd werd, is dit als bewijsmateriaal echter onvoldoende. De politiek erg geëngageerde Carpenter baseerde zich in een later werk, *Intermediate Types Among Primitive Folk* – reeds enkele keren vermeld –, wel vaker op het werk van Burton. In het boek wenste hij dat de “intermediate types” beter behandeld zouden worden dan nu in de christelijke gebieden het geval was.⁸⁴³ Daarna geeft hij een beschrijving van deze “intermediate types”, in het bijzonder in niet-westelijke gebieden. Het feit dat Carpenter verder kijkt dan het Westen, of de westerse geschiedenis, is te danken aan Burtons ‘Terminal Essay’, dat op dit gebied een pionierswerk was. Carpenter citeert dan ook meermaals uit Burtons tekst:

The Hebrews entering Syria found it religionized by Assyria and Babylonia, whence Accadian Ishtar had passed west and had become Ashtoreth, Ashtaroth or Ashirah, the Anaitis of Armenia, the Phoenician Astarte and the Greek Aphrodite, the great Moon-goddess, who is queen of Heaven and Love. [...] She was worshipped by men habited as women and vice versâ; for which reason in the Torah (Deut. xx. 5) the sexes are forbidden to change dress.⁸⁴⁴ (= *Sotadic Zone*, 57-58)

[the religious practice] (sc. *het vereren van Isis door middle van sodomie*) was adopted by the grand priestly castes from Mesopotamia to Mexico and Peru.⁸⁴⁵
(= *Sotadic Zone*, 53)

The Phoenicians spread this androgynic worship over Greece. We find the consecrated servants and votaries of Corinthian Aphrodite called Hierodouli (Strabo viii. 6), who aided the ten thousand courtesans in gracing the Venus-temple: [...] One of the headquarters of the cult was Cyprus where, as Servius relates (Ad Aen. ii. 632), stood the simulacre of a bearded Aphrodite with feminine body and costume, sceptered and mitred like a man. The sexes when worshipping it exchanged habits and here the virginity was offered in sacrifice.⁸⁴⁶ (= *Sotadic Zone*, 59-60)

⁸⁴¹ CARPENTER (1908), 9.

⁸⁴² *Ibid.*, 42.

⁸⁴³ *Ibid.*, 9.

⁸⁴⁴ *Ibid.*, 28.

⁸⁴⁵ *Ibid.*, 34.

⁸⁴⁶ *Ibid.*, 76.

[It] (*sc. het offeren van de maagdelijkheid voor een beeld van een bebaarde Aphrodite*) was a mere consecration of a tribal rite. Everywhere girls before marriage belong either to the father or to the clan and thus the maiden paid the debt due to the public before becoming private property as a wife. The same usage prevailed in ancient Armenia and in parts of Ethiopia; [...] it is noticed by Justin (xviii. c. 5) and probably it explains the 'Succoth Benoth' or Damsels' booths which the Babylonians transplanted to the cities of Samaria.⁸⁴⁷ (= *Sotadic Zone*, 60-61)

Carpenter maakte dus vooral gebruik van Burtons antropologische informatie over verre volkeren. In het werk van Carpenter is overigens niets te vinden dat erop wijst dat hij Burtons klimatologische oorzaak van homoseksualiteit volgde.

Wat opvalt bij de reacties die op Burtons 'Terminal Essay' volgden, is het feit dat geen enkele andere wetenschapper of schrijver die homoseksualiteit onderzocht Burtons standpunten overnam. Hij lijkt de enige te zijn die meent dat het klimaat een invloed heeft op iemands geaardheid en dat de *krasis* tussen mannelijke en vrouwelijke temperamenten enkel in bepaalde gebieden plaatsvindt. Andere onderzoekers meenden dat homoseksualiteit een natuurlijk fenomeen was aangezien het aangeboren en onveranderlijk was. Mannenliefde beperkte zich niet tot enkele geografische gebieden, maar was in hun ogen universeel. Het feit dat Burtons theorie door geen enkele andere onderzoeker werd overgenomen en dat zijn standpunten door Havelock Ellis en Symonds zelfs ontkracht werden, kan verklaren waarom ze weinig invloed uitoefenden in latere tijden. Voor we het *nachleben* van Burtons 'Terminal Essay' bespreken, zal in het volgende hoofdstuk Burtons visie met die van Symonds vergeleken worden.

4.4. *Burton versus Symonds: 'de slag om Griekenland'*

Op het eerste gezicht lijkt het misschien arbitrair om juist John Addington Symonds uit te kiezen voor een grondige vergelijking met Burton. Waarom niet Ulrichs of Havelock Ellis? De werken van Burton en Symonds waren namelijk de eerste werken die in het Engels verschenen waarin (Griekse) pederastie besproken werd. Bovendien omsluiten Symonds' *A Problem in Greek Ethics* (1883: *privaat gepubliceerd*) en *A Problem in Modern Ethics* (1896)

⁸⁴⁷ CARPENTER (1908), 167.

het verschijnen van Burtons 'Terminal Essay' (1886). Symonds was zowel één van Burtons grootste verdedigers in de pers, als één van zijn scherpste critici als het op zijn theorie over homoseksualiteit aankwam.⁸⁴⁸ Het is opmerkelijk dat beide auteurs met hetzelfde antieke bronnencorpus tot zo verschillende conclusies kwamen. Onafhankelijk van elkaar – Burton kende Symonds' *A Problem in Greek Ethics* niet tot hij het in 1890 opgestuurd kreeg – schreven ze over hetzelfde onderwerp, maar met een tegengestelde conclusie tot gevolg. Wanneer we het bronnengebruik van beide auteurs bekijken, valt op dat ze allebei gebruik maakten van het uitgebreide aanbod antiek-Griekse teksten. Symonds kende deze uit eerste hand. Hij bestudeerde de Griekse literatuur en schreef eerder al een werk over het onderwerp: *Studies of the Greek Poets* (1873).⁸⁴⁹ Burton haalde de mosterd daarentegen vooral bij Meier en diens werk. Symonds daarentegen kende dat artikel van Meier niet. Hij werd zich pas bewust van het bestaan ervan na het lezen van Burtons 'Terminal Essay'.⁸⁵⁰

Symonds was zelf aangetrokken tot mannen. We mogen gezien zijn affiniteit met het onderwerp dus een zekere partijdigheid verwachten wanneer hij zijn *A Problem in Greek Ethics* schrijft. De auteur tracht Griekse pederastie als verheven en nobel voor te stellen. Bij het bespreken van de Griekse bronnen kwam hij tot de conclusie dat de oorsprong van de Griekse mannenliefde bij de Doriërs lag.⁸⁵¹ Tot eenzelfde conclusie kwam Meier.⁸⁵² Gezien de complete onafhankelijkheid van de beide onderzoekers zag Symonds bij het lezen van Meiers artikel zijn theorie dus bevestigd.⁸⁵³ In navolging van het Dorische ideaal was Griekse pederastie veeleer kuis en viriel.⁸⁵⁴ Symonds ontkende geenszins dat Griekse mannen seks hadden met elkaar. Kuis betekende bij hem eerder het verschil tussen sensuele liefde en "mere licentiousness".⁸⁵⁵ Deze eerbare vorm onderscheidde Symonds dan ook van een lagere vorm van liefde, gebaseerd op lichamelijkeheid. De kuis vorm noemde hij 'Greek Love'.⁸⁵⁶ Volgens dit ideaal trachtte Symonds zijn eigen homoseksuele gevoelens te beleven. Net zoals Walter Pater probeerde hij een zedige, sensuele vorm van liefde te belijden.⁸⁵⁷ Symonds bleek evenwel zelf niet ongevoelig voor lichamelijke uitingen van zijn gevoelens en

⁸⁴⁸ GOURNAY (1983), 336; ORRELLS (2012), 207-208.

⁸⁴⁹ KENNEDY (2005), 377; EVANGELISTA (2009), 130.

⁸⁵⁰ SYMONDS (1901), 'preface'.

⁸⁵¹ SYMONDS (1883), 4 en 13-22.

⁸⁵² MEIER (1837), 160-161.

⁸⁵³ SYMONDS (1901), 'preface'.

⁸⁵⁴ VAN HOUDT (2015), 169-170.

⁸⁵⁵ SYMONDS (1883), 8.

⁸⁵⁶ CLARKE (2000), 144.

⁸⁵⁷ VAN HOUDT (2015), 169-170 en 182-183.

worstelde dan ook zijn hele leven met de spanning die bestond tussen zijn ideale, verheven vorm van liefde en de lagere, lichamelijke vorm.⁸⁵⁸

In tegenstelling tot Ulrichs, die steeds het vrouwelijke karakter van homoseksuelen benadrukte, was voor Symonds Griekse liefde mannelijk en viriel van aard.⁸⁵⁹ Ook dit kwam door de Dorische oorsprong en de afstamming van helden als Achilles en Patroclus.⁸⁶⁰ Symonds wilde zo de mythe van de homoseksueel als 'niet' de wereld uithelpen.⁸⁶¹ Pederastie was in zijn ogen vooral verbonden met enkele belangrijke mannelijke deugden: "[...] liberty, manly sports, severe studies, enthusiasm, self-sacrifice, self-control, and deeds of daring".⁸⁶² Symonds verwoordt de unieke Griekse vorm van liefde als volgt:

[Greek Love is] a passionate and enthusiastic attachment subsisting between man and youth, recognised by society and protected by opinion, which, though it was not free from sensuality, did not degenerate into mere licentiousness.⁸⁶³

Er zijn meerdere verschillen tussen Burtons visie en die van Symonds op te merken. Een eerste opvallende verschil is het feit dat Symonds Griekse liefde als uniek voorstelt.⁸⁶⁴ Griekse liefde was een uniek, verheven fenomeen dat op geen enkele andere plek doorheen de geschiedenis zijn gelijke heeft gekend. Burton daarentegen plaatst het antieke Griekenland in zijn sotadische zone en 'degradeert' het bij wijze van spreken tot sotadisme, een vorm van liefde die niet beperkt bleef tot Griekenland, maar die zich via het oosten zelfs tot in de Amerika's uitspreidde. Behalve de Griekse vorm van pederastie meende Burton dat ook de Arabische versie van mannenliefde verheven was. Daarenboven is dit sotadisme allesbehalve 'kuis' van aard.

Deze twee verschillen zijn onderdeel van een fundamentele aspect dat Burton en Symonds van elkaar onderscheidt. Symonds ontkennde de fysieke component van Griekse liefde namelijk niet en maakte zelf een onderscheid. Zijn "Griekse liefde" was verheven en kuis. De lichamelijke versie ervan was geadopteerd uit het Oosten.⁸⁶⁵ Symonds maakte

⁸⁵⁸ JENKYN (1980), 282-283; VAN HOUDT (2015), 184.

⁸⁵⁹ CLARKE (2000), 143-144; ORRELLS (2012), 213; VAN HOUDT (2015), 181.

⁸⁶⁰ SYMONDS (1883), 3; TURNER (1981), 174-175; ORRELLS (2012), 210.

⁸⁶¹ VAN HOUDT (2015), 181.

⁸⁶² SYMONDS (1883), 44.

⁸⁶³ *Ibid.*, 8.

⁸⁶⁴ CLARKE (2000), 142-144; ORELLS (2012), 211.

⁸⁶⁵ SYMONDS (1883), 5.

namelijk een onderscheid tussen de kuis, verheven, Griekse vorm van pederastie en de vleselijke, oosterse uitdrukkingen van mannenliefde.⁸⁶⁶ Deze spanning tussen Oost en West vormt meteen ook het grootste verschil tussen Burton en Symonds.⁸⁶⁷ Beide auteurs waren het bijvoorbeeld oneens over de oorsprong van Griekse pederastie. Symonds meende dat deze Dorisch was, terwijl Burton een oosterse oorsprong voorstelde. Daarmee plaatste Symonds Griekenland in het Westen, terwijl Burton het tot het Oosten rekende, als onderdeel van zijn sotadische zone. Opvallend is hoe Burton en Symonds eenzelfde doel wisten te bereiken, maar daar elk een andere weg voor bewandelden. Beiden wisten de heersende, repressieve wetten tegen homoseksualiteit aangepast te zien. Symonds trachtte daarom Griekenland als puur westers voor te stellen en de Griekse liefde als kuis, verheven en dus ongevaarlijk. Burton wist daarbij ook allerlei vooroordelen over zijn geliefde Oosten te elimineren en plaatste om die reden Griekenland en het Oosten op dezelfde voet.

Gezien het belang van de Griekse teksten in het negentiende-eeuwse discours rond homoseksualiteit en de politieke doeleinden van de pioniers die deze Griekse bronnen gebruikten, was het 'westers-zijn' van Griekenland niet onbelangrijk. Het vormde het eerste en het belangrijkste punt van hun argumentatie. Daardoor rees echter ook de vraag of Griekenland nu bij het Westen of het Oosten hoorde.⁸⁶⁸ In de 'slag om Griekenland' koos Burton de kant van het Oosten, terwijl Symonds het Westen verdedigde. Het kwam nooit tot een openlijk conflict tussen beide onderzoekers. Integendeel, ze hielden er zelfs een zekere vriendschappelijke omgang op na wanneer ze elkaar ontmoetten en Symonds wilde Burton zelfs helpen bij zijn verdere onderzoeken naar mannenliefde.⁸⁶⁹ Door Griekenland toe te voegen aan zijn sotadische zone plaatste Burton Griekenland in de oosterse traditie en gezien Symonds' persoonlijke relatie met het onderwerp, mag het geen verrassing heten dat Symonds de visie van Burton in zijn latere *A Problem in Modern Ethics* dan ook ontkrachtte. Zijn argumenten die moesten leiden tot meer tolerantie voor homoseksuelen – zoals hijzelf – stonden of vielen net met het feit dat Griekenland op en top westers was.

⁸⁶⁶ SYMONDS (1883), 5; CLARKE (2000), 145.

⁸⁶⁷ ORRELLS (2012), 201-202.

⁸⁶⁸ *Ibid.*, 200.

⁸⁶⁹ GOURNAY (1983), 341.

4.5. *Nachleben*

Burtons vertaling van de *Arabian Nights* betekende een enorm commercieel succes. Tot op de dag van vandaag staat hij bekend om zijn vertaling van het werk en zijn 'Terminal Essay' droeg bij tot de beruchtheid ervan in zijn eigen tijd. Daarom is het bijzonder vreemd dat Burtons sotadische zone een vrij onbekend begrip is gebleven. Zelfs de dichter die de zone haar naam schonk, Sotades, is vandaag een eerder obscure figuur binnen de Griekse poëzie. Hoe is dan te verklaren dat Burtons sotadische zone – en bij uitbreiding zijn theorie over homoseksualiteit – zo weinig navolging kende? Een mogelijke verklaring is zijn 'vroegtijdige' dood. Burtons 'Terminal Essay' was slechts een eerste stap in het onderzoek naar mannenliefde. Dat verklaart eveneens waarom zijn theorie vol tegenstellingen zit en soms zelfs onaf lijkt. In verdere geschriften, zijn *Scented Garden* voorop, zou hij dieper zijn ingegaan op het onderwerp en ook meer in contact met de toenmalige heersende wetenschappelijke vorderingen. Hoewel hij in zijn 'Terminal Essay' wel naar Mantegazza verwees, leerde hij na het verschijnen ervan ook de geschriften van Ulrichs, von Krafft-Ebing en Symonds kennen. Deze auteurs maakten gebruik van de opkomende wetenschappen en de snelle vooruitgang op dat terrein zorgde ervoor dat zijn theorie al spoedig achterhaald werd. Niet in het minst omdat zijn literair-antropologische aanpak ook vrij archaisch aandeed. Ook het feit dat Symonds en Havelock Ellis, twee van de meest invloedrijke schrijvers over het onderwerp, wiens werk enorm populair was, Burtons theorie ontkrachten, kan hebben meegespeeld.

Burtons sotadische zone lijkt wel een invloed gehad te hebben op het toerisme naar gebieden in het Oosten en naar Noord-Afrika. Door de bevestiging van stereotypen over het Oosten en warme landen als oorden vol seksuele verlangens werden steden als Algiers en Tunis een populaire vakantiebestemming voor Europeanen.⁸⁷⁰

Aida Yared vestigde onze aandacht echter op een voorbeeld waarbij de invloed van Burtons werk wel degelijk zichtbaar was.⁸⁷¹ James Joyces roman *Finnegans Wake* (1939) zou duidelijke sporen van Burtons *Arabian Nights* en het 'Terminal Essay' vertonen. James Joyce (1882-1941) was een Iers schrijver en werd beschouwd als één van de belangrijkste en meest invloedrijke schrijvers van de twintigste eeuw. Hij is vooral bekend om zijn *Ulysses*

⁸⁷⁰ COLLIGAN (2003), 12-13.

⁸⁷¹ YARED (2000).

(1922). Volgens Yared waren de twee belangrijkste boeken in de persoonlijke bibliotheek van Joyce enerzijds de *Odyssee* en anderzijds de *Arabian Nights* van Burton.⁸⁷² Zijn *Ulysses* werd vanzelfsprekend beïnvloed door het werk van Homerus. Dit zou zijn 'book of the day' geweest zijn, en *Finnegans Wake* moest zijn 'book of the night' worden.⁸⁷³ Het werk zou structureel en qua woordenschat beïnvloed zijn door Burtons *Arabian Nights* en het door 'Terminal Essay' in het bijzonder. Het 'Terminal Essay' en de dynamische grenzen van de sotadische zone zouden voor Joyce model gestaan hebben voor het experimenteren met taal. Gestuurd door "sotiric zeal" zou hij uit dit geëxperimenteer een zekere "sotisfaction" gehaald hebben.⁸⁷⁴ Het modificeren van de woorden 'satiric' en 'satisfaction'/'fiction' tot 'sotiric' en 'sotifiction' zijn dan een knipoog naar Burtons sotadische zone. Het is niet verwonderlijk dat Joyces beïnvloeding door het 'Terminal Essay' vooral op literair en linguïstisch gebied gebeurde. Burtons *Arabian Nights* ging dan ook de geschiedenis in vanwege zijn literaire kwaliteiten, niet omwille van zijn standpunten over homoseksualiteit.

⁸⁷² YARED (2000), 125.

⁸⁷³ *Ibid.*, 130.

⁸⁷⁴ JOYCE (1939), 288 ('sotiric zeal') en 452 ('sotifiction'); YARED (2000), 146.

5. Conclusie

Michael Foucault stelde het onderzoek naar seks gelijk aan een zoektocht naar de waarheid. Hij onderscheidde daarbij twee verschillende manieren waarop maatschappijen globaal gezien de waarheid omtrent seks trachten te achterhalen. Een eerste grote groep (China, Japan, India, Rome, de Arabisch-Islamitische landen, etc.) kende een zogehete *ars erotica*. Deze samenlevingen ontdekten seks al doende. Hun waarheid was ontleend aan de lust zelf, hun kennis werd vergaard door ervaring. De tweede grote groep komt overeen met de West-Europese gebieden. Deze kenden een *scientia sexualis*. Zij trachtten de waarheid te ontdekken door middel van wetenschappelijk onderzoek.⁸⁷⁵ Richard Burton kan zowel in de ene categorie als in de andere geplaatst worden – een zoveelste voorbeeld van Burtons ‘dualiteit’. Enerzijds is hij een kind van zijn tijd en speelde hij een rol in de negentiende-eeuwse wetenschappelijke debatten rond de definities en identificatie van homoseksualiteit. Anderzijds was zijn visie sterk oriëntaals gekleurd en trachtte hij via allerhande oosterse vertalingen deze *ars erotica* over te brengen naar het Westen. Dat maakt van Burton een zonderling tussen de pioniers. Zijn oosterse invalshoek maakte hem uniek. Op andere gebieden is Burton dan weer perfect in te passen in zijn historische context. Niet in het minst door het gebruik van Griekse teksten in zijn argumentatie.

In zijn gecodeerde tekst speelde de taal van de Griekse liefde een belangrijke rol om zijn positieve houding ten aanzien van homoseksualiteit voor de preutse Victoriaanse samenleving verborgen te houden. De heersende wetten in Burtons tijd stonden het namelijk niet toe vrij over het onderwerp te spreken en geassocieerd worden met mannenliefde was zelfs ronduit gevaarlijk. Oscar Wilde bijvoorbeeld moest het met zijn vrijheid bekopen. Wildes voorgangers en leermeesters Pater en Symonds behoorden tot de Engelstalige pioniers die van de Griekse erfenis gebruik maakten om mannenliefde in een positief daglicht te stellen. Samen met enkele Britse (en Duitse) wetenschappers probeerden zij de repressieve wetgeving om te buigen door homoseksualiteit als een natuurlijk fenomeen te verklaren. Eerste en belangrijkste argument: in het antieke Griekenland, het orgelpunt van de westerse samenleving, hielden mannen van elkaar en werd dit getolereerd. Waarom kon dit in de eigen westerse maatschappij, nochtans de rechtmatige erfgenaam van de Griekse traditie, dan niet?

⁸⁷⁵ FOUCAULT (1976), 76-77.

Burtons aanpak verschilde daarentegen van de overige pioniers op een belangrijk punt. Hoewel hij het gezag van de antieke Grieken gebruikte in zijn argumentatie, plaatste hij Griekenland in de oosterse traditie door het in zijn sotadische zone op te nemen. Hiermee trachtte hij een tweevoudig doel te verwezenlijken. Aan de ene kant wenste hij, net als de andere pioniers, homoseksualiteit als een natuurlijk fenomeen te verklaren. Aan de andere kant hoopte hij in één adem ook stereotypen en misvattingen over zijn geliefde Oosten, in het bijzonder Arabië, te elimineren door Grieken en Arabieren op hetzelfde verheven niveau te plaatsen. Door echter op de oosterse seksualiteit en hun superieure kennis op dit gebied te focussen, bevestigde Burton meer vooroordelen dan dat hij er ontkrachtte. In zijn eigen tijd stond het Oosten namelijk bekend als een wellustig oord vol verleidingen – een denkbeeld dat eveneens uit de oudheid stamde. In zijn teksten uitte Burton dan ook kritiek op deze mentaliteit van zijn tijdgenoten. Hij hekelde het gebrek aan seksuele kennis en vooral de preutsheid en hypocrisie.

Burtons rol in de debatten rond seksualiteit wordt vaak over het hoofd gezien. Zijn ‘Terminal Essay’ gold als het eerste, publiekelijk verkrijgbare geschrift over het onderwerp. Het werd echter overschaduwd door de inbreng van tijdgenoten zoals John Addington Symonds en Havelock Ellis die, ondanks hun sympathie voor Burton, de theorie van de sotadische zone ontkenden. Waarschijnlijk betekende dit ook meteen het einde van Burtons bijdrage tot de debatten over homoseksualiteit. Verdere onderzoeken naar het fenomeen werden een halt toegeroepen door zijn dood in 1890. Zijn belangrijkste stelling werd evenwel gedeeld door andere pioniers en overleefde gelukkig de tand des tijds: homoseksualiteit is een natuurlijk verschijnsel. Geen zonde, geen keuze, maar een natuurlijke geaardheid die strafrechtelijk niet vervolgd kan worden. Deze wetenschap hield behalve een troost ook een hele openbaring in voor vele verdoken homoseksuelen. Zij waren ‘natuurlijk’, in tegenstelling tot wat hun eeuwenlang werd voorgehouden werd. Het betekende een eerste belangrijke stap op de weg naar emancipatie en verdraagzaamheid. *Naturalia non sunt turpia*, schreef Burton. Het natuurlijke, dus ook mannenliefde, was niet schandelijk of *contre-nature*:

“as if anything can be contrary to nature which includes all things.”⁸⁷⁶

⁸⁷⁶ BURTON (1885-1886), X, 204.

Appendix A: de antieke auteurs in de bibliotheek van Richard Burton.

Deze informatie, alsook de inventarisnummers, zijn integraal ontleend aan Kirkpatrick, B. J., *A catalogue of the library of Sir Richard Burton: held by the Royal Anthropological Institute*, Londen, 1978.

Voor de Latijnse namen van de Griekse werken wordt de lijst van Liddell, Scott en Jones, *A Greek-English Lexicon* (1843) gevolgd, online te raadplegen via de *Thesaurus Linguae Graecae* (http://stephanus.tlg.uci.edu/lsg/01-authors_and_works.html).⁸⁷⁷ Voor de Latijnse auteurs volgen we Cancik en Schneider ed., *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, (1996-2003), online raadpleegbaar via *BrillOnline Reference Works* (http://referenceworks.brillonline.com/entries/der-neue-pauly/erweitertes-abkurzungsverzeichnis-COM_004#d14724596e14280).⁸⁷⁸

Nr.	Inv. nr.	Antieke auteur	Werk	Vertaler(s)	Titel	Jaartal
1	160	Polybius	<i>Historiae</i>	J. Hampton	<i>The general history of Polybius in five books</i>	1772-3
2	439	Claudius Ptolemaeus	<i>Geographia</i>	K. F. A. Nobbe (ed.)	<i>Claudii Ptolemaei Geographia edidit Carolus Fridericus Augustus Nobbe</i> , 3 vols.	1843-5
3	447	Strabo	<i>Geographica</i>	H. C. Hamilton en W. Falconer	<i>The Geography of Strabo, literally translated, with notes. The first six books by H. C. Hamilton, the remainder by W. Falconer</i> , 3 vols.	1854-7
4	669	Aeschylus	Appendix bij verschillende werken van Aeschylus: <i>Prometheus vincetus, Septem contra Thebas, Persae, de Oresteia, Supplices, ...</i> - <i>Prometheus vincetus</i> - <i>Septem contra Thebas</i>	G. Burges	<i>The new readings contained in Hermann's posthumous edition of Aeschylus</i>	1853
5	670	Aeschylus	- <i>Persae</i> - <i>Oresteia</i> - <i>Supplices</i>	Th. A. Buckley	<i>The tragedies of Aeschylus: literally translated with critical and illustrative notes</i>	1876

⁸⁷⁷ Geraadpleegd op 30 maart 2018.

⁸⁷⁸ Geraadpleegd op 30 maart 2018.

6	674	Ammianus Marcellinus	<i>Res Gestae</i>	C. D. Yonge	<i>The Roman history of Ammianus Marcellinus</i>	1862
7	676	Apuleius	- <i>Metamorphoses</i> - <i>De Deo Socratis</i> - <i>Florida</i> - <i>Apologia</i>	H. Gurney	<i>The works of Apuleius, comprising: the metamorphoses, or Golden ass, the god of Socrates, the Florida and His defence, or A discourse on magic: a new translation</i>	1878
8	713	Aristophanes	- <i>Acharnenses</i> - <i>Equites</i> - <i>Nubes</i> - <i>Vespae</i> - <i>Pax</i> - <i>Aves</i> - <i>Lysistrate</i> - <i>Thesmophoriazusae</i> - <i>Ranae</i> - <i>Ecclesiazusae</i> - <i>Plutus</i>	W. J. Hickie	<i>The comedies of Aristophanes: a new and literal translation from the revised text of Dindorf, 2 vols.</i>	1877-8
9	714	Aristoteles	<i>Historia Animalium</i>	R. Cresswell	<i>History of animals in ten books</i>	1862
10	715	Aristoteles	<i>Metaphysica</i>	J. H. M'Mahon	<i>The metaphysics of Aristotle, literally translated from the Greek</i>	1876
11	716	Aristoteles	<i>Ethica Nicomachea</i>	R. W. Browne	<i>The Nicomachean ethics of Aristotle, translated, with notes, original & selected; an analytical introduction; and questions for the use of students</i>	1877
12	717	Aristoteles	<i>Organon</i>	O. F. Owen	<i>The Organon, or logical treatises, with the introduction of Porphyry, literally translated, with notes, 2 vols.</i>	1877-8
13	718	Aristoteles	- <i>Politica</i> - <i>Oeconomica</i>	E. Walford	<i>The politics and economics of Aristotle, translated, with notes, original and selected, and analyses, to which are prefixed, an introductory essay and life of Aristotle, by Dr Gillies</i>	1876
14	719	Aristoteles	- <i>Rhetorica</i> - <i>Poetica</i>	Th. Buckley	<i>Aristotle's treatise on rhetoric, literally translated with Hobbes' analysis... also the Poetic of Aristotle, literally translated, with a selection of notes, an analysis and questions</i>	1878
15	726	Athenaeus	<i>Deipnosophistae</i>	C. D. Yonge	<i>The deipnosophists or banquet of the learned of Athenaeus, literally translated, 3 vols.</i>	1854
16	727	Marcus Aurelius	<i>Meditationes</i>	G. Long	<i>The Thoughts of the Emperor M. Aurelius Antoninus</i>	1877

17	728	Ausonius	<ul style="list-style-type: none"> - Epigramata de diversis rebus - Ephemericis - Parentalia - Professores - Epitaphia - Caesares - Ordo urbium nobilium - Ludus VII Sapientium - Idyllia - Eglogarum liber - Epistolarum liber - Ad Gratianum gratiarum actio pro consulatu - Periochae Homeri Iliadis et Odysssiae - Praefatiunculae 	R. Peiper (ed.)	<i>Decimi Magno Ausonii, burdigalensis opuscula</i>	1886
18	729	Ausonius	<ul style="list-style-type: none"> - Epigramata de diversis rebus - Ephemericis - Parentalia - Professores - Epitaphia - Caesares - Ordo urbium nobilium - Ludus VII Sapientium - Idyllia - Eglogarum liber - Epistolarum liber - Ad Gratianum gratiarum actio pro consulatu - Periochae Homeri Iliadis et Odysssiae - Praefatiunculae 	E.-F. Corpet	<i>Oeuvres completes d'Ausone, traduction nouvelle, 2 vols.</i>	1842-3
19	762	Caesar	<i>De bello Gallico</i>	W. en R. Chambers	<i>C. Julii Caesaris Commentarii de bello gallico</i>	1857

20	763	Caesar	<ul style="list-style-type: none"> - <i>De bello Gallico</i> - <i>De bello civili</i> - <i>De bello Alexandrino</i> - <i>De bello Africo</i> - <i>De bello Hispaniensis</i> 	W.A. Macdevitt	<i>Caesar's Commentaries on the Gallic and Civil Wars: With the Supplementary Books Attributed to Hirtius, Including the Alexandrian, African, and Spanish Wars, literally translated with a very elaborate index</i>	1876
21	805	Catullus	<i>Attis</i>	G. Allen	<i>The Attis of Caius Valerius Catullus, translated into English verse with dissertations on the myth of Attis, on the origin of tree-worship, and on the Gallambic metre</i>	1892
22	806	Catullus	<i>Carmina</i>	W. K. Kelly	<i>Erotica: the poems of Catullus and Tibullus, and the Vigil of Venus, a literal prose translation with notes</i>	1887
23	806	Tibullus	<i>Elegiae</i>	W. K. Kelly	<i>Erotica: the poems of Catullus and Tibullus, and the Vigil of Venus, a literal prose translation with notes</i>	1887
24	814	Cicero	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Academicorum posteriorum liber 1</i> - <i>Lucullus sive Academicorum priorum liber 2</i> - <i>De finibus bonorum et malorum</i> - <i>Tusculanae Disputationes</i> 	C. D. Yonge	<i>The academic questions, Treatise de finibus, and Tusculan disputations</i>	1878
25	815	Cicero	<ul style="list-style-type: none"> - <i>De oratore</i> - <i>Brutus</i> 	J. S. Watson	<i>On oratory and orators</i>	1876
26	816	Cicero	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Pro P. Quintio</i> - <i>Pro Sexto Boscio</i> - <i>Pro Quinto Roscio comoedo</i> - <i>Divinatio in Q. Caecilium</i> - <i>In Verrem</i> - <i>De lege agraria</i> - <i>In Catilinam</i> - <i>Pro L. Murena</i> - <i>Pro P. Sulla</i> - <i>Pro Archia poeta</i> - <i>Pro L. Valerio Flacco</i> - <i>Pro M. Aemilio Scauro</i> 	C. D. Yonge	<i>The orations of Marcus Tullius Cicero, literally translated 4 vols.</i>	1876-8

			<ul style="list-style-type: none"> - <i>De domo sua</i> - <i>Pro Cn. Plancio</i> - <i>Pro P. Sestio</i> - <i>Pro M. Caelio</i> - <i>Pro T. Annio Milone</i> - <i>Pro Q. Ligario</i> - <i>In M. Antonium orations</i> 			
27	817	Cicero	<ul style="list-style-type: none"> <i>Philippicae</i> - <i>De officiis</i> - <i>Laelius de amicitia</i> - <i>Cato maior de senectute</i> - <i>Paradoxa</i> - <i>Somnium Scipionis</i> - <i>Epistulae ad Quintum fratrem</i> 	C. E. Edmonds	<i>Three books of offices, or moral duties, and also his Cato Major, an essay on old age; Laelius, an essay on Friendship; Paradoxes; Scipio's dream; and letter to Quintus on the duties of a magistrate</i>	1877
28	818	Cicero	<ul style="list-style-type: none"> - <i>De natura deorum</i> - <i>De divinatione</i> - <i>De fato</i> - <i>De re publica</i> - <i>De legibus</i> 	C. D. Yonge	<i>The treatises of M. T. Cicero on the nature of the gods, on divination, on fate, on the Republic; on the laws and on standing for the consulship</i>	1878
29	818	Quintus Tullius Cicero	<ul style="list-style-type: none"> - <i>De petitione consulatus</i> 	C. D. Yonge	<i>The treatises of M. T. Cicero on the nature of the gods, on divination, on fate, on the Republic; on the laws and on standing for the consulship</i>	1878
30	834	Demosthenes	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Olynthicae orationes</i> - <i>Philippicae orationes</i> - <i>De pace</i> - <i>De Halonneso</i> - <i>De Chersoneso</i> - <i>De Philippi epistula</i> - <i>De symmoriis</i> - <i>De libertate Rhodiorum</i> - <i>De Megalopolitanis</i> - <i>De foedere cum Alexandro</i> 	C. R. Kennedy	<i>The Olynthiac and other public orations</i>	1876
31	835	Demosthenes	<ul style="list-style-type: none"> - <i>In Leptinem</i> 	C. R. Kennedy	<i>The orations of Demosthenes against Leptines, Midias,</i>	1877

			<ul style="list-style-type: none"> - <i>Contra Midiam</i> - <i>In Androtionem</i> - <i>Contra Aristocratem</i> 	<i>Androtion, and Aristocrates, translated, with notes</i>		
32	836	Demosthenes	<ul style="list-style-type: none"> - <i>In Macartatum</i> - <i>In Leocharem</i> - <i>Adversus Stephanum</i> - <i>Contra Euergum et Mnesibulum</i> - <i>Contra Olympiodorum</i> - <i>In Timotheum</i> - <i>In Polyclem</i> - <i>In Callippum</i> - <i>In Nicostratum</i> - <i>Contra Cononem</i> - <i>In Calliclem</i> - <i>In Dionysodorum</i> - <i>In Ebulidem</i> - <i>In Theocrinem</i> - <i>Contra Neaeram</i> - <i>De corona trierarchica</i> - <i>Epitaphius</i> - <i>Eroticus</i> - <i>Exordia</i> - <i>Epistulae</i> 	C. R. Kennedy	<i>The Orations of Demosthenes: Against Macartatus, Leochares, Stephanus I, Stephanus II, Euerges and Mnesibulus, Olympiodorus, Timotheus, Polyycles, Callippus, Nicostratus, Conon, Callicles, Dionysodorus, Ebulides, Theocrines, Neaera, and For the Naval Crown; the Funeral Oration; the Erotic Oration, or Panegyric upon Epicrates; Exordia; the Epistles</i>	1878
33	837	Demosthenes	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Contra Timocratem</i> - <i>In Aristogitonem</i> - <i>In Aphobum</i> - <i>In Onetorem</i> - <i>In Zenothemin</i> - <i>In Apaturium</i> - <i>In Phormionem</i> - <i>In Lacritum</i> - <i>Pro Phormione</i> 	C. R. Kennedy	<i>The orations of Demosthenes against Timocrates, Aristogiton, Aphobus, Onetor, Zenothemis, Apaturius, Phormo, Lacritus, Pantaenetus, Nausimachus, Boeotus, Spudias, Phaenippus, and for Phormio</i>	1877

			- In Pantaenetum - In Nausimachum et Xenopithem - In Boeotum I - In Boeotum II - In Spudiam - In Phaenippum			
34	838	Demosthenes	- De corona - De falsa legatione	C. R. Kennedy	<i>The orations of Demosthenes on the crown, and on the embassy, translated with notes</i>	1877
35	839	Demosthenes	<i>De corona</i>	R. Mongan	<i>Speeches of Aeschines against Ctesiphon, and Demosthenes on the crown, literally translated into English</i>	1859
	839	Aeschines	<i>In Ctesiphontem de falsa legatione</i>	R. Mongan	<i>Speeches of Aeschines against Ctesiphon, and Demosthenes on the crown, literally translated into English</i>	1859
36	843	Diogenes Laertius	<i>De vita et moribus philosophorum</i>	C. D. Yonge	<i>The lives and opinions of eminent philosophers</i>	1853
37	848	Epictetus	<i>Encheiridion</i>	G. Long	<i>The discourses of Epictetus, with the Encheiridion and fragments</i>	1877
			- Recuba - Orestes - Phoenissae - Medea - Hippolytus - Alcestis - Bacchae - Heraclidae - Iphigenia in aulide - Iphigenia in Tauris - Hercules furens - Troades - Ion - Andromache - Supplices - Helena - Electra			
38	850	Euripides		Th. A. Buckley	<i>The tragedies of Euripides, literally translated or revised, with critical and explanatory notes, 2 vols.</i>	1877-9

			- Cyclops - Rhesus			
39	869		<i>Anthologia Graeca</i>	G. Burges	<i>The Greek anthology, as selected for the use of Westminster, Eton, and other public schools</i>	1876
40	885	Heliodorus	<i>Aethiopica</i>	R. Smith	<i>The Greek romances of Heliodorus, Longus, and Achilles Tatius, comprising the Ethiopics, or, Adventures of Theagenes and Charicle; The pastoral amours of Daphnis and Chloe; and The loves of Clitopho and Leucippe</i>	1855
41	885	Longus	<i>Leucippe et Clitophon</i>	R. Smith	<i>The Greek romances of Heliodorus, Longus, and Achilles Tatius, comprising the Ethiopics, or, Adventures of Theagenes and Charicle; The pastoral amours of Daphnis and Chloe; and The loves of Clitopho and Leucippe</i>	1855
42	885	Achilles Tatius	<i>Daphnis et Chloe</i>	R. Smith	<i>The Greek romances of Heliodorus, Longus, and Achilles Tatius, comprising the Ethiopics, or, Adventures of Theagenes and Charicle; The pastoral amours of Daphnis and Chloe; and The loves of Clitopho and Leucippe</i>	1855
43	886	Herodotus	<i>Historiae</i>	H. Cary	<i>Herodotus. A new and literal version from the text of Baehr, with a geographical and general index by Henry Cary</i>	1877
44	887	Herodotus	<i>Historiae</i>	R. Dietsch (ed.)	<i>Herodoti historiarum. Libri IX, 2 vols.</i>	1878-9
45	888	Hesiodus	- <i>Theogonia</i> - <i>Scutum Herculis</i> - <i>Opera et Dies</i>	J. Banks	<i>The works of Hesiod, Callimachus, and Theognis, literally translated into English prose, with copious notes</i>	1876
46	888	Callimachus	- <i>Hymnes</i> - <i>Epigrammata</i>	J. Banks	<i>The works of Hesiod, Callimachus, and Theognis, literally translated into English prose, with copious notes</i>	1876
47	888	Theognis	<i>Elegiae</i>	J. Banks	<i>The works of Hesiod, Callimachus, and Theognis, literally translated into English prose, with copious notes</i>	1876
48	889	Homerus	<i>Ilias</i>	A. Pope	<i>The Iliad of Homer, translated by Alexander Pope, vols. 3-6</i>	1743
49	890	Homerus	<i>Ilias</i>	J. F. W. Herschel	<i>The Iliad of Homer, translated into English accentuated hexameters</i>	1866
50	891	Homerus	<i>Ilias</i>	Th. A. Buckley	<i>The Iliad of Homer, iterally translated with explanatory notes</i>	1876
51	892	Homerus	<i>Ilias</i>	W. Trollope (ed.)	<i>Homerou Ilias: The Iliad of Homer, with a carefully corrected text, with copious English notes</i>	1861
52	893	Homerus	<i>Ilias</i>	O. Holtze	<i>Homeri Ilias, nova editio, 2 vols.</i>	1876-7

53	894	Homerus	<i>Odyssee</i>		<i>Homeri Odyssea, nova editio, 2 vols.</i>	1825
54	895	Homerus	- <i>Odyssee</i> - <i>Hymnae</i> - <i>Epigrammata</i> - <i>Batrachomyomachia</i>	Th. A. Buckley	<i>The Odyssey of Homer, with the Hymns, Epigrams, and Battle of the frogs and mice</i>	1878
55	897	Horatius	- <i>Carmina</i> - <i>Carmen saeculare</i> - <i>Epodi</i> - <i>Saturae</i> - <i>Epistulae</i> - <i>Ars Poetica</i>	J. C. Orelli (ed.)	<i>Q. Horatii Flacci Opera Omnia</i>	1860
56	898	Horatius	- <i>Carmina</i> - <i>Carmen saeculare</i> - <i>Epodi</i> - <i>Saturae</i> - <i>Epistulae</i> - <i>Ars Poetica</i>	C. Smart	<i>The works of Horace, translated literally into English prose</i>	1879
57	908	Justinus	<i>Liber Historiarum Philippicarum</i>	J. S. Watson	<i>Justin, Cornelius Nepos, and Eutropius, literally translated, with notes and a general index</i>	1876
58	908	Cornelius Nepos	<i>De Viris Illustribus</i>	J. S. Watson	<i>Justin, Cornelius Nepos, and Eutropius, literally translated, with notes and a general index</i>	1876
59	908	Eutropius	<i>Breviarum Historiae Romanae</i>	J. S. Watson	<i>Justin, Cornelius Nepos, and Eutropius, literally translated, with notes and a general index</i>	1876
60	909	Juvenalis	<i>Saturae</i>	L. Evans	<i>The satires of Juvenal, Persius, Sulpicia, and Lucilius, literally translated into English prose, with notes, chronological table, arguments</i>	1877
61	909	Persius	<i>Saturae</i>	L. Evans	<i>The satires of Juvenal, Persius, Sulpicia, and Lucilius, literally translated into English prose, with notes, chronological table, arguments</i>	1877
62	909	Sulpicia	<i>Sulpiciae Conquestio</i>	L. Evans	<i>The satires of Juvenal, Persius, Sulpicia, and Lucilius, literally translated into English prose, with notes, chronological table, arguments</i>	1877
63	909	Lucilius	<i>Saturae</i>	L. Evans	<i>The satires of Juvenal, Persius, Sulpicia, and Lucilius, literally</i>	1877

					<i>translated into English prose, with notes, chronological table, arguments</i>	
64	923	Titus Livius	<i>Ab Urbe Condita</i>	D. Spillan	<i>The History of Rome, the first eight books, literally translated with notes and illustrations, 4 vols.</i>	1872-73
65	926	Lucanus	<i>Pharsalia</i>	H. T. Riley	<i>Lucan. The Pharsalia, literally translated into English prose with copious notes</i>	1878
66	927	Lucianus	Kleine selectie van fragmenten uit het oeuvre van Lucianus	J. Walker (ed.)	<i>Walker's Selections from Lucian, with copious notes, and a much improved lexicon by Henry Edwardes</i>	1859
67	928	Lucretius	<i>De rerum natura</i>	J. S. Watson	<i>Lucretius on the nature of things: a philosophical poem in six books, literally translated into English prose</i>	1876
68	942	Martialis	<i>Epigrammata</i>	H. G. Bohn (ed.)	<i>The epigrams of Martial, translated into English prose, each accompanied by one or more verse translations, from the works of English poets, and various other sources</i>	1877
69	943	Martialis	<i>Epigrammata</i>	Petrus Scriverius (ed.)	<i>Martialis ex museo Petri Scriverii</i>	1628
70	962	Cornelius Nepos	<i>De Viris Illustribus</i>	W. en R. Chambers	<i>Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium cum vitis Catonis et Attici</i>	1852
71	975	Ovidius	- <i>Fasti</i> - <i>Tristia</i> - <i>Epistulae ex Ponto</i> - <i>Ibis</i> - <i>Halieuticon</i>	H. T. Riley	<i>The Fasti, Tristia, Pontic epistles, Ibis, and Halieuticon of Ovid, literally translated into English prose with copious notes</i>	1878
72	976	Ovidius	<i>Metamorphoses</i>	H. T. Riley	<i>The metamorphoses, literally translated into English prose, with copious notes and explanations</i>	1877
73	978	Pausanias	<i>Descriptio Graeciae</i>	A. R. Shilleto	<i>Description of Greece, translated into English, with notes and index, 2 vols.</i>	1886
74	989	Phaedrus	<i>Fabulae</i>	W. en R. Chambers	<i>Phaedri: Fabulae selectae</i>	1853
75	996	Pindarus	- <i>Olympia</i> - <i>Pythia</i> - <i>Nemea</i> - <i>Isthmia</i>	D. W. Turner	<i>The odes of Pindar, literally translated into English prose</i>	1876
76	998	Plato	Een korte samenvatting en analyse van de <i>Dialogen</i> van	A. Day	<i>Summary and analysis of the dialogues of Plato, with an analytical index, giving reference to the Greek text of modern</i>	1870

		Plato	<i>editions, and to the translation in Bohn's classical library</i>	
		- <i>Apologia</i>		
		- <i>Crito</i>		
		- <i>Phaedo</i>		
		- <i>Gorgias</i>		
		- <i>Protagoras</i>		
		- <i>Phaedrus</i>		
		- <i>Theaetetus</i>		
		- <i>Euthyphron</i>		
		- <i>Lysis</i>		
		- <i>Respublica</i>		
		- <i>Timaeus</i>		
		- <i>Critias</i>		
		- <i>Meno</i>		
		- <i>Euthydemus</i>		
		- <i>Sophista</i>		
77	999	- <i>Politicus</i>	H. Cary (vol. 1)	<i>The works of Plato, a new and literal version, chiefly from the text of Stallbaum, 6 vols.</i> 1876-7
		- <i>Cratylus</i>	H. Davis (vol. 2)	
		- <i>Parmenides</i>	G. Burges (vol. 3-6)	
		- <i>Symposium</i>		
		- <i>Philebus</i>		
		- <i>Charmides</i>		
		- <i>Laches</i>		
		- <i>Menexenus</i>		
		- <i>Hippias maior</i>		
		- <i>Hippias minor</i>		
		- <i>Ion</i>		
		- <i>Alcibiades I</i>		
		- <i>Alcibiades II</i>		
		- <i>Theages</i>		
		- <i>Amatores</i>		
		- <i>Hipparchus</i>		
		- <i>Minos</i>		

- *Clitopho*
- *Epistolae*
- *Leges*
- *Epinomis**
- *Axiochus **
- *Eryxias**
- *De virtute**
- *De justo**
- *Sisyphus**
- *Demodocus**
- *Definities**
- *Timaeus locrus**

*vermeld als 'doubtful works'

78	999	Diogenes Laertius	<i>Vita Platonis</i>	G. Burges	<i>The works of Plato, a new and literal version, chiefly from the text of Stallbaum vol. VI</i>	1877
79	999	Hesychius	<i>Vita Platonis</i>	G. Burges	<i>The works of Plato, a new and literal version, chiefly from the text of Stallbaum vol. VI</i>	1877
80	999	Olympiodorus	<i>Vita Platonis</i>	G. Burges	<i>The works of Plato, a new and literal version, chiefly from the text of Stallbaum vol. VI</i>	1877
81	999	Alcinous	Introductie tot Plato	G. Burges	<i>The works of Plato, a new and literal version, chiefly from the text of Stallbaum vol. VI</i>	1877
82	999	Albinus	Introductie tot Plato	G. Burges	<i>The works of Plato, a new and literal version, chiefly from the text of Stallbaum vol. VI</i>	1877
83	1000	Plautus	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Amphitryon</i> - <i>Rudens</i> - <i>Mercator</i> - <i>Cistellaria</i> - <i>Truculentus</i> - <i>Persa</i> - <i>Casina</i> - <i>Poenulus</i> - <i>Epidicus</i> 	H. T. Riley	<i>The comedies of Plautus, literally translated into English prose, with notes, 2 vols.</i>	1852

			- <i>Mostellaria</i>			
84	1001	Plinius Maior	<i>Naturalis Historia</i>	J. Bostock en H. T. Riley	<i>The natural history of Pliny, translated, with copious notes and illustrations, 6 vols.</i>	1855-7
85	1003	Propertius	<i>Elegiae</i>	R. B. Sheridan en Mr. Halhed; W. K. Kelly (ed.)	<i>The elegies of Propertius, literally translated</i>	1878
86	1007	Quintilianus	<i>Institutio Oratoria</i>	J. S. Watson	<i>Institutes of oratory or, education of an orator in twelve books, literally translated, with notes</i>	1856-7
87	1021	Quintus Curtius Rufus	<i>De gestis Alexandri magni</i>	W. en R. Chambers	<i>De gestis Alexandri magni, Regis Macedonum, libri qui supersunt VIII</i>	1849
88	1024	Sallustius	- <i>Bellum Catilinae</i> - <i>Bellum Iugurthinum</i>	P. en F. Didot (ed.)	C. Catilinaria et Jugurthina bella; editio stereotypa	1801
89	1025	Sallustius	- <i>Bellum Catilinae</i> - <i>Bellum Iugurthinum</i> - <i>Epistulae ad Caesarem</i>	J. S. Watson	Sallust, Florus, and Velleius Paterculus, literally translated, with copious notes and a general index	1876
90	1025	Pseudo-Sallustius	<i>Invectiva in Ciceronem</i>	J. S. Watson	Sallust, Florus, and Velleius Paterculus, literally translated, with copious notes and a general index	1876
91	1025	Pseudo-Cicero	<i>Invectiva in Sallustium</i>	J. S. Watson	Sallust, Florus, and Velleius Paterculus, literally translated, with copious notes and a general index	1876
92	1025	Florus	<i>Epitome</i>	J. S. Watson	Sallust, Florus, and Velleius Paterculus, literally translated, with copious notes and a general index	1876
93	1025	Velleius Paterculus	<i>Historia Romana</i>	J. S. Watson	Sallust, Florus, and Velleius Paterculus, literally translated, with copious notes and a general index	1876
94	1041	Sophocles	- <i>Oedipus rex</i> - <i>Oedipus coloneus</i> - <i>Electra</i> - <i>Antigone</i> - <i>Trachiniae</i> - <i>Ajax</i> - <i>Philoctetes</i>	Th. A. Buckley	<i>The tragedies of Sophocles: in English prose. The Oxford translation, a new edition</i>	1878
95	1057	Tacitus	- <i>Annales</i> - <i>Historiae</i> - <i>Germania</i>	J. L. Kingsley	<i>The works of Tacitus: the Oxford translation, revised, with notes, 2 vols.</i>	1877

			- <i>Agricola</i> - <i>Dialogus de oratoribus</i>			
96	1064	Terentius	<i>Comoedia</i>	H. T. Riley	<i>The comedies of Terence, and the fables of Phaedrus, literally translated into English prose, with notes</i>	1879
97	1064	Phaedrus	<i>Fabulae</i>	H. T. Riley	<i>The comedies of Terence, and the fables of Phaedrus, literally translated into English prose, with notes</i>	1879
98	1065	Theocritus	<i>Idyllae</i>	J. Banks	<i>The idylls of Theocritus, Bion, and Moschus, and the war-songs of Tyrtaeus, literally translated into English prose</i>	1876
99	1065	Bion	- Fragmenten - <i>Adonis</i>	J. Banks	<i>The idylls of Theocritus, Bion, and Moschus, and the war-songs of Tyrtaeus, literally translated into English prose</i>	1876
100	1065	Moschus	- <i>Europa</i> - <i>Bucolicae</i>	J. Banks	<i>The idylls of Theocritus, Bion, and Moschus, and the war-songs of Tyrtaeus, literally translated into English prose</i>	1876
101	1065	Tyrtaeus	<i>Elegiae</i>	J. Banks	<i>The idylls of Theocritus, Bion, and Moschus, and the war-songs of Tyrtaeus, literally translated into English prose</i>	1876
102	1067	Thucydides	Analyse en samenvatting van <i>Thucydides' Historiae</i>	J. T. Wheeler	<i>An analysis and summary of Thucydides: with a chronological table of principal events, money, distances, etc. reduced to English terms; a skeleton outline of the geography, abstracts of all the speeches, index, etc.</i>	1876
103	1067	Thucydides	<i>Historiae</i>	H. Dale	<i>The history of the Peloponnesian war, a new and literal version, 2 vols.</i>	1878
104	1083	Vergilius	<i>Georgica</i>	F. Combi	<i>Le georgiche, tradotte in ottava rima da Francesco Combi</i>	1873
105	1084	Vergilius	- <i>Bucolica</i> - <i>Georgica</i> - <i>Aeneis</i>	C. Schrevelli (ed.)	<i>Pub. Virgilii Maronis opera omnia, cum notis selectissimis variorum, Servii, Donati, Pontani, Farnabii, &c. et indice locupletissimo, rerum, ac verborum</i>	1652
106	1085	Vergilius	- <i>Bucolica</i> - <i>Georgica</i> - <i>Aeneis</i>	C. Pitt (<i>Aeneis</i>) J. Warton (<i>Eclogae</i> en <i>Georgica</i>)	<i>The works of Virgil. In English verse. The Aeneid translated by the Rev. Mr. Christopher Pitt, the Eclogues and Georgics, with notes on the whole, by the Rev. Mr. Joseph Warton, 4 vols.</i>	1763
107	1086	Vergilius	- <i>Eclogae</i> - <i>Georgica</i> - <i>Aeneis</i>	Th. A. Buckley en J. Davidson	<i>The works, literally translated into English prose</i>	1877
106	1095	Xenophon	- <i>Anabasis</i> - <i>Memorabilia</i>	J. S. Watson	<i>The Anabasis: or expedition of Cyrus, and the Memorabilia of Socrates, literally translated from the Greek</i>	1878
107	1096	Xenophon	- <i>Cyropaedia</i>	J. S. Watson	<i>The Cyropaedia: or institution of Cyrus, and the Hellenics: or</i>	1876

108	1097	Xenophon	<ul style="list-style-type: none"> - Hellenica - Agesilaus - Hiero - Oeconomicus - Symposium - Respublica Lacedaemoniorum - Respublica Atheniensium - De vectigalibus - De equitandi ratione - De equitum magistro - Cynegeticus - Epistulae 	J. S. Watson	<p><i>Grecian history, literally translated from the Greek</i></p> <p><i>Minor works, translated from the Greek, with notes and illustrations</i></p>	1878
109	1098	Xenophon	<ul style="list-style-type: none"> - Cyropaedia - Anabasis - Hellenica - Agesilaus - Hiero - Memorabilia - Oeconomicus - Apologia Socrates - Symposium - Respublica Lacedaemoniorum - Respublica Atheniensium - De vectigalibus - De equitandi ratione - De equitum magistro - Cynegeticus 	A. F. Didot (ed.)	<i>Scripta quae supersunt, Graece et Latine</i>	1860

Appendix B: werken en geschriften van Richard Francis Burton (1821-1890).

Volgende tabel geeft een beknopt overzicht van de werken en geschriften van Richard Burton. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de werken die uitgegeven zijn door hemzelf of de *Kama Shashtra Society* tijdens zijn leven, de werken die postuum zijn uitgegeven en de werken die hij gepland had, maar die wegens zijn dood nooit zijn verschenen.

Kleinere werken, artikels in kranten of (wetenschappelijke) tijdschriften, toespraken of brieven worden hier niet vermeld. Voor facsimile's van bijna al zijn werken, alsook een opsomming van zijn 'minor works' verwijst ik de lezer graag naar *burtoniana.org*.⁸⁷⁹

<i>Jaartal</i>	<i>Titel</i>	<i>Origineel</i>	<i>Vertaling</i>	<i>Plaats</i>
1851	<i>Goa, and the Blue Mountains; or Six Months of Sick Leave</i>	x		Londen
1851	<i>Scinde; or, The Unhappy Valley</i>	x		Londen
1851	<i>Sindh, and the Races that Inhabit the Valley of the Indus</i>	x		Londen
1852	<i>Falconry in the Valley of the Indus</i>	x		Londen
1853	<i>A Complete System of Bayonet Exercise</i>	x		Londen
1855-56	<i>Personal Narrative of a Pilgrimage to El-Medinah and Meccah (3 volumes)</i>	x		Londen
1856	<i>First Footsteps in East Africa; or, An exploration of Harar</i>	x		Londen
1860	<i>The Lake Regions of Central Africa, A Picture of exploration (2 volumes)</i>	x		Londen
1861	<i>The City of the Saints and Across the Rocky Mountains to California</i>	x		Londen
1863	(ed.) <i>The Prairie Traveler, a Hand-book for Overland Expeditions</i> (R. B. Marcy)	(ed.)		Londen
1863	<i>Abeokuta and the Camaroons Mountains. An Exploration (2 volumes)</i>	x		Londen
1863	<i>Wanderings in West Africa, From Liverpool to Fernando Po (2 volumes)</i> (Anoniem onder de initialen A F. R. G. S.)	x		Londen

⁸⁷⁹ <http://www.burtoniana.org/works.html> (geraadpleegd op 16 april 2018).

1864	<i>A Mission to Gelele, King of Dahome (2 volumes)</i>	x	Londen
1864	<i>The Nile Basin</i>	x	Londen
1865	<i>Wit and Wisdom from West Africa</i>	x	Londen
1865	<i>The Guide-book. A Pictorial Pilgrimage to Mecca and Medina</i>	x	Londen
1865	<i>Stone Talk</i>	x	Londen
1869	<i>Explorations of the Highlands of the Brazil (2 volumes)</i>	x	Londen
1870	<i>Vikram and the Vampire, or Tales of Hindu Devilry</i>	x	Londen
1870	<i>Letters from the Battlefields of Paraguay</i>	x	Londen
1872	<i>Unexplored Syria (2 volumes)</i>	x	Londen
1872	<i>Zanzibar; City, Island, and Coast (2 volumes)</i>	x	Londen
1872	<i>The Case of Captain Burton, Late H. B. M.'s Consul at Damascus</i>	x	Londen
1873	<i>The Lands of Cazembe. Lacerda's Journey to Cazembe in 1798</i>		x Londen
1874	(ed.) <i>The Captivity of Hans Stade of Hesse, in A.D. 1547-1555, Among the Wild Tribes of Eastern Brazil (A. Tootal)</i>	(ed.)	Londen
1875	<i>Ultima Thule; or A Summer in Iceland (2 volumes)</i>	x	Londen
1876	<i>Etruscan Bologna: A Study</i>	x	Londen
1876	<i>A New System of Sword Exercise for Infantry</i>	x	Londen
1876	<i>Two Trips to Gorilla Land and the Cataracts of the Congo (2 volumes)</i>	x	Londen
1877	<i>Sind Revisited (2 volumes)</i>	x	Londen
1878	<i>The Gold-Mines of Midian and The Ruined Midianite Cities</i>	x	Londen

1879	<i>The Land of Midian (revisited) (2 volumes)</i>	x	Londen
1879	<i>Report on Two Expeditions To Midian</i>	x	Alexandrië
1880	<i>Report on the Minerals of Midian</i>	x	Alexandrië
1880	<i>Correspondence with his Excellency Riaz Pasha upon the Mines of Midian</i>	x	Alexandrië
1880	<i>The Kasidah of Haji Abdu El-Yezdi a Lay of the Higher Law</i>	x	Londen
1880	<i>Os Lusíadas (The Lusíads) (2 volumes)</i>		x Londen
1881	<i>Camoens: His Life and His Lusíads (2 volumes)</i>	x	Londen
1881	<i>A Glance at the "Passion-Play"</i>	x	Londen
1883	<i>To the Gold Coast for Gold (2 volumes)</i>	x	Londen
1883	<i>The Kama Sutra of Vatsyayana</i>		x Londen
1884	<i>Camoens. The Lyrics (2 volumes)</i>		x Londen
1884	<i>The Book of the Sword</i>	x	Londen
1885	<i>Ananga Ranga</i>		x 'Cosmopoli'
1885-86	<i>A Plain and Literal Translation of the Arabian Nights' Entertainments (10 volumes)</i>		x 'Benares'
1886-88	<i>Supplemental Nights to the Book of The Thousand Nights and a Night (6 volumes)</i>		x 'Benares'
1886	<i>Iracema, The Honey-lips and Manuel de Mores</i>		x Londen
1886	<i>The Perfumed Garden of the Cheikh Nefzaoui</i>		x Londen en 'Benares'
1887	(ed.) <i>The Beharistan (Abode of Spring)</i>	(ed.)	Londen en 'Benares'
1888	<i>The Gulistan or Rose Garden of Sa'di</i>		x 'Benares'

Postuum uitgegeven

1890	<i>Priapeia or the Sportive Epigrams of divers Poets on Priapus</i> (i.s.m. L. Smithers)		x	'Cosmopoli'
1891	(ed.) <i>Marocco and the Moors</i> (A. Leared)	(ed.)		Londen
1893	<i>Il Pentamerone; or, the Tale of Tales</i>		x	Londen
1894	<i>The Carmina of Gaius Valerius Catullus</i> (i.s.m. L. Smithers)		x	Londen
1898	<i>The Jew The Gypsy, and El Islam</i> (ed. W. H. Wilkins)		x	Londen
1901	<i>Wanderings in Three Continents</i> (ed. W. H. Wilkins)		x	Londen
1911	<i>The Sentiment of the Sword: A Country-House Dialogue</i> (ed. A. F. Sieveking)		x	Londen
1982	<i>The Uruguay: A Historical Romance of South America</i>		x	Berkeley

Nooit verschenen

	<i>The Scented Garden</i>		x	Verbrand door Isabel
	<i>Metamorphoses, or Golden Ass of Apuleius</i>		x	Onafgewerkt
	<i>The Works of Ausonius</i>		x	Onafgewerkt

Bibliografie:

Bronnen:

AESCHYLUS, *Persae*, ed. trad. A. H. SOMMERSTEIN (The Loeb Classical Library), Londen en Cambridge, 2008.

AESCHYLUS, *Supplices*, ed. trad. H. W. SMYTH (The Loeb Classical Library), Cambridge, 1963.

Anon., "The Arabian Nights", *Edinburgh Review*, 355 (July 1886), 183-184.

ATHENAEUS, *Deipnosophistae*, trad. C. D. YONGE, Londen, 1854.

ATHENAEUS, *Deipnosophistae*, ed. trad. S. DOUGLAS OLSON (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 2006.

BANCROFT, H. H., *The Native Races of the Pacific States of South America*, 5 volumes, Londen, 1875.

BENTHAM, J., "An Essay on "Paederasty"", 1785, in R. BAKER en F. ELLISTON ed., *Philosophy of Sex*, Buffalo, 1984, 353-370.

BUTLER, E. M., *The Tyranny of Greece over Germany: A Study of the Influence Exercised by Greek Art and Poetry over the Great German Writers of the Eighteenth, Nineteenth and Twentieth Centuries*, Cambridge, 1935.

BURTON, ISABEL, *The Life of Captain Sir Richard F. Burton*, 2 volumes, Londen, 1893.

BURTON, RICHARD F., *Sindh, and the Races that Inhabit the Valley of the Indus*, Londen, 1851.

BURTON, RICHARD F., *Personal Narrative of a Pilgrimage to El-Medinah and Meccah*, 3 volumes, Londen, 1855-56.

BURTON, RICHARD F., *First Footsteps in East Africa; or, An exploration of Harar*, Londen, 1856.

BURTON, RICHARD F., *The Lake Regions of Central Africa, A Picture of exploration*, 2 volumes, Londen, 1860.

BURTON, RICHARD F., *Wanderings in West Africa, From Liverpool to Fernando Po*, 2 volumes, Londen, 1863.

BURTON, RICHARD F., *Explorations of the Highlands of the Brazil*, 2 volumes, Londen, 1869.

BURTON, RICHARD F., *Captain Burton, Late H. B. M.'s Consul at Damascus*, Londen, 1872.

BURTON, RICHARD F., *A New System of Sword Exercise for Infantry*, Londen, 1876.

BURTON, RICHARD F., *The Kama Sutra of Vatsyayana*, Londen, 1883.

BURTON, RICHARD F., *Ananga Ranga*, Cosmopoli, 1885.

BURTON, RICHARD F., *A Plain and Literal Translation of the Arabian Nights' Entertainments*, 10 volumes, Benares, 1885-1886.

BURTON, RICHARD F., *Supplemental Nights to the Book of The Thousand Nights and a Night*, 6 volumes, Benares, 1886-1888.

BURTON, RICHARD F., *The Perfumed Garden of the Cheikh Nefzaoui*, Londen en Benares, 1886.

BURTON, RICHARD F. ed., *The Beharistan (Abode of Spring)*, Londen en Benares, 1887.

BURTON, RICHARD F., *The Gulistan or Rose Garden of Sa'adi*, Benares, 1888.

BURTON, RICHARD F. en SMITHERS, L., *Priapeia or the Sportive Epigrams of divers Poets on Priapus*, Cosmopoli, 1890.

BURTON, RICHARD F., *Il Pentamerone: or, the Tale of Tales*, Londen, 1893.

BURTON, RICHARD F. en SMITHERS, L., *The Carmina of Gaius Valerius Catullus*, Londen, 1894.

BURTON, RICHARD F., *The Jew, The Gypsy, and El Islam*, W H. WILKINS ed., Londen, 1898.

BURTON, RICHARD F., *The Sotadic Zone*, New York, 2011.

CARPENTER, E., *The Intermediate Sex: A Study of Some Transitional Types of Men and Women*, New York en Londen, 1908.

CARPENTER, E., *Intermediate Types Among Primitive Folk: A Study in Social Evolution*, New York en Londen, 1914.

CARPENTER, E., *My Days and Dreams: being autobiographical notes*, Londen, 1916.

CASSIUS DIO, *Historia Romana*, ed. trad. E. CARY (The Loeb Classical Library), Cambridge, 1961.

CHADDOCK, C. G., *Psychopathia Sexualis, with Especial Reference to Contrary Sexual Instinct, a Medico-Legal Study*, Philadelphia en Londen, 1892.

DARWIN, Ch., *The Origin of Species*, Londen, 1859.

DE GOBINEAU, A., *Essai sur l'inégalité des races humaines*, Parijs, 1853.

DELEPIERRE, O. J., *Un point curieux des mœurs privées de la Grèce*, Parijs, 1861.

DELEPIERRE, O. J., *Dissertation sur les idées morales des grecs et sur le danger de lire Platon, par M. Audé*, Rouen, 1879.

DILKE, C., *Greater Britain*, Londen, 1868.

DOUGLAS, A., "Two Loves", *The Chameleon*, 1.1 (1894), 26-28.

ENNIUS, *Fragmentary Republican Latin: Ennius, Dramatic Fragments, Minor Works*, ed. trad. S. M. GOLDBERG en G. MANUWALD (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 2018.

EURIPIDES, *Electra*, ed. trad. A. S. WAY (The Loeb Classical Library), Cambridge, 1965.

FORSTER, E. M., *Maurice*, Londen, 1971.

GALLAND, A., *Les mille et une nuit, contes arabes traduits en François*, 12 volumes, Parijs, 1704-1717.

GIBBON, E., *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, I, Londen, 1776.

GLADSTONE, W. E., *Studies on Homer and the Homeric Age*, Oxford, 1858.

HAVELOCK ELLIS, H. en SYMONDS, J. A., *Das konträre Geschlechtsgefühl*, Leipzig, 1896.

HAVELOCK ELLIS, H., *Sexual Inversion*, Philadelphia, 1897.

HAVELOCK ELLIS, H., *Studies in the Psychology of Sex*, 6 volumes, Londen, 1897-1910.

HERODOTUS, *Historiae*, trad. G. RAWLINSON, Londen, 1858.

HITCHMAN, F., *Richard F. Burton*, 2 volumes, Londen, 1887.

HIPPOCRATES, *De aere, aquis et locis*, ed. trad. W. H. S. JONES (The Loeb Classical Library), Londen en Cambridge, 1923.

HIRSCHFELD, M., *Der urrenische Mensch*, Leipzig, 1903.

HOMERUS, *Ilias*, ed. trad. A. T. MURRAY (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1999.

HÖSSLI, H., *Eros. Die Männerliebe der Griechen, ihre Beziehungen zur Geschichte, Erziehung, Literatur und Gesetzgebung aller Zeiten*, 2 volumes, Glarus, 1836-1838.

JOWETT, B., *The Dialogues of Plato, translated into English with analyses and introductions*, 4 volumes, Oxford, 1871.

JOWETT, B., *The Dialogues of Plato, translated into English with analyses and introductions*, 5 volumes, Oxford, 1875.

JOWETT, B., *The Dialogues of Plato, translated into English with analyses and introductions*, 5 volumes, Oxford, 1892.

JOYCE, J., *Finnegans Wake*, New York, 1939.

KNOWLTON, CH., *The Fruits of Philosophy, or the Private Companion of Young Married People*, s.l., 1832.

LANE, E. W., *The Arabian Nights Entertainment*, 3 volumes, Boston, 1839-1841.

LINNAEUS, C., *Systema naturae per regna tria naturae, secundum classes, ordines, genera, species, cum characteribus, differentiis, synonymis, locis*, 10de uitgave, Stockholm, 1758.

MANTEGAZZA, P., *Fisiologia del piacere*, Milaan, 1854.

MANTEGAZZA, P., *Gli amori degli uomini: saggio di una etnologia dell'amore*, Milaan, 1886.

MANTEGAZZA, P., *The Sexual Relations of Mankind*, vertaald door S. PUTNAM, New York, 1935.

MARTIALIS, *Epigrammata*, ed. trad. D. R. SHACKLETON BAILEY (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1993.

MARTINS, R. M., *The British Colonial Library*, 10 volumes, Londen, 1844.

MEAD, F en BODKIN A. H., *Criminal Law Amendment Act 1885 (second edition)*, Londen, 1890, 66-68.

MEIER, M. H. F., "Päderastie", in T. S. ERSCH en T. G. GRUBER ed., *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, volume 3.9, Leipzig, 1837, 149-189.

MÜLLER, K. O., *Die Doriër*, Breslau, 1824.

NUMA NUMANTIUS (=ULRICH, K. H.), *Inclusa: Anthropologische Studien über mann männliche Geschlechtsliebe*, Leipzig, 1864.

NUMA NUMANTIUS (= ULRICH, K. H.), *Vindex: Forschungen über das Räthsel der mann männlichen Liebe*, Leipzig, 1864.

OVIDIUS, *Metamorphoses*, ed. trad. F. J. MILLER (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1977.

PATER, W. H., "Winckelmann", 1867, in W. H. PATER, *The Renaissance: Studies in Art and Literature*, Oxford, 1873, 177-232.

PATER, W. H., *The Renaissance: Studies in Art and Literature*, Oxford, 1873.

PAYNE, J., *The Book of the Thousand Nights and One Night*, 9 volumes, Londen, 1882-1884.

PICHON, Th. J., *La physique de l'histoire ou considérations générales sur les principes élémentaires du tempérament et du caractère naturel des peuples*, Amsterdam, 1765.

PISANUS FRAXI (= ASHBEE, H. S.), *Index Librorum Prohibitorum: being Notes Bio-Biblio-Iconographical and Critical, on Curious and Uncommon Books*, Londen, 1877.

PISANUS FRAXI (= ASHBEE, H. S.), *Centuria Librorum Absconditorum: being Notes Bio-Iconographical and Critical, on Curious and Uncommon Books*, Londen, 1879.

PISANUS FRAXI (= ASHBEE, H. S.), *Catena Librorum Tacendorum: being Notes Bio-Iconographical and Critical, on Curious and Uncommon Books*, Londen, 1885.

PLATO, *Symposium*, ed. trad. W. R. M. LAMB (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1925.

PLATO, *Phaedrus*, ed. trad. C. EMLYN-JONES en W. PREDDY (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 2017.

PLUTARCHUS, *De Herodoti malignitate*, ed. trad. L. PEARSON en F. H. SANDBACH (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1965.

PLUTARCHUS, *De liberis educandis*, ed. trad. F. C. BABBITT (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1927.

PLUTARCHUS, *Marcus Antonius*, ed. trad. B. PERRIN (The Loeb Classical Library), Cambridge, 1920.

POWELL, I. O. ed., *Collectanea Alexandrina: Reliquiae minores Poetarum Graecorum Aetatis Ptolemaicae, 323-146 A. C.*, Oxford, 1970.

PSEUDO-LUCIANUS, *Amores*, ed. trad. M. D. MACLEOD (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1967.

RAFFALOVICH, M. A., "Homosexualité et hétérosexualité, trois confessions", *Archives de l'Anthropologie Criminelle*, 10 (1895), 751-752.

RAFFALOVICH, M. A., *Uranisme et unisexualité: Etude sur différentes manifestations de l'instinct sexuel*, Parijs en Lyon, 1896.

RAMIEN, TH. (=HIRSCHFELD, M.), *Sappho und Sokrates: wie erklärt sich die Liebe der Männer und Frauen zu Personen des eigenen Geschlechts?*, Leipzig, 1896.

REGIS, A. K., *The Memoirs of John Addington Symonds: A Critical Edition*, Sheffield, 2016.

RICHARDS, A. B., *A Sketch of the Career of Richard F. Burton*, Londen, 1880.

ROSENBAUM, J., *Geschichte der Lustseuche im Altertum*, Halle, 1839.

SALLUSTIUS, *Bellum Catilinae*, ed. trad. J. C. ROLFE (The Loeb Classical Library), Cambridge, 1921.

SERVIUS, *Commentarius in Vergilii Aeneida*, ed. G. THILO en H. HAGEN (Bibliotheca Teubneriana), Leipzig, 1881.

SCOTT, J., *The Arabian Nights Entertainments*, 6 volumes, Londen, 1811.

SEMPLE, E. C., *Influences of geographic environment on the basis of Ratzel's system of anthropo-geography*, New York, 1911.

SHELLEY, P., *A Discourse on the Manners of the Antient Greeks Relative to the Subject of Love*, 1818, in J. LAURITSEN ed., *Plato's The Banquet, translated by Percy Bysshe Shelley*, Provincetown, 2001.

SHELLEY, P. B., *Hellas*, Londen, 1822, herdruk door TH. J. WISE ed., Londen, 1886.

SIGMA (=MORLEY, J.), "Pantagruelism or Pornography", *Pall Mall Gazette*, 42, no. 6396 (September 14, 1885), 2.

SIGMA (=MORLEY, J.), "The Ethics of the Dirt", *Pall Mall Gazette*, 42, no. 6409 (September 29, 1885), 2.

STEAD, W. T., "The Maiden Tribute of Modern Babylon", *The Pall Mall Gazette*, no. 6336, vol. 42 (6 juli 1885), 1-6.

STISTED, G., *The True Life of Capt. Sir Richard Burton*, New York, 1897.

STRABO, *Geographica*, ed. trad. H. L. JONES (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1961.

Suda, volume 4, ed. A. Adler (Bibliotheca Teubneriana), Stuttgart, 1971.

SYMONDS, J. A., *Studies of the Greek Poets*, Londen, 1873.

SYMONDS, J. A., *A Problem in Greek Ethics, being an Inquiry into the Phenomenon of Sexual Inversion*, Londen, 1883.

SYMONDS, J. A., *A Problem in Modern ethics, being an Inquiry into the Phenomenon of Sexual Inversion*, Londen, 1896.

SYMONDS, J. A., *A Problem in Greek Ethics, being an Inquiry into the Phenomenon of Sexual Inversion*, Londen, 1901.

THOMPSON, W. H., *The Phaedrus of Plato, with English notes and Dissertations*, Londen, 1868.

TREDoux, G. ed., *The Book of Burtoniana*, 4 volumes, *burtoniana.org*, 2016 (<http://www.burtoniana.org/burtoniana/index.html>). Geraadpleegd op 9 april 2018.

ULRICHS, K. H., *Memnon. Die Geschlechtsnatur des mannliebenden Urnings*, Schleiz, 1868.

VERGILIUS, *Aeneis*, ed. trad. H. RUSHTON FAIRCLOUGH (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1999.

VERGILIUS, *Bucolica*, ed. trad. H. RUSHTON FAIRCLOUGH (The Loeb Classical Library), Cambridge en Londen, 1999.

VIREY, J.-J., *De la femme: sous ses rapports physiologique, moral et littéraire*, Parijs, 1825.

VON KRAFFT-EBING, R., *Psychopathia Sexualis. Eine klinisch-forensische Studie*, Stuttgart, 1886.

WESTPHAL, K. F. O., "Die Konträre Sexualempfindung: Symptom eines neuropathologischen (psychopathischen) Zustandes", *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten*, 2 (1869/70), 73–108.

WILDE, O., *The Picture of Dorian Gray*, New York, 1891.

WILDE, O., *The Portrait of Mr. W. H.*, New York, 1921.

WILKINS, W. H., *The Romance of Isabel Lady Burton*, 2 volumes, New York, 1897.

WILSON, A., *Some observations relative to the influence of climate on vegetable and animal bodies*, Londen, 1780.

WINCKELMANN, J. J., *Geschichte der Kunst des Alterthums*, Dresden, 1763.

WRIGHT, T., *The Life of Sir Richard Burton*, Londen, 1906.

Secundaire literatuur:

ALDRICH, R., *The seduction of the Mediterranean: writing, art and homosexual fantasy*, Londen, 1993.

ALDRICH, R., *Colonialism and Homosexuality*, Londen, 2003.

ANTOSA, S., "Richard Burton's Translation of The Book of a Thousand Nights and a Night: (Mis)Representation and Sexual Contamination", *Fogli di Anglistica*, 7-8 (2010), 163-176.

ANTOSA, S., *Richard Francis Burton: Victorian Explorer and Translator*, Bern, 2013.

ARCARA, S., "Hellenic Transgressions, Homosexual Politics. Wilde, Symonds and Sicily", *Studies in Travel Literature*, 16.2 (2012), 135-147.

ARIKHA, N., *Passions and Tempers: A History of the Humours*, New York, 2007.

BECCALOSSO, C. en CROZIER, I., "Introduction: The Cultural History of Sexuality in the Nineteenth Century", in C. BECCALOSSO en I. CROZIER ed., *A Cultural History of Sexuality in the Age of Empire*, Oxford en New York, 2011, 1-26.

BELKHIR, J. A., "Race, Sex, Class & "Intelligence" Scientific Racism, Sexism & Classism", *Race, Sex & Class*, 1.2 (1994), 53-83.

BERCOVICI, A., *That Blackguard Burton!*, New York, 1962.

BLANSHARD, A. J. L., "Hellenic fantasies: aesthetics and desire in John Addington Symonds' "A Problem in Greek Ethics""", *Dialogos*, 7 (2000), 97-121.

BLANSHARD, A. J. L., *Sex: vice and love from antiquity to modernity*, Chichester, 2010.

BLANSHARD, A. J. L., "Queer Desires and Classicizing Strategies of Resistance", in K. FISHER en R. LANGLANDS ed., *Sex, Knowledge, and Receptions of the Past*, Oxford, 2015, 25-44.

BOONE, J. A., "Vacation Cruises; Or, the Homoerotics of Orientalism", *PMLA*, 110.1, (1995), 89-107.

BRADY, S., "Homosexuality: European and Colonial Encounters" in, C. BECCALOSSO en I. CROZIER ed., *A Cultural History of Sexuality in the Age of Empire*, Oxford en New York, 2011, 43-62.

BRISTOW, J., "Symonds's History, Ellis's Heredity: *Sexual Inversion*", in L. BLAND en L. DOAN ed., *Sexology in Culture: Labelling Bodies and Desires*, Cambridge, 1998, 79-99.

BRODIE, F. M., *The Devil Drives: A Life of Sir Richard Burton*, New York, 1967.

BROOKS, R., "Transforming Sexuality: The Medical Sources of Karl Heinrich Ulrichs (1825–95) and the Origins of the Theory of Bisexuality", *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, Volume 67, 2, 1 (2012), 177–216.

BROWN, C. L., *International Politics and the Middle East: Old Rules, Dangerous Games*, Londen, 1984.

BROWN, T., "Edward Carpenter and The Waste Land", *The Review of English Studies*, 34, 135 (1983), 312-315.

BULL, S., "Reading, Writing, and Publishing an Obscene Canon: The Archival Logic of the Secret Museum, c. 1860–c. 1900", *Book History*, 20 (2017), 226-257.

BURNE, G. S., *Richard F. Burton*, Boston, 1985.

CASADA, J., *Sir Richard Burton: A Biobibliographical Study*, Londen, 1990.

CASS, V., "Sexual Orientation and Identity Formation. A Western Phenomenon", in R. P. CABAJ en T. S. STEIN ed., *Textbook of Homosexuality and Mental Health*, Washington, 1996, 227-252.

CLARKE, E. O., *Virtuous Vice: Homoeroticism and the Public Sphere*, Durham en Londen, 2000.

COLLIGAN, C., "'Esoteric pornography': Sir Richard Burton's Arabian Nights and the Origins of Pornography", *Victorian Review*, 28.2 (2002), 31-64.

COLLIGAN, C., "'A Race of Born Pederasts': Sir Richard Burton, Homosexuality, and the Arabs", *Nineteenth-Century Contexts, An Interdisciplinary Journal*, 25.1 (2003), 1-20.

COLLIGAN, C., *The Traffic in Obscenity from Byron to Beardsley: Sexuality and Exoticism in Nineteenth-Century Print Culture*, Basingstoke, 2006.

COOK, M., *London and the Culture of Homosexuality, 1885-1914*, Cambridge, 2003.

CROMPTON, J., "Jeremy Bentham's Essay on 'Paederasty': An Introduction", *Journal of Homosexuality*, 3.4 (1978), 383-388. (= 1978a)

CROMPTON, J., "Jeremy Bentham's Essay on 'Paederasty': part 2", *Journal of Homosexuality*, 4.1 (1978), 91-107. (= 1978b)

DEARDEN, S., *Burton of Arabia*, New York, 1937.

DELLAMORA, R., *Masculine Desire: The Sexual Politics of Victorian Aestheticism*, Chapel Hill en Londen, 1990.

DODGE, W. P., *The Real Sir Richard Burton*, Londen, 1907.

DOVER, K. J., *Greek Homosexuality*, Londen, 1978.

DOWLING, L., *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, Ithaca en Londen, 1994.

DOWNEY, F., *Burton, Arabian Nights Adventurer*, New York, 1931.

DYNES, W. R., "Light in Hellas: How German Classical Philology Engendered Gay Scholarship", *Journal of Homosexuality*, 49.3-4 (2005), 341-356.

EDWARDES, A., *Death Rides a Camel*, New York, 1963.

EDWARDS, C., *The Politics of immorality in ancient Rome*, Cambridge, 1993.

EVANGELISTA, S., "Against misinterpretation: Benjamin Jowett's translation of Plato and the ethics of modern homosexuality", *Recherches anglaises et nord-américaines*, 36 (2003), 13-25.

EVANGELISTA, S., "'Lovers and philosophers at once': aesthetic Platonism in the Victorian *fin de siècle*", *Yearbook of English Studies*, 36 (2006), 230-244.

EVANGELISTA, S., "Walter Pater's teaching in Oxford: Classics and aestheticism", in C. STRAY, *Oxford Classics: teaching and learning, 1800-2000*, Londen, 2007, 64-77.

EVANGELISTA, S., *British aestheticism and Ancient Greece: Hellenism, reception, gods in exile*, Basingstoke, 2009.

FARWELL, B., *Burton: A Biography of Sir Richard Francis Burton*, Londen, 1963.

FILIPCZAK, Z. Z., *Hot Dry Men, Cold Wet Women. The Theory of Humors in Western European Art 1575-1700*, New York, 1997.

FOUCAULT, M., *Histoire de la sexualité, 1: La volonté de savoir*, Parijs, 1976.

FOUCAULT, M., *De wil tot weten*, trans. P. KLINKENBERG, Nijmegen, 1984.

FUNKE, J., "'We Cannot Be Greek Now': Age Difference, Corruption of Youth and the Making of Sexual Inversion", *English Studies*, 94.2 (2013), 139-153.

FURLEY W. D., "Sotades", in H. CANKIK en H. SCHNEIDER ed., *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, volume 11, Stuttgart en Weimar, 2001, 749-751.

GODDERIS, J., 'Een arts is vele andere mensen waard'. *Inleiding tot de antieke geneeskunde*, Leuven, 2000.

GODSALL, J., *The tangled web: a life of Sir Richard Burton*, Leicester, 2008.

GORHAM, D., "The "Maiden Tribute of Modern Babylon" Re-Examined: Child Prostitution and the Idea of Childhood in Late-Victorian England", *Victorian Studies*, 21.3 (1978), 353-379.

GOURNAY, J.-F., *L'appel du Proche-Orient: Richard Francis Burton et son temps 1821-1890*, Parijs, 1983.

GRANT, B., *Postcolonialism, Psychoanalysis and Burton: Power Play of Empire*, New York en Londen, 2008.

HALPERIN, D. M., *One Hundred Years of Homosexuality and Other Essays on Greek Love*, Londen, 1990.

HANNEMAN, F. T., "Meier, Moritz Hermann Eduard" in, I. SINGER e.a. ed., *Jewish Encyclopadia*, volume 8, New York en Londen, 1901, 431.

HASTINGS, M., *Sir Richard Burton: A Biography*, New York, 1978.

HEACOX, T. L., "'Idealized through Greece': Hellenism and Homoeroticism in Works by Wilde, Symonds, Mann, and Forster", *Sexuality & Culture*, 8.2 (2004), 52-79.

HEKMA, G., "Een geschiedenis van de seksuologie. Sociaal-historische aspecten van de seksualiteit", in J. BREMMER ed., *Van Sappho tot de Sade. Momenten in de geschiedenis van de seksualiteit*, Amsterdam, 1988, 160-178.

HERTZBERG, G., "Meier, Eduard" in, *Allgemeine Deutsche Biographie*, volume 21, Leipzig, 1885, 209-211.

HIGGINS, L., "Jowett and Pater: Trafficking in Platonic Wares", *Victorian Studies*, 37.1 (1993), 43-72.

HOEVELER, D. L. en CASS, J., "Introduction: Mapping Orientalism: Representations and Pedagogies", in D. L. HOEVELER en J. CASS ed., *Interrogating Orientalism: Contextual Approaches and Pedagogical Practices*, Columbus, 2006, 1-24.

HUGGINS, M. J., "More Sinful Pleasures? Leisure, Respectability and the Male Middle Classes in Victorian England", *Journal of Social History*, 33.3 (2000), 585-600.

HUPPERTS, Ch., *De macht van Eros: lust, liefde en moraal in Athene*, Amsterdam, 2002.

ISAAC, B. H., *The invention of racism in classical Antiquity*, Princeton, 2004.

JACKSON, J. P. Jr. en WEIDMAN, N. M., "The Origins of Scientific Racism", *The Journal of Blacks in Higher Education*, 50 (2005/2006), 66-79.

JENKYNS, R., *The Victorians and Ancient Greece*, Oxford, 1980.

JOHANSSON, W., "Hoessli, Heinrich (1784-1864)", in W. R. DYNES ed., *Encyclopedia of Homosexuality*, volume 1, New York, 1990, 544-545.

JOUANNA, J., *Greek Medicine from Hippocrates to Galen: Selected Papers*, Leiden en Boston, 2012.

JUTZI, A. H. ed., *In Search of Sir Richard Burton*, San Marino, 1993.

KABBANI, R., *Europe's Myths of Orient: Devise and Rule*, Londen, 1986.

KENNEDY, D., "'Captain Burton's Oriental Muck Heap': The Book of the Thousand Nights and the Uses of Orientalism", *Journal of British Studies*, 39.3 (2000), 317-339.

KENNEDY, D., *The Highly Civilized Man: Richard Burton and the Victorian World*, Cambridge, 2005.

KENNEDY, H., "Karl Heindrich Ulrichs: First Theorist of Homosexuality", in V. ROSARIO ed., *Science and Homosexualities*, New York, 1997, 26-45.

KENNEDY, H., *Karl Heinrich Ulrichs, Pioneer of the Modern Gay Movement*, San Francisco, 2002 (<http://hubertkennedy.angelfire.com/Ulrichs.pdf>). Geraadpleegd op 15 maart 2018.

KENNEDY, R. F., "Otis T. Mason and Hippocratic Environmental Theory at the Smithsonian Institution in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries", in E. VARTO ed., *Brill's Companion to Classics and Early Anthropology*, Leiden en Boston, 2018, 154-182.

KIRKPATRICK, B. J. ed., *A catalogue of the library of sir Richard Burton, K. C. M. G. held by the Royal anthropological institute*, Londen, 1978.

KWAPISZ, J., "A Lesson for the King: Sotades' Invective Against Ptolemy (fr. 1 and 16 Powell) and Callimachus' Epigram 1 Pfeiffer", *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae*, 19 (2009), 85-94.

LAURITSEN, J. en THORSTAD, D., *The Early Homosexual Rights Movement (1864-1935)*, New York, 1974.

LAURITSEN, J., "Hellenism and Homoeroticism in Shelley and his Circle", *Journal of Homosexuality*, 49.3-4 (2005), 357-376.

LAURITSEN, J., 'Sir Richard Francis Burton: Pederasty' (<http://paganpressbooks.com/jpl/RB-ESSAY.HTM>). Geraadpleegd 23 november 2017.

LAURITSEN, J., 'Sir Richard Burton's Pederasty Essay: An Introduction' (<http://paganpressbooks.com/jpl/RB-INTRO.HTM>). Geraadpleegd 18 oktober 2017.

LEVAY, S., *Queer Science: The Use and Abuse of Research into Homosexuality*, Cambridge en Londen, 1996.

LIDDELL, H. G., SCOTT, R. en JONES, H. S., *A Greek-English Lexicon*, Oxford, 1940. Online raadpleegbaar via *perseus.tufts.edu* (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>).

LINDAHL, C., "A Note on Blackface", *The Journal of American Folklore*, 114 (no. 452) (2001), 248-254.

LIVESEY, R., "Morris, Carpenter, Wilde, and the Political Aesthetics of Labor", *Victorian Literature and Culture*, 32.2 (2004), 601-616.

LOVELL, M. S., *A Rage to Live: A Biography of Richard and Isabel Burton*, New York, 1998.

LLOYD, G. E. R., "The Hippocratic Question", *Classical Quarterly*, 25 (1975), 171-192.

MARCUS, S., *The Other Victorians: A study of sexuality and pornography in mid-nineteenth century England*, Londen, 1970.

MATZNER, S., "From Uranians to homosexuals: philhellenism, Greek homoeroticism and gay emancipation in Germany 1835-1915", *Classical Receptions Journal*, 2 (2010), 60-91.

MCCOSKEY, D. E., *Race: Antiquity and its Legacy*, Londen, 2012.

MCCRACKEN, S., "Writing the Body: Edward Carpenter, George Gissing and Late-Nineteenth Century Realism", in T. BROWN ed., *Edward Carpenter and Late Victorian Radicalism*, Londen, 1990.

MCDIARMID, L., "Oscar Wilde's speech from the dock", *Textual Practice*, 15.3 (2001), 447-466.

MCLYNN, F., *Burton: Snow upon the Desert*, Londen, 1990.

MCLYNN, F., *From the Sierras to the Pampas: Richard Burton's Travels in the America, 1860-69*, Londen, 1992.

MEYER, D., "Sotades", in B. ZIMMERMANN en A. RENGAKOS ed., *Handbuch der griechischen Literatur der Antike. Band 2: Die Literatur der klassischen und hellenistischen Zeit*, München, 2014, 194–196.

MURRAY, S. O., "Some Nineteenth-Century Reports of Islamic Homosexualities", in S. O. MURRAY en W. ROSCOEL ed., *Islamic homosexualities: culture, history, and literature*, New York, 1997, 204-221.

NOTTINGHAM, C., *The Pursuit of Serenity: Havelock Ellis and the New Politics*, Amsterdam, 1999.

NURSE, D. P., *An Amateur Barbarian: The Life and Career of Sir Richard Burton, 1821-1890*, Toronto, 1999.

OOSTERHUIS, H., "Richard von Krafft-Ebing's "Step-Children of Nature": Psychiatry and the Making of Homosexual Identity", in V. ROSARIO ed., *Science and Homosexualities*, New York, 1997, 67-88.

ORRELLS, D., *Classical culture and modern masculinity*, Oxford, 2011.

ORRELLS, D., "Greek Love, Orientalism and Race: Intersections in Classical Reception", *Cambridge Classical Journal*, 58 (2012), 194-230.

ORRELLS, D., *Sex: Antiquity and Its Legacy*, Londen en New York, 2015.

OSBORNE, M. A., "Acclimatizing the World: A History of the Paradigmatic Colonial Science", *Osiris*, 15 (2000), 135-151.

PAGEL, J., "Rosenbaum, Georg August Wilhelm Julius", in *Allgemeine Deutsche Biographie*, volume 29, Leipzig, 1889, 200.

PEASE, A., *Modernism, Mass Culture, and the Aesthetics of Obscenity*, Cambridge, 2000.

PEET, R., "The Social Origins of Environmental Determinism", *Annals of the Association of American Geographers*, 75.3 (1985), 309-333.

PENZER, N. M., *Annotated Bibliography of Sir Richard Burton*, New York, 1923.

PERCY, W. A., *Pederasty and Pedagogy in Archaic Greece*, Urbana en Chicago, 1996.

PERCY, W. A., "Love, Athenian Style", *The Gay & Lesbian Review Worldwide*, 8.6 (2001), 39.

PHILLIPS, R., "Writing Travel and Mapping Sexuality: Richard Burton's Sotadic Zone", in J. DUNCAN en D. GREGORY ed., *Writes of Passage: Reading Travel Writing*, Londen, 1999, 70-91. (= 1999a)

PHILLIPS, R., "Sexual politics of authorship: Rereading the travels and translations of Richard and Isabel Burton", *Gender, Place and Culture*, 6.3 (1999), 241-257. (= 1999b)

PHILLIPS, R., *Sex, Politics and Empire: A Postcolonial Geography*, Manchester, 2006.

PRETAGOSTINI, R., "Sotade poeta del biasimo e del dissenso", in R. PRETAGOSTINI, *Ricerche sulla poesia alessandrina. Teocrito, Callimaco, Sotade*, Rome, 1984, 139-147.

PRIoux, E., "Machon et Sotades, figures de l'irrévérence alexandrine", in B. DELIGNON, Y. ROMAN en S. LABORIE ed., *Le poète irrévérencieux. Modèles hellénistiques et réalités romaines*, Parijs, 2009, 115-131.

READE, B., *Sexual Heretics: Male Homosexuality in English Literature from 1850-1900*, Londen, 1970.

RICE, E., *Captain Sir Richard Francis Burton: the secret agent who made the pilgrimage to Mecca, discovered the Kama Sutra, and brought the Arabian nights to the West*, New York, 1990.

ROBB, G., *Strangers. Homosexual Love in the Nineteenth Century*, New York, 2004. (In Nederlandse vertaling: Van der Vegt, H. *Vreemden: homoseksuele liefde in de negentiende eeuw*, 2004).

ROSARIO, V., "The "Gay Gene" is born", *The Gay & Lesbian Review Worldwide*, 8.5 (2001), 13-15.

ROY, P., "Oriental Exhibits: Englishmen and Natives in Burton's Personal Narrative of a Pilgrimage to Al-Madinah & Meccah", *Boundary 2*, 22.1 (1995), 185-210.

RUSE, M., "The Morality of Homosexuality", in R. BAKER en F. ELLISTON ed., *Philosophy and Sex*, New York, 1984, 370-390.

SAID, E. W., *Orientalism*, New York, 1978.

SCHNEIDER, R. Jr., "March-April '08: 'the Sotadic Zone'", *The Gay & Lesbian Review Worldwide*, 15.2 (2008), 4.

SCHONFIELD, H. J., *Richard Burton, Explorer*, Londen, 1936.

SCHULZ, D., "Redressing Oscar: Performance and the Trials of Oscar Wilde", *The Drama Review*, 40.2 (1996), 37-59.

SIGEL, L., *Governing Pleasures: Pornography and Social Change in England*, Michigan, 2001.

SMITH, F. B., "Labouchere's amendment to the Criminal Law Amendment bill", *Australian Historical Studies*, 17 (1976), 165-173.

SMITH, P., "Sotades", in W. SMITH ed., *A dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, volume 3, Londen, 2007, 888.

SOMMERSVILLE, S. B., "Scientific Racism and the Invention of the Homosexual body", in L. BLAND en L. DOAN ed., *Sexology in Culture: Labelling Bodies and Desires*, Cambridge, 1998, 60-76.

TEDDER, H. R., "Joseph Octave Delepierre", in L. STEPHEN ed., *Dictionary of National Biography*, Volume 14, Oxford, 1888, col. 318-321.

TONER, J., *Homer's Turk. How Classics Shaped Ideas of the East*, Cambridge en Londen, 2013.

TREDOUX, G., "New Light on Richard Burton's Karachi Brothel Report", *burtoniana.org*, september 2016 (<http://burtoniana.org/biography/karachi/index.html>). Geraadpleegd op 28 maart 2018.

TURNER, F. M., *The Greek Heritage in Victorian Britain*, New Haven en Londen, 1981.

TURNER, F. M., "Why the Greeks and not the Romans in Victorian Britain", G. W. CLARKE ed., *Rediscovering Hellenism: The Hellenic Inheritance and the English Imagination*, Cambridge, 1989, 61-81.

VAN BIERVLIET, L., "Delepierre, Joseph Octave", in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, volume 10, Brussel, 1983, col. 133-140.

VANCE, N., *The Sinews of the Spirit: The Ideals of Christian Manliness in Victorian Literature and Religious Thought*, Cambridge, 1985.

VAN HOUDT, T., *Mietjes, monsters en barbaren: hoe we de klassieke oudheid gebruiken om onszelf te begrijpen*, Antwerpen, 2015.

WAITT, G. en MARKWELL, K., "The lure of the 'Sotadic Zone'", *The Gay & Lesbian Review Worldwide*, 15.2 (2008), 20-22.

WALLEN, J., "Burton, Said and Postcolonial Theory: An Unreasonable Discourse", *The Victorian*, 1.2 (2013), 1-36.

WALLEN, J., "The "Terminal Essay" to Burton's Arabian Nights: Tasting the Forbidden Fruit", *The Victorian*, 2.2 (2014), 1-28.

WALLEN, J., "Burton's Personas: Imperialist Dissimulation or Parody/Hybridity", *The Victorian*, 3.1 (2015), 1-24.

WASSON, E., *A History of Modern Britain: 1714 to the present*, Chichester en Malden, 2010.

WEBER, G., "Hellenistic Rulers and Their Poets. Silencing Dangerous Poets?", *Ancient Society*, 29 (1998/99), 147-174.

WEEKS, J., *Coming out: homosexual politics in Britain, from the nineteenth century to the present*, Londen, 1977.

WEEKS, J., *Sexuality and Its Discontents: Meanings, Myths and Modern Sexualities*, Londen en New York, 1985.

WEILAND, P., *Kunstwoordenboek, of Verklaring van allerhande vreemde woorden, benamingen, gezegden en spreekwijzen, die, uit versgheidene talen ontleed, in de zamenleving en in geschriften, betreffende alle vakken van kunsten, wetenschappen en geleerdheid voorkomen*, 's Gravenhage, 1824.

WHITE, C., "Hunting the Pederast: Richard Burton's Exotic Erotology", in T. YOUNGS ed., *Writing and Race*, Londen, 1997, 191-215.

WHITE, C. ed., *Nineteenth-century Writings on Homosexuality: A Sourcebook*, Londen en New York, 1999.

WIPLINGER, J., "The Racial Ruse: On Blackness and Blackface Comedy in "fin-de-siècle" Germany", *The German Quarterly*, 84.4 (2011), 457-476.

YARED, A., "Joyce's Sources: Sir Richard F. Burton's Terminal Essay in *Finnegans Wake*", *Joyce Annual Studies*, 11 (2000), 124–166.

Samenvatting: VAN PARYS, J., *Binnen de Zone. Richard Burton, sotadische liefde en homoseksualiteit in de negentiende eeuw*, Leuven, 2018.

De tweede helft van de negentiende eeuw betekende de opkomst van het moderne concept van de 'homoseksualiteit'. Duitse en Britse onderzoekers en schrijvers maakten naast de opkomende medisch-psychologische wetenschappen ook gebruik van antiek-Griekse teksten in hun poging om mannenliefde als 'natuurlijk' voor te stellen. Vooral in het Victoriaanse Groot-Brittannië was er een grote sociale, maar ook legale onverdraagzaamheid jegens homoseksuelen. De pioniers van de homo-emancipatie hadden dan ook tot belangrijkste doel de repressieve wetten aan te passen. De Victoriaanse samenleving werd eveneens gekenmerkt door een zekere 'dualiteit'. Enerzijds werd alles met betrekking tot seksualiteit verborgen. Anderzijds bleek deze maatschappij geobsedeerd door seks.

In deze historische context kan Sir Richard Francis Burton (1821-1890) als één van de pioniers van de homo-emancipatie beschouwd worden. De Brit stond in zijn tijd vooral bekend als ontdekkingsreiziger, soldaat, linguïst, antropoloog en later als vertaler van erotische literatuur uit het Oosten. Als *Renaissance man* in de Victoriaanse periode wordt vaak gewezen op zijn eigen 'dualiteit'. Aan de ene kant verguisde hij de samenleving waarin hij leefde en haar *mores*, aan de andere kant was hij een kind van zijn tijd. Op het einde van zijn leven vertaalde Richard Burton de *Arabian Nights* (1885-1886), een klassieker van de Arabische literatuur die ons de verhalen van Ali Baba en Aladdin schonk. Op het einde van het tiende volume van de *Arabian Nights* voegde hij een 'Terminal Essay' toe waarin hij zijn theorie over de zogehete 'sotadische zone' voorlegde.

De sotadische zone, genoemd naar de Griekse dichter Sotades (4de eeuw voor Christus), was een geografisch afgebakende zone waarbinnen homoseksualiteit "popular and endemic" was. Buiten de zone kwam het niet voor. De sotadische zone omvatte het Middellandse Zeegebied, het Midden-Oosten, het Verre Oosten en de Amerika's. Groot-Brittannië en West-Europa behoorden niet tot de zone. Burton maakte een duidelijk onderscheid tussen West en Oost.

Deze masterproef betekent de eerste omvattende studie van Burtons hoofdstuk over homoseksualiteit in zijn 'Terminal Essay'. In de gelaagde, gecodeerde tekst blijkt niet alles te zijn wat het op het eerste gezicht lijkt. Het 'Terminal Essay' en Burtons 'sotadische liefde' worden geanalyseerd met bijzondere aandacht voor de historische context. Voor het eerst wordt ook Burtons gebruik van de Griekse bronnen in detail besproken, waarbij bijzondere aandacht uitgaat naar de zogenaamde 'tussenbronnen', waar de auteur rijkelijk uit geput heeft. Burtons opname van Griekenland in zijn sotadische zone betekende een radicale breuk met een eeuwenlange traditie waarin het antieke Griekenland als bakermat van de Westerse cultuur werd bekeken. Om deze reden neemt hij een unieke plaats in in het rijtje van pioniers van de homo-emancipatie.